

OSREDNJA
KNJIŽNICA
CELJE

P19486

MOHORJEV KOLEDAR

2007

CELJSKA MOHORJEVA DRUŽBA

Celje 2006

MOHORJEV KOLEDAR 2007

IZDALA IN ZALOŽILA CELJSKA MOHORJEVA DRUŽBA
V REDNI KNJIŽNI ZBIRKI ZA LETO 2006

JANUAR – PROSNEC

1. Ponedeljek	Božična osm.; Marija, Sveta Božja Mati; Novo leto (1); Dan miru d. p. Ev.: Našli so Marijo, Jožefa in dete; po osmih dneh so mu dali ime Jezus (Lk 2,16-21)
2. Torek	Bazilij Veliki in Gregor Nacianski, škofa in cerkv. uč. (3); d. p. d.
3. Sreda	Jezusovo ime (4); Genovefa Pariška, dev.; Anter, pap., muč.; Ciriak, red. - ☺ polna luna 14h 57'
4. Četrtek	Angela Folinjska, red.; Rigobert, op.
5. Petek	Edvard, kralj; Emilijana (Milena), dev.; Janez Neumann, mis.
6. Sobota	Gospodovo razglašenje, Sv. Trije kralji (1) Ev.: Z Vzhoda smo se prišli poklonit kralju (Mt 2,1-12)
7. Nedelja	Jezusov krst (2); Rajmund Penjafortski, duh.; Lucijan Antioh., duh., muč. Ev.: Oče pričuje o Sinu (Lk 3,15-16.21-22)
8. Ponedeljek	Severin Noriški, op.; Jurij iz Hozibe, red.; Peter, šk.; Lovrenc, duh.
9. Torek	Hadrijan, op.; Andrej Corsini, šk.; Barbasimas, šk., muč.
10. Sreda	Viljem iz Bourgesa, šk.; Agaton, pap.; Gregor iz Nise; Peter Orseolo
11. Četrtek	Pavlin (II.) Oglejski, šk. (3); Teodozij, op.; Higin, pap. - ☾ zadnji krajec 13h 45'
12. Petek	Aelred op.; Tatjana (Tanja), muč.; Ernest, muč.
13. Sobota	Hilarij, šk., cerkv. uč. (4); Remigij, šk.; Veronika
14. Nedelja	2. nav. (2); Odon iz Novare, prior v Jurklostru, red.; Feliks (Srečko) Nolanski, duh.; Odorik, mis. Ev.: Jezusov prvi čudež (Jn 2,1-11)
15. Ponedeljek	Pavel, pušč.; Maver, op.; Placid, red.
16. Torek	Marcel, pap.; Berard in bratje, frančiškani, muč.
17. Sreda	Anton (Zvonko), pušč. (3); Sulpicij, šk.; Rozalina, red.
18. Četrtek	Marjeta Ogrska, red.; Priska, muč.
19. Petek	Arsenij, red.; Jakob Sales, red., muč.; Germanik, muč.; Makarij, op. - ☀ mlaj 05h 01'
20. Sobota	Fabijan, pap., muč. (4); Boštjan (Sebastijan), muč. (4)
21. Nedelja	3. nav. (2); Neža (Agnes, Janja), dev. in muč.; Epifanij, šk. Ev.: Pismo se izpolnjuje na Jezusu (Lk 1,1-4; 4,14-21)
22. Ponedeljek	Vincencij (Vinko), diakon, muč. (4); Anastazij, muč.; Lavra
23. Torek	Ildefonz, šk.; Henrik, mist. pisatelj
24. Sreda	Frančišek Saleski, šk., cerkv. uč. (3); Felicijan, šk.; Timotej Giaccardo, ap. tiska
25. Četrtek	Spreobrnitev ap. Pavla (2); Ananija iz Damaska
26. Petek	Timotej in Tit, šk. (3); Robert, Štefan in Alberik, op. - ☀ prvi krajec 00h 01'
27. Sobota	Angela Merici, dev., red. ust. (3); Henrik, duh.
28. Nedelja	4. nav. (2); Tomaž Akvinski, duh., cerkv. uč.; Karel Veliki, cesar Ev.: Jezus ni prerok samo za Jude (Lk 4,21-30)
29. Ponedeljek	Valerij, šk.; Julijan Ubogi, spok.; Papija in Maver, muč.
30. Torek	Martina, muč.; Hiacinta (Jacinta) Mariscotti, red.
31. Sreda	Janez Bosco, duh., red. ust. (3); Marcela, vdova; Sergij, vojak

 Narava počiva.

 Poskrbeti moramo za ptice.

 Zalivanje počivajočih sobnih rastlin naj bo skopo.

 Posodovke, ki počivajo v svetlem in hladnem prostoru, se ne smejo izsušiti.

 Ob sončnih in toplih dnevih prezračimo prostore s počivajočim rastlinjem.

 Pospravimo posodico z božičnim žitom.

 Posadimo čebule amarilisa za novo cvetenje.

 Tudi rastline na vrtu počivajo, zato ga le redko obiščemo.

 Poberemo še zadnje radiče.

 Otrgujemo brstični in kodrolistni ohrtot.

 Motovilec izpod snega je okusnejši.

 V posode na okenski polici prosejemo rukolo in krešo.

 Opravimo prve posevke (stebelne in gomoljne zelene, začimbnic in zelišč), ki naj kalijo na toplem.

 Ko prvi posevki vzkalijo, jih damo na hladnejše, v rastlinjak.

 Če ni snega, zavarujemo spominčice in mačehe s smrečjem.

 Preden zemlja zmrzne, pokrijemo rabarbaro s šoto, da bo rastlina zgodaj pognala.

 Ob hudem mrazu tudi vrtnice dodatno zavarujemo s šoto.

 Današnja svetnika sok v drevje poženeta in oznanjata skorajšnji konec zime.

 Začnemo z rezjo hrušk in jablan. Odrezane veje nastavimo zunaj sadovnjaka za srne in zajce.

 Obnovimo stare grme lešnikov.

 Zadnji čas je za rez pri ribezu in kosmulji, ker zelo zgodaj brstita.

 Vsaka rastlina naj bo obrezana, preden začne odpirati očesa.

 Cvetnih grmovnic z že razvitimi cvetnimi popki (lipovka, forzicije, glicinije, negnoj in volčin) ne smemo obrezovati.

 Za cepljenje si pripravimo cepiče iz dobrih in zdravih matičnih dreves, ko so še v zimskem mirovanju.

 Za cvetenje pripravljeni amarilis pričnemo zalivati, ko cvetni popek pririne iz čebule.

 Ob velikem snegu preverimo, če je sadno drevje dovolj zavarovano pred divjimi zajci.

 Če je veliko snega, iglasto drevje previdno otresamo, da se ne polomi.

FEBRUAR – SVEČAN

1. Četrtek	Rajmund, red.; Brigita Irska, dev.; Odila, red.
2. Petek	Jezusovo darovanje, Svečnica (2); Kornelij, vojak - ☺ ščip, polna Luna 06h 45'
3. Sobota	Blaž, šk., muč. (3); Oskar, šk.; Simeon, Ana
4. Nedelja	5. nav.; Katarina de Ricci, red.; Jožef, mis.; Janez de Britto, muč. Ev.: Apostoli pustijo vse in gredo za Jezusom (Lk 5,1-11)
5. Ponedeljek	Agata, dev., muč. (3); Ingenuin in Albuin, šk.; Domicijan, vojvoda
6. Torek	Pavel Miki, duh. in tovariši muč. (3); Doroteja, muč.; Amand, mis.
7. Sreda	Koleta, red.; Nivard, red.; Egidij, red.
8. Četrtek	Hieronim Emiliani (4); Juvencij, šk.; Prešernov dan d. p.
9. Petek	Apolonija, muč.; Nikefor, muč.; Marijan, op.
10. Sobota	Sholastika, dev. (3); Viljem Veliki, pušč. - ☾ zadnji krajec 10h 51'
11. Nedelja	6. nav. (2); Lurska Mati Božja - svetovni dan bolnikov; Saturnin, muč. Ev.: Blagor ubogim, gorje bogatinom (Lk 6,17.20-26)
12. Ponedeljek	Evlalija, muč.; Humbelina, red.; Reginald, red.
13. Torek	Adolf, šk.; Kristina, vdova; Jordan, red.
14. Sreda	Valentin (Zdravko), muč. (4); Zenon, muč.; Vincenc, zakonski mož
15. Četrtek	Klavdij de la Colombiere, red.; Georgija, pušč.
16. Petek	Julijana, muč.; Peter, muč.; Onezim, šk., muč.
17. Sobota	Sedem ustanoviteljev servitov (4); Luka Belludi, red. - ☽ mlaj 17h 14'
18. Nedelja	7. nav. (2); Flavijan, patriarh; Sadot, muč.; Janez iz Fiesole, red. Ev.: Bodite usmiljeni, kakor je Bog usmiljen (Lk 6,27-38)
19. Ponedeljek	Konrad iz Piacence, spok.; Barbat, šk.; Beat, red.
20. Torek	Leon, šk.; Evharij, šk.; pust
21. Sreda	++ Pepelnica (1); Peter Damiani, šk., cerkv. uč.; Evstatij, šk.; Irena, dev.
22. Četrtek	Sedež ap. Petra (2); Marjeta, spok.; Maksimijan, šk.
23. Petek	+ Polikarp, šk., muč. (3); Rafaela, vdova
24. Sobota	Matija, apostol (2); Robert, pušč. - ☽ prvi krajec 08h 56'
25. Nedelja	1. postna (1); Valburga, red.; Tarazij, patriarh; Adeltruda, op. Ev.: Jezus zavrne skušnjavca (Lk 4,1-13)
26. Ponedeljek	Aleksander, šk.; Porfirij, šk.; Pavla, red.
27. Torek	Gabrijel Žalostne Matere Božje, red.; Ana Line, muč.
28. Sreda	Ožbolt, šk.; Roman, op.; Hilarij, pap.

- Pognojimo in pripravimo zemljo v topli gredi.
- V toplem prostoru silimo k cvetenju narezane veje forzicije, mandljevca, japonske češnje.
- Še vedno se izogibamo hoji po mokri in zmrznjeni zemlji.
-
- Če je pozimi več rastlin propadlo, si naredimo nove potaknjence.
- Posodovke presadimo v nove, nekoliko večje lončke.
- Če je le mogoče, prostore s posodovkami zračimo vsak dan.
- Na vrtu začnejo cveteti grmiči nepozebnika in primorskega jasmina.
- Gredice očistimo listja in drugih zastirk, da preprečimo zgodnjim čebulnicam rumeno rast.
- Po že kopnih in nepognojenih travnikih stikamo za mladimi šopki regrata, najbolj zdrave spomladanske solate.

- Prisojne lege so ta čas že lahko brez snega. Pripravimo jih za prve setve.
- Preglejmo in uredimo zaloge semenja.
- Izdelamo načrt sajenja, upoštevamo kolobar in potrebe posameznih rastlin.
- Jeseni globoko obdelana in pognojena tla zrahljamo, odstranimo plevela in poravnamo.
- Na praznih neobdelanih gredicah opravimo spomladanski kop, zemljo poravnamo in pripravimo za setev.
- Na stalno mesto na prostem lahko posadimo bob.

- Vrtnine, sejane v toplo gredo, dozoriyo vsaj mesec prej kot sejane na prostem.
- Pri zgodnjem krompirju je poprejšnja nakalitev nenadomestljivo opravilo.
- V toplu svetlem prostoru nakalujemo tudi dalje, kane in gomoljne begonije.
- Na toplu vzgajamo setev majarona in bazilike za kasnejše presajanje.
- Na vrtu cvetijo rumene jarice in krokusi.
- Čebulo in šalotko lahko sadimo takoj, ko se tla primerno osušijo.

- Na prosto lahko sejemo čebulo, ki zraste iz semena, novozelandsko špinačo, črni koren in gladkozrnate sorte graha.
- Skrajšamo enoletno mladje pri malinah, preostale poganjke privežemo na oporo.
- Precepljamo košičarje.

MAREC – SUŠEC

1. Četrtek	Feliks, pap.; Albin, šk.; Svibert, mis.
2. Petek	+ Neža Praška, red.; Karel Dobri, knez
3. Sobota	Kunigunda, cesarica; Marin in Asterij, muč.; kvatrna sobota
4. Nedelja	2. postna (1); Kazimír, kraljevič; Lucij, pap.; Julijana, muč. Ev.: Jezus se med molitvijo spremeni (Lk 9,28-36) - ☺ ščip, polna Luna 00h 17'
5. Ponedeljek	Hadrijan, muč.; Janez Jožef od Križa, red.
6. Torek	Fridolin (Miroslav), op.; Konon, vrtnar
7. Sreda	Perpetua in Felicita, muč. (3); German, muč.
8. Četrtek	Janez od Boga, red. ust. (4); Štefan, op.
9. Petek	+ Frančiška Rimska, žena (4); Bruno, mis.; Vital, op.
10. Sobota	Štirideset mučencev; Makarij, šk.
11. Nedelja	3. postna (1); Sofronij, šk.; Evlogij, muč.; Agapa, muč. Ev.: Pokora odvzame Božjo kazen (Lk 13,1-9)
12. Ponedeljek	Pionij, muč.; Maksimilijan, muč.; Alojzij Orione, duh. - ☾ zadnji krajec 04h 54'
13. Torek	Modesta in Patricija, muč., Leander, šk.
14. Sreda	Matilda, kraljica; Aleksander, muč.; Lazar, šk.
15. Četrtek	Klemen M. Dvoržak, red.; Ludovika de Marillac, red. ust.
16. Petek	+ Herbert, šk.; Hilarij in Tacijan, muč.; Julijan, muč.
17. Sobota	Patrik, šk. (4); Jedrt Nivelaska, op.
18. Nedelja	4. postna (1); Ciril Jeruzalemski, šk., cerkv. uč. (4); Anselm, šk.; Salvator, red. Ev.: Izgubljeni sin se vrne k očetu (Lk 15,1-3.11-32)
19. Ponedeljek	Jožef, mož dev. Marije (1); Sibilina, tretjerednica - ☽ mlaj 03h 43'
20. Torek	Kutbert, šk.; Martin, cerkv. uč.; Marija Srca Jezusovega, red.
21. Sreda	Serapion, muč.; Hugolin Zeffirini, red. - ob 01h 07' začetek pomladi
22. Četrtek	Lea, vdova; Bazilij, duh., muč.; Benvenut, šk.
23. Petek	+ Alfonz Turibij iz Mongroveja, šk. (4); Rebeka, red.
24. Sobota	Dionizij in drugi palestinski muč.; Katarina Švedska, red.
25. Nedelja	5. postna, tiha (1); Gospodovo oznanjenje; Dizma, desni razbojnik Ev.: Grešnik ne sme obsojati grešnika (Jn 8,1-11) - ☽ prvi krajec 20h 16'; prehod na poletni čas (1 uro naprej)
26. Ponedeljek	Evgenija, muč.; Kastul, muč.; Ludgar, šk.
27. Torek	Rupert Salzburški, šk.; Peregrin, red.; Francišek, vzgojitelj
28. Sreda	Milada Praška; Ivana, tretjerednica
29. Četrtek	Bertold, red. ust.; Štefan IX., pap.; Evstracij, muč.
30. Petek	+ Amadej Savojski, knez; Janez, bogoljubni pisatelj
31. Sobota	Modest, šk., apostol Slovencev (3); Kornelija, muč.; Gvido, op.

- Gnojimo vedno ob sajenju, kadarkoli že sadimo.
- Najpogosteje gnojimo v času mirovanja ali tik pred začetkom pomladanske rasti.
- Zasilnice, v katerih še hranimo vrtnine, odpremo in zelenjavo spravimo v klet.
-
- Prične se cepljenje. Jabolka in hruške cepimo na divjake. Česnje cepimo na divjo česnjo.
- Sadimo drevesa, grmičevje in trajnice, pri tem upoštevamo zahteve posameznih sort.
- Ko tla več ne zmrzujejo, odstremo trajnicam zimsko zaščito in odstranimo bolne dele rastlin.
- Poravnamo zemljo in šoto pri vrtnicah, potem jih obrežemo. Lahko jih tudi na novo nasadimo.
- Maline sadimo le tam, kjer zemlja ni zaplevljena s pernico.
- Ptičke se ženijo. Najbolj se mudi kosu. Ptičje krmilnice niso več nujno potrebne.
-
- Daljši dnevi poganjajo sokove tudi sobnim rastlinam in posodovkam, urejamo jih in presajamo.
- Ko mine nevarnost nočne pozebe, postavimo posodovke na prosto.
- Ko ponoči temperatura ne pade več pod ničlo, damo na prosto tudi citruse, oleandre, lovor in rožmarin.
- Ko se zemlja osuši, se začne resno delo na vrtu.
- Enoletne cvetlice, astre, cinje, zajčke, žametnice, še vedno sejemo v zaprte grede za kasnejše presajanje.
- Za rezanje na gosto sejemo rukolo in radič - tržaski solatnik.
-
- Na prosto čimprej posadimo nekaj sadik kapusnic, ki jih pred nizkimi temperaturami zaščitimo s kopreno.
- Če so dnevi topli, sejemo na prosto prve letne solate in radiče.
- Petersilj in zelena zelo dolgo kalita.
- Špinačo moramo kmalu posejati, če želimo za njo sejati še kakšno drugo zelenjavo.
- Na stalno mesto sejemo blitvo, rdečo peso, redkvico in kolerabico.
- Spomladanski česen sadimo med jagode, vrste čebulčka pa med vrste korenčka.
-
- V deželo se vračajo lastovke. Prižene jih pomladanska Marija.
- Na vrtu imejmo tudi dišavnice: žajbelj, timijan, vinska rutica, hren, koper, sivka, pehtran, meta, majaron, origano, drobnjak ...
- Na prosto lahko sejemo vse vrste kapusnic.
- Lahko sadimo vse vrste graha. A takoj po setvi moramo posevek zaščititi pred požrešnimi ptiči.
- Na vrtni zelenici razkopavamo krtine, grabimo, gnojimo, dodajamo humus in sejemo novo travo.
- Posevek čebule, šalotke in česna je dobro zaščititi pred čebulno muho z vlaknato kopreno. Odkrijemo jo šele sredi maja.

APRIL – MALI TRAVEN

1. Nedelja	Cvetna (1); Nonij, red.; Venancij, šk., muč. Ev. pri procesiji: Blagoslovljen, ki prihaja v Gospodovem imenu (Lk 19,18-40) Ev.: Trpljenje našega Gospoda Jezusa Kristusa (Lk 22,14 - 23,56)
2. Ponedeljek	Frančišek Paolski, pušč., red. ust.; Teodozija, muč.; Marija, spok. - ☺ ščip 19h 15'
3. Torek	Rihard, šk.; Sikst I., pap.; Alojzij Scrosoppi, vzgojitelj
4. Sreda	Izidor Seviljski, šk., cerkv. uč.; Frančišek Marto, fatimski pastir
5. Četrtek	Vel. četrtek; Vincencij Ferrer, duh.; Albert, šk.; Julijana
6. Petek	++ Vel. petek; Irenej Sirmijski, šk., muč.; Notkar, glasbenik
7. Sobota	Vel. sobota; Janez K. de la Salle, duh.; Aleksander, muč.
8. Nedelja	Velika noč (1); Dionizij, šk.; Valter, op.; Julija, vzgojiteljica Ev.: Potrebno je bilo, da je Kristus vstal od mrtvih (Jn 20,1-9)
9. Ponedeljek	Velik. ponedeljek (1), Valtruda, red.; Anton Pavoni, muč.; d. p. d.
10. Torek	Ezekiel, prerok; Domnij, šk.; Apolonij, duh., muč. - ☾ zadnji krajec 20h 04'
11. Sreda	Stanislav, šk., muč.; Biserka; Helena, red.
12. Četrtek	Zenon, šk.; Julij I., pap.; Sava, muč.; Alferij, državnik
13. Petek	Martin I., pap., muč.; Ida, vdova; Hermenegild, muč.
14. Sobota	Lidvina, trpinka; Valerijan in Maksim, muč.
15. Nedelja	2. velikonočna, bela (1); Peter Gonzales, red.; Cezar de Bus, red. Ev.: Čez osem dni je prišel Jezus (Jn 20,19-31)
16. Ponedeljek	Bernardka Lurška, dev. (3); Benedikt J. Labre, berač; Drago
17. Torek	Janez, red.; Simon, muč.; Robert, op. - ☼ mlaj 13h 36'
18. Sreda	Marija, red.; Sabina Petrilli, red.
19. Četrtek	Leon IX., pap.; Marcel Callo, delavski ap.
20. Petek	Neža Montepulčanska, red.; Teotim, mis.
21. Sobota	Anzelm, šk., cerkv. uč. (4); Konrad, red.; Apolonij, muč.
22. Nedelja	3. velikonočna (1); Hugo, šk.; Agapit, pap.; Oportuna, red. Ev.: Jezus da apostolom jesti (Jn 21,1-19)
23. Ponedeljek	Jurij, muč. (4); Vojteh, šk.
24. Torek	Fidelis (Zvest) iz Sigmaringena, duh., muč. (4); Franka, red. - ☽ prvi krajec 08h 35'
25. Sreda	Marko, evangelist (2); Erminij, op.; Janez, duh.
26. Četrtek	Marcelin, pap.; Rafael, red.; Mati dobrega sveta
27. Petek	Dan upora; Peter Kanizij, duh.; Hozana, samotarka; Cita; d. p.
28. Sobota	Peter Chanel, duh., muč. (4); Ludvik Grignon, mis. (4)
29. Nedelja	4. velikonočna (1); Katarina Sienska, dev., cerkv. uč., sozavetnica Evrope (3) Ev.: Dobri pastir daje večno življenje (Jn 10,27-30)
30. Ponedeljek	Pij V., pap. (4); Jožef Cottolengo, red. ust.; Marija, red.

 Presajamo, režemo in razmnožujemo vse sobne rastline. Potaknjence postavimo na prosto.

 Posodovke damo na prosto, presajamo jih v nove posode, poskrbimo za svežo zemljo.

 Ko sejemo na prostem, sejemo v suha tla, ker so topla. Posejane površine zalijemo.

 Nakaljen zgodnji krompir posadimo do 10. aprila.

 Pokosimo vse trate. Osnažimo vse prostore v hiši in na vrtu.

 Izkopljemo hren.

 Sejemo črni koren, ki ga bomo izkopali konec oktobra.

 Pohitim s setvijo in sajenjem, da suša in poletna vročina ne bosta prekmalu zaustavili rasti vrtninam.

 Posevke zavarujemo pred aprilskim mrazom z vrtno kopreno.

 Najprimernejši čas za sajenje vseh vrst zelenjadnic so pozne popoldanske ure.

 Na prosto presajamo sadike belušev, rabarbare in drugih trajnic.

 Na prosto sejemo pozne vrste cvetače, kapusnice, solato, radič in rdečo peso.

 Na toplem, v lončkih gojimo sadike kumaric, bučk in buč, lubenic in melon.

 Kupljene sadike takoj posadimo na prostem. Lahko jih zaščitimo z vlaknato kopreno.

 Na prosto sejemo enoletne začimbnice in zelišča. Večina jih kali na svetlem.

 Enoletne cvetlice sejemo ali presajamo na prostem, ko ima zemlja več kot 15 °C.

 Sadimo mesečne, enkrat rodne in viseče jagode.

 Zasajamo zimzelene žive meje, stebelne in grmaste vrtnice, ukoreninjamo poganjke robidnic, malin, ribeza in kosmulje.

 Ves krompir mora biti posajen.

 Sadimo nakaljene poleti cvetoče čebulnice in gomoljnice, dalije, kane in gladiole.

 Običajno cepljenje sadnega drevja opravimo pred cvetenjem. Po cvetenju lahko cepimo za lubje.

 Za jesenski in zimski pridelek sejemo na prosto brstični in kodrolistni ohrov, pozne kapusnice in por.

 Sejančke paprike in paradižnika presadimo v lončke. Če je topla, jih včasih postavimo na prosto.

 Sadimo nizek fižol za zrnje ali za stročje.

MAJ – VELIKI TRAVEN

1. Torek	Jožef delavec, glavni zavetnik koprške škofije (2); Praznik dela; d.p.
2. Sreda	Atanazij, šk., cerkv. uč. (3); Boris, kralj; d. p. d. - ☺ ščip, polna Luna 12h 09'
3. Četrtek	Filip, Jakob ml., ap. (2); Teodozij Kijeovski, menih
4. Petek	Florijan, muč. (3); Lazar, muč.
5. Sobota	Gotard, šk.; Angel, muč; Edmund, red.
6. Nedelja	5. velikonočna (1); Domink Savio, dijak; Edvard, duh., muč. Ev.: Nova zapoved medsebojne ljubezni (Jn 13,31-33a,34-35)
7. Ponedeljek	Gizela, op.; Domicijan, šk.; Avguštin, vzgojitelj
8. Torek	Obletnica posvetitve stolnice v Lj. (2); Viktor Milanski, muč.
9. Sreda	Katarina, pesnica; Marija T. Gerhardinger, red.
10. Četrtek	Antonin, šk.; Janez Avilski, vzgojitelj; Damijan, mis. - ☾ zadnji krajec 06h 27'
11. Petek	Ignacij Lakonijski, red.; Matej, muč.; Mamert; Odo, Hugo, Odilo, op.
12. Sobota	Leopold Mandič, duh. (3); Pankracij, muč. (4)
13. Nedelja	6. velikonočna (1); Fatimska Mati Božja; Servacij, šk.; Imelda, deklica Ev.: Sveti Duh nas uči evangelij (Jn 14,23-29)
14. Ponedeljek	Bonifacij, muč.; Lino Parmski, Justina, muč.
15. Torek	Zofija (Sonja), muč.; Izidor, kmet; Pahomij, op.
16. Sreda	Janez Nepomuk, duh., muč. (3); Andrej, muč. - ☽ mlaj 21h 27'
17. Četrtek	Vnebohod (1); Jošt, pušč.; Pashal Baylon, red. Ev.: Jezus blagoslavlja apostole in gre v nebo (Lk 24,46-53)
18. Petek	Janez I., pap., muč. (4); Feliks, red.; Erik, kralj, muč.
19. Sobota	Leonard, duh.; Peter Celestin, pap.; Ivo, spoznavalec
20. Nedelja	7. velikonočna (1); Bernardin Sienski, duh.; Elfrida, red. Ev.: Jezusovi učenci naj bodo vsi eno (Jn 17,20-26)
21. Ponedeljek	Hospicij, pušč.; Krištof, duh.; Jožef, red.
22. Torek	Marjeta (Rita) Kasijska, red. (4); Joahima, vzgojiteljica; Mihael, kmet
23. Sreda	Janez de Rossi, duh.; Ivana, dobrodelnica - ☽ prvi krajec 23h 02'
24. Četrtek	Marija, Pomočnica kristjanov (2); Socerb, muč.
25. Petek	Beda Častitljivi, duh., cerkv. uč. (4); Gregor VII., pap. (4); Urban I., pap.
26. Sobota	Filip Neri, duh. (3); Lambert de Vence, šk.
27. Nedelja	Binkošti (1); Avguštin Canterburyški, šk.; Julij, muč. Ev.: Kakor me je Oče poslal, vas jaz pošljem in dajem Svetega Duha (Jn 14,15-16.23b-26)
28. Ponedeljek	Marija, mati Cerkve (2); German Pariški, šk.; Ignacij Rostovski, šk.
29. Torek	Maksim Emonski, šk. (4); Bona, dev.
30. Sreda	Kancijan in tovariši muč. (4); Ivana Orleanska
31. Četrtek	Obiskanje Device Marije (2); Vital, menih

Sadimo samo zdrave rastline na ustrezno lego.

Ne motimo ptic pri gnezdenju in valjenju.

Skrbimo za lepo travo, jo grabimo, zračimo, plevemo in dosejemo primerno mešanico.

Če v gorah ni snega, je nevarnost slane mimo. Sadimo visoki fižol.

Sejemo na prosto kumare, buče in bučke.

Zaključimo presajanje balkonskega cvetja. Izčrpane sobne rastline damo na sonce, naj si opomorejo.

Odcvetelim spomladanskim čebulnicam nikar še ne porežimo zelenega listja, z njim si nabirajo rezervno hrano.

Po cvetenju obrežemo majnico, forzicije, glicinijo, negnoj in volčin, ker že pripravljajo cvetne nastavke za drugo leto.

Presajamo na prosto marčeve setve enoletnih cvetlic in sejemo nove, da bodo dalj časa cvetele.

Vse sadike iz zimskih prostorov in sadike vzgojene na toplem presadimo na prosto, tudi baziliko in majaron.

Ledeni mozje lahko prinesejo ohladitve, zaščitimo posevke.

Čebula bo drobnejša, če jo posadimo šele v maju, toda izognemo se okužbi s čebulno muho.

Po mrzli in mokri Zofki bo dovolj toplo za sajenje in presajanje vseh rastlin na prosto.

Fižolov Janez pomeni osrednji čas za sajenje fižola.

Solata med kapusnicami zmanjšuje napad kapusovih bolhačev.

Presadimo paradižnik, jajčevce, buče, bučke in kumare.

Perutninski gnoj je primeren za gnojenje kumaram in paradižniku.

Sejemo zgodnje sorte zelja, ki jih bomo presajali na izpraznjen prostor po zgodnjem krompirju.

Med vrste paradižnika sadimo kapusnice. Paradižnikov vonj preganja kapusovega belina.

Okopavamo že dorasle vrtnine, odpisavamo čebulo, gomoljno zeleno, rdečo peso, osujemo fižol in grah.

Krompir dvakrat okopljemo in oplejemo. Pred cvetenjem ga tudi osujemo, da gomolji ne zelenijo.

Vselej se splača pridelovati sladkorni grah.

V boju z mrčesom uporabljamo naravne pripravke za zaščito rastlin.

Mrčesa bo manj, če bodo med vrtninami cvetele žametnice, ognjič, kapucinka, ob fižolu pa šetraj.

Novo nasajeno sadno drevje zalivamo in mu odstranimo morebitne nastavke plodov.

Z rezjo in upogibanjem poganjkov skrbimo za zračno krošnjo sadnih dreves.

Posejemo endivije, glavne sorte radiča, por in kapusnice za razsajanje v drugi polovici julija.

JUNIJ – ROŽNIK

1. Petek	Justin, muč. (3); Klavdij, šk.; Kaprazil, op. - ščip, ☺ polna Luna 03h 04'
2. Sobota	Marcelin in Peter, muč. (4); Erazem, šk., muč.; kvatrna sobota
3. Nedelja	Sv. Trojica (1); Karel Lwanga in tovariši muč.; Klotilda, vdova Ev.: Duh oznanja, kar ima Sin od Očeta (Jn 16,12-15)
4. Ponedeljek	Francišek Caracciolo, red. ust.; Kvirin iz Siscije, šk.
5. Torek	Bonifacij, šk., muč. (3); Svetko (Svetopolk), muč.; Igor, muč.
6. Sreda	Norbert, šk. (4); Bertrand Oglejski, šk.
7. Četrtek	Sv. Rešnje Telo in Kri (1); Robert, op.; Bogumil, op.; Pavel, op. Ev.: Vsi so jedli in se nasitili (Lk 9,11b-17)
8. Petek	Medard, šk.; Viljem iz Yorka, šk. - ☾ zadnji krajec 13h 43'
9. Sobota	Primož in Felicijan, muč. (4); Efrem, diakon, cerkv. uč. (4)
10. Nedelja	10. navadna (2); Janez Dominici, šk.; Henrik, delavec Ev.: Jezus oživi mladeniča iz Naima (Lk 7,11-17)
11. Ponedeljek	Barnaba, ap. (3); Janez Fakundski, glasnik sprave
12. Torek	Eskil, muč.; Jolenta, kneginja; Alejda, red.
13. Sreda	Anton Padovanski, duh., cerkv. uč. (3); Akvilina, muč.
14. Četrtek	Valerij in Rufin, muč.; Metodij, šk.; Gerard, red.
15. Petek	Srce Jezusovo (1); Vid (Vitomir), muč.; Bernard Mentonski - ☽ mlaj 05h 13'
16. Sobota	Marijino brezmadežno Srce (3); Beno, šk.; Luitgarda, dev.
17. Nedelja	11. navadna (2); Albert, ap. ubogih Ev.: Jezus odpusti spokorjeni grešnici (Lk 7,36 - 8,3)
18. Ponedeljek	Marcelijan in Marko, muč.; Gregor Barbarigo
19. Torek	Obletnica posvetitve stolnice v Kopru; Romuald, opat (4); Gervazij in Protazij, muč.
20. Sreda	Florentina, red.; Adalbert, šk.; Vincencija, red.
21. Četrtek	Alozij (Vekoslav) Gonzaga, red. (3); Julijan, muč. - ob 20h 06' začetek poletja
22. Petek	Pavlin iz Nole, šk. (4); Janez Fisher in Tomaž More, muč. (4) - ☽ prvi krajec 15h 15'
23. Sobota	Jožef Cafasso, duh.; Marija Oignieška, vdova
24. Nedelja	Rojstvo J. Krstnika (1); 12. navadna; kres Ev.: Jezus napove svojo smrt (Lk 9,18-24)
25. Ponedeljek	Viljem, op.; Doroteja, mati; Amand, pušč.; Dan državnosti, d. p.
26. Torek	Vigilij (Stojan), šk.; Pelagij, muč.; David, pušč.
27. Sreda	Ema (Hema) Krška, kneginja (3); Ciril Aleks., šk., cerkv. uč.
28. Četrtek	Irenej, šk., muč. (3); Potamijena, muč.
29. Petek	Peter in Pavel, apostola (1); Judita, Saloma
30. Sobota	Prvi mučenci rim. Cerkve (4); Ladislav, kralj; Oton, šk.; Rajmund, muč. - ☺ ščip, polna Luna 15h 49'

Bujno cvetočim posodovkam redno vsak teden dognojemo.

Pravočasno ukrepamo proti morebitnim škodljivcem na sobnih rastlinah.

Trata bo lepa, če jo pokosimo vsake tri tedne. Ob vročini zvišamo nivo košnje na 4 do 5 cm.

Za ohranjanje vlažnosti zastiramo tla med rastočimi vrtninami z mlado pokošeno travo.

Vse mlade komaj posajene rastline morajo imeti dovolj vlage.

Rastline zalivamo zjutraj. Okopavanje rastlin v poznih popoldanskih urah bistveno manjša vlažnost tal.

Na dobro pregnojena humozna tla sadimo zelje.

Zalivamo s postano ali s pogreto vodo. Mrzla voda iz vodovoda je za nekatere plodovke, kumare, paprike, bučke, pravi šok.

Po nevihtah zbita tla redno rahljamo.

Ob hudi suši vrt obilno zalijemo dvakrat v tednu tako, da voda doseže pri rastlinah vse korenine in koreninice.

Sadimo brstični ohrovt.

Dozorevajo češnje. V kuhinji se začena sezona vlaganja in zmrzovanja sadja in zelenjave.

Belušno zeleno presajamo v graben, da jo bomo lahko ospali in belili.

Sejemo dvoletnice in trajnice, kot so mačehe, spominčice in turški nageljni.

V začetku junija posejane kumare nam lahko dajo več pridelka kakor zgodnje setve.

Nasadimo por, vmes posejemo radič štrucar.

Posejemo zimsko črno redkev, ki doraste v štirih mesecih.

Paradižnik privezujemo na oporo in odstranjujemo zalistnike.

Nabiramo grah, bobovo stročje, jagode, češnje in spomladansko čebulo, kopljemo zgodnji krompir.

Sejemo in presajamo brokoli, ohrovt, radič, rdečo peso, endivijo, podzemno kolerabo in redkvico.

Nabiramo zdravilne rože; obiramo cvetove lipe in gloga, na vrtu režemo šetraj, žajbelj in baziliko.

Strižemo listopadne žive meje.

Čebule hiacint, narcis in tulipanov bomo pobrali iz zemlje, ko bodo zeleni deli rastlin povsem odmrli.

Vse vrste endivije lahko sejemo junija, uporabljamo pa od poznega poletja do zime. Nove posevke pravočasno po malem redčimo.

JULIJ – MALI SRPAN

1. Nedelja	13. navadna (2); Oliver, muč.; Julij, Aron, muč.; Domicijan, op. Ev.: Jezusove zahteve do učencev (Lk 9,51-62)
2. Ponedeljek	Francišek Regis, red.; Liberat, muč.; Ptujskogorska Mati Božja
3. Torek	Tomaž, ap. (2); Anatolij, šk.; Heliodor, šk.
4. Sreda	Elizabeta Portugalska (4); Ūrh, šk. (4); Berta, vdova
5. Četrtek	Ciril in Metod, zavetnika Evrope, slovanska apostola (1)
6. Petek	Marija Goretti, dev., muč. (4); Terezija, dev.; Nazarija, red.
7. Sobota	Vilibald, šk.; Edilburga, red.; Peregrin, muč. - ☾ zadnji krajec 18h 54'
8. Nedelja	14. navadna (2); Kilijan, šk., muč.; Prokop, muč. Ev.: Kristusovi učenci prinašajo mir (Lk 10,1-12.17-20)
9. Ponedeljek	Gorkumski muč. (4); Pavlina, red.
10. Torek	Amalija (Ljuba), red.; Veronika Giuliani, red.; Rufina in Sekunda, muč.
11. Sreda	Benedikt, opat, zavetnik Evrope (2); Olga Kijevska, kneginja; Placid, muč.
12. Četrtek	Mohor in Fortunat, muč. (3); Janez Gualbert, red. ust.
13. Petek	Henrik I. (Hinko), kralj (4); Evgen, šk.; Klelija, red.
14. Sobota	Kamil de Lellis, duh. (4); Francišek Solan, red. - ☀ mlaj 14h 04'
15. Nedelja	15. navadna (2); Bonaventura, šk., cerkv. uč.; Vladimir Kijevski, knez Ev.: Kdo je moj bližnji (Lk 10,25-37)
16. Ponedeljek	Karmelska Mati Božja (4); Rajnelda, muč.
17. Torek	Aleš (Aleksej), spok.; Hedvika, kraljica; Marcelina
18. Sreda	Friderik (Miroslav), šk., muč.; Emilijan, muč.
19. Četrtek	Arsen, pušč.; Ambrozij, op.; Justa, Rufina, muč
20. Petek	Apolinarij, šk., muč. (4); Marjeta, muč.; Elija, prerok; Ludovika, vdova
21. Sobota	Lovrenc iz Brindisija, duh., cerkv. uč. (4); Danijel (Danilo), prerok
22. Nedelja	16. navadna (2); Marija Magdalena (Majda); Menelej, op.; Beno, op. Ev.: Marta sprejme Jezusa (Lk 10,38-42) - ☀ prvi krajec 08h 29'
23. Ponedeljek	Brigita Švedska, sozavetnica Evrope (2); Apolinarij, šk., muč.
24. Torek	Krištof (Kristo), muč. (4); Šarbel, duh. (4); Kunigunda
25. Sreda	Jakob st., ap. (2); Magnerik, šk.
26. Četrtek	Ana in Joahim, starši Device Marije (3); Kamila, muč.; Bartolomeja, red.
27. Petek	Gorazd, Kliment in drugi učenci sv. Cirila in Metoda (3)
28. Sobota	Viktor (Zmago), pap.; Urban, pap.; Samson (Samo)
29. Nedelja	17. navadna (2); Marta iz Betanije; Olaf, kralj; Beatrika, muč. Ev.: Jezus objublja uslišanje vztrajne molitve (Lk 11,1-13)
30. Ponedeljek	Peter Krizolog, šk., cerkv. uč. (4); Justin, mis.; Maksima, muč. - ☺ šcip 02h 48'
31. Torek	Ignacij Lojolski, duh., red. ust. (3); Fabij, muč.; Helena, vdova

Kmetje žanjejo. Na vrtu pobiramo grah.

V gozdu zorijo borovnice; tudi kakšen jurček se najde.

Ker je vroče, sobnim rastlinam brišemo liste z vlažno krpo.

Balkonskim rastlinam dvakrat v tednu dognojujemo, zalivamo in odstranjujemo odcvetele cvetove.

Pticam nastavimo vodo v plitkih posodah.

Če zaradi ptičjih gnezd še nismo postrigli žive meje, moramo to storiti.

Še zadnjič pognojimo vrtnicam, da bo les vrtnic do zime primerno dozorel.

Jagode pobereмо, očistimo gredice in odstranjujemo prtilike. Tri ali štiri leta star nasad prekopljemo.

Jagodičje nam ponuja svoje plodove. Obranim grmom ribeza in kosmulje porežemo kakšno tretjino starejših vej.

Vsi koticiki v vrtu naj bodo obdelani. Na izpraznjene gredice takoj posadimo nove vrtnine ali rastline za zeleno gnojenje.

Sejemo sladki komarček. Če je na vrtu voluhar, je setev nesmiselna.

Posadimo kodrolistnati ohrov.

V celoti izkopljemo zgodnji krompir, ki je dozorel v stodesetih dneh.

Za zgodnjim krompirjem lahko posejemo radič, solato in korenček, sadimo por, ohrov, cvetačo, brokoli in zgodnje zelje.

Treba je posaditi sadike endivije in radičev za jesensko in zimsko rabo.

Sejemo kitajsko zelje, ki je izrazito jesenska rastlina.

Rukolo sejemo večkrat, na gosto, za rezanje.

Sejemo špinačo.

Čebulo majski srebrenjak sejemo v juliju, presajamo v septembru, pridelek ruvamo v maju ali juniju.

Rabarbaro režemo v zgodnjem poletju, potem naj rastlina miruje.

Na vrtu dozorevajo prva jabolka in hruške. Začenja se sezona fižola v stročju.

V vročem poletju je vsaka setev tvegana. Vročina lahko uniči nakaljeno seme, tudi če je dovolj vlage.

Vrt okopavamo, plejemo, redčimo, smukamo in zalivamo.

S sajenjem dvoletnic in trajnic poskrbimo za cvetoč vrt v prihodnji pomladi.

Če je sadno drevje preobloženo s plodovi, veje podpremo.

Pod starejšimi sadnimi drevesi lahko posejemo žametnice ali kapucinke zoper škodljivce.

AVGUST – VELIKI SRPAN

1. Sreda	Alfonz Marija Ligorij, šk., cerkv. uč. (3); Makabejski bratje
2. Četrtek	Porcijunkula; Evzebij iz Vercellija, šk. (4); Ivana, mati
3. Petek	Lidija, žena; Avguštin Kazotić, zagrebski šk.; Konrad, red.
4. Sobota	Janez Marija Vianney, duh. (3); Amata, red.
5. Nedelja	18. navadna (2); Posvetitev bazilike sv. Marije (Snežne) (4); Ožbolt, kralj Ev.: Jezus svari pred lakomnostjo (Lk 12,13-21) - ☪ zadnji krajec 23h 20'
6. Ponedeljek	Jezusova spremenitev na gori (2); Pastor, muč.
7. Torek	Sikst II., pap. in tovariši mučenci (4); Kajetan, duh. (4); Albert, red.
8. Sreda	Dominik (Nedeljko), duh., red. ust. (3); Cirijak, muč.
9. Četrtek	Terezija Benedikta (Edita Stein), sozavetnica Evrope (2), Roman, muč.
10. Petek	Lovrenc, diakon, muč. (2); Hugo, šk.
11. Sobota	Klara (Jasna), red. (3); Tiburcij in Suzana, muč.
12. Nedelja	19. navadna (2); Ivana Franciška de Chantal; Evplij, muč.; Inocenc XI., pap. Ev.: Vedno moramo biti pripravljeni (Lk 12,32-48)
13. Ponedeljek	Poncijan, pap., in Hipolit, duh., mučenca (4); Radegunda, muč. - ☪ mlaj 01h 02'
14. Torek	Maksimilijan Kolbe, duh., muč. (3); Evzebij iz Rima
15. Sreda	Marijino vnebovzetje (1); Atanazija, pušč.
16. Četrtek	Rok, spok. (4); Štefan Ogrski, kralj (4); Roza, muč.
17. Petek	Hijacint Poljski, red.; Beatrika, red.
18. Sobota	Helena (Jelka, Alenka), cesarica; Agapit iz Preneste
19. Nedelja	20. navadna (2); Janez Eudes, duh.; Ludvik Toulouški, šk. Ev.: Za Jezusa se je treba odločiti (Lk 12,49-53)
20. Ponedeljek	Bernard, op., cerkv. uč. (3); Samuel (Samo), prerok
21. Torek	Pij X., pap. (3); Sidonij, šk.; Viktorija, žena - ☪ prvi krajec 01h 54'
22. Sreda	Devica Marija Kraljica (3); Siegfrid (Zmago), op.
23. Četrtek	Roza iz Lime, red. (4); Evgenij, šk.; Justinijan, pušč.
24. Petek	Jernej, ap. (2); Emilija de Vialar, red.
25. Sobota	Ludvik IX., kralj (4); Jožef Kalasanc, red. (4)
26. Nedelja	21. navadna (2); Tarzicij, muč.; Hadrijan, muč. Ev.: Jezus je odrešenik vseh ljudi (Lk 13,22-30)
27. Ponedeljek	Monika, mati sv. Avguština (3); Cezarij, šk.; Amadej, šk.
28. Torek	Avguštin, šk., cerkv. uč. (3); Hermes, muč. - ☺ ščip, polna Luna 12h 35'
29. Sreda	Mučeništvo Janeza Krstnika (3); Sabina, muč.
30. Četrtek	Feliks (Srečko) in Adavkt, muč.; Alfred, Ildefonz, šk.
31. Petek	Rajmund (Rajko) Nonat, red.; Pavlin, šk.

 Žive meje iglavcev strižemo tako, da se proti vrhu zožujejo. Potem spodaj ne ogolijo.

 Kmetje sejejo repo. Na vrtu rujemo dozorelo čebulo.

 Če je avgust vroč, bomo na vrtu obilno zalivali in pobirali pridelke.

 Če je deževno in hladno, bodo težave z zajedalci in z boleznimi.

 Če so sobne rastline, prerastle svoj prostor, jih skrajšamo. Iz odrezanih delov skušamo vzgojiti nove rastline.

 Nekatere balkonske rastline razmnožujemo s potaknjenci, če imamo zanje ugodne pogoje za prezimovanje.

 Tudi vrtnice, ribez, kosmuljo lahko razmnožujemo s potaknjenci.

 Nabiramo semena enoletnic. Seme naj bo od najlepših in najbujnejših cvetic.

 Paradižniku odstranjujemo zalistnike in tudi vršičke nad zadnjim cvetnim nastavkom.

 Setve endivije in radiča večkrat po malem redčimo.

 Na gredici, kjer so prej rastle korenovke, lahko uredimo nov nasad jagod.

 Zrelo zelje in zrel ohrovt imata zgoraj svetlejšje trde glave; če jih ne pospravimo, razpokajo.

 Medmašni čas (15. 08. - 08. 09.) je najlepši in najbolj zdrav čas v letu. Zdravilne rastline imajo v sebi največ zdravilnih snovi.

 Za jesen, zimo in za prihodnjo pomlad sejemo motovilec, ob koncu meseca pa še zimske solate.

 Senco paradižnika ali visokega fižola lahko izkoristimo za setev motovilca in špinaca, ki ne marata sončne pripeke.

 Sejemo peteršilj, ki prezimi, nasajamo stalna kuhinjska zelišča, da bo spomladi manj dela.

 Velike gomolje zelene bomo vzgojili, če bomo rastlini dognojevali in jo zalivali.

 Porežemo sivko, timijan, majaron, žajbelj. Pred zimo bodo pognali novi poganjki.

 Krompir kopljemo ob lepem vremenu, dobro osušenega in prebranega pospravimo v temen prostor, najbolje v kleti.

 Na sv. Jerneja je najprimernejši dan za nabiranje zdravilnih zelišč.

 Rozge malin, ki so to leto rodile, po obiranju odrežemo tik nad zemljo.

 Z obrezovanjem sadnega drevja zmanjšamo bujno rast. Moč drevesa se usmerja v razvoj plodov.

 Rez grmičkov živih mej je smiselna do konca meseca.

 Začne se spravilo zelja.

 Za zimsko cvetenje v notranjih prostorih posadimo v lonce ciklame in trobentice, ki bodo cvetele spomladi.

 Če želimo, da bo amarilis cvetel okrog božiča, moramo ukrepati - ga posaditi itd.

SEPTEMBER – KIMOVEC

1. Sobota	Egidij (Tilen), op. (4); Verena, pušč.
2. Nedelja	22. nav. (2), angelska; Janez Burté, muč.; Antonin, muč. Ev.: Kdor se ponižuje, bo povišan (Lk 14,17-14)
3. Ponedeljek	Gregor Veliki, pap., cerkv. uč. (3); Bazilisa, muč.
4. Torek	Rozalija (Zalka), dev.; Ida, grofica; Robert, politik; Irma, grofica - ☾ zad. Krajec 04h 32'
5. Sreda	Viktorin, muč.; Mati Terezija
6. Četrtek	Zaharija, prerok; Magnus, mis.; Bertrand, red.
7. Petek	Marko, muč.; Regina, dev., muč.; Melhior, duh.
8. Sobota	Rojstvo Device Marije (2); Serafina, vdova
9. Nedelja	23. navadna (2); Peter Klaver, red.; Gorgonij, muč.; Angela, tretjerednica Ev.: Odpoved prinaša svobodo (Lk 14,25-33)
10. Ponedeljek	Nikolaj Tolentinski, spok.; Oglerij, op.
11. Torek	Prot in Hijacint, muč.; Sperandea, muč. - ☽ mlaj 14h 44'
12. Sreda	Gvido, cerkovnik; Peter, op.
13. Četrtek	Janez Zlatousti, šk., cerkv. uč. (3); Notburga; Ljubo (Amat), op.
14. Petek	Povišanje sv. Križa (2); Maternus, šk.
15. Sobota	Žalostna Mati Božja (Dolores) (3); Melita, muč.; kvatrna sobota
16. Nedelja	24. navadna (2); Kornelij, pap., in Ciprijan, šk., muč.; Ljudmila, kneginja Ev.: Veselje v nebesih zaradi spreobrnjenja grešnikov (Lk 15,1-32)
17. Ponedeljek	Robert Bellarmino, šk., cerkv. uč. (4); Lambert, šk., muč.; Kolumba, muč.
18. Torek	Jožef Kupertinski, red.; Riharda, cesarica
19. Sreda	Januarij, šk., muč. (4); Emilija de Rodat, red. - ☽ prvi krajec 18h 48'
20. Četrtek	Korejski muč.: Andrej Kim Taegon, duh., Pavel Čong Hasang in tov. (3); Evstahij, šk.
21. Petek	Matej (Matevž), ap., evangelist (2); Jona, prerok
22. Sobota	Emerita, muč.; Mavricij, muč.
23. Nedelja	25. navadna (2); Tekla; p. Pij, duh. Ev.: Izbira med Bogom in bogastvom (Lk 16,1-13) - ob 11h 51' začetek jeseni
24. Ponedeljek	Anton M. Slomšek, šk. (3); Rupert Salzburški, šk.
25. Torek	Sergij Radoneški, menih; Nikolaj iz Flüe, kmet
26. Sreda	Kozma in Damijan, muč. (4); Nil, spokornik - ☺ ščip, polna Luna 21h 45'
27. Četrtek	Vincencij Pavelski, duh. (3); Adolf Španski, muč.
28. Petek	Venčeslav (Vaclav), muč. (4); Japonski mučenci: Lovrenc Ruiz in tov. (4)
29. Sobota	Mihael, Gabriel, Rafael, nadangeli (2)
30. Nedelja	26. navadna (2); Slomškova nedelja; Hieronim, duh., cerkv. uč.; Felicija, red. Ev.: V večnosti ima vse drugačno vrednost (Lk 16,19-31)

 Slive so že obrane, češplje zorijo.

 Fižol pospravimo, ko se začne stročje sušiti in krčiti.

 Motovilec je zaščita pred voluharjem, ne le solatnica. Zato ga večkrat sejemo.

 Vse vrste poznih kapusnic še oskrbujemo s hranili.

 Pognojimo cvetači, zimski endiviji in radiču za siljenje, ki jih bomo pospravljali v oktobru.

 Visoko zasipavamo, torej belimo belušno zeleno.

 Očistimo in prezračimo shrambo za sadje. Prostor naj bo hladen, zračen, v njem ne sme zmrzovati.

 Sekamo zelje in ga ribamo za kisanje.

 Sadimo proti mrazu odporne vrste pora za pozimi in zgodaj spomladi.

 Por in drobnjak zaščitimo z vlaknato kopreno pred porovo vrtavko in pri tem upoštevamo, da por ne mara tlačjenja.

 Glavno obiranje sadja je takrat, ko dozori jabolka in hruške.

 Tudi grozdje zori.

 V klet pospravimo samo zdravo sadje. Obtočeno ali ranjeno sadje sproti porabimo ali posušimo.

 Zabojev z jabolki ne hranimo v istem prostoru s krompirjem in korenjem.

 Črvido sadje je odpadek, ki ga pobiramo in odstranimo, da bi se črvički preko zime ne zaredili v tleh.

 Dalije ali georgine cveto še ves oktober, če jih zaščitimo pred občasnim mrazom.

 Brističnemu ohrovtu odstranimo rastne vršičke, da bo oblikoval lepše brstiče.

 Spravljamo korenovke, kolerabo, korenje, peso.

 Lešnike obiramo, ko se plodiči ločijo iz ovojkov.

 Nabiramo semena in plodove: šipek, drnuljo, brinove jagode in divji kostanj.

 Rožmarin ne prenaša ostrih zim. Postavimo ga na toplo.

 Delimo in presajamo trajnice razen krizantem in tistih trajnic, ki cvetijo jeseni.

 Sadimo čebulnice in gomojnice, krusov, zvončkov, čebulnih perunik, hiacint in narcis. Proti voluharjem sadimo cesarski tulipan.

 Cvetove sončnic porežemo in jih obesimo zunaj za hrano pticam.

OKTOBER – VINOTOK

1. Ponedeljek	Terezija Deteta Jezusa, cerkv. uč. (3); Roman, pesnik; Germana, muč.
2. Torek	Angeli varuhi (3); Leger, šk.
3. Sreda	Evald, muč.; Kandid (Žarko), muč. - ☾ zadnji krajec 12h 06'
4. Četrtek	Francišek Asiški, red. ust. (3); Petronij, šk.
5. Petek	Rajmund, red.; Flavija, muč.; Flora, red.
6. Sobota	Bruno, red. ust. (3); Vera, muč.
7. Nedelja	27. nav. (2); Rožnovenska Mati Božja; Justina, muč. Ev.: Prosimo za močno vero (Lk 17,5-10)
8. Ponedeljek	Pelagija, muč.; Sergija, muč.; Benedikta, muč.
9. Torek	Dionizij, šk., in tov. muč. (4); Janez Leonardi, duh. (4)
10. Sreda	Daniel, mis.; Florencij, muč.; Pavlin, šk.
11. Četrtek	Filip, diakon; Bruno, šk.; Aleksander Sauli - ☀ mlaj 07h 01'
12. Petek	Maksimilijan Celjski, muč. (4); Serafin, red.
13. Sobota	Fatimska Mati Božja; Koloman, muč.; Honorat, duh.
14. Nedelja	28. navadna (2); Kalist I., pap.; Gavdencij (Veselko), šk. Ev.: Pohvala hvaležnega ozdravljenca (Lk 17,11-19)
15. Ponedeljek	Terezija (Zinka) Jezusova, cerkv. uč. (3); Filipa, dev.
16. Torek	Hedvika, kneinja (4); Marjeta Marija Alacoque, red. (4); Gal, pušč.
17. Sreda	Ignacij Antiohijski, šk., muč. (3); Suzana, muč.
18. Četrtek	Luka, evangelist (2); Peter Alkantarski, red.
19. Petek	Obl. posv. stolnice v Mariboru (2); Pavel od Križa, duh. (4); Janez Brebeuf in Izak Jogue, duh., muč. (4) - ☀ prvi krajec 10h 33'
20. Sobota	Irena (Miroslava), muč.; Vendelin, op.
21. Nedelja	29. nav. (2), misijonska; Ursula, dev., muč.; Vendelin, op. Ev.: Bog pomaga do pravice (Lk 18,1-8)
22. Ponedeljek	Marija Saloma, svetop. Žena; Alodija, muč.
23. Torek	Janez Kapistran, duh. (4); Severin, šk.
24. Sreda	Anton Marija Claret, šk. (4); Jožef in drugi vietnamski muč.
25. Četrtek	Krizant, Darinka (Darija), muč.; Krišpin, muč.
26. Petek	Lucijan, muč.; Demetrij, muč. - ☺ ščip, polna Luna 06h 52'
27. Sobota	Vincenc in Sabina, muč.; Frumencij, šk.
28. Nedelja	30. nav. (2), žegnanjska; Simon in Juda, ap. (2) Ev.: Bog odpušča skesanemu grešniku (Lk 18,9-14) - prehod na sončni čas (1 uro nazaj)
29. Ponedeljek	Narcis, šk.; Ermelinda, dev.; Restituta, muč.
30. Torek	Marcel, šk.; Angel, red.; Benvenuta, tretjerednica
31. Sreda	Volbenk, šk.; Alfonz Rodriguez, red.; dan reformacije, d. p.

- Bodimo pozorni na vremenske napovedi. Naše rastline morajo biti zaščitene pred mrzlimi nočmi.
- Sobne rastline, ki smo jih spomladi postavili na prosto, spet navajamo na sobne razmere.
- Posodovke naj bodo čimdalj časa na prostem. Pred mrazom jih umikamo v zavetne kotičke.
- Če pustimo orehe na drevesu tako dolgo, da sami odpadajo, dosežemo najboljšo kakovost plodov.
- Rastline na vrtu pripravljamo na zimski počitek.
- Krizantemam priskrbimo oporo, ponoči jih zaščitimo z vrtno kopreno.
-
- Dokler zemlja ne zmrzne, lahko sadimo zimski česen; med jagodami bo spomladi varnejši pred čebulno muho.
- Nabiramo kostanj.
- Močnejše rastline blitve in pora visoko osujemo. Tako jih zavarujemo pred mrazom za zgodnjo pomlad.
- Glavnati ohrovt, zelje, kitajsko zelje in radiči prenesejo nekaj nizkih temperatur, zato ne hitimo s spravilom.
- Ohrovti so okusnejši, če jih popari mraz.
- Izkopljemo gomolje dalj, gladiol, kane in frezije, jih posušimo na zraku in spravimo.
-
- Posadimo lilije, tulipane, švedske irise, zlatice in anemone, ki bodo cvetele zgodaj spomladi.
- Blazinaste trajnice lahko sadimo vse leto.
- Okrasnih trav v nobenem primeru ne režemo.
- Večje rastline povežemo skupaj, da jih sneg ne bo polomil.
- Vse trajnice lahko obdamo z napol preperelim kompostom, Okrog rododendronov in hortenzij nasujemo tudi plast iglic.
- Sadimo okrasno grmovje, listopadno živo mejo, strobot.
-
- Trato še zadnjic pokosimo. Ko prične odpadati listje, jo pogosto pograbimo in listje kompostiramo.
- Sobne rastline že počivajo. Zalivamo malo, ne dognojujemo, le liste občasno ovlažimo.
- Začnemo z zatemnjevanjem rastlin, ki bodo cvetele okrog božiča.
- Na toplejše postavimo še preostale posodovke, oleander, lovor in rožmarin.
- Konec meseca bo na prostem le še gorenjski nagelj, ki prenese tudi do -10 °C.
- Z apnom prepleskamo deblo marelice in debela drugega sadnega drevja, za zaščito pred pokanjem lubja in pred škodljivci.
-
- Plodovi neipelj bodo postali rjavi in se omeščali, ko jih bo poparil močnejši mraz.
- Pri sajenju sadnega drevja izbiramo tiste vrste, ki v neposredni sosesčini obilno obrodijo.
- Breskve, marelice, vinsko trto, kutine, orehe in robidnice običajno sadimo spomladi.

NOVEMBER – LISTOPAD

1. Četrtek	Vsi sveti (1); d. p. – zadnji krajec 22h 18'
2. Petek	Spomin vseh vernih rajnih (1)
3. Sobota	Viktorin Ptujski, šk. (3); Just, muč.; Martin Porres, red.
4. Nedelja	31. nav. (2), zahvalna; Karel Boromejski, šk. Ev.: Jezus vabi grešnike k pokori (Lk 19,1-10)
5. Ponedeljek	Zaharija in Elizabeta, starša Janeza Krstnika; Bertila, op.
6. Torek	Lenart (Narte), op. (4); Kristina, tretjerednica
7. Sreda	Engelbert, šk.; Vilibrord, šk.; Florencij, šk.
8. Četrtek	Bogomir (Mirko), šk.; Janez Duns Scot, bogosl. Pisatelj
9. Petek	Posvetitev lateranske bazilike (2); Teodor (Božidar)
10. Sobota	Leon Veliki, pap., cerkv. uč. (3); Andrej Avelinski, duh. – mlaj 00h 03'
11. Nedelja	32. nav. (2), Martin iz Toursa, šk.; Menas, pušč. Ev.: Bog daje večno življenje (Lk 20,27-38)
12. Ponedeljek	Jozafat Kunčević, šk., muč. (3); Kunibert, šk.; Emilijan, duh.
13. Torek	Stanislav Kostka, red. (4); Brikcij, šk.; Homobonus, trgovec
14. Sreda	Nikolaj Tavelić, muč.; Lovrenc O'Toole, muč.
15. Četrtek	Albert Veliki, šk., cerkv. uč. (4); Leopold (Polde), knez; Albert, red.
16. Petek	Jedrt (Gertruda) iz Helfe, dev. (4); Marjeta Škotska, kraljica (4)
17. Sobota	Elizabeta Ogrska, red. (3); Evfemija in Tekla, muč. – prvi krajec 23h 33'
18. Nedelja	33. navadna (2); Odo, op. Ev.: Stanovitno čakajmo Kristusov prihod (Lk 21,5-19)
19. Ponedeljek	Matilda, mistikinja; Rafael, red.; Neža Asiška, red.
20. Torek	Edmund, kralj; Liberat, muč.
21. Sreda	Darovanje Device Marije (3); Maver, šk.
22. Četrtek	Cecilija, dev., muč. (3); Salvator, mis.; Benigen, šk.
23. Petek	Klemen I., pap., muč. (4); Kolumban, op. (4); Felicita, muč.
24. Sobota	Vietnamski mučenci: Andrej Dung Lac in tov. (3) – ščip, polna Luna 15h 30'
25. Nedelja	Kristus Kralj vesoljstva (1); Katarina Aleksandrijska, muč. Ev.: Desni razbojnik prosi za sprejem v Kristusovo kraljestvo (Lk 23,35-43)
26. Ponedeljek	Leonard Portomavriški, red.; Valerijan, šk.
27. Torek	Virgil, šk., in Modest, šk., apostola Karantanije (3); Marija s čudodelno svetinjo
28. Sreda	Jakob iz Marke, duh.; Katarina Labouré, red.
29. Četrtek	Saturnin, muč.; Radogost (Radbod), šk.
30. Petek	Andrej, ap. (2) – glavni zavetnik mariborske škofije; Friderik, eremit

Krizanteme razmnožujemo spomladi z delitvijo in presajanjem.

Postavimo ptičje krmilnice in skrbimo, da so vedno polne zrna

Takoj, ko listi rabarbare porumenijo, jo lahko delimo in presajamo.

Dokler niso tla pomrzjena še lahko sadimo vrtnice, grmičje, česen in okrasne čebulnice.

Oktober sajena solata, radiči in blitva morajo sedaj dobiti varovalno odejo.

Če nabavljenih sadik sadnega drevja ne moremo posaditi takoj, jim začasno zagrnemo korenine z vlažno zemljo.

Čeprav rastline že počivajo, lahko opravimo rez grmičev in živih mej, da se bodo veje manj upogibale pod snegom.

Debla sadnega drevja lahko zaščitimo pred divjadjo z ovijanjem s slamo, koruznico, valovito lepenko ali z različnimi odvrtači.

Vrtnice osujemo z zemljo ali s kompostom in pokrijemo s smrekovimi vejami, prav tako jagode in mlado drevje.

Pospravimo vse kapusnice razen ohrovtov.

Okrog mladih dreves lahko v širini krošnje naredimo zastirko iz listja ali lubja, da korenine ne pozebejo.

Bukovo listje je dobra varovalna odeja, ki v vrtu nadomesti šoto in borove iglice.

Prekopavanje izpraznjenih gredic in gnojenje je nujno opravilo, ki traja, dokler zemlja ne pomrzne.

Če le moremo, prelopatimo vse gredice. Zemljo pustimo v grudah, premrzjena se bo rahlo sesipala.

Rastline zelenega gnojenja plitko podkopljemo

Po ustaljenem kolobarju globoko prelopatimo in obilno gnojimo z organskimi gnojili tretjino gredic.

Zaradi poletne suše, ki najbolj prizadene prodnata tla; taka tla bogatimo s hlevskim gnojem.

Gnojenje s kompostom in hlevskim gnojem je že vključeno v setveni načrt za naslednje leto.

Na gredice pognojene s hlevskim gnojem bomo sadili krompir, zelje, ohrovt, cvetačo, bučke, buče in kumare.

Čebula, česen, šalotka, grah in bob, ne marajo svežega hlevskega gnoja.

Sadovnjaki počivajo. Primorci obirajo kakije, kivije in oljke.

Odpadlo listje pod drevesi grabimo, z njim zastiramo trajnice in posajene čebulice, preostalo listje kompostiramo.

Sadna drevesa očistimo obolelega sadja, vej, listja in vse skupaj požgemo.

Sadovnjak po potrebi gnojimo.

Izkopljemo jame za pomladno sajenje dreves.

DECEMBER – GRUDEN

1. Sobota	Eligij, šk.; Robert, muč. - ☾ zadnji krajec 13h 44'
2. Nedelja	1. adventna (1); Bibijana (Vivijana, Živka), muč.; Kromacij, šk. Ev.: Bodite budni, da boste pripravljeni (Mt 24,37-44)
3. Ponedeljek	Frančišek Ksaver, duh., mis. (3); Kasinjan, muč.
4. Torek	Janez Damaščan, duh., cerkv. uč. (4); Barbara, muč.; Adolf, duh.
5. Sreda	Saba (Sava), op.; Filip Rinaldi, duh.; Krispina, muč.
6. Četrtek	Miklavž (Nikolaj), šk. (3); Apolinarij, muč.
7. Petek	Ambrož, šk., cerkv. uč. (3); Fara, red.
8. Sobota	Brezmadežno spočetje Device Marije (1)
9. Nedelja	2. adventna (1); Peter Fourier, duh.; Leokadija, muč. Ev.: Spreobrnite se, približalo se je nebeško kraljestvo (Mt 3,1-12) - ☽ mlaj 18h 40'
10. Ponedeljek	Loretska Mati Božja; Gregor III., pap.
11. Torek	Damaz I., pap. (4); Daniel Stilit, asket
12. Sreda	Marija Devica iz Guadelupe (4); Finian, op.
13. Četrtek	Lucija, dev., muč. (3); Otilija (Tilka), op.
14. Petek	Janez od Križa, duh., cerkv. uč. (3); Spiridion (Dušan), šk.
15. Sobota	Virginija, žena; Marija di Rossa, red. ust.
16. Nedelja	3. adventna (1); Viljem, red.; Adelhajda (Adela), kraljica Ev.: Janez Krstnik sprašuje o Kristusu (Mt 11,2-11)
17. Ponedeljek	Lazar iz Betanije; Hijacint, red. - ☽ prvi krajec 11h 17'
18. Torek	Vunibald, mis.; Gracijan, šk.; Flor, šk.
19. Sreda	Urban V., pap.; Anastazij, pap.
20. Četrtek	Amon, Zenon, muč.; Dominik, op.
21. Petek	Peter Kanizij, duh., cerkv. uč. (4); Temistokles, muč.
22. Sobota	Frančiška Cabrini, red.; Hunger, šk.; kvatrna sobota
23. Nedelja	4. adventna (1); Janez Kancij, duh.; Servul, berac Ev.: Jezus se bo rodil Mariji, Jožefovi zaročenki (Mt 1,18-24) - ob 07h 08' začetek zime
24. Ponedeljek	Adam in Eva; Adela, op.; Sveti večer - ☺ ščip, polna Luna 02h 16'
25. Torek	Gospodovo rojstvo - božič (1); d. p. Ev. (polnočnica): Danes se vam je rodil Odrešenik (Lk 2,1-14)
26. Sreda	Štefan, prvi muč. (2); Sekund, kurat; dan samostojnosti, d. p.
27. Četrtek	Janez, ap., evangelist (2); Fabiola, spokornica
28. Petek	Nedolžni otroci, muč. (2); Gašper, mis.
29. Sobota	Tomaž Becket, šk., muč. (4); David, kralj
30. Nedelja	Sv. družina (2); Feliks, pap.; Evgen, šk.; Perpetuus, šk. Ev.: Jožef po Božji volji reši sveto Družino (Mt 2,13-15.19-23)
31. Ponedeljek	Silvester I., pap. (4); Melanija, op. - ☾ zadnji krajec 08h 51'

 Že prelopatena prekislá vrtna tla potrosimo z apnom, ki ga zadelamo v zemljo šele spomladi.

 Na vrtu režemo glavni radič, najprej zelenega, nato še rdečega.

 Na ta dan so kmetice narezale veje s češnje ali slive, jih v vazi postavile na toplo, da bi cvetele za božič.

 V shrambi nabereimo najlepše sadje, posebej orehov, za otroke.

 Za lažje obiranje prenesemo rastline brstičnega ohrovtá z vrta na toplo.

 V zabojčke posejemo vrtno krešo in jo damo na toplo, da jo bomo lahko rezali že po štirinajstih dneh.

 Plitko posodo napolnimo z zemljo in posejemo božično žito.

 Oskrbujmo krmilnice za ptice s hrano in vodo.

 Prebiramo uskladiščeno sadje in zelenjavo. Ognila jabolka ali hruške so posladek za kose.

 S sobnim rastlinam vlažimo liste in jih občasno nežno tuširamo z mlačno vodo.

 To je najbolj priljubljen dan za setev božičnega žita.

 Prostore, kjer prezimujejo posodovke, ob toplih dnevih temeljito prezračimo.

 Sobne rastline, ki živijo od zraka, toplote, svetlobe in malo vode, snažimo gnilih in strohnelih delov.

 Na vrtu še vedno lahko poskrbimo za zimsko zaščito občutljivejših rastlin.

 V kaliniku si lahko vzgajamo svežo solato iz kalčkov pšenice, gorčice, kreše, redkvice, zelene soje in mešanih semen.

 Svoje misli in čustva usmerjamo k prazniku.

 Zelenje ob božičnem času prinaša novo življenje.

 Božične zvezde ne marajo prepíha. Na prepíhu odvržejo liste. Naj bodo na toplem mestu stalno vlažne.

 Ne pozabimo na cvetoč božični kaktus.

 Nabereimo mahu. Pripravimo jaslice in božično drevesce. V praznično ureditev vključimo tudi božično žito.

 Če naj v februarju sejemo v tople grede, jih moramo zavarovati, da zemlja v njih ne zamrzne.

 Ponekod oživljajo tepežnico, nekoč močno priljubljen praznik otrok.

 Če je veliko snega, ga otriesamo s sadnega drevja, da se veje ne polomijo.

 Ta čas je kodrolístni ohrovt najbolj uporabna rastlina na našem vrtu.

Januar	06.	13.	20.	27.
Vzhod Sonca	7.44	7.42	7.37	7.31
Zahod Sonca	16.31	16.40	16.49	16.59
Dolžina dneva	8.47	8.58	9.12	9.28

Lunine mene: ščip 3. ob 14.57, zadnji krajec 11. ob 13.45, mlaj 19. ob 5.01, prvi krajec 26. ob 0.01

Februar	03.	10.	17.	24.
Vzhod Sonca	7.23	7.13	7.02	6.38
Zahod Sonca	17.10	17.20	17.30	17.41
Dolžina dneva	9.47	10.07	10.28	10.50

Lunine mene: ščip 2. ob 6.45, zadnji krajec 10. ob 10.51, mlaj 17. ob 17.14, prvi krajec 24. ob 8.56

Marec	03.	10.	17.	24.	31.
Vzhod Sonca	6.38	6.25	6.12	5.58	6.45
Zahod Sonca	17.51	18.00	18.10	18.19	19.28
Dolžina dneva	11.13	11.35	11.58	12.21	12.43

Lunine mene: ščip 4. ob 0.17, zadnji krajec 12. ob 4.54, mlaj 19. ob 3.43, prvi krajec 25. ob 20.16

April	07.	14.	21.	28.
Vzhod Sonca	6.32	6.19	6.06	5.54
Zahod Sonca	19.38	19.47	19.56	20.06
Dolžina dneva	13.06	13.28	13.50	14.11

Lunine mene: ščip 2. ob 19.15, zadnji krajec 10. ob 20.04, mlaj 17. ob 13.36, prvi krajec 24. ob 8.35

Maj	05.	12.	19.	26.
Vzhod Sonca	5.43	5.34	5.26	5.19
Zahod Sonca	20.15	20.24	20.32	20.40
Dolžina dneva	14.31	14.50	15.06	15.21

Lunine mene: ščip 2. ob 12.09, zadnji krajec 10. ob 6.27, mlaj 16. ob 21.27, prvi krajec 23. ob 23.02

Junij	02.	09.	16.	23.	30.
Vzhod Sonca	5.14	5.11	5.10	5.11	5.14
Zahod Sonca	20.46	20.51	20.55	20.57	20.57
Dolžina dneva	15.32	15.40	15.45	15.46	15.43

Lunine mene: ščip 1. ob 3.04, zadnji krajec 8. ob 13.43, mlaj 15. ob 5.13, prvi krajec 22. ob 15.15, ščip 30. ob 15.49

Julij	07.	14.	21.	28.
Vzhod Sonca	5.18	5.24	5.31	5.39
Zahod Sonca	20.55	20.51	20.45	20.38
Dolžina dneva	15.37	15.27	15.14	14.59

Lunine mene: zadnji krajec 7. ob 18.54, mlaj 14. ob 14.04, prvi krajec 22. ob 8.29, ščip 30. ob 2.48

Avgust	04.	11.	18.	25.
Vzhod Sonca	5.47	5.56	6.04	6.13
Zahod Sonca	20.28	20.18	20.07	19.54
Dolžina dneva	14.42	14.22	14.02	13.41

Lunine mene: zadnji krajec 5. ob 23.20, mlaj 13. ob 1.02, prvi krajec 21. ob 1.54, ščip 28. ob 12.35

September	01.	08.	15.	22.	29.
Vzhod Sonca	6.22	6.31	6.40	6.48	6.57
Zahod Sonca	19.41	19.28	19.14	19.01	18.47
Dolžina dneva	13.19	12.57	12.35	12.12	11.50

Lunine mene: zadnji krajec 4. ob 4.32, mlaj 11. ob 14.44, prvi krajec 19. ob 18.48, ščip 26. ob 21.45

Oktober	06.	13.	20.	27.
Vzhod Sonca	7.06	7.15	7.25	7.34
Zahod Sonca	18.34	18.21	18.08	17.56
Dolžina dneva	11.28	11.05	10.43	10.22

Lunine mene: zadnji krajec 3. ob 12.06, mlaj 11. ob 7.01, prvi krajec 19. ob 10.33, ščip 26. ob 6.52

November	03.	10.	17.	24.
Vzhod Sonca	6.44	6.55	7.05	7.14
Zahod Sonca	16.46	16.36	16.28	16.22
Dolžina dneva	10.01	9.42	9.24	9.08

Lunine mene: zadnji krajec 1. ob 22.18, mlaj 10. ob 0.03, prvi krajec 17. ob 23.33, ščip 24. ob 15.30

December	01.	08.	15.	22.	29.
Vzhod Sonca	7.23	7.31	7.37	7.42	7.44
Zahod Sonca	16.18	16.16	16.17	16.19	16.24
Dolžina dneva	8.55	8.45	8.39	8.38	8.40

Lunine mene: zadnji krajec 1. ob 13.44, mlaj 9. ob 18.40, prvi krajec 17. ob 11.17, ščip 24. ob 2.16, zadnji krajec 31. ob 8.51

MALI KALENDARIJ ZA LETO 2008

Januar

- 1 To **Bož. oca., Marija**
- 2 **Božja Mati**
- 3 Sr **Baržij, Gregor**
- 4 Če Genovefa
- 4 Pe Angela
- 5 So Simeon, Milena
- 6 **Ne Gosposlovo razpisloško.**
Sr. trije kralji
- 7 Po Rajmund Penglafordki
- 8 To Severin
- 9 Sr Julijan
- 10 Če Viljem, Aldo
- 11 Pe Pavlin Oglejski
- 12 So Adreš
- 13 **Ne Jersonov kst., Hilarij**
- 14 Po Feliks
- 15 To Pavel Posčavnik
- 16 Sr Marcel
- 17 Če Anton
- 18 Pe Suzana
- 19 So Kaut
- 20 **Ne 2. az., Fažjan**
- 21 Po Neža
- 21 To Vincencij
- 23 Sr Ildelfoz
- 24 Če Francisek Saleški
- 25 Pe Srebrobrnec ap. Pavla
- 26 So Timotej in Tit
- 27 **Ne 3. az., Angela Merici**
- 28 Po Tomaz Akvinski
- 29 To Valerij
- 30 Sr Martinja
- 31 Če Janez Bosco

Februar

- 1 Pe Brigita
- 2 So Jeruzovo dar., Svecinka
- 3 **Ne 4. az., Blaž, Oskar**
- 4 Po Gilbert
- 5 To Agata, post
- 6 Sr ++Pepelnica, Pavel Mili
- 7 Če Ribard
- 8 **Pe ++ Hieronim Emiliani,**
Previsovoj dan
- 9 So Apolonija
- 10 **Ne 1. postna, Sholastika**
- 11 Po Lurika M. B.
- 12 To Evalija
- 13 Sr Adolf, Kristina
- 14 Če Valentin
- 15 Pe + Jordan
- 16 So Julijan; kvatre
- 17 **Ne 2. postna, soden ost.**
serbios
- 18 Po Flavijan
- 19 To Konrad
- 20 Če Peter Damiani
- 21 Pe + Sodeš ap. Petra
- 21 So Polžup
- 24 **Ne 3. postna, Matija**
- 25 Po Valburga
- 26 To Aleksander, Matilda
- 27 Sr Gabrijel ZMB
- 28 Če Ožbolt, Roman
- 29 Pe + prestopni dan

Marec

- 1 So Albin
- 2 **Ne 4. postna, Neža**
- 3 Po Kunigunda
- 4 To Kazimir
- 5 Sr Evžebij
- 6 Če Fridolin
- 7 Pe + Perpetua in Felicita
- 8 So Janez od Boga
- 9 **Ne 5. postna, Frančiška**
Rimska
- 10 Po 40 mukencov
- 11 To Sofronij
- 12 Sr Gregor
- 13 Če Modesta
- 14 Pe + Matilda
- 15 So Klemen Dvortak
- 16 **Ne Osveta, Herbert**
- 17 Po Patric
- 18 To Ciril Jeruz.
- 19 Sr Jozef, most Device
- 20 Če Veliki cerček
- 21 Pe ++ Veliki petek
- 22 So Velika sobota
- 23 **Ne Velika noč**
- 24 **Po Velikonočni pon.,**
Dionizij
- 25 To Gosposlovo oznanjenje
- 26 Sr Evgenija
- 27 Če Rupert
- 28 Pe Milada
- 29 So Bertold
- 30 Ne Bela n., Amadej
- 31 Po Modest

April

- 1 To Teodor, Hugo
- 2 Sr Francisek Pavelski
- 3 Če Ribard
- 4 To Izidor
- 5 So Vincencij Ferrer
- 6 **Ne 3. velikonočna, Irenoj**
- 7 Po Janez K. de la Salle
- 8 To Valter
- 9 Sr Valtruda
- 10 Če Apolonij
- 11 Pe Stanislav
- 12 So Lazar, Julij
- 13 **Ne 4. velikonočna,**
Martin I.
- 14 Po Ljdvina
- 15 To Anaastazija
- 16 Sr Bernarđita Lurika
- 17 Če Rudolf
- 18 Pe Sabina
- 19 So Leon
- 20 **Ne 5. velikonočna, Hilda**
- 21 Po Anzelim
- 22 To Hugo
- 23 Sr Jurij
- 24 Če Fidelis iz Sigm.
- 25 Pe Marke, evangelist
- 26 So Marcellin
- 27 **Ne 6. vel. knočna, Cta,**
Dan epopa
- 28 Po Peter Chanel
- 29 To Katarina Sienska
- 30 Sr Pij V.

Maj

- 1 **Če Vencobad, Jozef del.**
- 2 **Pe Mrazij**
- 3 So Filip in Jakob
- 4 **Ne 7. velikonočna, Frančjan**
- 5 Po Gotard
- 6 To Dominik
- 7 Sr Gizela
- 8 Če Viktor
- 9 Pe Katarina
- 10 So Antonin
- 11 **Ne Bliskovi, Mavst**
- 12 Po Marija Mati Cerkve,
Leopold Mandič, Pankrazij
- 13 To Servacij
- 14 Sr Bonifacij
- 15 **Če Zofija**
- 16 Pe Janez Nepomuk
- 17 So Jost, kvatre
- 18 **Ne Sr. Trojca, Janoz I.**
- 19 Po Leonard
- 20 To Bernardin Sienski
- 21 Sr Hospicij
- 22 **Če Sr. Rosije, Telo in Krš**
- 23 Pe Janez de Rossi
- 24 So Marija, Pomocnica
kristijanov
- 25 **Ne 8. az., Boda Častijfiji**
- 26 Po Filip Neri
- 27 To Avgustin Cant.
- 28 Sr German
- 29 Če Maksim Emonski
- 30 Pe Sree Jeruzovo,
Kancianje
- 31 So Obiskanje Dev. Marije

Maj

- 1 **Ne 9. az., Josida**
- 2 Po Marcellin in Peter
- 3 To Karel Lwanga
- 4 Sr Francisek
- 5 Če Sverko, Igor
- 6 Pe Norbert
- 7 So Robert
- 8 **Ne 10. az., Medard**
- 9 Po Primož in Felician.
- 10 To Bogumil
- 11 Sr Barnaba
- 12 Če Ešli
- 13 Pe Anton Padovanski
- 14 So Valerij
- 15 **Ne 11. az., Vid**
- 16 Po Beno
- 17 To Albert
- 18 Sr Gregor Barbarigo
- 19 Če Romuald
- 20 Pe Florentina
- 21 So Alojzij Gonzaga
- 22 **Ne 12. az., Parfin iz Nole**
- 23 Po Agripina
- 24 To Rojstvo Janeza Krst.
- 25 **Sr Dan aržanovci,**
4. p., Viljem
- 26 Če Vigili
- 27 Pe Ema Krika
- 28 So Irenoj
- 29 **Ne Peter in Pavel, 13. az.**
- 30 Po Prvi muk. rimske
Cerkev

MALI KALENDARIJ ZA LETO 2008

Julij

- 1 To Oliver, Estera
- 2 Sr Liberat
- 3 Če Tomaz
- 4 Pe Elizabeta Port.
- 5 So Ciril in Metod
- 6 **Ne 14. avg., Marija Goretti**
- 7 Po Vilhald
- 8 To Kilijan
- 9 Sr Pavlina
- 10 Če Ananija
- 11 Pe Benedikt
- 12 So Mohor in Fortunat
- 13 **Ne 15. avg., Henrik**
- 14 Po Kamil de Lellis
- 15 To Bonaventura
- 16 Sr Karmelska M. B.
- 17 Če Aleš
- 18 Pe Fridrik
- 19 So Aroen
- 20 **Ne 16. avg., Margjeta**
- 21 Po Lovrenc iz Brindisija
- 22 To Marija Magdalena
- 23 Sr Brigita
- 24 Če Krištof
- 25 Pe Jakob
- 26 So Joahim in Ana
- 27 **Ne 17. avg., Gorazd,**
Klement
- 28 Po Viktor
- 29 To Marta
- 30 Sr Peter Krizolog
- 31 Če Ignacij Lojolski

Avrgust

- 1 Pe Alfonz Mar. Liguorij
- 2 So Erzebiļ, Veredija
- 3 **Ne 18. avg., Ilija**
- 4 Po Janez M. Vianney
- 5 To Marija Snezna
- 6 Sr Jeruzsava uprem. na gor
- 7 Če Sikst II. Kajetan
- 8 Pe Dominik
- 9 So Edita, Roman
- 10 **Ne 19. avg., Lovrenc,**
diakon
- 11 Po Klara
- 12 To Ivana Frančiška de
Chantal, Evplij
- 13 Sr Poncejan, Hipolit
- 14 Če Maksimilijan Kolbe
- 15 **Pe Marijino vobozročje**
- 16 So Rok
- 17 **Ne 20. avg., Hipolit**
- 18 Po Helena
- 19 To Janez Eudes
- 20 Sr Bernard
- 21 Če Pij X.
- 22 Pe Devica Marija Kraljica
- 23 So Roza iz Lime
- 24 **Ne 21. avg., Jernej**
- 25 Po Ludvik, Jožef K.
- 26 To Tarzij
- 27 Sr Monika
- 28 Če Avgustin
- 29 Pe Mačelnstvo Janeza
Krstnika
- 30 So Feiliks
- 31 **Ne 22. avg., Rajmond**

September

- 1 Pe Egiđij
- 2 To Maksima, Antonin
- 3 Sr Gregor Veliki
- 4 Če Rozalija
- 5 Pe Viktorin, Mali Terezija
- 6 So Zaharija
- 7 **Ne 23. avg., sereška**
- 8 **Pe Rokvo D. M.**
- 9 To Peter Klaver
- 10 Sr Maternij
- 11 Če Prot, Hipacij
- 12 Pe Gvido
- 13 So Janez Zlatousti
- 14 **Ne Postanje sv. križa,**
24. avg.
- 15 Po Zalostna M. B.
- 16 To Kornejļ, Ciprijan
- 17 Sr Robert Bellarmino
- 18 Če Jožef Kupertin
- 19 Pe Januari
- 20 **So Korejski muč.: kvatre**
- 21 **Ne 25. avg., Matej**
- 22 Po Mavricij, Emerita
- 23 To Tekla, Bernardina
- 24 Sr Rupert Salzburski
- 25 Če Sergij
- 26 Pe Kozma in Damijan
- 27 So Vincencij Paveški
- 28 **Ne 26. avg., Vsevolod**
- 29 Po Mihael, Gabriel, Rafael
- 30 To Hieronim

Oktober

- 1 Sr Terezija D. J.
- 2 Če Anđeli varuhi
- 3 Pe Evald, Zarko
- 4 So Frančišek Avstrij
- 5 **Ne 27. avg., Flora**
- 6 Po Bruno
- 7 To Rotzovenska M. B.
- 8 Sr Pelagija
- 9 Če Dionizij, Janez Leonardi
- 10 Pe Florencij
- 11 So Emilijan
- 12 **Ne 28. avg., Maksimilijan**
Češki
- 13 Po Fatimska M. B.
- 14 To Kalist
- 15 Sr Terezija Jezusov
- 16 Če Heoivka, Margjeta M.
Alacoque
- 17 Pe Ignacij Antiohijski
- 18 So Luka
- 19 **Ne 29. avg., Janez, Irak,**
Pavel
- 20 Po Irena, Vendelin
- 21 To Urhula
- 22 Sr Marija Saloma
- 23 Če Janez Kapištran
- 24 Pe Anton Marija Claret
- 25 So Krizant, Darnika
- 26 **Ne 30. avg., Irganaška**
- 27 To Vincenc, Sabina
- 28 To Simon in Juda
- 29 Sr Restituta, Narcis
- 30 Če Anđel, Benvenuta
- 31 **Pe Das reformacij, Volšek**

November

- 1 So Vsi sveti
- 2 **Ne 31. avg., Spolina vernali**
rajab
- 3 Po Viktorin Pujski, Just,
Martin Porres
- 4 To Karel Boromejski
- 5 Sr Zaharija, Elizabeta
- 6 Če Lenart
- 7 Pe Engelbert, Ernest
- 8 So Bogomir
- 9 **Ne Pos. Lat. baz., 31. avg.**
- 10 Po Leon Veliki
- 11 To Martin
- 12 Sr Jozaif
- 13 Če Stanislav Kostka
- 14 Pe Nikolaj Tavelski
- 15 So Albert Veliki
- 16 **Ne 33. avg., Jodit**
- 17 Po Elizabeta Ogrska
- 18 To Povestitev božični sv.
Petra in Pavla
- 19 Sr Matilda
- 20 Če Edmund
- 21 Pe Daruogje Device Marije
- 22 So Cecelija
- 23 **Ne Jezus Kristus Kralj**
veseljstva
- 24 Po Vietnamski muč.
- 25 To Katarina
- 26 Sr Leonard Portomavarski
- 27 Če Veriļ
- 28 Sr Berit
- 29 So Saturnin
- 30 **Ne 1. septembra, Avstrij**

December

- 1 Po Elij
- 2 To Bljžana
- 3 Sr Frančišek Kaver
- 4 Če Janez Damaļčan
- 5 Pe Krispina
- 6 So Miklavz
- 7 **Ne 2. septembra, Avstrij**
- 8 **Pe Brezmadeļzno spočrje**
- 9 To Peter Fournier
- 10 Sr Loretska M. B.
- 11 Če Damaz I.
- 12 Pe Marija M. B. iz
Guadalupe
- 13 So Lucija
- 14 **Ne 3. septembra, Janez od Križa**
- 15 Po Virginija
- 16 To Albina
- 17 Sr Lazar
- 18 Če Teodim
- 19 Po Urhban
- 20 So Amos; kvatre
- 21 **Ne 4. septembra, Peter kanarij**
- 22 Po Demetrij
- 23 To Janez Kancej
- 24 Sr Adam, Eva
- 25 **Če Gosposovo rojstvo,**
Boisk
- 26 **Pe Sleda, Das samostojnosti**
- 27 So Janez Ev.
- 28 **Ne Sveta družina, Ned. obr.**
- 29 Po Tomaz Becket
- 30 To Evgen
- 31 Sr Silvester

PRAZNIKI V LETU 2007

Bogoslužno leto se prične na 1. adventno nedeljo 3. 12. 2006 in traja do 1. adventne nedelje 2. 12. 2007. Pri nedeljskih mašah so berila in evangeliji iz leta C.

Na poletni čas (kazalci za eno uro naprej) preidemo v noči na zadnjo nedeljo v marcu (**25. marca**), na srednjeevropski čas (sončni čas) pa se vrnemo v noči na zadnjo nedeljo v oktobru (**28. oktobra**) s pomikom kazalcev za eno uro nazaj.

VERSKI PRAZNIKI

Zapovedani katoliški prazniki (poleg nedelj): telovo (sv. Rešnje telo) – 7. junij; veliki šmaren (Marijino vnebovzetje) – 15. avgust; vsi sveti – 1. november; božič – 25. december.

Slovesni katoliški prazniki: novo leto – 1. 1.; sv. Trije Kralji – 6. 1.; svečnica – 2. 2.; sv. Jožef – 19. 3.; Gospodovo oznanjenje – 25. 3.; velikonočni ponedeljek – 9. 4.; vnebohod – 17. 5.; sv. Peter in Pavel – 29. 6.; mali šmaren – 8. 9.; Brezmadežna – 8. 12.; sv. Štefan – 26. 12.

Premakljivi katoliški prazniki: pepelnica – 21. 2.; velika noč – 8. 4.; vnebohod – 17. 5.; binkošti – 27. 5.; Sveta Trojica – 7. 6.; telovo – 15. 6.; misijonska nedelja – 21. 10.; žegnanjska nedelja – 28. 10.; zahvalna nedelja – 4. 11.; nedelja Kristusa Kralja – 25. 11.; 1. adventna nedelja – 2. 12.

Verski prazniki, ki so (poleg nedelj) dela prosti: velikonočni ponedeljek – 9. 4.; Marijino vnebovzetje – 15. 8.; dan reformacije – 31. 10.; božič – 25. 12.

DRUGI VERSKI PRAZNIKI

Prazniki po pravoslavnem koledarju: božič – 7. 1.; novo leto 2007 – 14. 1.; velika noč – 8. 4.; vnebohod – 17. 5.; binkošti – 27. 5.; Marijino vnebovzetje – 28. 8.

Prazniki po judovskem koledarju: praznik žrebcev – 4. 3.; pasha – 3. 4. do 10. 4.; praznik tednov – 23. 5.; novo leto (5768) – 13. 9.; praznik sprave – 22. 9.; šotorski praznik – 27. 9.; veselje nad postavo – 5. 10.; praznik luči – 5. 12.

Prazniki po muslimanskem koledarju: novo leto, 1. moharam 1428 – 20. 1.; postni mesec ramadan – 13. 9. do 12. 10.; id-ul-fitr (bajram), prvi šaval – 13. 10.; gorbani, 10. zul-ka-da – 20. 11.

DRŽAVNI PRAZNIKI

Novo leto – 1. januar (dva prosta dneva); **Prešernov dan** – kulturni praznik – 8. februar; **dan upora proti okupatorju** – 27. april; **praznik dela** – 1. maj (dva

prosta dneva); dan državnosti – 25. junij; dan spomina na mrtve – 1. november; dan samostojnosti – 26. december.

Državni prazniki, ki niso dela prosti:

združitev prekmurskih Slovencev z matičnim narodom – 17. avgust; vrnitev Primorske k matični domovini – 15. september; dan Rudolfa Maistra – 23. november.

PRAZNIKI V SOSEDNJIH DRŽAVAH

AVSTRIJA: novo leto (1. 1.), sv. Trije kralji (6. 1.), velikonočni ponedeljek (9. 4.), 1. maj, vnebohod (17. 5.), binkoštni ponedeljek (28. 5.), sv. Rešnje telo (7. 6.), Marijino vnebovzetje (15. 8.), dan zastave (26. 10.), vsi sveti (1. 11.), Brezmadežna (8. 12.), božič in štefanovo (25. in 26. 12.); deželni patroni v Avstriji: sv. Klemen (15. 3. – Dunaj), sv. Jožef (19. 3. – Koroška, Štajerska, Tirolska), sv. Gebhard (27. 8. – Predarlška), sv. Rupert (24. 9. – Salzburška), sv. Martin (11. 11. – Gradiščanska), sv. Leopold (15. 11. – Nižja in Gornja Avstrija); v nekaterih deželah so ti dnevi tudi dela prosti.

ITALIJA: novo leto (1. 1.), sv. Trije kralji (6. 1.), velikonočni ponedeljek (9. 4.), državni praznik Italije (25. 4.), 1. maj, dan republike (2. 6.), Marijino vnebovzetje (15. 8.), vsi sveti (1. 11.), Brezmadežna (8. 12.), božič in štefanovo (25. in 26. 12.). – V Trstu je dela prost praznik mučenca Justa (3. 11.), praznik sv. Andreja v Gorici (30. 11.) je delavnik.

MADŽARSKA: novo leto (1. 1.), državni praznik (15. 3.), velikonočni ponedeljek (9. 4.), 1. maj, binkošti (27. 5.), binkoštni ponedeljek (28. 5.), sv. Štefan (20. 8.), državni praznik (23. 10.), vsi sveti (1. 11.), božič in štefanovo (25. in 26. 12.).

HRVAŠKA: novo leto (1. 1.), sv. Trije kralji (6. 1.), velikonočni ponedeljek (9. 4.), 1. maj, dan antifašističnega boja (22. 6.), dan državnosti (25. 6.), dan domovinske zahvale (5. 8.), Marijino vnebovzetje (15. 8.), dan neodvisnosti (8. 10.), vsi sveti (1. 11.), božič, štefanovo (25., 26. 12.).

POMEMBNI MEDNARODNI DNEVI

Dan krščanske edinosti – 19. 1.; dan bolnikov – 11. 2.; dan žena – 8. 3.; dan meteorologije – 23. 3.; dan zdravja – 7. 4.; dan zemlje – 22. 4.; dan RK – 8. 5.; dan varnosti – 13. 5.; dan boja proti kajenju – 31. 5.; dan varstva okolja – 5. 6.; dan gasilcev – 8. 6.; dan gluhih – 19. 9.; dan turizma – 27. 9.; dan starih – 1. 10.; dan otroka – 5. 10.; dan OZN – 24. 10.; dan varčevanja – 31. 10.; dan izseljencev – 17. 11.; dan boja proti aidsu – 1. 12.; dan človekovih pravic – 10. 12.

SONČEVI IN LUNINI MRKI V LETU 2007

V letu 2007 sta dva Lunina in dva Sončeva mrka, od katerih je pri nas viden le en popolni Lunin mrk.

3. marec – popolni Lunin mrk

3. marca je **popolni Lunin mrk**, ki je viden iz vseh naseljenih delov sveta. Pri nas je viden celoten potek mrka. Polsenčna faza se začne ob 21. uri 18 minut, delna faza pa ob 22. uri 30 minut. Luna povsem zaide v Zemljino senco ob 23. uri 44 minut. Sredina mrka je 4. marca ob 00. uri 21 minut, konec popolne faze pa ob 00. uri 58 minut. Delni mrk se konča ob 2. uri 11 minut, polsenčni pa ob 3. uri 24 minut. Magnituda mrka je 1,2331.

V času mrka bodo na nebu spomladanska ozvezdja s številnimi svetlimi zvezdami, še posebej blizu mrknjene Lune pa bosta svetli Regul in planet Saturn.

19. marec – **delni Sončev mrk** – Viden je iz vzhodne Azije in severne Aljaskе. Pri nas mrk ni viden.

28. avgust – **popolni Lunin mrk** – Viden je iz Severne in Južne Amerike, Oceanije, Avstralije in vzhodnih delov Azije. Pri nas mrk ni viden.

11. september – **delni Sončev mrk** – Viden je iz južnih delov Južne Amerike, Antarktike in južnega Atlantika. Pri nas mrk ni viden.

METEORSKI ROJI V LETU 2007

Vsako jasno noč lahko občasno na nebu vidimo utrinke ali meteorje. To so drobcena prašna zrnca, ki med letom po Osončju zaidejo v Zemljino atmosfero. Ob trenju z zrakom se segrejejo in izparijo. Tej svetli sledi, ki jo puščajo za seboj, pravimo meteor. Ponavadi lahko vidimo 5 meteorjev na uro. Ob določenih datumih v letu pa Zemlja prečka gostejše predele prašnih delcev, ki so jih za seboj pustili kometi. Takrat se število meteorjev močno poveča. Pravimo, da je aktiven meteorski roj. Vsi meteorji istega roja priletijo iz določene greda neba, ki mu rečemo radiant.

4. januarja je maksimum aktivnosti meteorskega roja Kvadrantidov z radiantom v ozvezdju Volarja. Ob maksimumu je v povprečju 120 utrinkov na uro.

5. maja je maksimum aktivnosti meteorskega roja Eta Aquaridov z radiantom v ozvezdju Vodnarja. Ob maksimumu je v povprečju 60 utrinkov na uro.

12. avgusta je maksimum aktivnosti meteorskega roja Perzeidov z radiantom v ozvezdju Perzeja. Ob maksimumu je v povprečju 100 utrinkov na uro.

17. novembra je maksimum aktivnosti meteorskega roja Leonidov z radiantom v ozvezdju Leva. Ob maksimumu je v povprečju 120 utrinkov na uro.

13. decembra je maksimum aktivnosti meteorskega roja Geminidov z radiantom v ozvezdju Dvojčka. Ob maksimumu je v povprečju 120 utrinkov na uro.

VIDNOST PLANETOV V LETU 2007

MERKUR

Merkur je Soncu najbližji planet in je v povprečju od njega oddaljen le 57,9 milijona kilometrov. Obhod okoli Sonca zaključi v 88 dneh. Okoli svoje osi se zavrti v 58,7 dneva, kar pomeni, da je dan na Merkurju dolg kar dve tretjini njegovega leta. Po svoji velikosti in masi je Merkur bolj podoben Luni kot Zemlji. Njegov premer je le 4880 kilometrov. Ubežna hitrost z njegovega površja je 4,3 kilometra na sekundo in je torej premajhen, da bi mogel obdržati omembe vredno atmosfero. Okoli Merkurja ne kroži nobena luna.

Opazovanje: ker je Merkur bliže Soncu kot Zemlja, je na našem nebu vedno navidezno zelo blizu Sonca. Občasno ga lahko vidimo s prostimi očmi, vendar ga veliko teže opazimo kot ostale planete. Največji navidezni odmik od Sonca, ki ga lahko doseže, je 27,7 stopinje, zato planeta nikoli ne moremo videti sredi noči. Opazujemo ga lahko zjutraj nad vzhodnim obzorjem, ko vzhaja pred Soncem ali zvečer nad zahodnim obzorjem, ko zahaja za njim.

Vidnost Merkurja v letu 2007: v letu 2007 bomo lahko Merkur opazovali zjutraj (pred vzhodom Sonca) nad vzhodnim obzorjem v dneh okoli 22. marca, 20. julija in 8. novembra.

Zvečer (po zahodu Sonca) bomo lahko planet opazovali nad zahodnim obzorjem v dneh okoli 7. februarja, 2. junija in 29. septembra.

VENERA

Venera je drugi planet v našem Osončju. Od Sonca je povprečno oddaljena 108,2 milijona kilometrov, za pot okoli njega pa potrebuje 224,7 dneva. Planet se zelo počasi vrti okoli svoje osi. Za en obrat potrebuje kar 243 dni, kar pomeni, da je Venerin dan celo nekoliko daljši od njenega leta. Venera je po masi in velikosti na moč podobna Zemlji. Njena masa znaša približno štiri petine mase Zemlje, njen premer pa je le malo manjši od Zemljinega - 12.100 kilometrov. Planet obdaja gosta in nepredirna atmosfera. Venera nima svojega naravnega satelita.

Opazovanje: tudi Venera je bližje Soncu kot Zemlja, zato jo lahko opazujemo le zjutraj ali zvečer. Ko vzhaja pred Soncem, jo najdemo nad vzhodnim obzorjem jutranjega neba. Takrat jo imenujemo Danica. Kadar pa zahaja za Soncem, jo lahko vidimo nad zahodnim večernim obzorjem, in ji rečemo Ve-

černica. Venera nam podobno kot Luna kaže mene od krajca do polne Venerre. Na nebu je prav gotovo ne moremo zgrešiti, saj je za Luno in Soncem najsvetlejše nebesno telo.

Vidnost Venere v letu 2007: Venera je vso prvo polovico leta vidna na večernem nebu, kjer sije kot Večernica. Sredi avgusta je v konjunkciji s Soncem in nekaj časa ni vidna. Izza Sonca se ponovno pojavi septembra, ko jo lahko opazimo na jutranjem nebu kmalu po vzidu Sonca. Ne moremo je spregledati, saj je najsvetlejša »zvezda« na vzhodnem delu neba. Kot Danica sije do konca leta.

MARS

Mars je četrti planet po vrsti. Njegova povprečna oddaljenost od Sonca je 228 milijonov kilometrov, obkroži pa ga v 687 dneh, kar je le malo manj od dveh zemeljskih let. Mars se okoli svoje osi zavrti v približno enakem času kot Zemlja – njegov dan traja 24 ur in 37 minut. Skoraj za polovico je manjši od Zemlje, njegov premer je 6790 kilometrov. Ubežna hitrost na njem je nizka in zaradi tega ima planet redko atmosfero, sestavljeno v glavnem iz ogljikovega dioksida. Mars obkrožata dva majhna satelita, Fobos in Deimos.

Opazovanje: Mars je v ugodni legi za opazovanje približno vsaki dve leti. Na nebu sveti s svojo značilno rdečeoranžno barvo, ki so jo že stari narodi povezovali s krvjo, planet sam pa z bogom vojne. S srednje velikim amaterskim teleskopom lahko na Marsu vidimo nekaj značilnih površinskih tvorb: severno in južno polarno kapico ter velika temnejša in svetlejša oranžna področja, ki se z Marsovimi letnimi časi spreminjajo.

Vidnost Marsa v letu 2007: Mars je v začetku leta viden v jutranjih urah nad vzhodnim obzorjem. Spoznamo ga po značilni rdečeoranžni barvi. Januarja in februarja ga najdemo v ozvezdju Strelca, v marcu pa se preseli v ozvezdje Kozoroga, kjer ostane do konca meseca. Aprila potuje čez ozvezdje Vodnar, maja in junija pa čez Ribi. Vzhaja vedno bolj zgodaj in je sredi leta že viden vso drugo polovico noči. Julija ga najdemo v Ovnu, od avgusta do konca septembra pa prečka ozvezdje Bik. Od tu ga pot vodi v ozvezdje Dvojčka, kjer ostane do konca leta. 25. decembra je v opoziciji s Soncem, viden vso noč in torej v najugodnejši legi za opazovanje.

JUPITER

Jupiter je peti po vrsti in največji planet v našem Osončju. Njegova masa je večja kot masa vseh ostalih planetov skupaj. Je velikanska kroglja, v katero bi stlačili kar 1330 Zemelj! Od Sonca je povprečno oddaljen 778,3 milijono

na kilometrov, za en obhod okoli njega pa potrebuje 11,86 leta. Dan na Jupitru traja le 9,8 ure. Ker se planet izredno hitro vrti okoli svoje osi in ker ima majhno povprečno gostoto, je močno sploščen. Premer Jupitra vzdolž ekvatorja je 143.000 kilometrov, premer čez pola pa le 134.000 kilometrov. Danes poznamo že 61 Jupitrovih satelitov, od katerih so štirje (Jo, Evropa, Ganimed in Kalisto) vidni že z manjšimi amaterskimi teleskopi.

Opazovanje: Jupiter je več mesecev v letu v ugodni legi za opazovanje. Na nočnem nebu je zelo svetlo nebesno telo; po siju ga prekaša le Venera in občasno Mars. Z amaterskimi teleskopi vidimo Jupitra kot rumeno ploščico, ki jo prepredajo temnejši pasovi. V manjših teleskopih opazimo dva izrazita pasova, po enega na vsaki strani planetovega ekvatorja. Z boljšimi teleskopi vidimo več pasov, opazimo pa lahko tudi druge atmosferske tvorbe, ki se stalno spreminjajo, saj ima planet zelo razgibano in nemirno atmosfero.

Vidnost Jupitra v letu 2007: Jupiter je v začetku leta viden kot jutranji planet nad vzhodnim delom obzorja pred vzidom Sonca. Nahaja se v ozvezdju Kačenosca, kjer se zadržuje vse do decembra, ko se preseli v ozvezdje Strelca in tu ostane do konca leta. 6. junija je Jupiter v opoziciji s Soncem. Takrat je najbližje Zemlji, viden je vso noč in je v najugodnejši legi za opazovanje. Po tem datumu z vsakim dnem zahaja vedno prej in je v avgusta in septembra viden le še prvo polovico noči. Od oktobra do sredine decembra je večerni planet in zahaja kmalu za Soncem. 23. decembra je v konjunkciji s Soncem in vse do konca leta ni viden.

SATURN

Saturn je šesti po vrsti in drugi največji planet v našem Osončju. Vanj bi lahko stlačili 744 Zemelj. Od Sonca je povprečno oddaljen 1,427 milijarde kilometrov, obkroži pa ga v 29,46 leta. Tudi Saturn je plinasti velikan, ki se hitro vrti okoli svoje osi. Za en zasuk potrebuje le 10 ur in 12 minut. Zaradi tega in zaradi majhne povprečne gostote je močno sploščen. Njegov ekvatorski premer je 120.700 kilometrov, premer čez pola pa je znatno manjši – 108.000 kilometrov. Saturn je najbolj znan po čudovitih kolobarjih, ki ga obdajajo. Trenutno je znanih 31 satelitov, ki krožijo okoli njega. Največji med njimi je Titan.

Opazovanje: Saturn je vsako leto nekaj mesecev v ugodni legi za opazovanje. Že manjši teleskop pokaže enega najlepših prizorov, kar jih ponuja nebo – planet je obdan z velikim in svetlim kolobarjem. Saturna vidimo kot rumenkasto ploščico, ki je prepredena z vzporednimi temnejšimi pasovi. Le redko lahko opazimo še druge atmosferske tvorbe, saj je planet manjši in mnogo bolj oddaljen od nas kot Jupiter.

Vidnost Saturna v letu 2007: Saturn je v začetku leta že v ugodni legi za opazovanje, saj je 11. februarja v opoziciji s Soncem. Nahaja se v ozvezdju Lev, kjer ostane vse leto. Marca in aprila je še v ugodni legi za opazovanje, maja in junija je le še večerni planet, julija se že skriva v večerni zarji, avgusta pa ni več viden, saj je 22. avgusta v konjunkciji s Soncem. Oktobra se pojavi na jutranjem nebu, ko vzhaja pred Soncem, vendar ni v primerni legi za opazovanje, saj je predaletč od Zemlje. Novembra je še jutranji planet, decembra pa je viden drugo polovico noči.

URAN

Uran je sedmi planet po vrsti in prvi, ki smo ga odkrili v modernih časih. Je na meji vidljivosti s prostimi očmi, zato ga stari narodi niso poznali. Leta 1781 ga je s teleskopom povsem po naključju odkril William Herschel, ko je risal zvezdno karto. Tudi Uran sodi med plinaste planete velikane, čeprav je mnogo manjši od Jupitra in Saturna. Njegov ekvatorski premer je 51.800 kilometrov, premer čez pola pa 49.000 kilometrov. Od Sonca je povprečno oddaljen 2,87 milijarde kilometrov, za pot okoli njega pa potrebuje kar 84 let. Dan na Uranu traja 18 ur. Danes je znanih 21 Uranovih lun.

Opazovanje: Uran je na meji vidnosti s prostimi očmi, lahko pa ga vidimo že v manjših teleskopih. Vendar pa je zaradi velike oddaljenosti njegov navidezni premer zelo majhen. Zato je v amaterskih teleskopih videti kot majhna zelenkasta ploščica, na njem pa ne moremo videti nobenih atmosferskih podrobnosti.

Vidnost Urana v letu 2007: na začetku leta je Uran večerni planet in se navidezno vse bolj približuje Soncu. 6. marca je v konjunkciji s Soncem in nekaj časa ni viden. Sredi aprila ga že lahko opazimo na jutranjem nebu, nato pa vzhaja vedno prej in pride 10. septembra v opozicijo s Soncem. Tedaj je v najugodnejši legi za opazovanje; viden je vso noč. Proti koncu leta je Uran ponovno večerni planet, ki se že izgublja v večerni zarji. Vse leto se zadržuje v ozvezdju Vodnarja.

NEPTUN

Neptun je osmi planet po vrsti. Astronomi so ga odkrili leta 1846. Na moč je podoben Uranu in tudi njega uvrščamo med plinaste planete velikane. Njegov ekvatorski premer je 49.500 kilometrov, premer čez pola pa je 47.400 kilometrov. Od Sonca je povprečno oddaljen kar 4,5 milijarde kilometrov, za en obhod pa potrebuje kar 164,8 leta. Okoli svoje osi se zavrti v 19,2 ure. Danes je znanih 11 Neptunovih satelitov. Največji med njimi je Triton, ki je večji od naše Lune.

Opazovanje: Neptun je tudi v največjih amaterskih teleskopih komaj kaj večji od zvezd. Vidimo ga kot majhno, enakomerno modrikasto ploščico, na njegovi površini pa ne moremo videti prav nobenih podrobnosti.

Vidnost Neptuna v letu 2007: Neptun se vse leto zadržuje v ozvezdju Kozoroga. Na začetku leta ni viden, saj je 9. februarja v konjunkciji s Soncem. Konec marca ga že lahko opazimo na jutranjem nebu, nato pa vzhaja vedno prej in pride 14. avgusta v opozicijo s Soncem. Tedaj je v najugodnejši legi za opazovanje; viden je vso noč. Proti koncu leta je Neptun večerni planet, ki se že izgublja v večerni zarji.

PLUTON

Pluton je deveti in najmanjši planet v našem Osončju. Manjši je celo od naše Lune. Odkrili so ga šele leta 1930. Od Sonca je povprečno oddaljen 5,9 milijarde kilometrov, obkroži pa ga v 247,7 leta. Okoli svoje osi se zavrti v 6,4 dneva. Pluton je majhen, kamnit planet. Njegov premer ocenjujejo na 2350 kilometrov. Planet obkroža satelit Haron, ki je le polovico manjši od Plutona.

Opazovanje: Pluton je tako majhen in tako oddaljen od Sonca, da ga tudi v največjih teleskopih ne moremo ločiti od zvezd. Da gre za planet in ne za zvezdo, lahko ugotovimo le po njegovem lastnem gibanju pred nepremičnim ozadjem zvezd. Na ta način so ga tudi odkrili.

Vidnost Plutona v letu 2007: Pluton se vse leto zadržuje na tromeji med ozvezdji Kače, Kačenosca in Strelca. Na začetku leta ga lahko opazujemo na jutranjem nebu. Nato vzhaja vedno prej in pride 19. junija v opozicijo s Soncem. Tedaj je v najugodnejši legi za opazovanje, viden je vso noč. Proti koncu leta Pluton ni več viden, saj je 21. decembra v konjunkciji s Soncem.

SONCE VSTOPI V ZNAMENJE

Vodnarja	18. januarja ob 11. uri	Leva	21. julija ob 2. uri
Ribi	16. februarja ob 23. uri	Devico	21. avgusta ob 8. uri
Ovna	21. marca ob 2. uri	Tehtnico	23. septembra ob 11. uri
Bika	22. aprila ob 18. uri	Škorpiona	26. oktobra ob 1. uri
Dvojčka	23. maja ob 16. uri	Strelca	24. novembra ob 20. uri
Raka	21. junija ob 20. uri	Kozoroga	22. decembra ob 8. uri

Najnovejše dogovore znanstvenikov o našem sončnem sistemu bomo upoštevali v prihodnjem Koledarju.

VLOGA ZBOROVSKEGA PETJA

Skupni prispevek v koledarjih vseh treh Mohorjevih družb

Slovenija je tudi domovina petja, saj ima zlasti zborovsko petje pomembno vlogo v zasebnem in družbenem pogledu. Kakor je znano, da Slovenci radiujemo, tako je znano tudi, da lahko iz svoje glasbene zakladnice črpamo čudovite priredbe ljudskih pesmi in vsakovrstne skladbe številnih domačih skladateljev. To bogastvo se nanaša na cerkveno in posvetno glasbeno ustvarjalnost.

Zborovsko petje se je pri nas razvijalo vzporedno z narodnoprebudnimi težnjami in gibanjem za Zedinjeno Slovenijo od pomladi narodov leta 1848 dalje. Pevski zbori in skupine so z domoljubnimi pesmimi navduševali zbrane na t. i. bésedah in cele množice na taborih, krepili narodno zavest ter ljubezen do domovine in slovenskega jezika. V drugi polovici 19. in na začetku 20. stoletja so uspešno delovali pevske zveze in glasbena društva, npr. Glasbena matica v Ljubljani, ki je med drugim skrbela za izdajanje skladb slovenskih skladateljev. V novih razmerah in z novimi možnostmi se je ob spodbudah čitalnic tudi v obrobni slovenski pokrajini, od Trsta in Gorice do Celovca, začela razvijati glasbena dejavnost, nastajali so pevski zbori itd. O vsej tej kulturni vnemi in dosežkih je veliko napisanega.

V tem prispevku nas zanima v prvi vrsti vloga zborovskega petja v današnji slovenski stvarnosti. Prav gotovo je treba poudariti, da se njegov razvoj ni ustavil niti v težkih časih političnih sprememb niti v tragičnih vojnih letih in da se je takrat njegova vloga še okrepila. Pomembno funkcijo je imela med obema vojnama, tako npr. na Primorskem v času hudega pregnanjanja in raznarodovanja, ko se je tudi slovenska pesem skrivala po zaprtih prostorih in cerkvah, samo da bi preživela. V povojnem času, v času ponovnega narodnega prerodenja, se je zborovsko petje razvijalo v normalnih in ugodnejših razmerah ter dosegalo vse večje uspehe. Tu bi bilo treba razlikovati med matico, kjer ni bilo posebnih zadržkov, če izvzamemo nekaj desetletij otežkočeno cerkveno petje in izvajanje religiozne glasbe – tu je imel neprecenljivo vlogo npr. Consortium musicum s svojimi nastopi in z izdajo plošč in kaset –, in zamejskimi pokrajinami, kjer je imelo zborovsko petje še naprej, in jo še ima, tudi narodnoobrambno funkcijo. To velja v veliki meri tudi za zborovsko petje v zdomstvu, kjer slovenska pesem pomaga ohranjati zavest narodne pripadnosti. V domovini je medtem z modrim in daljnovidnim načrtovanjem in resnim delom zborovstvo izredno napredovalo, tako da se danes lahko ponašamo z vrhunskimi zbori, tudi profesionalnimi.

Tudi za naše razmere velja, da nas zborovsko petje ozavešča, povezuje in duhovno bogati. Ozavešča nas npr. v narodnostnem in glasbeno strokovnem pogledu, povezuje nas same med seboj in kot pripadnike istega naroda, duhovno nas bogati v raznovrstnih razsežnostih.

Ob zborovskem petju, ki tako ali drugače redno spremlja naše življenje, ob prizadevanjih zborovodij in pevcev za tekoče delovanje in nastopanje naj omenimo še pevske prireditve in nastope ob posebnih obletnicah, tako npr. mogočno izvedbo Sattnerjeve kantate Soči ob letošnji stoletnici Gregorčičeve smrti, ali petje ob posebnih cerkvenih priložnostih, letos npr. ob kardinalovem slavu v ljubljanski stolnici in ob umestitvah novih škofov.

Posebno pozornost zaslužijo že ustaljene in množične pevske prireditve. Zanje navajamo samo nekaj primerov. Najprej tekmovanje slovenskih pevskih zborov Naša pesem v Mariboru. Začelo se je pred več kot tridesetimi leti in poteka redno vsako drugo leto. Na njem se pomerijo najboljši in vrhunski slovenski zbori. Udeleži se ga tudi kak zbor iz zamejstva in doseže tudi dobre uspehe, tako npr. mešani pevski zbor Hrast iz Doberdoba in mešani pevski zbor Jacobus Gallus iz Trsta. Oba sta že večkrat prejela zlato plaketo. Mariborsko tekmovanje je za zборе zahtevna preizkušnja in kaže njihovo poustvarjalno moč, je pa tudi odraz snovanja v sodobni slovenski zborovski glasbi, saj mnogi zbori izvajajo skladbe sodobnih skladateljev.

Drugi primer je mednarodno tekmovanje zborovskega petja v Gorici, imenovano po goriškem skladatelju C. A. Seghizziju. Letošnja izvedba je bila petinštirideseta. Ko je manjša skupina pevskih zborov iz Italije, Slovenije in Avstrije prvokrat nastopila, si pač nismo predstavljali, da se bo tekmovanje tako razraslo, da je danes poleg tekmovanja v Arezzu edino tovrstno v Italiji in eno najbolj znanih v Evropi. V prvih letih se ga je udeležilo tudi nekaj naših zborov iz zamejstva, iz Slovenije pa smo lahko poslušali APZ Tone Tomšič, ki je bil med prvimi najboljšimi, zelo dobro pa se je uvrstil tudi Moški komorni zbor iz Celja. Med zamejskimi zbori se je odlikoval tržaški Mešani zbor Jacobus Gallus, ki ga je takrat vodil še skladatelj Ubald Vrabec. Letos je med številnimi konkurenti izstopal Zbor sv. Nikolaja iz Litije in se uvrstil na tretje mesto v kategoriji monografskega programa, zelo dober pa je bil tudi v drugih kategorijah. Z leti se obseg tega tekmovanja širi, večajo pa se tudi vsebinska razčlenjenost, kakovost tekmovalcev in zahtevnost izvedenih skladb, prostih in obveznih.

Srečanje dobrih in odličnih zborov iz številnih evropskih držav in z drugih celin ne omogoča samo medsebojnega spoznavanja in izmenjave izkušenj, ampak je koristna spodbuda za nadaljnje delo, poslušalcem pa nudi možnost, da nekaj dni uživajo čudoviti svet zborovske glasbe.

Za slovenski prostor so pomembne tudi revije, ki niso tekmovalnega značaja. Najbogatejša med njimi je Primorska poje, ki poteka na obeh straneh državne meje, v letu 2006 je bila 37. izvedba v 29 krajih od Brd do Vipavske doline in Postojne, od Gorice in Trsta do Istre, od Idrije in Tolmina do Trente in Trbiža. Na revijo, ki je prav gotovo ena največjih slovenskih ljubiteljskih kulturnih prireditvev, se je letos prijavilo 180 pevskih zborov iz Slovenije in Italije, iz Avstrije in Hrvaške. Na takšnih prireditvah človek začuti, da je pesem resnično izraz narodove duše in navezanosti na lastne korenine.

Med revijami v samem zamejstvu je treba omeniti vsaj goriško Cecilijanko (od leta 1957) in tržaško Revijo cerkvenih pevskih zborov (od leta 1966, zdaj Pesem jeseni) in revijo Koroška poje (od leta 1972). Vsaka je po svoje pomembna, saj opravlja prepotrebno kulturno poslanstvo, utrjuje narodno zavest in povezuje rojake od blizu in daleč. Na najstarejši izmed njih, Cecilijanki, redno nastopajo tudi zbori iz Slovenije in Koroške, po eden pa iz italijanskega okolja,

Omenjene in druge podobne prireditve dokazujejo, da je med nami še veliko zdravega občutja in samozavedanja, pričajo o kakovostni rasti zborovskih sestavov in o vse večji strokovnosti zborovodij. Zbori segajo po zahtevnejših skladbah, od polifonije do inovativnih sodobnih del, gojijo pa tudi pesmi iz naše bogate ljudske zakladnice, saj lažjih in zahtevnejših priredb ne manjka.

Zborovsko petje – od cerkvenega, ki spremlja bogoslužje, in preprostejšega ali priložnostnega pa do koncertnih izvedb religiozne in svetne glasbe, revij, tekmovanj ipd. – oplaja našo kulturo, nas same ozavešča, povezuje nas med seboj in z drugimi, tudi s sosedi. Vsem nam je žlahten vir notranje bogatitve in trdna opora narodne omike.

Andrej Bratuž

NOVE SLOVENSKE ŠKOFIJE

Cerkev na Slovenskem 2006

V petek, 7. aprila 2006, so se v Mariboru, Celju, Murski Soboti, Ljubljani in Novem mestu opoldanski zvonovi oglasili slovesneje kot sicer. Na usklajenih tiskovnih konferencah sta v Ljubljani apostolski nuncij msgr. Santos Abril y Castelló in v Mariboru predsednik Slovenske škofovske konference, mariborski škof Franc Kramberger, slovesno razglasila novico, da je papež Benedikt XVI. Maribor povzdignil v nadškofijo in sedež metropolije za novoustanovljeni škofiji v Celju in Murski Soboti. Za prvega celjskega škofa je bil imenovan dotedanji mariborski pomožni škof Anton Stres in za murskosoboškega rektor mariborskega bogoslovnega semenišča Marjan Turnšek. Do spremembe je prišlo tudi v ljubljanski nadškofiji. Na njenem ozemlju je bila ustanovljena škofija Novo mesto. Njen prvi škof je postal dotedanji ljubljanski pomožni škof msgr. Andrej Glavan. Kot sufragan je poleg Novega mesta ljubljanskemu metropolitu podrejena še škofija Koper.

V cerkvenoupravnem pogledu je bil slovenski prostor ves čas na prepihu in je do danes doživel že vrsto daljnosežnih sprememb. Kar nekajkrat se je v preteklosti že pojavila želja po ustanovitvi novih škofij na ozemlju današnje Republike Slovenije (Novo mesto, Celje). Najbolj radikalno je v cerkvenoupravno strukturo našega prostora posegla **terezijsko-jožefinska preureditev** župnijskih in škofijskih meja v drugi polovici 18. stoletja. Leta 1777 je Marija Terezija prekmurske Slovence pridružila novoustanovljeni sombotelski (Sombotel) škofiji, ki je bila podrejena madžarskemu metropolitu v Ostrogonu (Esztergom). Deset let kasneje je bila za kratek čas (1788–1807) ustanovljena metropolija v Ljubljani, ki je združila primorske in kranjske, ne pa tudi koroške, štajerske in prekmurske Slovence. Ti so ostali podrejeni metropolitu v Salzburgu oziroma Ostrogonu. Ljubljansko je leta 1830 zamenjala »Ilirska cerkevna pokrajina« s sedežem v Gorici. Delitev slovenskega prostora med salzburško (Maribor, Gradec, Celovec), goriško (Ljubljana, Trst – Koper) in ostrogonsko (Sombotel) metropolijo pa je ostala. Pastoralni in narodnoobrambni razlogi so narekovali lavantinskemu škofu bl. Antonu Martinu Slomšku, da se je s pomočjo salzburškega nadškofa in metropolita uspel dogovoriti s sekovskim in krškim škofom za novo razmejitev med temi škofijami in leta 1859 prenesel sedež lavantinske škofije iz odročnega Št. Andraža v Maribor.

Prva svetovna vojna je Sloveniji odvzela celoten zahodni del slovenskega nacionalnega ozemlja in ga priključila Italiji. Ljubljana je morala izročiti župnijo Bela Peč videmski nadškofiji, dekaniji Idrija in Vipava goriški nadškofiji,

dekaniji Postojna in Trnovo Ilirska Bistrica pa tržaški škofiji. Slednja je bila skupaj z deli tržaške škofije leta 1925 dodeljena novoustanovljeni reški škofiji. Od goriške nadškofije je bila Ljubljani priključena lokalija Davča, od krške škofije pa obe župniji na Jezerskem. Pod upravo mariborskega škofa je prišlo Prekmurje iz sombotelske škofije (dekaniji Lendava in Murska Sobota) ter dekaniji Slovenj Gradec in Mislinjska dolina in krške (Celovec) škofije. Župnija Sobota pri Radljah je bila dodeljena sekovski škofiji (Gradec), od nje pa je prevzela župniji Apače in Kaplja ter dele župnij Cmurek in Sv. Duh na Ostrem vrhu. Obe škofiji, ki sta po razpadu avstro-ogrske monarhije prišli v Jugoslavijo, sta bili izločeni iz dotedanjih metropolij in sta postali neposredno podrejeni Svetemu sedežu, Maribor leta 1924 in Ljubljana leta 1933.

Okupacija med II. svetovno vojno je zaradi različnega režima, s katerim je okupator upravljal zasedeno ozemlje, močno otežila pastoralno delo, čeprav načelno ni spreminjala škofijskih meja. Župnije, ki so bile po prvi svetovni vojni dodeljene v upravo ljubljanskemu in mariborskemu škofu, so se vrnile matičnim škofijam. Najhuje je bilo na nemškem zasedbenem ozemlju, iz katerega je okupator izgnal večino slovenskih duhovnikov. Nove meje z Italijo **po drugi svetovni vojni** so leta 1947 narekemale ustanovitev treh apostolskih administratur za dele goriške, tržaške in reške škofije v Sloveniji, ki so se nato leta 1967 združile v enotno Apostolsko administracijo za slovensko Primorje. Po podpisu Osimskih sporazumov (1977), ki so mednarodno pravno opredelili mejo med Italijo in Jugoslavijo (Slovenijo), se je tudi koprška škofija združila od tržaške. Ker čas za bolj smiselno in pastoralno učinkovitejšo razmejitev škofijskih meja v Sloveniji še ni dozorel, je bilo v novo koprsko škofijo vključeno celotno ozemlje nekdanje Apostolske administracije za slovensko Primorje. Leta 1961 je bila Ljubljanska škofija povzdignjena v nadškofijo, leta 1964 so bile meje slovenskih škofij, z izjemo župnije Razkrižje, usklajene z republiškimi mejami, leta 1968 je končno tudi Slovenija dobila svojo lastno cerkveno pokrajino s sedežem nadškofa in metropolita v Ljubljani in sufraganski ma škofijama v Mariboru (1968) in Kopru (1977).

Pobud za ustanovitev novih škofij v Sloveniji je bilo tudi v novejšem času več. Pri tem so predlagatelje vodili različni razlogi, čeprav so v javnosti radi poudarjali predvsem pastoralne. Slednjim je bil nedvomno naklonjen tudi papež Janez Pavel II., ki je celo sam vzpodbujal slovenske škofo k ustanovitvi nekaterih novih škofij. Pretežno pastoralni razlogi so govorili za ustanovitev škofij v Celju in Novem mestu, pastoralni in narodnoobrambni za ustanovitev škofij v Murski Soboti in Novi Gorici, vsi ostali predlogi so bili zgolj stvar prestiža.

Pobudniki novih škofij v Sloveniji so skrbno tehtali vse razloge za in proti. Pri svojih prizadevanjih so izhajali iz *Odloka o pastirski službi škofov v Cerkvi*, ki so ga koncilski očetje na drugem vatikanskem cerkvenem zboru slovesno sprejeli 28. oktobra 1965. V poglavju, ki govori o razdelitvi škofij, je namreč med drugim rečeno: »Ozemlje škofije in število prebivalcev naj bosta na splošno tolikšna, da bo po eni strani mogel škof sam, ki pa mu lahko pomagajo drugi, opravljati sveta opravila in ne pretežko vršiti pastirske obiske, voditi pravilno vse delo apostolata v škofiji in ga usklajevati, poznati predvsem svoje duhovnike, pa tudi redovnike in laike, ki kakorkoli sodelujejo pri delu v škofiji; po drugi strani pa naj bo škofija dovolj veliko in primerno področje, da bodo mogli tako škof kot kleriki koristno uporabiti vse svoje sile za službo, ne da bi pri tem pozabili na potrebe vesoljne Cerkve« (člen 23).

Ko so stvari dozorele, je neformalni iniciativni odbor izobražencev z Dolenjske, Posavja in Prekmurja 23. junija 1994 apostolskemu nunciju v Sloveniji, Pieru Luigiju Celati, predal vlogo za ustanovitev škofij v Novem mestu in v Murski Soboti. Na to pobudo je Slovenska škofovska konferenca 24. aprila 1998 ustanovila posebno medškofijsko posvetovalno komisijo, ki naj bi proučila razloge in možnosti za ustanovitev novih škofij. Komisija je natančno proučila razloge iniciativnega odbora izobražencev Dolenjske, Posavja in Prekmurja. Temu so se 30. maja 2001 pridružili še predstavniki iz Kranja in Celja ter ustanovili skupni Iniciativni odbor za ustanovitev novih škofij v Sloveniji.

Delo odbora ni bilo lahko. Na različnih ravneh je bilo treba premostiti vrsto predsodkov in nezaupanj ter predvideti najustreznejšo rešitev pri delitveni bilanci škofij glede župnij, pastoralnih delavcev in nenazadnje njihovih dohodkov. Po dolgotrajnem tehtanju vseh razlogov za in proti je končno 14. marca 2005 Slovenska škofovska konferenca sprejela sklep o ustanovitvi treh novih škofij, in sicer v Novem mestu, Celju in Murski Soboti, in predlog uradno poslala v odobritev pristojnim službam Svetega sedeža v Rimu. Medtem je 2. aprila 2005 umrl papež Janez Pavel II., ki je z naklonjenostjo podpiral preureditev cerkvene uprave na Slovenskem. Vendar je bil predlogu Slovenske škofovske konference dobrohotno naklonjen tudi novi papež Benedikt XVI. in z bulo, datirano pri Svetem Petru v Rimu na cvetni petek, 7. aprila 2006, Slovenijo cerkvenoupravno razdelil na dve metropoliji (Ljubljana, Maribor) in vsakemu metropolitu podredil dve sufraganski škofiji, Ljubljani Koper in novoustanovljeno škofijo Novo mesto, Mariboru pa novoustanovljeni škofiji Celje in Mursko Soboto. Nove škofije so cerkvenopravno zaživele s slovesno razglasitvijo in umestitvijo škofa ordinaria v njihovi stolnici. Vsako od

teh razglasitev smo verni Slovenci doživljali kot svoj osebni praznik. Sredstva javnega obveščanja so nam omogočila, da smo pri slovesnostih lahko na poseben način delili veselje vernikov novih škofij. Nekoliko grenkobe je bilo znati le ob umanjkanju »zadostnih« pastoralnih razlogov za ustanovitev škofije v Novi Gorici.

Novi metropolit, nadškof Franc Kramberger, je palij kot znamenje svojega novega dostojanstva prejel iz rok papeža Benedikta XVI. na praznik prvakov apostolov sv. Petra in Pavla (29. 6. 2006) v baziliki sv. Petra v Vatikanu.

V **Celju** je bila na Glavnem trgu ob navzočnosti papeškega nuncija, vseh slovenskih škofov, predstavnikov političnih oblasti in gostov iz tujine nova škofija slovesno razglašena v nedeljo, 21. maja 2006. Mariborski metropolit, nadškof Franc Kramberger je za njenega prvega škofa ordinaria umestil Antona Stresa. Nova škofija, ki ima 287.529 prebivalcev, združuje 111 župnij v dekanijah Celje, Nova Cerkev, Žalec, Kozje, Rogatec, Šmarje pri Jelšah, Braslovče, Gornji Grad, Šaleška dolina, Laško in Videm ob Savi. V zahvalnem govoru je novi škof poudaril »tri temeljne drže, iz katerih naj izvira vse naše prihodnje delovanje, ki naj ga spremljajo in prešinjajo. To so: zaupanje, sodelovanje in veselje. Naše upanje, optimizem in zaupanje ima najbolj trdno podlago: to je naša vera v Jezusa Kristusa, ki je vstal od mrtvih in živi ter je zato naša Pot, Resnica in Življenje. Sodelovanje na vseh področjih naših prizadevanj nas bo povezovalo od Logarske doline do sotočja Sotle in Save, od Donačke gore in Boča do zasavskih hribov, od Pohorja do Menine planine v eno samo, solidarno in povezano družino Jezusovih prijateljev, njegovih sodelavcev in apostolov, v isti Ljubezni do našega Gospoda Jezusa Kristusa, kakor naroča On sam v evangeliju, ki smo ga danes slišali. Iz te ljubezni in sodelovanja pa bo izviralo neuničljivo veselje, o katerem je v današnjem evangeliju rekel Gospod Jezus, da ga lahko imamo vsi, ki se zavedamo, da nas je Gospod izvolil in nas postavil, da gremo in obrodimo sad. Hvaležni smo torej Gospodu, da nas je postavil v ta naš čas in prostor, kjer naj rodimo dobre sadove krščanskega življenja,« je še poudaril škof Stres v svojem govoru.

Novo mesto si je praznično podobo nadelo v soboto, 10. junija 2006. V stolnici sv. Nikolaja so se ob papeškem nunciju ponovno zbrali vsi slovenski škofje, predstavniki civilnih oblasti in številni gostje iz tujine. Po slovesni razglasitvi novomeške škofije, ki šteje 159.595 prebivalcev in združuje 72 župnij v dekanijah Črnomelj, Kočevje, Leskovec, Novo mesto, Trebnje in Žužemberk, je ljubljanski metropolit mag. Alojz Uran za njenega prvega rezidencialnega škofa umestil msgr. Andreja Glavana. V svojem zahvalnem govoru po končani slovesnosti je škof Glavan posebej poudaril: »V zadnjih tednih so me

novinarji in drugi tolikokrat spraševali o pastoralni viziji in glavnih nalogah nove škofije. V tem kratkem obdobju ni bilo časa za načrtovanje in pisanje programov. Eno vemo vsi: kjer ni več krščanske družbe, mora biti prvenstvena naloga nova evangelizacija. O njej je tolikokrat govoril pokojni papež, Božji služabnik Janez Pavel II., ki je bil vizionar pastoralnih potreb v novem tisočletju. Nova evangelizacija mora biti nova po gorečnosti, po novih metodah, pristopu in izrazu. To bo, kot nam je pred nekaj dnevi položil na srce p. Cantalamessa, papeški pridigar iz Rima v Stični, če bomo vsi pastirji bolj živeli za Božjo slavo kot za svojo in če se bomo zavedali, da sveta ne bomo spreobrnil s svojimi modrimi besedami, ampak z močjo Duha. Samo človek, ki je spremenjen in oblikovan po Kristusovi novi zapovedi, more sprožiti spreobrnenje srca v posameznikih in skupnostih. Takšno evangelizacijo naroča tudi plenarni zbor Cerkve na Slovenskem. Če bomo na zastavo te nove evangelizacije zapisali »Bog je ljubezen«, ki ljubi vsakega človeka in če bomo to ljubezen do njega potrjevali z medsebojno ljubeznijo, bo On, ki je obljubil svojo navzočnost z nami prvi in vsak dan naše nove novomeške škofije.«

Murska Sobota je svoj veliki dan dočakala v nedeljo, 25. julija 2006. Apostolski nuncij je ob udeležbi vseh slovenskih škofov, predstavnikov političnih oblasti in gostov iz tujine v stolnici sv. Nikolaja slovesno razglasil ustanovitev murskosoboške škofije, ki ima 120.146 prebivalcev in združuje 36 župnij v dekanijah Lendava, Ljutomer in Murska Sobota. Nato je sledila za vse navzoče slovesnost, ki so si jo vsi verni Prekmurci in Prleki že dolgo tako zelo želeli: posvetitev njihovega prvega škofa ordinarija. Malokateri del slovenske zemlje je bil v preteklosti tudi v cerkvenoupravnem pogledu tako razdeljen, kot je bilo vse do leta 1919 slovensko Prekmurje. S posvetitvijo Marjana Turnška so prvič v zgodovini v svoji sredi dobili čisto svojega rezidencialnega škofa. V svojem zahvalnem govoru je novoposvečeni prvi škof ordinarij murskosoboške škofije posebej poudaril, da med njih ne prihaja kot tujec. »V Kristusu smo vsi eno: ni več Prekmurca, ne Prleka, ne Štajerca, ne Madžara, ne Roma, ne Slovenca. Po Svetem Duhu, ki je božja ljubezen, smo vsi eno. To ne pomeni izginotja različnosti, ki je naše bogastvo, ampak uresničevanje ljubezni, h kateri smo poklicani, ker nas Bog prvi ljubi. Prav zaradi različnosti je ljubezen mogoča. Svet je žejen božje ljubezni – in samo ljubezen lahko prepriča svet. Svetost pa ga spremeni na boljše.«

Ko je govoril o sedanosti, je novi škof poudaril, da »je naš pravi problem v tem, da so mnogi sredi življenja pozabili na Boga, v tem pozabljenju pa je treba iskati najgloblji vzrok za lastno nezadovoljstvo in notranjo praznino. Vnovična evangelizacija pomeni, da na novo odkrijemo in sprejmemo, da je Bog

temelj in cilj, trdnost in vsebina našega življenja«. Svoj govor je škof Turnšek končal s pozivom k ekumenskemu sožitju vse, ki prebivajo v Prekmurju, »saj lahko samo edini v ljubezni ponudimo razkristjanjenemu svetu, mnogokrat brez smisla, Kristusovo pot, resnico in življenje.«

Nove škofije pomenijo za Cerkev na Slovenskem nov izziv, kako nespremenljivo božjo besedo posredovati slovenskemu verniku v razumljivem jeziku in mu obenem odgovoriti na njegova konkretna življenjska vprašanja. Preureditev slovenskega cerkvenega prostora je dogodek, »ki ga bomo izmerili v vsej njegovi pomembnosti šele čez desetletja,« je poudaril celjski škof Anton Stres na tiskovni konferenci pred vzpostavitvijo nove škofije v Celju. Z novimi škofijami in delitvijo slovenskega prostora v dve metropoliji se je seveda okrepiła Slovenska škofovska konferenca in tako postala pomembnejši sogovornik v združenju Evropskih škofovskih konferenc.

France M. Dolinar

TRI NOVE SLOVENSKE ŠKOFIJE IN TRIJE REZIDENCIALNI ŠKOFJE

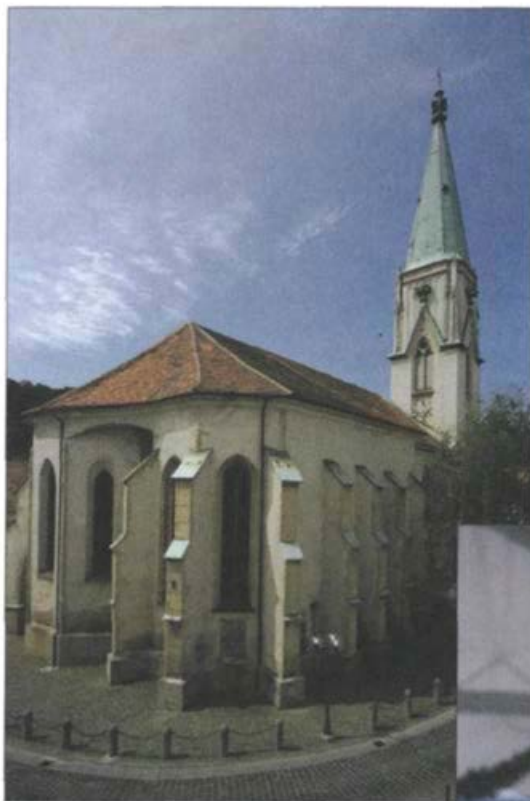

Foto G. Furman

V zahvalnem govoru je novi škof, dr. Anton Stres, poudaril tri temeljne drže, iz katerih naj izvira naše prihodnje delovanje. To so: zaupanje, sodelovanje in veselje.

Škofija v Celju je bila slovesno razglašena v nedeljo, 21. maja 2006.

Foto T. Petelinšek, fotoarhiv Družine

Škofija Novo Mesto je bila slovesno razglašena v soboto, 10. junija 2006.

Foto G. Furman

V zahvalnem govoru je škof, msgr. Andrej Glavan povedal: »Eno vemo vsi: kjer ni več krščanske družbe, mora biti prvenstvena naloga nova evangelizacija. Nova po gorečnosti, po novih metodah, pristopu in izrazu. Bog je ljubezen, ki ljubi vsakega človeka. Ljubezen do njega potrjujmo tudi z medsebojno ljubeznijo!«

Foto G. Furman

Foto G. Furman

Murska Sobota je svoj veliki dan dočkala v nedeljo, 25. julija 2006.

Novo posvečeni škof, dr. Marijan Turnšek, je v zahvalnem govoru posebej poudaril: »V Kristusu smo vsi eno: ni več Prekmurca ne Prleka ne Štajerca – ne Madžara ne Roma ne Slovenca. Po Svetem Duhu, ki je božja ljubezen, smo vsi eno. To ne pomeni izginotja različnosti, ki je naše bogastvo ...«

Foto T. Petelinšek, fotoarhiv Družine

VRAČANJE ODVZETEGA

Upravičenost ljubljanske nadškofije do gorenjskih gozdov

Kljub večkratnim razlagam se v tisku vedno znova pojavljajo članki, ki z ogorčenjem nasprotujejo z zakonom o denacionalizaciji ter z razsodbo ustavnega sodišča utemeljenemu prenosu lastninskih pravic nad omenjenimi gozdovi od sedanjega upravljalca Blejskega gozdnega gospodarstva na ljubljansko nadškofijo. Čeprav je bilo o tem že veliko napisanega, med drugim nekaj malega tudi v Mohorjevem koledarju 2002, se zdi potrebno, da ta problem obdelamo nekoliko izčrpnje, da bodo vsaj naši bralci z njim pravilno seznanjeni.

Po utrditvi frankovskega fevdalnega reda v drugi polovici 10. stoletja je prešla večina slovenskega ozemlja v roke frankovskega cesarja. Po tedanjem državnopravnem pojmovanju so prešla ozemlja, ki si jih je vladar kakor koli pridobil, v njegovo last in je lahko z njimi razpolagal povsem prosto. Ta ozemlja pa so bila tedaj zelo redko naseljena in cesar od njih ni mogel pričakovati posebnih koristi. Nasprotno, moral jih je upravljati in ob mejah seveda varovati. Zato je velike komplekse teh zemljišč s posebnimi listinami, ki so se imevale darovnice, prepustil svojim zaupnikom in tudi nekaterim škofijam, ki so imele sedeže zunaj slovenskega ozemlja. Na sedanjem slovenskem ozemlju tedaj namreč še ni bilo nobene škofije. Za kako velike zemljiške komplekse je šlo, naj si ponazorimo z visokim svobodnjakom Chagerjem, ki je dobil ozemlje od Braslovč z vso Gornjo Savinjsko ter Zadrebško dolino z Gornjim Gradom do Črničva na poznejši štajersko-kranjski meji. Vse ozemlje okoli Cerknice je npr. dobil drugi visoki svobodnjak. Vse ozemlje okoli Loke, ki so jo pozneje imenovali Škofja Loka, je dobila škofija iz bavarskega Freisinga, ozemlje okoli Beljaka na Koroškem pa bavarska škofija iz Bamberga. Vse blejsko ozemlje z Blejskim otokom vred je dobila leta 1004 škofija iz Briksna na Južnem Tirolskem. Podaril jo je cesar Henrik II. tedanjemu briksenskemu škofu Albuinu. Da bi si ponazorili, kako se je darovnica glasila, jo bomo delno navedli: *»V imenu svete in nedeljive Trojice. Henrik, po božji blagi dobroti kralj (...) naj vedo vsi naši zvesti, tako sedanji kot prihodnji, kako smo (...) neko posest našega prava, ki se imenuje Bled, ležečo v pokrajini Kranjska imenovana, v grofiji grofa Valtikona (...) istemu častitemu škofu Albuinu in njegovi cerkvi (...) prepustili v popolno last z vsemi njegovimi pritiklinami, to je s cerkvami, kasteli, poslopji, nesvobodnjaki obojega spola, obdelanimi in neobdelanimi zemljišči, gozdovi, lovišči, travniki, pašniki ali sopašniki, vodami in vodnimi tokovi, mlini, ribjimi lovišči, potmi in brezpotji, izdatki in dohodki (...).«*

Iz te podaritve je kmalu nastalo blejsko gospostvo z imenjem (proštijo) na Blejskem otoku. Oboje je v briksenski lasti ostalo skoraj 800 let, do leta 1803, ko je gospostvo avstrijska država sekularizirala (podržavila). Do podržavljenja pa je prišlo takole.

Okoli omenjenega leta se je Napoleon bojeval s tedaj še obstoječim svetim rimskim cesarstvom nemške narodnosti (po domače z Avstrijo). Pri tem je bil Napoleon dokaj uspešen in je zasedel vse dežele na levi strani reke Ren, ki so bile dotlej v sestavu omenjenega cesarstva. Tako so številni nemški knezi izgubili svoje kneževine. Da bi jim omenjeno cesarstvo (ki je bilo tedaj še neka vrsta federacije) izgubo nadoknadilo, je bil sprejet nemški državni akt (Reichsdeputationshauptschluß), s katerim so podržavili (sekularizirali) vse cerkvene kneževine na avstrijskem ozemlju, med drugim tudi cerkveno kneževino Salzburg (salzburški nadškof je bil hkrati posvetni in cerkveni poglavar svoje nadškofije) in vsa gospostva, ki so jih imele škofije, ki niso imele svojih sedežev na ožjem avstrijskem ozemlju. Med njimi sta bili tudi škofiji Brixen z blejskim in škofija Freising s škofjeloškim gospostvom, na Koroškem pa bavarska škofija Bamberg s posestvi okoli Beljaka. Te gosposčine so prešle v »kameralni«, tj. v državni sklad. Upravljala jih je država kakor svoja druga posestva. Po posebni milosti cesarja Franca II. je bilo blejsko gospostvo leta 1838 vrnjeno briksenski škofiji, ki ga je obdržala do leta 1858, ko ga je prodala jeseniškemu industrialcu Ruardu za nizko ceno 150.000 goldinarjev. Brixenski škof je gospostvo prodal za tako nizko ceno zato, ker je nujno potreboval denar za postavitve novega bogoslovnega semenišča na škofijskem sedežu. Ruard je gospostvo razkosal, grad z jezerom in stavbne parcele si je pridržal, gozdove pa je pozneje za 780.000 goldinarjev prodal Kranjski industrijski družbi. Ta je namreč potrebovala veliko lesa za tedanji način fužinarstva. V naslednjih desetletjih pa zaradi tehnološkega preobrata, za fužinarstvo niso več potrebovali lesa oz. oglja, temveč koks, in Kranjska industrijska družba je želela gozdove prodati.

Tu moramo nameniti nekaj stavkov Kranjskemu verskemu skladu. Ustanovljen je bil leta 1782 za upravljanje gospostev in posestev tistih samostanov, ki jih je razpustil cesar Jožef II. v času od leta 1782 do 1786. Vsi verski skladi, ki so bili ustanovljeni po deželah, so imeli precej nenavadno pravno konstrukcijo. Upravljala jih je izključno država, s komisijo, sestavljeno iz visokih uradnikov pri deželni vladi. Komisiji je predsedoval deželni predsednik. Prihodki verskega sklada pa so šli vedno izrecno v prid Cerkve. Kmalu po ustanovitvi verskih skladov se je namreč začel veliki državni podvig, jožefinska farna regulacija, kar pomeni ustanovitev velikega števila novih manjših far. Dotlej so

obstajale namreč velike fare s številnimi podružnicami. Pri teh farah je bilo navadno po več kaplanov, ki so hodili k podružnicam bolj redko opravljat razne obrede. Oddaljenost vernikov od tedanje farne cerkve je bila lahko zelo velika, tako da ti niso mogli pogosto hoditi k maši. Cesar pa je želel ustanoviti fare tako na gosto, da bi imeli verniki do svoje nove farne cerkve največ uro hoda. Za ustanovitev tolikega števila far in za vzdrževanje večjega števila duhovnikov pa je bilo potrebno veliko denarja. Tega naj bi zagotavljal verski sklad iz dohodkov, ki jih je imel iz sprotnih donosov nekdanjih samostanskih gospoств in posestev, dokler so ta gospodarila v lastni režiji, pozneje po njihovi prodaji pa iz obresti za naložene kupnine. V osemdesetih letih 19. stoletja je imel Kranjski verski sklad le še manjši del svojega premoženja v nepremičninah (nekdanji samostanski posestvi v Kostanjevici in Stični), večina denarja, ki ga je prejel kot kupnino za prodana samostanska posestva, je bila naložena za obresti v obliki obveznic in državnih papirjev v raznih skladih, kar finančno ni bilo ugodno. Njegovi dohodki niso zadostovali za pokritje odhodkov, ki so bili državno predpisani. Država je morala primanjkljaj pokrivati iz svojega proračuna. Zato so začeli razmišljati o boljši naložbi verskoskladnega denarja. Za zgled jim je bil Koroški verski sklad, ki je 17. decembra 1886 kupil gozdove v Trbižu, kar je veljalo za zelo dobro naložbo denarja.

Pobudo, da bi Kranjski verski sklad kupil gorenjske gozdove, je dal leta 1889 ravnatelj Kranjske industrijske družbe, Karel Luckmann (1841–1906), industrialec in rudarski strokovnjak, ki je bil zaslužen za gradnjo bohinjske proge in od leta 1877 do smrti deželni poslanec kranjske veleposestniške kurije. Še v istem letu (1889) so se pogajanja začela. Ker je šlo za velik kompleks gozdov in je bil kupec paradržavni (na pol državni) sklad in da bi bil vnaprej zavrjen vsak sum kake korupcije na lokalni ravni, je pogajanja vodilo kmetijsko ministrstvo na Dunaju, v njegovo pristojnost so namreč tedaj spadali gozdovi. Pogajanja so trajala več let. Kmetijski minister je predlog sprejel in izposloval tudi načelna pristanka ministrstva za uk in bogočastje ter finančnega ministrstva. V istem letu so se začele cinitve posesti, ki je skupno obsegala 53.396 oralov (31.139 hektarjev). Od tega je bilo 37.512 oralov gozdov, 5.275 oralov planin, 338 oralov druge in 10.811 oralov neproduktivne zemlje. Vendar za celotno posest verski sklad ni bil zainteresiran, zato so izločili posest v Trziču; tako je za prodajo ostalo 45.991 oralov. Šlo je za posest med Savo Bohinjko in Savo Dolinko na območju Triglava. Skupni letni donos je bil brez tržiške posesti ocenjen na 51.860 goldinarjev. Vendar tedaj do prodaje oz. nakupa ni prišlo. Šele leta 1894 so se pogajanja nadaljevala, zopet na pobudo Karla Luckmanna. Medtem je Kranjska industrijska družba že prodala

tržiško posest delničarju omenjene družbe in berlinskemu industrialcu baronu Bornu. Kmetijski minister je s pristankom omenjene družbe dal izvesti revizijo prvotnih cenitev. Pri tem se je ugotovilo, da so se gospodarske razmere v tem času celo izboljšale, tako da naj bi bil novi donos 57.410 (namesto prejšnjih 51.860) goldinarjev. Med inventarjem blejskih gozdov so bile navedene dobro vzdrževane gospodarske stavbe, nekaj majhnih in dve veliki turbinski žagi, hotel ob Bohinjskem jezeru, dobro narejene naprave za transport lesa ter dragocene lovske in ribolovne pravice. Navedeno je bilo tudi, da imajo ponekod domačini še pašniško pravico, planšarji pa pravico do lesa. Posest je imela patronat nad eno farno cerkvijo in tremi podružnicami. Pri teh pogajanjih se je naposled izkazalo, da bo Kranjska industrijska družba te gozdove vsekakor prodala in da je najbolje, da jih kupi en kupec, da se ne bi razdrobili med številne lastnike. Doseženo je bilo soglasje o kupnini 1.400.000 goldinarjev ter prepisni taksi 30.625 goldinarjev, ki jo je moral plačati kupec. S tem dogovorom sta soglašala ministra za uk in bogočastje ter finančni minister, ki sta obenem zahtevala tudi zagotovila, da bodo ocenjeni donosi tudi doseženi. Nakup omenjenih gozdov je odobril cesar 19. junija 1895. Soglasje z dogovorom je izrazila tudi generalna skupščina Kranjske industrijske družbe 10. julija 1895. Kranjski verski sklad je imel leta 1889 naloženega denarja za 1.547.366 goldinarjev. Z izplačilom vsote 1.430.625 goldinarjev mu je ostalo le slabih 120.000 goldinarjev in je prišel v finančno zadrego, ki pa so jo nato rešili 31. marca 1898 s prodajo nekdanjega samostanskega posestva v Stični za 160.000 goldinarjev mehrerauskim cistercijanom, ki so v tem kraju obnovili leta 1782 ukinjeni samostan.

Kranjski verski sklad je nato gospodaril z gorenjskimi gozdovi nemoteno do konca avstroogrske monarhije. Za izplačevanje plač duhovnikom na revnih župnijah, za dopolnilo plač duhovnikom na boljše situiranih župnijah, za prispevke k popravilu in vzdrževanju cerkvenih stavb in še za kritje raznih drugih cerkvenih stroškov so veljali natančni predpisi, ki so bili zajeti v avstrijskem pravnem redu. Po tem redu pa so bili tako prihodki in odhodki deželnih verskih skladov podrobno izkazani v državnem proračunu hkrati z državnimi dotacijami tistim deželnim skladom, ki so imeli primanjkljaj prihodkov. S propadom avstro-ogrske monarhije sta na poznejšem jugoslovanskem ozemlju nastali najprej leta 1918 kratkotrajna Država Slovencev, Srbov in Hrvatov nato pa dobrih deset let trajajoča Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev. Ti državi seveda nista mogli na hitro ustvariti svojega pravnega reda in je tako na območju Slovenije, Istre, Dalmacije in Slavonije še precej časa veljal avstrijski pravni red. V Dalmaciji in na Spodnjem Štajerskem verski skladi niso ime-

li večjega premoženja. Pač pa je imel znatno, toda zgolj denarno premoženje Hrvatsko-slavonski verski sklad. Največje premoženje v nepremičninah na jugoslovanskem ozemlju je imel edino Kranjski verski sklad. Zato so se poznejši zapleti z njim in novo državo dogajali predvsem na Kranjskem oz. v ljubljanski škofiji. Ohranitev avstrijskega pravnega reda je pomenila, da bi moral Kranjski verski sklad poslovati povsem enako kakor v avstrijskih časih. Enako gospodariti – pridobivati dohodke, in enako izpolnjevati svoje, z zakoni predpisane obveznosti do Cerkve. Tega pa nova država ni izvajala. Kranjski verski sklad je ustrezno gospodaril, njegovi dohodki pa so se stekali v državni proračun, na račune finančnega ministrstva. Za obveznosti tega verskega sklada pa v državnem proračunu niso bile predvidene posebne postavke kakor prej v avstrijskih časih, temveč so bile (seveda v povsem neustrezni višini) skrite v postavkah, ki jih je imelo ministrstvo za vere na voljo za podporo cerkvam, seveda predvsem pravoslavni. V proračunu omenjenega ministrstva torej ni bilo ustreznih postavk za pravno priznane obveznosti Kranjskega verskega sklada. Katoliška cerkev na Kranjskem torej ni imela več zagotovljene denarne podpore, ki jo je prej zakonito dobivala od omenjenega verskega sklada. Skratka, nova jugoslovanska država (tako jo navadno imenujemo, čeprav je pravno dobila ime Jugoslavija šele po šestojanuarski diktaturi leta 1929) obveznosti verskega sklada, sprejete z avstrijskim pravnim redom, ni izpolnjevala. Številni župniki v ljubljanski škofiji so glede svojih plač, večinoma je šlo le za dopolnila plač, in zaradi prispevkov k nujnim popravilom cerkva in cerkvenih stavb ter še nekaterih drugih skladovih obveznosti prišli v hude težave, ker niso dobili denarja, ki so ga utemeljeno pričakovali. Številni so na sodiščih vložili tožbe za izplačilo zakonsko predpisanih skladovih obveznosti. Pri vseh tožbah so župniki zmagali, ker je bilo pravno stanje popolnoma jasno in njim v prid. Toda Jugoslavija že od vsega začetka ni bila pravna država. Kljub sodnim nalogom za plačilo obveznosti, država tega ni storila. Ministrstvo za vere se je vedno izgovarjalo, da denarja za te namene nima. Vse intervencije politikov in škofov so bile zaman. Nerešeno vprašanje plačevanja obveznosti verskega sklada je bil že od začetka eden od tehtnih razlogov za slabe odnose med Katoliško cerkvijo in državo, posebej v Sloveniji.

Katoliška cerkev se je v novi državi znašla v dokaj zagatnem položaju. Vse pomembne državne strukture so bile pod odločilnim vplivom Srbske pravoslavne cerkve, ki je Katoliški cerkvi v resnici ostro nasprotovala, čeprav je to navzven dokaj spretno prikrivala. Ker je Pravoslavna cerkev v svojem bistvu nacionalna avtokefalna in državna cerkev, Katoliška cerkev pa je vesoljna s papežem v Rimu, torej zunaj države, so jo šteli domala kar kot pro-

tidržavno ali vsaj sumljivo. Cerkvanim vprašanjem se je pridružilo še stalno nasprotstvo med Srbi in Hrvati. Nova država je kar hitro dosegla sporazume s Srbsko pravoslavno cerkvijo (kar seveda ni bilo presenetljivo), Islamsko in Judovsko versko skupnostjo ter s Hrvaško starokatoliško cerkvijo. Že leta 1921 so na ravni vladnih komisij začeli z reševanjem pravnega položaja Katoliške cerkve v državi, medsebojnih odnosov, vzdrževanja duhovnikov in verskih uslužbencev itd. Katoliško komisijo je kot predsednik vodil đakovski škof Akšamović, člani pa so bili ljubljanski kanonik Ferdinand Čekal, univerzitetni profesor Ivan A. Ruspini iz Zagreba, predsednik duhovniškega društva »Uzajamnost« Josip Lončarić iz Zagreba, nadškofijski tajnik Karlo Cankar iz Sarajeva ter profesor bogoslovja Petar Grabić iz Makarske. Poročevalec ministrstva za vere je bil univerzitetni profesor Rado Kušej iz Ljubljane. Na dnevnem redu razprav so bila številna vprašanja. Tematika verskega sklada je spadala v kompleks pravic pridobivanja in svobodnega upravljanja z nepremičnim in premičnim cerkvenim premoženjem, pravice razpisovanja prispevkov svojim vernikom za kritje cerkvenih potreb ter svobodnega in neodvisnega ustanavljanja in zasedanja cerkvenih služb. Seveda delovanje komisije ni prineslo nikakršnih izboljšav. Vsekakor pa je ta komisija za ureditev odnosov med jugoslovansko državo in Katoliško cerkvijo pozneje predlagala sklenitev konkordata.

Katoliški škofje so svoje negativno stališče do vlade prvič uradno izrazili v spomenici, sprejeti na zasedanju Škofovske konference v Zagrebu od 24. do 29. maja 1922. V njej so se pritožili nad številnimi krivicami in oškodovanji, ki so bila povzročena Katoliški cerkvi, medtem ko so vsi njeni protesti in ugovori ostajali brez učinka, na številne pa vlada sploh ni odgovorila. V spomenici katoliški škofje navajajo številne primere, s katerimi so želeli dokazati, da kulturni program vlade stremi za tem, da bi uničil krščanski smisel pouka. Škofje so vladi posebno zamerili, da podpira jugoslovansko sokolsko idejo in da pokrajinska vlada v Zagrebu v nasprotju z odredbami centralne beograjske vlade podpira duhovnike, ki so odpadli od Katoliške cerkve. Škofje so bili posebno nezadovoljni z dejstvom, da so morali katoliški otroci v šolah, kjer sploh ni bilo pravoslavnih učencev, slaviti več pravoslavnih praznikov in da je bila uvedena obveznost služenja vojaškega roka za bogoslovce in duhovnike. V spomenici so škofje tudi kritizirali način izvedbe agrarne reforme, ki je bil neprimerno strožji pri posestvih Katoliške cerkve kakor glede posestev Srbske pravoslavne cerkve.

Nikola Pašić kot dolgoletni predsednik prej srbske, nato pa tedanje jugoslovanske vlade, čeprav skrajno nezaupljiv do Katoliške cerkve, je pred njenimi

visokimi dostojanstveniki večkrat izražal željo, da jugoslovanska vlada sklene z Vatikanom konkordat. Posebej je naročil leta 1922 vrhbosanskemu nadškofu Ivanu Šariću, da papežu prenese njegovo željo o sklenitvi konkordata z Vatikanom. Na jugoslovanskem ozemlju so veljali tedaj tile konkordati: avstrijski iz leta 1855 (za pokrajine, ki so bile prej pod Avstrijo), črnogorski iz leta 1886 (za Kraljevino Črno goro) in srbski (za Kraljevino Srbijo), ki je bil sklenjen tik pred prvo svetovno vojno leta 1914 in se sploh nikoli ni začel izvajati. Za Bosno in Hercegovino je veljala tudi Konvencija med Svetim sedežem in Avstro-Ogrsko, sklenjena leta 1881. Ti konkordati in omenjena Konvencija pa na ozemlju nove države po mnenju Vatikana naj ne bi veljali. Torej čas je bil zrel, da se začne delo na konkordatu med Jugoslavijo in Svetim sedežem. S konkordatom naj bi se pridobili katoliški duhovniki in verniki za idejo narodnega in državnega edinstva in za izgraditev mlade države. V tem smislu je sklenitev konkordata podpiral tudi kralj Aleksander, seveda ob tihi želji, da bi si mlada država s tem pridobila večji mednarodni ugled. Konkordat s Svetim sedežem je namreč v tedanjem času pomenil za vsako državo veliko mednarodno priznanje. Sklenitev konkordata je imela za cilj notranje in zunanje konsolidiranje Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev.

Razmerje med državo in Katoliško cerkvijo je bilo tudi v javnosti deležno velike pozornosti, vendar je bila razlaga tega razmerja v vladnih krogih in v krogih, ki so bili pod njenim vplivom, izrazito v škodo Katoliške cerkve. Proti temu se je seveda na katoliški strani zbujal odpor. Tako je pri javnih razpravah o konkordatu zagrebška revija Nova Evropa leta 1921 izvedla neuradno anketo, v kateri so sodelovali ugledni cerkveni dostojanstveniki, profesorji in politiki. Zagrebški profesor Marko Kostrenčič je zapisal, da državna oblast ni znala pridobiti simpatije katoliških cerkvenih krogov in da med Cerkvijo in državo vlada odnos sumničavosti in opreznosti. V anketi je sodeloval tudi zagrebški nadškof Antun Bauer (kot stalni predsednik Jugoslovanske škofovske konference najvišji cerkveni dostojanstvenik v državi). Navedel je več primerov zapostavljanja Katoliške cerkve v Kraljevini SHS, pri čemer je apeliral na sodelovanje med Cerkvijo in državo in na to, da bi vsakdo, ki ljubi to državo in ji želi trajen obstoj, bodisi, da je Srb, Hrvat ali Slovenec, mogel želeti, da se država uredi tako, da bo vsakemu enako draga in da se bo v njej enako dobro počutil vsak njen državljani. Bauer je menil, da bi bila najboljša rešitev spornih vprašanj sklenitev konkordata. Škof Jeglič je v tej anketi izjavil, da država ne more biti vir vsega prava, in da ima Cerkev svoje naravne pravice neodvisno od države. V tem smislu je razložil pravico Cerkev, da si pridobiva in upravlja imovino neodvisno od države, pri čemer lahko domnevamo, da gre za namig

na Kranjski verski sklad, ki ga je tedaj povsem po svoje upravljala država. V tej anketi je sodeloval tudi tedanji najuglednejši slovenski politik Anton Korošec. Tudi on je prikazal več primerov slabega odnosa med državo in Cerkvijo. Menil je, da ima vladna cerkvena politika za cilj, da previdno pripravi pot pravoslavlju, toda ne z odprtim preganjanjem Katoliške cerkve, temveč z njenim zapostavljanjem in šikaniranjem, da bi se njeni verniki prepričali, da jim bo bolje v Pravoslavni cerkvi, kjer bi uživali naklonjenost države. Korošec je tudi zapisal, da se izza kulis sliši, kako je treba Katoliško cerkev v Kraljevini SHS počasi dovesti v kapitulacijo pred pravoslavljem. Od slovenskih teoloških profesorjev je sodeloval Franc Grivec. Povzamemo lahko, da so bili odnosi med državo in Cerkvijo dokaj napeti.

K temu je največ pripomogla Srbska pravoslavna cerkev, ki je svoj privilegirani položaj, podedovan iz Kraljevine Srbije, želela ohraniti tudi v prihodnje. Za konkretno ponazoritev tega moramo poseči nekoliko naprej. V osnutku nekega sporazuma med omenjeno Cerkvijo in ministroma za vere in finance iz leta 1926 je zapisano: 1. Da se Pravoslavni cerkvi v naši državi, kot prej – do vidovdanske ustave – tudi državni cerkvi, ki se je skoraj povsem istovetila z državo in srbskim narodom, prizna pravica do nekega dela odškodnine, v obliki narodnega (mišljeno je najbrž državnega) priznanja za njene neizmerne, številne in raznovrstne materialne žrtve skozi stoletja, a posebej v zadnjem času tudi za ustvarjanje te nove države. Vsota te odškodnine naj bi po doseženem medsebojnem sporazumu bila 70 milijonov dinarjev letne rente, od kapitala, ki bi ga bilo treba za ta namen ustvariti. Ta renta naj bi se izplačevala Srbski pravoslavni cerkvi iz državnega proračuna ne glede na siceršnje, njej dodeljene letne državne subvencije. S tem sporazumom je nadalje bilo dogovorjeno, da mora vsako leto biti iz državnega proračuna za omenjeno Cerkev zagotovljenih najmanj 30 milijonov dinarjev. Skoraj nemogoče pa je bilo, da bi sorazmerno revna država zbrala ogromen kapital eno milijardo štiristo milijonov dinarjev, ki bi ob sorazmerno visoki 5-odstotni obrestni meri omogočal letno rento 70 milijonov dinarjev. Izpolnitev tega dogovora je država zavlačevala, da ne bi državni proračun preveč obremenila, ni pa jasno, v kakšnem obsegu, če sploh, je bil ta dogovor izpolnjen.

Država je po tedanji praksi podpirala vse cerkve, pravoslavno seveda najbolj. Na voljo so podatki za dve leti. Pravoslavna cerkev je za leto 1926/27 dobila 67,333.939, za leto 1929/30 pa 46.321.613 tedanjih dinarjev. Katoliška cerkev pa je dobila za omenjeni leti 34,023.556 oz. 35,612.363 dinarjev. Zdi se, da je subvencija za Rimskokatoliško cerkev za leto 1929 iz neznanih razlogov sorazmerno velika. Najbrž pa poravnava obveznosti Kranjskega verskega

sklada v njej ni bila vključena. Nikakor pa pri državi ni bilo mogoče doseči, da bi vse cerkve dobivale subvencije glede na število svojih vernikov.

V takih okoliščinah, ko je vlada imela predvsem namen, da pomiri šest milijonov katoličanov v državi in da si s konkordatom poveča mednarodni ugled, so se leta 1923 začele priprave na pogajanja s Svetim sedežem, ki so se dejansko začela spomladi 1925. Obe strani sta za pogajanja pripravili številne teme. Že takoj v začetku so se pokazala velika razhajanja med obema bodočima pogodbenima partnerjema. Kraljevina SHS je izrecno zahtevala nadzor nad cerkveno imovino, dajanje soglasja pri imenovanju škofov in ustanavljanju cerkvenih redov ter je posebej zahtevala uvedbo staroslovanskega jezika (glagolice) kot obrednega jezika. Zadnji zahtevi sta ostro nasprotovala ljubljanski škof Jeglič in sarajevski nadškof Šarič, pa tudi še nekateri drugi. Glagolico so nato iz pogajanj izločili kot notranjo cerkveno zadevo, pri ostalih treh točkah pa je ostal Sveti sedež nepopustljiv. Kolikor toliko dober začetek konkordatskih pogajanj sta zmotila nasprotovanje konkordatu hrvaškega politika dr. Stjepana Radića, ki je tedaj postal minister v beograjski vladi, in zahteva te vlade, da se ji preda v upravljanje Hrvaški zavod sv. Jeronima v Rimu. Pogajanja so nato bila prekinjena do leta 1929. V tem času so pravo gonjo proti konkordatu vodili prostozidarji, pa tudi protihrvaško razpoloženje se je pri Srbih stopnjevalo, tako da so hrvaški škofje izgubili zanimanje za konkordat, ker od njega zaradi dotedanjih slabih izkušenj niso nič pričakovali.

V takem vzdušju je skrb za konkordat prevzel kralj Aleksander osebno in je tako povsem obšel katoliške škofove v Jugoslaviji. Kralj je bil sicer mnenja, da katoliška vera zasluži enak postopek kakor pravoslavna glede dostojanstva, svobode in materialnega položaja vseh duhovnikov ter da mora konkordat težiti k trdnim, toda samo verskim ciljem, ker bi bil v nasprotnem motnja državni enotnosti, h kateri on kot kralj teži. Vendar je ostal pri enakih izhodiščih, kakršna so bila podlaga za prva pogajanja. Za vodjo jugoslovanske pogajalske delegacije je bil imenovan jugoslovanski poslanik pri Svetem sedežu, sicer dalmatinski duhovnik, monsignor dr. Niko Moscatello. Pogajanja naj bi bila skrajno tajna. Poslanik naj bi o poteku in rezultatih obveščal samo kralja in nikogar drugega, tudi zunanjega ministra ne. Spomladi 1931 je bil Svetemu sedežu predložen osnutek konkordata s Kraljevino Jugoslavijo. Nanj je Vatikan odgovoril jeseni istega leta. V drugi polovici leta 1932 so se začeli odnosi med državo in katoliško cerkvijo v Jugoslaviji zaostrovati zaradi sporov o solskem gibanju, proslav sv. Save v šolah in zaradi predloga o izgonu jezuitov. Kralj je iz že opisanih razlogov želel doseči konkordat in je zato večkrat prepričeval Varnavo, patriarha Srbske pravoslavne cerkve, ki je seveda bila naj-

ostrejša nasprotnica konkordata, da je pomiritev sodržavljanov katoliške vere nujna in da bi se s konkordatom naposled uredili odnosi med Vatikanom in državo. Pogajanja, ki so zaradi tajnosti vedno potekala v Rimu, so se v letu 1933 intenzivirala in bila končana še pred marseillskim atentatom na kralja Aleksandra 9. oktobra 1934. Besedilo konkordata je bilo podpisano 25. julija 1935. V imenu jugoslovanske vlade ga je podpisal pravosodni minister. V njem je bila predvidena v Dravski banovini ustanovitev posebne cerkvene pokrajine z nadškofijo v Ljubljani in sufragansko škofijo v Mariboru.

V poglavju o premoženjskopravnih predpisih je bilo v konkordatu zapisano: *Lastnina Verskega sklada pripade Katoliški cerkvi in služi samo njenim ciljem. Z njo bodo upravljali krajevni ordinariji. Konzistenco te lastnine bodo ugotovili krajevni ordinariji v sodelovanju z ustrežno državno oblastjo po normah običajnega prava.*

Najbrž se je država zato odrekla upravljanju premoženja Kranjskega verskega sklada, ki ga je v bistvu prevzela od Avstro-Ogrske, ker je bilo v čl. 31 njenega konkordata s Svetim sedežem iz leta 1855 priznано, da je to lastnina Katoliške cerkve in da ga država le upravlja. Poglavitni del premoženja Kranjskega verskega sklada je bilo 27.000 hektarov gozdov z lesno maso, vredno po tedanjih ocenah 40 milijonov dinarjev. Jugoslovanska vlada je na prehod lastnine Kranjskega verskega sklada na ljubljansko škofijo pristala tudi zaradi tega, da bi se rešila neprestanih pravnih sporenj glede neizpolnjevanja obveznosti omenjenega sklada, ki so po tedaj še prevzetem avstrijskem pravnem redu izhajale iz njega in jih država v glavnem ni ali pa jih je le delno izpolnjevala.

Tedanja vlada pod predsedstvom Milana Stojadinovića je nameravala konkordat pospešeno spraviti skozi parlamentarni postopek. Jugoslavija pa je tedaj imela dvodomni parlament, skupščino in senat. Proti temu postopku pa je začela pravo politično gonjo Srbska pravoslavna cerkev, ki je bila o konkordatskih dogajanjih (seveda tajno) sproti obveščena, vendar konkordatu vsaj uradno ni nasprotovala. V konkordatu namreč ni bilo ničesar, kar bi država njej že zdavnaj ne priznala. Pred sprejemanjem konkordata v skupščini pa je Pravoslavna cerkev začela voditi silovito gonjo in je zagrozila poslancem njeve vere, ki bi glasovali za sprejem konkordata, da jih bo izobčila. Nekaj jih pozneje menda tudi je. Stojadinović pa je hotel konkordat za vsako ceno spraviti skozi parlament, kar mu je zaradi strankarske discipline v koalicijski vladi tudi uspelo. Od 296 poslancev je za konkordat glasovalo 167, 129 pa jih je bilo proti. Ozračje v Beogradu pa je bilo sila napeto. Po nesrečnem naključju je prav v istih dneh umrl patriarh Varnava, ki je sicer že dlje časa bolehal. Iz krogov okoli patriaršije se je raznesla vest, da ga je dala zastropiti Katoliška cerkev,

kar je politično napetost stopnjevalo do vrelišča. Pravoslavna cerkev je organizirala velike demonstracije, ki jih je dal notranji minister po nalogu predsednika vlade razgnati. Pri tem je prišlo do streljanja, nekaj ljudi je bilo ranjenih. Skratka, tekla je kri. Zato je Srbska pravoslavna cerkev te demonstracije proglasila za »krvavo litiju«, torej krvavo procesijo.

Boj proti konkordatu se je združil z bojem srbske opozicije proti predsedniku vlade Milanu Stojadinoviću, proti kateremu se je pripravljala celo puč. V takih razmerah je bilo seveda zelo tvegano, da bi Stojadinovičeva vlada nadaljevala s postopkom ratifikacije v senatu. Zato so povprašali o tem razne ugledne ljudi. Predsednik senata Kraljevine Jugoslavije Hrvat Želimir Mažuranić se je glede tega sestal z novim zagrebškim nadškofom dr. Stepincem, ki je menil, da je bolje počakati z ratifikacijo konkordata, kakor da bi padla Stojadinovičeva vlada in bi prišel na oblast Jevtić, ki s postopkom ratifikacije konkordata seveda ne bi nadaljeval, ostro pa bi udaril po Katoliški cerkvi. Seveda so za mnenje spraševali tudi tedanjega senatorja dr. Antona Korošca. Njegovih neposrednih izjav ni, pač pa je kraljevi namestnik, knez Pavle, ki je Korošca zelo cenil, pozneje izjavil, da ta v konkordatskih zadevah ni bil angažiran, pri konkordatu ni imel nikakršnega deleža in je bil pri tem povsem nevtralen. Obstaja pa tudi trditev, da je Korošec predlagal Stojadinoviću, da konkordat sploh ne da na dnevni red v senatu. Tudi knez Pavle je bil v konkordatskih zadevah povsem nevtralen. V tako zaostrenih razmerah seveda ni bilo mogoče misliti na nadaljevanje postopka ratifikacije v senatu.

Vlada pa je utrpela s podpisanim, toda neratificiranim konkordatom veliko sramoto pred Svetim sedežem in mednarodno javnostjo, ker je bilo s tem očitno potrjeno, da je Katoliška cerkev v državi zatirana ali da vsaj ni v ničemer enakopravna z drugimi cerkvami, s katerimi je država že dolgo imela urejena razmerja. Da bi vlada ta neugoden vtis vsaj nekoliko popravila, se je odločila, da vsaj na premoženjskem področju v smislu neratificiranega konkordata nekaj ukrene. In tako je pravosodni minister leta 1939 pripravil uredbo, da premoženje Kranjskega verskega sklada preide na škofijo, kjer premoženje leži, t.j. na ljubljansko škofijo. Osnutek uredbe je vlada sprejela in objavila v tedanjem Uradnem listu. Sedanji nasprotniki denacionalizacije cerkvenega premoženja osporavajo pravno veljavnost te uredbe, češ da bi bilo za to potrebno sprejeti poseben zakon. Toda Jugoslavija je bila po šestojanuarski diktaturi in še celo po smrti kralja Aleksandra parlamentarno tako razrvana, da v parlamentu ni bilo mogoče sprejeti nobenega drugega zakona kakor zakon o proračunu (ki je bil nujen zaradi obstoja države), vse druge zadeve pa so reševali z izdajanjem uredb z zakonsko močjo, do česar pa je imela vlada vso pra-

vico. Takšen značaj je imela tudi uredba o prenosu premoženja verskega sklada na ljubljansko škofijo. Šele potem, ko je bil namen vlade o delni izpolnitvi sicer neratificiranega konkordata očiten, se je v to dogajanje vključila Cerkev, zlasti tedanji škof dr. Gregorij Rožman. Zanimivo je, da je skoraj dve leti pred prevzemom gozdov opozoril ustrezne organe na neopravičeno sekanje in na škodo, ki se s tem dela Cerkvi v gozdovih, ki naj bi od Verskega sklada prešli na ljubljansko škofijo.

Na podlagi te uredbe je bil izvršen zemljiškoknjižni prenos gorenjskih gozdov, prejšnje lastnine Kranjskega verskega sklada na ljubljansko škofijo. Resnična primopredaja pa se do začetka napada Nemčije, Italije in Madžarske na Jugoslavijo, spomladi leta 1941, še ni izvršila. Med okupacijo so bili gozdovi zaplenjeni, po letu 1945 pa podržavljeni. Po zakonu o denacionalizaciji, s katerim je bila Cerkev izenačena z zasebnimi nacionalizacijskimi upravičenci, in po razsodbi Ustavnega sodišča je torej Ljubljanska (nad)škofija upravičena uveljavljati vračilo v naravi. Junija 2001 je bil izdana odločba o vračilu prvega dela gozdov, nekaj nad 8 tisoč hektarov, vendar je pet nasprotnikov vračanja v naravi, med njimi tudi državno pravobranilstvo, proti temu sprožilo upravni spor. Nekaj gozdov je bilo doslej že vrnjenih, večina pa še ne. Vsekakor je ljubljanska škofija upravičena, da njej zemljiškoknjižno zapisane gozdove dobi v svojo pravo last in posest.

Akad. Jože Maček

POT K EDINOSTI

Nadaljevanje pogovorov na različnih ravneh

1.

Ljudje imamo v svoji bogopodobnosti tudi dar govora. Med seboj se pogovarjamo v različnih jezikih. Skupaj lahko v različnih jezikih slavimo istega Boga. Gorje nam, če bi onemeli in se zaprli v samozadostni molk. To bi bilo znamenje odtujenosti, ohladitve medsebojnih odnosov, sovraštva in smrti.

Rojeni pa smo za življenje in za pogovor. Posebej kristjani, ki se tako imenujemo po Kristusu, ko je večna Božja Beseda – Logos in nas z vso pojavo Bogočloveka vabi, da bi tudi mi bili beseda in vedno bolj postajali Božja Beseda, vsak v svojem času in prostoru, v povezanosti z zgodovino in kulturo besede v svojem narodu.

Kristjani so se znali pogovarjati pri obhajanju Božje Besede in evharistije in so prav po tem pogovoru postajali vedno bolj eno – s Kristusom, s troedinim Bogom in med seboj.

Ta pogovor se je skrhal ob raznih nesporazumih in razprtijah zlasti še po velikem vzhodnem razkolu v 11. stoletju in velikem zahodnem razkolu v 16. stoletju. Veliko je bilo užaljenega molka, sumničenja, neposlušanja, obsodb, zapiranja za samoobrambne pregrade in zidove.

Beseda pa je vendar ostajala živa, po izvirkih in ovinkastih poteh je prihajala na dan in na tiho vabila in klicala k pogovoru – bližnje in daljne sestre in brate. Ob Kristusu, večno živi in neutišljivi Božji Besedi.

Mnogi kristjani so vedno bolj spoznavali, da ne smejo molčati ali se na tiho pogovarjati le v ozkih, zaprtih krogih. Njihova beseda odpuščanja, razumevanja in ljubezni je hotela na plan – v svobodno obnebje vesoljne Kristusove Cerkve.

In porodil se je, po vetju Svetega Duha, sodobni ekumenizem.

2.

V dvajsetem stoletju je duh ekumenizma, gibanja za popolnejšo edinstvo med kristjani, in duh medkrščanskih ekumenskih pogovorov zajel postopoma ves krščanski svet. K temu so veliko pripomogli Ekumenski svet Cerkva (ustanovljen 1948), največja ekumenska organizacija, 2. vatikanski vesoljni cerkveni zbor katoliške Cerkve (1962–1965) in številne teološke komisije s teologi raznih krščanskih Cerkva – s svojimi sproščenimi razpravami o vsem, kar kristjane povezuje in ločuje.

In Bog je dal svoj blagoslov. Dosežena so bila številna soglasja glede krsta, evharistije, duhovniških služb, glede vloge Svetega Duha, glede opravičenja, glede avtoritete v Cerkvi, o Cerkvi kot skupnosti (koinonia) itd. O tem pričajo številni izdani dokumenti. Dosti več je tega, kar nas kristjane povezuje, kakor pa tistega, kar nas ločuje.

Mnogo je bilo doseženega na teoloških pogovorih, zlasti v zadnjih štirih desetletjih, vendar ne dovolj. Pogovore bo treba nadaljevati na različnih ravneh. Posebno pomembni bodo nadaljnji pogovori katoliške Cerkve s pravoslavno Cerkvijo, z anglikansko Cerkvijo in njenimi skupnostmi, s Svetovno luteransko zvezo, s Svetovno reformirano zvezo in z Ekumenskim svetom Cerkva. Ti pogovori naj ne bi bili le med vrhovnimi predstojniki in poklicnimi teologi, temveč naj bi po svoje segali med vse kristjane – duhovnike, redovnike, starejše, mlade, med vse plasti Božjega ljudstva.

V Evropi je bilo leta 1989 prvo ekumensko zborovanje v Baslu v Švici, drugo leta 1997 v Gradcu v Avstriji, tretje evropsko ekumensko zborovanje pa je načrtovano v septembru leta 2007 v mestu Sibiu v Romuniji. V Baslu so se predstavniki evropskih Cerkva pogovarjali o »miru in pravičnosti«, v Gradcu o »spravi – božjem daru in viru novega življenja«, vodilo zborovanja v Romuniji pa je »Kristusova luč razsvetljuje vse – Upanje preнове in edinost v Evropi«. Pripravo na vsa ta posvetovanja sta prevzela Svet evropskih škofovskih konferenc (katoliških) in Konferenca evropskih Cerkva (nekatoliških).

3.

Na ozemlju nekdanje Jugoslavije so bili v letih 1974–1990 vsako drugo leto ekumenski simpoziji katoliških in pravoslavnih teoloških fakultet (slovenske katoliške v Ljubljani in Mariboru, hrvaške katoliške v Zagrebu, srbske pravoslavne v Beogradu, makedonske pravoslavne v Skopju). Razprave so zajemale vprašanje evangelizacije in špastorale v zvezi z zakramenti, pojmovanje Cerkve, duhovno življenje, podobo Kristusa kot Odrešenika, vlogo Svetega Duha, službe v Cerkvi itd.

V Prekmurju in Slovenskih goricah so bili v letih 1972–2006 vsako leto mladinski ekumenski pogovori, pri katerih so sodelovali mladi predstavniki katoliške, evangeličanske, pravoslavne, binkoštna in (občasno) adventistične Cerkve. Mladi so se na njih pogovarjali o Kristusu, o Svetem Duhu, o Svetem pismu, o evharistiji kot znamenju edinosti in o drugih zakramentih, o družini in mešanih zakonih, o pomenu ekumenizma, o spravi med Cerkvami, o krščanskih vrednotah in mnogih drugih vprašanjih, ki zanimajo mlade.

Podobnih srečanj in prireditev je bilo še veliko, v naši bližini in daleč po svetu, kjer so na takšen ali drugačen način zaživel ekumenski pogovori. Vmes je bilo povsod veliko molitve, poslušanja Božje besede, glasbe in petja, pogovora z Bogom in med vsemi navzočimi kristjani.

In to je tisto, kar je danes potrebno. Kristjani se moramo veliko pogovarjati med seboj in se vedno bolj spoznavati ter skupaj iskati to, kar je dejansko blizu nas in k čemur nas nenehoma tiho in glasno kliče Kristus, Bogočlovek, večna Božja Beseda, ustanovitelj Cerkve, ki je Kristusovo skrivnostno telo: iskati in najdevati moramo vsekrščansko edinost. Tisto edinost, za katero je molil Kristus pred svojo odrešitveno smrtjo in svojim vstajenjem za katero moramo vsi kristjani skupaj in z njim nenehno moliti in delati z vsem srcem, z vso dušo in z živo vero, s trdnim upanjem in z neomajno ljubeznijo: »Da bi bili vsi eno« (Jn 17,21).

Stanko Janežič

V SRCU LJUBLJANE

Novi prostori knjižarne in uredništva Celjske MD na Nazorjevi ulici

Slikovito vabilo Celjske Mohorjeve družbe nas je 9. januarja 2006 zbralo na novi lokaciji knjižarne in uredništva na Nazorjevi ulici št. 1 v Ljubljani. Na sončen dan se je nova svetla dvoranica knjižarne napolnila z izbranimi gosti. Bili smo polni prazničnega in obenem prijetno domačega občutja. Iz veselih uvodnih besed je zazvenela novica, da je Mohorjeva v Ljubljani zapustila obe dosednji ločeni lokaciji, uredništvo na Resljevi in knjigarno na Poljanski cesti ter združila oboje tu pod zvonikoma frančiškanske cerkve, v svetlih odsevih južne fasade hotela Union, na začetku mirne in vendar živahne Nazorjeve ulice, ki je nekoč slovela kot Frančiškanska.

Prostore sta uredila in opremila arhitekta Marinko. Knjižarna je zračna in polna dnevne difuzne svetlobe. Takšna je nekoč odlikovala fotografske ateljeje, ki so bili s svojimi steklenimi okni vedno obrnjeni proti severu. Oglad knjižnih polic je lahek, stoli pa kar vabijo, da se mirno poglobiš v ogled te ali one knjige.

Praznično počutje v novih prostorih je uredništvo poživilo s predstavitvijo treh knjig. Posebno pozornost je pritegnila knjiga Mirjam Tozon »Rože in trnje«, kar je možno simbolično povezati tako z našim življenjem kot z usodo Celjske Mohorjeve družbe. Ob koncu pristrčne slovesnosti so se sprostili medsebojni pogovori. V žuborenju slovenske besede sredi slovenskih knjižnih izdaj nas je rahlo opil tisti optimizem, ki je potreben pisateljem in pesnikom, založnikom in tudi bralcem.

Naslednji dan je zvedela za veselo novico o Mohorjevi v srcu Ljubljane vsa Slovenija. Peter Kolšek je napisal za Delo zgoščeno informacijo pod naslovom »Na Nazorjevi spet knjižarna«. Prej je imela namreč tukaj svoj prostor Mladinska knjiga. Kolšek je poetično zaključil, da ta mala slovesnost v novi knjigarni spominja na vse Mohorjeve knjige od leta 1851 naprej.

Nova lokacija Mohorjeve na Nazorjevi ulici ima za hitro orientacijo obiskovalcev

ANTON SFILIGOJ LJUBLJANA

Sv. Petra ostra št. 2, poleg Frančiškanske cerkve

ima vedno na zalogi:

Devocionalije:

Krtice (trupeta) lesene in kovinske s podstavcem ali telet, da se prilepijo na steno. Polig impo matice polmerne svetlobe.
— Kipe v višini od 20 cm do 150 in 200 cm. — Svetilnice iz aluminija in porcelana (sljake-ovestni). — Roke vence domačega izdelka. — Podobice, od Dne 8.— naprej, in druge nabožne predmete za darila.

Molitvenike, slike, pisarniške potrebščine:

Sloške vzroke, peresa, vse vrste tiskanih, kovinski, črtili, risalni orodja, tebe, risalsko papirja, glavne knjižniške in druge potrebne knjige, salivna peresa, imalke, pisalne garniture, pisarniški papir št.

1. novembra 1937 se preselim
v nove prostore Frančiškanske ulice
poglj Frančiškanske cerkve naprej kotvarne Union

Reklamni oglas v Cvetju z vrto v Frančiška, junij 1937

Trgovina Sfiligoj, Ljubljana, Frančiškanska ul. 1

je bil takrat precej strm in zdelo se je, da gre za cerkev na gričku. Tu so se naselili redovniki avguštinci in si leta 1364 cerkvico podaljšali z večjim novim korom. Mirno so živeli vse do turškega vpada v okolico Ljubljane proti koncu 15. stoletja. Turki so cerkev in samostan zažgali, ruševine pa je dala mestna oblast odstraniti, verjetno leta 1494, da ne bi našli Turki, ob ponovnih napadih, v zidovju varnega zavetja skoraj tik pred mestnim obzidjem.

Avguštinci so si pozneje, leta 1623, zgradili na isti lokaciji novo svetišče in samostan, kar je škof Hren opisal in z risbo ilustriral v svojem dnevniku. Kmalu pa je opravil svoje uničevalno delo namesto Turkov nepričakovan požar. Avguštinci so ostali nepoboljšljivi optimisti. Leta 1646 so položili, zopet na isti lokaciji, temeljni kamen za mogočno baročno cerkev, ki še danes stoji s svojo slikovito fasado in z obema zvonikoma. Avguštincem sreča res ni bila naklonjena. Turkom in požaru je sledila leta 1784 neusmiljena roka ce-

sarja Jožefa II., ki je ukinil vse avguštinske samostane. Njihov samostan in cerkev Marijinega oznanjenja v Ljubljani pa sta pripadla frančiškanom.

Zanimivo je, da sedanja Mohorjeva knjigarna na Nazorjevi ulici domuje v prostorih, ki so v našem času, po denacionalizaciji, prešli zopet v last frančiškanov. Mohorjevo in lastnike družji dogovor o skupni prezentaciji tiskanih publikacij na isti lokaciji.

Anton in Marija Sfiligoj (portret iz mlajših let)

Knjigarna Celjske Mohorjeve družbe, Ljubljana, Nazorjeva 1

Starejša ljubljanska generacija se še dobro spominja, da je imel v sedaj obnovljenih prostorih Mohorjeve knjigarne in uredništva nekoč svojo trgovino Anton Sfiligoj. Številni kupci so našli pri Sfiligoju veliko izbiro devocionalij, se pravi nabožnih predmetov in tiskanih izdaj kot so razpela, rožni venci, svetinje, podobice, molitveniki, jaslice, verske podobe in kipci. Vsemu temu je Sfiligoj pridružil še šolske in pisarniške potrebščine.

Sfiligoj je imel sprva lokal na sedanji Trubarjevi cesti (prej Sv. Petra c.) št. 2. V Nazorjevo ulico se je preselil 1. novembra 1937. Tu je ostal vse do leta

1948, ko je socialistična oblast izvedla splošno nacionalizacijo, ki je živo prizadela zlasti male trgovce in obrtnike.

Do preimenovanja ljubljanskih ulic, cest in trgov je prišlo leta 1952. Adresar Ljubljane za leto 1953 navaja podroben seznam vseh menjav, ki jih je rdeča oblast izvedla ideološko dosledno. Franciškanska ulica je postala Nazorjeva, Sv. Petra cesta Trubarjeva, Marijin trg Prešernov, Kongresni trg Trg revolucije, itd.

Ime trgovine Sfiligoj je povezano z malo znano, vendar zanimivo družinsko kroniko, ki še ni objavljena. Odkrivati sem jo začel iz radovednosti zaradi lokacije Mohorjeve družbe, pa tudi zaradi lepih mladostnih spominov, ko sem še zahajal v Sfiligojevo trgovino. Anton in njegova žena Marija sta bila prijazna in sončna človeka. Naj navedem le nekaj kratkih biografskih podatkov. Anton Sfiligoj se je rodil v Gorici 16. septembra 1889. Po očetovem zgledu se je posvetil trgovskemu poklicu. V Gorici se je leta 1920 poročil z Marijo Tomšič, rojeno 1. februarja 1888 v Volčjem Potoku pri Kamniku. Trije otroci, Anton, Vera in Marija, so se rodili v Gorici. Sledila je selitev družine v Slovenijo, kjer so si Sfiligojevi pridobili domovinsko pravico v Ljubljani (1926) in dve leti pozneje državljanstvo Kraljevine SHS. Od leta 1936 dalje so imeli stanovanje na Komenskega ulici. Celostranske reklame za svojo trgovino z devocionalijami so redno objavljali od 1927 dalje v glasilu »Cvetje z vrtov sv. Frančiška«.

Sfiligojevi so bili v prijateljskih stikih z družino znanega zdravnika dr. Antona Breclja, ki je deloval nekaj let tudi v Gorici, pozneje pa v Ljubljani. Njegov sin Anton, jurist in ekonomist, se je poročil s Sfiligojevo hčerko Marijo, rojeno 1926. Sfiligojevi imajo na ljubljanskih Žalah, blizu stare cerkve, lep nagrobnik in skrbno negovan grob. Oče Anton je umrl leta 1954, mati Marija, roj. Tomšič, pa leta 1971. Starejša hčerka Vera, rojena v Gorici 1921, umetnostna zgodovinarica, poročena Baloh, je umrla leta 2003. To je le skica narodno in versko zavedne slovenske družine, ki se je trdo borila za svoj obstoj. Naj bo spomin na družino Sfiligojevih blagohotno povezan z novo knjigarno Mohorjeve družbe v Ljubljani.

Mirko Kambič

(Vse slike iz zgodovinskega in sedanjega arhiva avtorja)

HREPENENJE PO NARAVNOSTI

Oblikovanje življenja v duhu sv. Elizabete

I.

Le zakaj danes tako radi praznujemo, skoraj bi želeli reči premišljujemo, obletnice? Morda zaradi težkega bremena stiske, ki prebuja željo, da bi mogli spet in spet za kratek hip pobegniti iz sivega, utesnjujočega ozračja sedanjosti in se malo ogreti na soncu boljših dni? Vendar bi bil takšen beg iz sedanjosti neploden način praznovanja jubilejev, in upati smemo, da je hrepenenje, ki se ozira v preteklost, globlje in bolj zdravo, tudi če se samo sebe ne zaveda povsem jasno. Na duhu ubogi in duha žejni rod se vedno ozira tja, kjer je duh nekoč tekkel v polnosti, da bi se tam napil. In to je zdravilen vzgon. Duh je namreč živ in nikdar ne umre. Tam, kjer je bil nekoč na delu, da je oblikoval človeška življenja in ustvarjal po človeških rokah, tam ne pušča le mrtvih spomenikov, marveč vodi sem skrivnostna tubit kakor skrivni in skrbno varovan žar, ki svetlo zažari, sveti in vnema, kakor hitro ga pogladi oživljajoč dih. Ljubče prodirajoč pogled raziskovalca, ki v spomenikih preteklosti začuti skrito iskrico – to je oživljajoč dih, ki da zagoreti plamenu. Odprte človeške duše so snov, kjer se ta plamen vnema in postaja oblikujoča sila, ki želi obvladovati in oblikovati življenje sedanjosti. In če je bil svet ogenj, ki je nekoč tukaj na zemlji gorel in zapustil sledove svojega delovanja, tedaj so vsa prizorišča in ostanki tega delovanja v svetem varstvu. Praizvor vsega ognja in luči skrivnostno hrani in ohranja tajni žar, da more vedno znova vzplamteti kot nikoli usahli vir blagoslova.

Eden takšnih virov blagoslova se nam odpira v spominu ljubke svetnice, ki je pred 700 leti kot zgodaj izpopolnjena zaprla svoje oči za ta svet, da bi vstopila v bleščeč sijaj večne luči. Njena življenjska zgodba zveni kot prečudovita pravljica: zgodba o madžarskem kraljevskem otroku, ki se rodi na dvoru v Bratislavi, medtem ko je mag Klingsor v Eisenachu iz zvezd bral o njenem rojstvu in prihodnji slavi in njenem pomenu za Turinško deželo. Kot iz »Tisoč in ene noči« zvene opisi zakladov, ki jih je nabirala kraljica Gertruda, da bi nekega dne veličastno opremila svoje dekletce, o vozovih, ki so nanje natovorili ves ta sijaj, ko je deželni grof Hermann iz Turingena dal odpeljati 4-letno princeso kot nevesto svojega sina v daljni Wartburg. Bogato doto je kraljica obljubila poslati še pozneje. A njeno nemirno hlepenje po bogastvu, sijaju in moči se je žalostno končalo; zarotniki so jo umorili, in otrok, ki ga je poslala v tujino, da bi mu oskrbela krono, je postal sirota brez matere. – Na prisrčnost nemške ljudske pripovedke spominja zgodba o otrocih Ludviku in Eliza-

beti, ki sta odraščala skupaj kot brat in sestra in se v ljubeči, neomajni zvestobi oklepala drug drugega, ko se je vse zarotilo, da ju loči; ko so se polagoma vsi odvrčali od čudnega otroka, ki se je raje ubadal z razcapanimi berači kot se veselil praznovanj, od otroka, za katerega se je zdelo, da je primernejši za samostan kot za kraljevski prestol in za središče bleščeče sijajnega dvornega življenja, kakor ga je bilo turinško viteštvo vajeno od dni deželnega grofa Hermanna na Wartburgu.

Sledi viteški roman: mladi grof postane vladar, sijajna poroka in sreča mladega vladarskega para, Elizabeta živi kot deželna vladarka ob svojem soprogu: slavja, lovi, ježa križem kraž po deželi, vmes tiha skrb za uboge in bolne okrog Wartburga; zatem naraščajoče skrbi vladarstva: mož v vojnih nevarnostih, regentstvo v njegovi odsotnosti, bitka zoper lakoto in kugo, ki pustošita med ljudstvom, in hkrati zoperstavljanje njene okolice, ki ji ne dovoli, da bi z vsemi močmi krotila stisko. Slednjič grofova križarska zaobljuba, silna bolečina ob slovesu, ločitev, zlom obupane vdove ob novici o smrti. Ženska usoda kot mnoge – tako se zdi.

Kar pride zdaj, pa je novo in nima primere. V žalovanje pogreznjena se dvigne kot »mulier fortis«, kot jo slavi praznična liturgija, in vzame usodo v svoje roke. V nevihtni noči zapusti Wartburg, kjer ji ne pustijo živeti, kot ji predpisuje vest. Zatočišče zase in za svoje otroke išče v Eisenachu, in ker ne najde znosnega bivališča, sprejme začasno gostoljubnost sorodnikov po materini strani. In ko sledi sprava z moževimi brati, ki jo z vsemi častmi in v bratski ljubezni privedejo nazaj na Wartburg, tam ne vzdrži dolgo: pot, ki se je odprla pred njo, mora prehoditi do konca, visok položaj zamenjati za življenje z najrevnejšimi med revnimi kot ena od njih, izročiti svoje otroke tujim rokam, da bi sama pripadala edinole Gospodu in Njemu služila v Njegovih trpečih udih. Zapusti vse in se zaobljubi Gospodu, ki je vse dal za svoje: na veliki petek 1229 položi roke na goli oltar frančiškanske cerkve v Marburgu in sprejme obleko reda, ki mu je že leta pripadala v tretjem redu, ne da bi mogla scela živeti v njegovem duhu, kot je terjalo njeno srce. Zdaj je sestra ubogih in jim služi v bolnišnici, ki jim jo je zgradila. Ne prav dolgo, kajti že po dveh letih so njene moči izčrpane in 24-letna sme vstopiti v veselje svojega Gospoda.

II.

Življenje, zaradi zunanjih dejstev pisano in privlačno za zaposlitev domišljije, za strmenje in občudovanje. Vendar nam ne gre za to. Prodreti hočemo do tega, kar je za zunanjimi dejstvi, čutiti utrip srca, ki je nosilo takšne udar-

ce usode in izvršilo takšna dejanja, sprejeti vase duha, ki je tukaj deloval. Vsa dejstva, ki poročajo o Elizabeti, vse njene ohranjene besede izdajajo eno: goreče srce, ki vse, kar se ji približa, objema s pristrčno, nežno se privijajočo in zvesto ljubeznijo. Tako se je otroška ročica podala v roko dečka, ki so ji ga politične moči željni starši namenili za moža, da je ne bi nikdar več izpustila. Tako je s tovarišicami, ki so ji jih namenili za družbo v najzgodnejšem otroštvu, delila vse svoje življenje, dokler jih ni tik pred njeno smrtjo strogi voditelj vzel od nje in s tem pretrgal poslednjo vez zemeljske ljubezni. Tako je nosila v srcu otroke, ki jih je, še sama skoraj v otroških letih, rodila. In če jih je dala od sebe, se je zgodilo gotovo v materinski ljubezni, ki njim ni hotela nartiti svoje vse pretrde poti, in v materinskem občutku dolžnosti, ko se svoji – z naravnimi življenjskimi okoliščinami dani – določitvi ni hotela samovoljno odtegniti; zgodilo pa se je tudi zato, ker je v sebi čutila preobilje ljubezni, ki je pomenila vez v njenem od Boga hotenem poklicu.

Od najzgodnejše mladosti se je njeno srce v vroči, usmiljeni ljubezni odpiralo vsem trpečim in stiskanim. Ljubezen jo priganja hraniti lačne, negovati bolne – vendar ji odpravljanje materialne stiske nikdar ne zadošča, vedno želi ogreti prezebajoča srca na svojem srcu. Ubogi otroci v njeni bolnišnici jo stiskajo v objem in kličejo mama, ker čutijo, da jih sprejema prava materinska ljubezen. Vse to prekipevajoče bogastvo prihaja iz neizčrpnega vira: iz Gospodove ljubezni, ki je bil ob njej, odkar se je zavedala. Ko sta jo oče in mati pustila od sebe, je šel z njo v daljno, tujo deželo. Odkar ve, da prebiva v grajski kapeli, se sredi otroških iger iztrga, ker jo vleče tja. Tukaj je doma. Ko jo ljudje zasmehujejo in zasramujejo: tukaj najde tolažbo. Zvest kot On ni nihče. Zato mora biti tudi ona Njemu zvesta in Ga ljubiti bolj kot vse. Nobena človeška podoba ne sme v njenem srcu pregnati Njegove podobe. Bridko kesanje jo preplavi, ko jo zvonček ob spremenjenju preplaši in se zave, da so bile oči in srce obrnjeni k soprogu ob njej, namesto da bi sledili sveti daritvi. Pred podobo Križanega, ki gol in krvaveč visi na križu, ne more nositi nakita in krone. Široko je raztegnil roke, da bi pritegnil k Sebi vse, ki so utrujeni in obteženi. To Njegovo ljubezen mora ponesti vsem utrujenim in obteženim in v njih znova prebuditi ljubezen do Križanega. V vseh vidi dele Njegovega skrivnostnega telesa. Gospodu služi, kadar njim služi. A skrbeti mora tudi za to, da bodo v veri in ljubezni Njegovi živi deli. Vsakogar, ki se ji približa, skuša voditi h Gospodu, in njen apostolat je blagoslovljen. To kaže življenje njenih tovarišic, zgovorna priča je življenjepis njenega soproga in prav tako notranje spreobrnjenje njegovega brata Konrada, ki je po Elizabetini smrti, očitno zaradi njenega vpliva, vstopil v samostan. – Kristusova ljubezen, to je duh, ki je

izpolnil in izoblikoval njeno življenje, duh, iz katerega je izviral njena nikdar mirujoča ljubezen do bližnjega.

Iz istega vira lahko razumemo še eno Elizabetino značajsko potezo: njeno neugnano veselost. Divje otroške igre ljubi in se veseli v njih še takrat, ko bi jih po običajnih pojmih o vzgoji in manirah morala že zdavnaj prerasti. Veseli jo vse lepo, zelo dobro se zna odeti v okrasje, pripravljati sijajna praznovanja in razveseljevati goste, ko to od nje zahteva knežji položaj. Predvsem pa želi prinašati veselje v barake ubogih. Za otroke nosi s seboj igrače in se sama igra z njimi. Celo zlovoljna vdova, ki je njena sostanovalka malo pred smrtjo, ne more skaliti njene vedrine in se mora sama ukloniti Elizabetinim šalam. In globoko v srce jo je ganilo na tisti dan ubogih, ko jih je Elizabeta na tisoče povabila v Marburg, da bi jim sama razdelila preostanek vdovske pokojnine, ki ji je bil izplačan v gotovini. Od jutra do večera je stopala skozi vrste, da bi vsakemu dala njegovo. Ko se je znočilo, so ostali mnogi, ki so bili preslabotni, da bi zmogli še pot domov. Prenočili so na prostem in Elizabeta jim je dala zakuriti ognje. Tedaj so se ogreli in pesem se je dvigala v taboru. Strme je poslušala knežna, in bilo je potrditev tega, kar je verjela in delala vse življenje: »Glejte, rekla sem vam, uboge je treba samo razveseliti.« Da je Bog ustvaril svoje stvari za veselje in da se spodobi dvigati k Njemu sijoče obličje, o tem je bila že dolgo prepričana. In tudi to je dobila potrjeno, ko jo je umirajočo vesela pesem ptičke poklicala v večno veselje.

Prekipevajoča ljubezen in veselje sta se kazala v sproščeni naravnosti, ki se ni mogla ukloniti nobeni konvenciji. Naj bi stopicala z odmerjenimi koraki in šepetala izumetničene govornice, ko zunaj pred grajskimi durmi zazvoni v znamenje gospodarjeve vrnitve? Elizabeta je neresljivo pozabljala vsa pravila vzgoje, kadar je njeno srce pričelo divje biti in sledila je njegovemu ritmu in taktu. Ali bi morala celo v cerkvi misliti na to, v kakšni obliki je družbeno sprejemljivo izraziti svojo pobožnost? Ni mogla drugače kot storiti, kar ji je velevala ljubezen, četudi je bila za to ostro opominjana. Nikoli in nikdar ni mogla doumeti, da naj bi bilo neprimerno, če sama nese darove ubogim, z njimi prijazno govori, se poda v njihove barake in skrbi zanje v lastni hiši. Ni želela biti svojevoljna in neposlušna in s svojimi živeti v nemiru – a ukazujočemu glasu v njeni notranjosti človeški glasovi niso mogli zapovedovati. Zato ni mogla trajno živeti med ljudmi, stoječimi v tirnicah konvencij, ki se niso mogli in ne želeli osvoboditi od nekdanj privajenih ureditev in ukoreninjenih pogledov na življenje. Zmogla je, dokler jo je zadrževala sveta vez in je imela ob strani zvestega zaščitnika, ki je razumevajoče izpolnjeval zahteve njenega srca in hkrati s človeško bistrumnostjo upošteval zahteve okolice. Po moževi

smrti je morala zapustiti kroge, v katerih je bila rojena in vzgojena, in iti svojo lastno pot. Bil je oster in boleč rez, gotovo tudi zanjo. A s srcem, polnim ljubezni, ki se ne ustavi pred nobeno oviro, ki loči od trpečih bratov in sester, je našla pot, ki jo danes toliki zaman skušajo utreti z dobro voljo in zastavitvijo vseh svojih moči: pot do src ubogih.

Skozi stoletja traja hrepenenje ljudi, ki se nikdar ne umiri in ga izgovarjajo zdaj glasneje zdaj tišje. Nekdo, ki ga je posebno živo občutil, je iznašel vnetljivo formulo: Nazaj k naravi. In nekdo, ki je v uničujočem koprnenju vse življenje iskal ta ideal, dokler se ni zlomil, je orisal nenavadno živo podobo človeka, čigar celotna drža vre na plan iz notranjosti v neprekinjenem gibanju, brez razumskega tehtanja in napora volje, vodena samo z ukazi srca: takšen človek bi imel ljubkost marionete. (Heinrich von Kleist: Über das Marionettentheater).

Ali sv. Elizabeta ustreza temu idealu? Zdi se, da dejstva, ki pričajo o njenem spontanem načinu delovanja, govorijo za to. Viri pa poročajo tudi o drugih dejstvih, ki nič manj jasno pričajo o jekleno trdni volji, o neizprosni boju zoper lastno naravo: ljubka, mladostno-vedra, očarljiva – je hkrati strogo asketska svetnica. Dovolj zgodaj je morala spoznati, da ni brez nevarnosti predati se scela nagibom srca. Prekomerna ljubezen do svojih sorodnikov, ponos in pohlep so storili, da je bila kraljica Gertruda osovražena pri madžarskem ljudstvu in je nepripravljena žalostno končala pod morilsko roko. Nebrzdana strast je vodila njeno sestro Agnezo von Meran v zakonolomno zvezo s francoskim kraljem, kar je imelo za posledico interdikt čez vso Francijo. Deželni grof Hermann se je zaradi brezobzirnega političnega slavohepja zapletel v nemirno bojovito življenje in je umrl izobčen iz Cerkve. Celo lastnega soproga je morala Elizabeta občasno gledati zapletenega v krivične spopade in izobče-nje. In ali je bila sama prosta strašnih sil v lastnih prsih? O ne, dobro je vedela, da se tudi ona ne more brez nevarnosti prepustiti vodenju lastnega srca. Če si otrok v pobožni prebrisanosti izmišlja igre, pri katerih lahko odskaklja do kapele, ali se vrže na tla in pri tem skrivaj opravlja svoje molitve, v srcu gotovo na veliko deluje milost; lahko pa je v tem tudi slutnja nevarnosti, da se v igri lahko izgubi proč od Boga. Še bolj očitno je to, ko se deklica po svojem prvem plesu z resnim obrazom odvrne, rekoč: En ples zadošča za svet, ostalim se za zaradi Božje volje odrečem. Ko ponoči vstaja in kleče moli ali zapusti sobo in se da deklam bičati, tedaj to ne govori le za splošno željo po pokori in proustojnem trpljenju Gospodu na ljubo, temveč se želi rešiti nevarnosti, da bi ob ljubljenem soprogu pozabila na Gospoda. Elizabetin naravni smisel za lepoto se je gotovo bolj veselil lepih kot grdih otrok in se odvrnil ob pogledu na od-

vratne rane in njihov smrad. Če si je prav takšna bedna bitja vedno znova poiskala, da jim je sama stregla, je tu poleg usmiljene ljubezni do najrevnejših gotovo delovala tudi volja, premagati naravni odpor. Še v zadnjem letu svojega življenja je Elizabeta prosila Gospoda za tri stvari: za zaničevanje vseh zemeljskih dobrin, za milost veselega prenašanja poniževanj, za osvoboditev od prekomerne ljubezni do svojih otrok. Svojim tovarišicam je lahko povedala, da je bila v vsem uslišana. Če pa je morala teh kreposti prositi, je jasno, da jih po naravi ni bilo v njej in da si je dolgo zaman prizadevala zanje.

Oblikovati življenje po Božji volji je cilj, ki ga Elizabeta ne išče le zase in v boju zoper lastno naravo. Povsem zavestno in z isto neupogljivo trdnostjo skuša vplivati tudi na svojo okolico. Kot deželna grofica si prizadeva za skromnost v oblačenju in skuša pridobiti plemkinje za odpoved tej ali oni nečimrnosti. Ko preneha uživati vso hrano, kupljeno z neupravičenimi dohodki, in je zaradi tega pogosto prisiljena stradati ob kraljevsko obloženih mizah, ji je samoumevno, da njeni tovarišici Juta in Iza storita enako, kakor sta ji tudi pozneje sledili v bedo prostovoljnega izgnanstva in uboštva. In kakšen protest zoper celotno življenjsko držo njene okolice je bil v upoštevanju te prepovedi uživanja hrane! Najbolj zahtevno je bilo to čedalje strožje oblikovanje življenja gotovo za njenega moža; opazovati, kako z največjo trdoto obravnava samo sebe, kako ogroža svoje zdravje, razsipa njegovo premoženje z obema rokama in z vsem tem izziva ugovarjanje njegove družine in grajske služinčadi, kako si slednjič prizadeva, da bi se notranje odvrnila od njega, in celo bridko obžaluje svojo vezanost z zakonom – za to je bilo potrebno herojsko samopremagovanje tudi z njegove strani. Dobro lahko razumemo, zakaj je mladi grof, ki je vse to prenašal v ljubezni in potrpežljivosti in si zvesto prizadeval stati ob strani svoji soprogi pri njenem prizadevanju za popolnost, pri ljudstvu dobil sloves svetnika.

Elizabeto so v iskanju popolnosti verjetno najprej vodili evangeljski nauki in splošna asketska praksa tistega časa. Tu in tam jo preblisne kakšno spoznanje, ki ga skuša prestaviti v prakso. Kot jasno začrtan ideal in enovita oblika življenja se ji približa to, kar išče, ko pridejo v Nemčijo francišskani in jo Rodiger kot gost na Wartburgu pouči o življenjskem načinu ubožca iz Assisija. Zdaj naenkrat ve natančno, kaj hoče in po čem je vedno hrepenela: biti čisto uboga, prositi vbogajme od vrat do vrat, nevezana z imovino in s človeškimi vezmi, prosta tudi lastne volje – vsa za Gospoda. Razpustiti zakonsko vez, pustiti ji oditi od sebe, za to se grof Ludvik ni mogel odločiti. A hotel ji je pomagati k urejenemu, njenemu idealu ustreznemu življenju. Vsekakor je bilo bolje, da njen voditelj ni postal kakšen francišskan, ker se tako njene neuresničljive

želje ne bi nikdar umirile. Mojster Konrad iz Marburga je bil mož, ki je znal njeno čezmernost ukrotiti z mirno razumnostjo in ob tem voditi njeno najgloblje teženje. Tega svetnega duhovnika, ki je prehodil Nemčijo kot križarski pridigar in borec za čistost vere, ubogega kot berača, izredno strogega do sebe in drugih, vsega posvečenega službi Gospodu, so grofu svetovali za voditelja Elizabetine duše. Leta 1225 mu je Elizabeta obljubila pokorščino in ostala do smrti pod njegovim vodstvom. To je bil gotovo najmočnejši prelom z lastno voljo, ko se je njemu podvrgla in ostala trajno pokorna, kajti ni se lotil le, kot je ona želela, najtršega boja proti nižji naravi, marveč je tudi njeno ljubezen do Boga in do bližnjega usmeril v tirnice, ki niso ustrezale njenim impulzom. Nikoli ji ni dovolil, da bi razdala vso lastnino, ne pred in ne po moževi smrti; zaustavljal je njeno slepo razdajanje miloščine, ga omejeval bolj in bolj in ji ga na koncu popolnoma prepovedal; skušal ji je tudi ubraniti negovanje otrok z nalezljivimi boleznimi (edina točka, v kateri se Elizabeta do zadnjega ni dokončno podvrgla).

Njegov ideal popolnosti gotovo ni bil manjši od njenega. Od vsega začetka mu je bilo jasno, da mu je v vodstvo zaupana sveta duša, in želel je storiti vse, kar je mogel, da bi jo privedel na vrh popolnosti. Glede sredstev v ta namen pa je mislil drugače kot ona. Predvsem jo je želel učiti doseganja ideala v njenem stanu, kakor tudi zase vstopa v red ni imel za potrebnega. Tako ji je dovolil, da se je pridružila frančiškankam kot tretjerednica, in je zaobljube interpretiral njenim življenjskim razmeram ustrezno: Dokler živi njen mož, naj izpolnjuje vse zakonske dolžnosti, v primeru njegove smrti pa naj se odreče vnovični poroki. Živi naj v uboštvu, a svojega premoženja ne sme nespametno razmetavati, ampak razumno uporabljati za uboge. Začetek tega življenja v uboštvu je predstavljala prepoved uživanja vseh jedi, pridobljenih s krivičnimi dohodki. Izvajanje te prepovedi naj bi bil (po novejših ugotovitvah) razlog, da je po moževi smrti zapustila Wartburg. Domneva se, da njen svak Heinrich Raspe njene ločitve od kraljevske mize ni želel dalje prenašati in ji je ukinil vdovsko pokojnino, da bi jo tako ukrotil (in verjetno tudi, da bi naredil konec njeni zapravljeni dobroti). Po skrajni stiski in zapuščenosti, ki jo je zadela v tem prostovoljnem ali neprostovoljnem izgnanstvu, se v stare razmere ni mogla več živeti. Samo začasno se je po spravi z družino vrnila na Wartburg in z mojstrom Konradom takoj pričela posvetovanja o tem, na kakšen način bi svoj frančiškanski ideal najbolje uresničila. Mojster ne sprejme nobenega njenih predlogov, ne vstopa v samostan, ne puščavniškega ali beraškega življenja ji ne dovoli. Obnoviti svoje obljube in obleči redovno obleko, tega ji ni mogel ubraniti. Dopustil je tudi, da se je nastanila v Marburgu, kjer

je prebival tudi sam. Življenjsko obliko ji je določil po svoji presoji tako, da je z njenimi sredstvi v Marburgu zgradil bolnišnico in ji v njej odredil nekatera opravila. Da od svojih prihodkov ničesar ni uporabila zase, marveč si je svojo skromno preživnino pridelala sama (s pređenjem volne za samostan Altenburg), je bila verjetno njena ideja, a tudi v duhu njenega voditelja. Najtežja in najvažnejša naloga, kot je to videl mojster Konrad, je bila poučiti svojo varovanko v pokorščini. Da je pokorščina boljša kot žrtev, da brez odpovedi vsem lastnim željam in nagnjenjem ni mogoče doseči popolnosti, je bilo njegovo sveto prepričanje. V vnemi za svoj cilj ga je ob ponavljajočih se kršitvah zaneslo v telesno kaznovanje. Elizabeta je globoko v sebi gotovo soglašala z njim. Tega ne dokazuje le potrpežljivost in krotkost, s katero je prenašala ta trda ponižanja. V tako bistveni stvari kot je odpoved zaželjeni obliki življenja gotovo ne bi popustila, če se pomena pokorščine ne bi do kraja zavedala. V voditelju, ki ji je bil dan, ki ga ni sama izbrala, je videla Božjega namestnika. Njegova beseda je bolj varno kot nagib lastnega srca podajala Božjo voljo. Samo za to pa slednjič gre: oblikovati svoje življenje po Božji volji. Tako sta oba bojevala neizprosno boj zoper naravna nagnjenja. Včasih je Elizabeta tista, ki stori prvi korak in samo še sprejme mojstrovo odobravanje; tako pri preselitvi v Marburg, pri ločitvi od svojih otrok. Drugič ukaže Konrad, in Elizabeta se v pokorščini podredi: ko ji odvzame ljubljene tovarišice iz mladosti in jih nadomesti z neznosnimi sostanovalkami; ko ji vedno bolj omejuje veselje ob osebem razdajanju miloščine in ji to nazadnje popolnoma prepove. Samo v eni stvari ni popolnoma popustila: razen dela v bolnišnici je v svoji hišici imela pri sebi še bolnega otroka s posebno odvratno boleznijo in zanj popolnoma sama skrbela. Ob njeni smrtni postelji je sedel deček z garjami, tako je poročal mojster Konrad sam papežu Gregorju IX., ki mu je po grofovi smrti položil skrb za vdovo na srce.

III.

Tako se zdi podoba svetnice in njenega oblikovanja življenja razklana; na eni strani vihrav značaj, ki v spontanih vzgibih sledi navdihom vročega, ljubečega srca, neovirano od lastnih refleksij in tujih ugovorov – na drugi strani mogočno nastopajoča volja, ki se ne neha truditi za ukrotitev lastne narave, in po trdnih pravilih v zavestnem nasprotju do nagnjenj srca primora življenje v od zunaj privzeto, za vzor postavljeno formo.

Vendar obstaja točka, s katere so ta protislovja razumljiva in kjer se zlijejo v tisto harmonijo, ki šele zares izpolni davno hrepenenje po naravnosti. V

opredelitvi za »iskreno človeško naravo« živi vera v oblikujočo silo znotraj človeka, ki navzven delujoča, neovirana od zunanjih dejavnikov, oblikuje človeka in njegovo življenje v harmonično, izpopolnjeno podobo. Izkušnja pa te lepe vere ne potrjuje. Oblika je sicer res skrita v notranjosti, a zapletena v bohotno mrežo, ki ovira čisto delovanje navzven. Kdor prepusti svojo naravo njej sami, tega meče zdaj sem, zdaj tja, do jasne oblike in upodobitve ne bo prišel. In brezobličnost ni naravnost. Kdor pa svojo naravo vzame v prevzgojo, obrezuje divjajoče poganjke in ji skuša dati obliko, ki se mu kaže dobra, morda obliko, ki jo je zunaj našel izgotovljeno, bo mogoče sem in tja ustvaril notranji formi prostor za prosto izražanje, lahko pa se tudi zgodi, da ji bo storil silo in bo namesto prosto razmahnjene narave nastopila nenarava in skrupovalo. Naše spoznanje je delno; naše hotenje in delovanje, če je zgrajeno samo na lastnem spoznanju, ne more ustvariti popolne podobe; ne more tudi zato, ker hotenje in delovanje sebe samega nima popolnoma v oblasti in se pred ciljem pogosto sesuje. In tako se tista v povojih ležeča notranja sila steguje k Luči, ki varneje vodi, k Moči, ki jo osvobaja in ji daje prostor. To je Luč in Moč božje milosti. Mogočen je bil dih milosti v duši otroka Elizabete. Dodala mu je iskrico in visoko se je dvignil plamen Božje ljubezni, trgajoč vse ovoje in ovire. Tukaj se je ta človeški otrok položil v roke božjega Oblikovalca. Njena volja je postala voljno orodje Volje. Od tod vodena se je lahko podala v krotitev in obrezovanje lastne narave, v krčenje poti notranji obliki. Tako je našla tudi zunanjo obliko, ustrezno notranji, v katero se je lahko vraščala, ne da bi izgubila svojo naravno smer. In tako se je vzpela kvišku k tisti izpopolnjeni človečnosti, ki je čisti izraz z močjo milosti osvobojene in blažene narave. Na tej višini ni več nevarno slediti nagibom srca, ker je lastno srce vstopilo v Božje Srce in bije v Njegovem taktu in ritmu. Smela Avguštinova beseda na tej točki lahko postane življenjsko vodilo:

Ama et fac quod vis. (Ljubi in delaj, kar hočeš.)

Edith Stein

(Prevedel Peter Leskovar)

PO SLEDI OBOGATITEV

Cerkev svete Elizabete v Slovenj Gradcu

brno obokano zakristijo. Leta 1626 so v ladji zamenjali leseni strop z banjastim obokom.

Več stoletni stavbni razvoj župnijske cerkve je zaključil šele barok, ki je na južni strani dodal še dve kapeli: sv. Jožefa in svetega Križa. Pomembneje pa je barok posegel v cerkveno opremo in ravno z njo se cerkev uvršča med naše pomembne spomenike baročne umetnosti. Ob vstopu v cerkev napravi-jo na vsakogar močan vtis veliki oltar in oba stranska ter izjemna prižnica. Med baročno opremo je veliki oltar najbolj dognano delo. Načrt zanj in ves kiparski okras je izdelal eden vodilnih štajerskih kiparjev svojega časa – graški kipar Janez Jakob Schoy (1686–1733). Za drugo opremo pa so poskrbe- li kar domačini. Domačin je bil iz Rogatca priseljeni kipar Janez Jurij Mersi (1725–1788). S svojimi deli je opremil več cerkva v okolici, za mestno Eliza- betino cerkev pa je okoli leta 1763 izdelal prižnico in leta 1780 še oba slavo- ločna oltarja. Njegov je bil tudi Anin oltar v severni kapeli. Z omenjeno pri-

Cerkev sv. Elizabete je bila posve- čena 30. aprila 1251 in je bila zgrajena v romanskem slogu. Imela je pravokot- no ladjo z ravnimi stropi. Obnova zu- nanjosti v letu 1965 je pokazala, da se je od prvotne cerkve ohranila ladja. O poznejših prezidavah ni poročil, toda okoli leta 1400 je bila cerkev gotizira- na. Romansko ladjo so povišali, dobi- la je nov in višje postavljen strop ter nova šilasto ločna okna, ki so bila v zaključkih okrašena s krogovičjem. Oko- li leta 1500 so cerkvi prizidali nov pre- zbiterij, ki je zamenjal starejšega got- skega ali celo tistega iz romanskega časa. Sedanji prezbiterij ima značilen pozno gotski zvezdasti rebrni obok, ki počiva na močnih stebrnih služni- kih, zunaj pa ga podpirajo oporniki. Morda so ob tej modernizaciji pri- zidali še zvonik in dvopolno križno re-

žnico je Mersi ustvaril delo, ki nam odlično razkriva razpoloženje baročnega časa. Vse je zajel zlati vrtinec igri-vih oblik. Barok je tu na strehi prižnice v zlatem razkošju s sv. Elijem na ognjenem vozu dosegel enega od oblikovnih vrhov.

Sliko cerkvene pa-trone sv. Elizabete v velikem oltarju je naslikal domačin Franc Strauss (1674–1740).

Cerkev sv. Elizabete - notranjost

Njegov sin Janez Andrej Strauss (1721–1783) pa je za Anin oltar naslikal podobo sv. Ane in za slavoločni oltar še sliko sv. Miklavža s sv. Janezom.

Podobo Zaroke sv. Katarine na desnem slavoločnem oltarju je leta 1638 naslikal Mihael Skobl iz ugledne slovenjgraške družine.

Seveda je v cerkvi še veliko zanimivega: v Križevi kapeli je pozno gotski korpus Križanega (ok. leta 1500), kipa Marije in Janeza Ev. ob njem sta mlajša baročna izdelka, tabernakelj iz posrebrene pločevine pa je iz leta 1782; tu so še trije zanimivi nagrobniki, ekspresivno razpelo (delo prve polovice 18. stoletja), krstni kamen z vklesano letnico 1643, križev pot (Lajči Pandur starejši – l. 1948). V prezbiteriju je Janez Gosar leta 1897 naslikal dva prizora iz legende sv. Elizabete. Slikana okna so iz leta 1900, v Jožefovi in Križevi kapeli pa iz leta 1940. Orgelski prospekt, lestenci in kip Male Terezije D. J. so izdelani po načrtih ing. Ivana Pengova in njegovega brata kiparja Boža. Kip sv. Tadeja pa je delo Ivana Sojča. Načrt za ambon in daritveni oltar je naredil ing. Ciril Zazula. V zakristiji je velika omara za spravljanje liturgične opreme in je redek primer ohranjenega pohištva iz pozno gotskega časa (1486). Druga omara je baročna iz leta 1780. Med zlatarskimi primerki velja omeniti srebrno monštranco iz leta 1609 in ciborij iz leta 1640.

Pečat vsem dosedanjim delom daje v letu 2000 obnovljena fasada. Med drugimi odličnostmi nam v najlepših potezah razodeva postopnost gradnje. Poseben šarm ji daje ohranitev srednjega kamnitega dela romanske bazilike.

Peter Leskovar

LJUDJE IN FOSILI

Uganke še vedno ostajajo

*Komur so kamni samo kamni,
temu narava ni prišla v srce.*

Goethe

Pojmovanje fosilov

Fosili ali slovensko okamnine so ostanki davno živečih rastlin in živali. Fossa pomeni latinsko jarek ali jamo, fossilis pa izkopan, ker fosile največkrat izkopljemo iz kamnin. Skoraj vedno se ohranijo le trdni deli, to so kosti, zobje, hišice, lupine in drugi skeleti. Redko spoznamo pri fosilih njihove manj odporne dele. Načinov okamnevanja ali fosilizacije je več. Najbolje in najpogosteje se ohranijo ostanki morskih ali jezerskih organizmov, ki jih je po smrti na dnu pokrtil sediment in jih s tem nekoliko zaščitil. Potem so prišli na pomoč še drugi procesi.

Fosile so poznali ljudje že v starih časih, čeprav največkrat niso imeli pravih predstav, kaj je to in kaj pomenijo. Velikokrat so jih imeli za čudno oblikovane kamne. Münchenski univerzitetni profesor Herbert Hagn je napisal takole: »Kamen ni bil samo orožje in orodje, ampak so ga imeli tudi za snov s tajnimi močmi in lastnostmi. Kamni niso bili redki posredovalci z božjimi bitji

in pogosto so jih imeli za kultno čaščenje«. Vse to je veljalo tako za kamne kot za fosile. Še v srednjem veku ali celo pozneje so bili mnogi prepričani, da so le igra narave, latinsko *ludus naturae*, in da to z nekdanjimi organizmi nima nobene povezave. Iz Madžarske je znana najdba fosilne praživali iz skupine numulitin. Te imajo protoplazmo zaščiteno s trdno hišico, podobno kovancu, na kar kaže tudi ime, *nummus* ali *nummulus* je latinsko novec ali novčič. Na fosilni numulit z Madžarske je neandertalec vrezal dve pravokotno prekrizani črti. Kaj naj bi to pomenilo, ne vemo, zanesljivo pa ni nastalo slučajno.

1. »Lažni kamni«, ki jih je imel Behringer za fosile (po R. Mundlos, 1976).

Vendar so že v najstarejših časih živeli misleci, ki so vedeli, kaj so fosili. Večkrat omenjajo Talesa iz Mileta, ki je v blokih, s katerimi so gradili piramide, videl fosilne ostanke polžev, školjk, praživali in najbrž še kaj. Povsem pravilno je razlagal, da so to ostanke nekdanjih živečih organizmov. Malo napačna so bila njegova nadaljnja razmišljanja. Vedel je, da nanaša Nil zlasti ob poplavih veliko blata ter drugega materiala. Tales je bil prepričan, da je reka s tem zasipala Sredozemsko morje. Nilove naplavine naj bi zasule tudi školjke, polže in druge živali, katerih ostanke je videl pri gradnji piramid. To seveda ni res. Nilova delta je velika in ta reka res prenaša veliko peska in blata, s katerimi je zasula marsikatero žival ali rastlino. Vendar za tiste fosile iz kamnin, s katerimi so gradili piramide, le ni bila kriva. Na Zemlji so nenehna premikanja posameznih delov, eni se dvigajo, drugi pogrezajo. Iz dvignjenih prostorov se morje umakne ali zalije tiste, ki se poglobljajo. Kamnine s fosili so nastale v morju in Nil ni bil kriv, da so prišle na kopno, ampak so to povzročila tektonska premikanja.

Takšni procesi potekajo še danes in so jih z natančnimi meritvami tudi dokazali. Dviga se Everest, dvigajo se naše gore. Tektonska premikanja so lahko tudi kriva za zgodbo o vesoljnem potopu, ki seveda ni prekril celotne Zemlje, ampak morda bolj naseljene prostore, zlasti kotline in druge nizke dele. Vzroke za tako imenovani vesoljni potop je mogoče razložiti še na druge načine. Med temi je najbolj verjeten konec ledenih dob. V hladnih časih tega obdobja je bilo na Zemlji ogromno ledu in snega, največ materiala za to je prišlo iz morij. Zato so bile morske gladine veliko nižje, kot so danes. Jadranska obala je bila v zadnji ledeni dobi nekje med Zadrom in Šibenikom, v prejšnjih ledenih dobah pa še bolj proti jugu. Ves severni Jadran je bil kopen in kvarnerski otoki so bili gorske verige.

Napačni in sodobni pogledi na fosile

Poglejmo veliko stoletij naprej po Talesu iz Mileta. V prvih desetletjih 18. stoletja so našli pri Bodenskem jezeru v sladkovodnih miocenskih plasteh okostje precej velikega fosilnega kuščarja. Živel je pred kakimi 15 milijoni let. Razločno se vidi glava z očesnima odprtinama, hrbtenica in nastavki za sprednje okončine. Johann Jakob Scheuchzer je bil prepričan, da je to ostanek grešnika, ki ga je Bog ugonobil v vesoljnem potopu. To je tudi objavil in poleg slike pripisal *Homo diluvii testis*, kar pomeni človek kot pričča za vesoljni potop. Kasneje so zmoto popravili.

Približno v istem času so se zgodile še hujše stvari. Dvorni svetnik in nadškofov osebni zdravnik v nemškem Würzburgu Johann Adam Behringer se je

zanimal za fosile. Nekaj mladeničev mu je za denar pomagalo. Pa so nadebudni fantje rezljali iz kamna različne like, žabe, rastline, ribe, žuželke pa celo zvezde, kar okrog 2000 je bilo vsega skupaj (sl. 1). Behringer je bil navdušen in je stvar objavil v knjigi. Ko je ta že izšla, je spregledal svojo hudo napako. Menda je pokupil ostanek naklade in pri tem obubožal. Danes so te najdbe zanimivi eksponati v muzeju in na univerzi v Würzburgu.

Tudi zgodba o velikih ljudeh s Sicilije je povezana s fosili. Tam so našli lobanje trobčarjev. Precej veliko nosno odprtino so imeli za očesno in so si predstavljali, da so to ostanki enookih velikanov. Tudi drugod so ljudje opazili fosile pa so si predstavljali različne stvari. Imenovali so jih glava, rog, perut, noht in še kaj. Imeli so jih za novce, grahova, lečina ali pšenična zrna in za druge plodove. V večjih kosteh so videli zmaje in podobno.

V razvoju znanosti se vedno pojavljajo dvigi in padci. To je pristrčno napisal prof. Ferdinand Seidl v knjigi Kamniške ali Savinjske Alpe (1907–1908): »Napravek v znanstvu se vrši tako, da se približujemo resnici korak za korakom, ali željena polna, čista resnica nam ostane nedosežen uzor ... Znanstveniku se godi kakor turistu, ki s trudom stopa kvišku po strmih skalnih stenah. Čeprav še ni došel na vrh, vendar opazuje z zadoščenjem, kako se mu širi obzorje in se mu krajina prostira med očmi bolj in bolj velika, svečana in krasna.«

Poglejmo takšne dvige in padce védenja o fosilih dobrih dvesto let pred

2. Fosilna školjka z Dolenjske je od strani podobna srcu (foto: M. Grm).

Scheuchzerjem in Behringerjem. Znameniti in vsestranski Leonardo da Vinci je sodeloval pri izgradnji namakalnih jarkov v Padski nižini. Pri delih so naleteli na številne fosile in Leonardo je povsem sodobno povedal, da je bilo tam nekoč morje in da so najdbe ostanki živali iz tega morja.

Kaj pa v naših krajih?

V triasnih apnencih in dolomitih iz naših krajev so ponekod precej velike školjke, pri katerih imata lupini močno zavihana vrhova. Živele so v morjih pred dobrimi 200 milijoni let. Od strani, zlasti v prerezu, izgledata kot srce. Zato jih nekateri imenujejo

fosilno srce. Podobne zavite vrhove imajo školjke srčanke iz miocenskih plasti na Dolenjskem in iz drugih delov vzhodne Slovenije (sl. 2). Njihove sorodnice žive še danes. O teh školjkah poznamo zanimivo verovanje, kar je povzel po pripovedovanju domačinov v nemškem časopisu Nemeck W. Quenstedt leta 1938. V okolici Krškega so ljudje verjeli, da ima takšna školjka zdravilno moč. Če se živini zapre voda, je treba školjko zdrobiti, pomešati z mlekom in studenčnico in jo prekuhati. Ko živina to popije, je menda takoj zdrava.

Ker so tudi te miocenske fosilne školjke od strani podobne srcu, poznamo z Dolenjske še druge zgodbe. Stari ljudje so verjeli, da so to srca na grmadi sežganih čarovnic. Treba si je bilo dobro zapomniti datum, ko je bila školjka najdena. Na tisti dan so morali moliti za čarovničino dušo. Školjka je s tem ohranila zdravilno moč. Uporabna pa je še bila na drug način. Če so jo položili v levi kot stavbe, so bili zavarovani pred strelo.

Takšnih verovanj je bilo v preteklosti gotovo še več, vendar so se izgubila in pozabila, ljudje pa tudi vse manj verjamejo v to. Sam sem doživel - ne tako zelo daleč nazaj - naslednjo dogodivščino: Izobražen mož je prišel povedat, da je našel okamnelo srce, na katerem se vidijo celo žile. To mu je potrdil tudi zdravnik! Razumljivo, da sem šel pogledat, če je res kaj zanimivega. Na žalost sem bil bolj razočaran, kot sem pričakoval. Okamnelo srce ni bilo nič drugega kot malo večji kos apnenca. V njem je bila luknja, ki jo je naredila raztapljajoča voda. Po apnencu je bilo več manjših razpok, ki jih je zapolnil bel kalcit. Ta je bil raztopljen v vodi in se je izločil, ko se je voda počasi pretakala skozi razpoke.

V Goriških brdih je veliko fosilov. V okolici Vipolž je v nekaterih vinogrdih polno praživali iz skupine numulitin. Živele so pred dobrimi 50 milijoni let in imele centimeter do dva velike ploščate hišice, podobne novcem. Domačin mi je pravil, da so se z njimi otroci dejansko igrali, kot kovanci. Iz Madžarske poročajo, da so takšne fosile poznali že ob koncu 15. stoletja in pozneje. Imeli so jih za novce kralja Štefana ali kralja Ladislava. Pod Svinško planino v Avstriji so jih imenovali kamnite leče. Blizu Siegsdorfa na Bavarskem je Marijina božja pot iz prve polovice 17. stoletja. Tam so takšnim fosilom pravili Marijini novci in jih imeli za amulete (sl. 3). Menda jih prodajajo še danes.

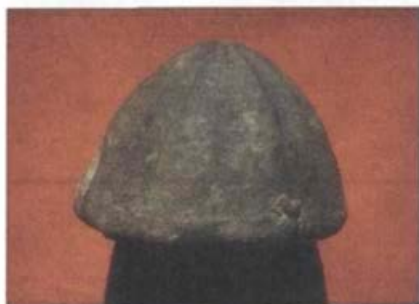
Nestrokovnjakom ne smemo zameriti, če imajo o fosilih napačno mišljenje. Na Primorskem je v apnencih iz kredne dobe veliko kravjim rogovom podobnih školjk iz skupine rudistov. Živele so v plitvem morju pred kakimi 80 milijoni let in bile so pritrjene na morsko dno. V prerezu njihovih lupin se vidijo prečne pregrade. To ljudi pogosto zapelje in so prepričani, da so našli fosilno ribo z vidno hrbtenico.

3. Ploščicam podobne fosilne praživali z Bavarske so imeli za Marijine novce - nemske pfenige (po H. Hagn, 1979).

3. Ploščicam podobne fosilne praživali z Bavarske so imeli za Marijine novce - nemske pfenige (po H. Hagn, 1979).
 nine so omenjali že geologi avstroogrške monarhije, ki so v 19. in začetku 20. stoletja raziskovali te kraje. Posebno znamenit je bil Guido Stache, ki je bil precej časa tudi ravnatelj dunajskega geološkega zavoda. Oral je ledino v teh krajih, njegove ugotovitve o geološki zgradbi so še danes uporabne. Našel je velike stožčaste polže, ostanke zelenih alg, razne školjke in še marsikaj. Tudi pozneje so domači geologi odkrili po teh krajih precej zanimivosti. Morda so bile najbolj odmevne stopinje dinosavrov na majhnem otočku Fenoliga prav na koncu istrskega polotoka. Te velike živali so pred kakimi 80 milijoni let ta-

4. Fosilni morski ježek, v Istri imenovan hleb sv. Štefana. S takšnimi »kamni« naj bi kame-njali tega svetnika (foto: M. Grm).

Zgodilo se je tudi, da je prišlo sporočilo o najdbi fosilnega drevesa v miocenskih sedimentih. Pokazalo se je, da je povsem anorganska tvorba. Kamnina je preperevala in pri tem so se oblikovali nekakšni kolobarji iz železovih spojin. Dejansko je vse skupaj izgledalo kot prerez drevesa z letnicami. Najditelju je bilo zaradi te napa-ke nerodno. Vendar je ravnal povsem prav, da se je obrnil na strokovnjake. Lahko pa bi bilo kaj posebnega.

Skočimo na Hrvaško

Na Hrvaškem so poznana bogata nahajališča okamnin. Veliko jih je v Istri, na Krku, Pagu pa tudi južneje in ponekod v notranjosti države. Okamnine so omenjali že geologi avstroogrške monarhije, ki so v 19. in začetku 20. stoletja raziskovali te kraje. Posebno znamenit je bil Guido Stache, ki je bil precej časa tudi ravnatelj dunajskega geološkega zavoda. Oral je ledino v teh krajih, njegove ugotovitve o geološki zgradbi so še danes uporabne. Našel je velike stožčaste polže, ostanke zelenih alg, razne školjke in še marsikaj. Tudi pozneje so domači geologi odkrili po teh krajih precej zanimivosti. Morda so bile najbolj odmevne stopinje dinosavrov na majhnem otočku Fenoliga prav na koncu istrskega polotoka. Te velike živali so pred kakimi 80 milijoni let ta-cale po plitvem morju in iskale školjke ali morske rastline. Bile so dovolj težke, da so se njihove stopinje odtisnile v morsko blato in se ohranile do danes.

V Istri dobimo na več mestih ka-kih 10 centimetrov visokega, kupola-stega morskega ježka (sl. 4). Živel je v morju pred nekaj manj kot 50 milijoni let. Po smrti živali so bodice odpadle, ker so propadli mehki deli. Vendar se na skeletu, na koroni, vidi-

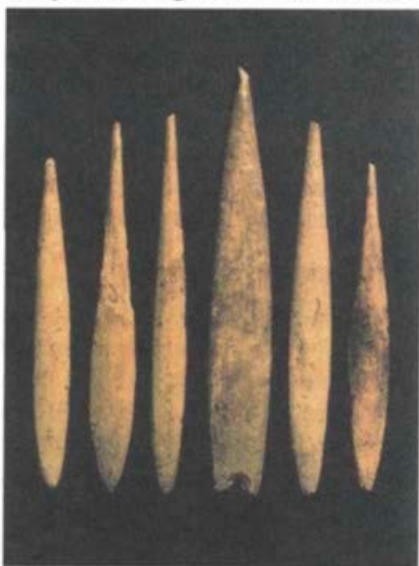
jo mesta, kjer so bile pritrjene. Pred mnogimi leti sem po Istri nabiral fosile. Pri hiši v okolici Buzeta sem zagledal lepega morskega ježka. Z njim so zastavljali vhodna vrata, da se niso zapirala. Začel sem pogovor z gospodarjem in počasi prišel na morskega ježka. Rekel sem mu, da je za tako lep in dobro ohranjen fosil škoda, ker propada ob vratih. Strinjal se je, da ga odnesem v muzej. Žal je najin pogovor slišala njegova žena. Pridrvela je in rekla, da ga ne smem vzeti, ker je spomin na njeno mamo. Tako odločna je bila, da ji z gospodarjem nisva upala ugovarjati.

O teh fosilnih ježkih imajo v Istri svojevrstno verovanje. Starejši ljudje so govorili, da so z njimi kamenjali sv. Štefana. Ta primer pove, kako so večkrat ljudska verovanja polna domišljije in brez podlage. Omenjenega morskega ježka nimajo v krajih, kjer je hodil sv. Štefan. Četudi bi ga imeli, ga ne bi bilo toliko v izobilju, da bi ga pobirali namesto kamenja in z njim ubili svetnika.

Kult jamskega medveda

Jamski medved je bil spremljevalec naših prednikov, neandertalca in tudi modernejšega človeka. Bil je nekoliko večji in močnejši od rjavega medveda. Izumrl je pred koncem ledenih dob. Veliko ostankov jamskega medveda je v kraških jamah, ki jih je največkrat uporabljal kot brlog. Tudi v naših kraških jamah so ostanki jamskega medveda med vsemi tam najdenimi živalmi najpogostejši. Danes se sicer vnema boj med zagovorniki, da je bil jamski medved človekova lovna žival, in med tistimi, ki trdijo, da se ga je človek pravzaprav bal. Brez dvoma sta večkrat naletela drug na drugega. Ali je bilo to namenoma ali slučajno, lahko ugibamo. Vsekakor pa se pračlovek pojedini z mesom jamskega medveda ni odrekal, saj so na več mestih dobili ožgane in zdrobljene kosti.

V zadnjih desetletjih je povzročila veliko zanimanje jama Divje babe nad dolino Idrije južnozahodno od Cerknja oziroma severno od Šebrelj. Fosilne ostanke jamskega medveda so izkopali v več horizontih. Zelo ve-

5. Konice iz Potočke zijalke, narejene iz kosti jamskih medvedov (po Brodar, 1983).

liko so razpravljali o kosti z umetno narejenimi luknjicami. Proglasili so jo za najstarejši glasbeni inštrument – piščalko. Nanjo je res mogoče zapiskati. Medvedove kosti je pračlovek uporabil še v druge namene. V Potočki zijalki so našli več kostnih konic (sl. 5). Med njimi je primerek z razcepljeno bazo. Prav možno je, da so tako konico nataknili na držalo in jo uporabili kot kopje ali puščico.

Še druga stvar bega strokovnjake, tako imenovani kult jamskega medveda. Ali je pračlovek na neki način častil jamskega medveda? V neki francoski jami so našli iz ilovice narejeno obliko, ki spominja na telo jamskega medveda. V njej so se videle poškodbe od sulice ali kopja. Okrog je bilo shojeno. To si razlagamo kot neke vrste obredni ples, bodisi pred lovom – za srečen in uspešen lov, bodisi po lovu v zahvalo za uspeh. V neki drugi jami je iz ilovice narejena oblika bizona.

Raziskovalec ledenodobnih živali, že pokojni hrvaški akademik Mirko Malez je našel v jami Vetrenica blizu Zagreba presenetljivo postavljene lobanje jamskega medveda. Na enem mestu so bile lepo in pravilno razporejene ob jamski steni. Na drugem mestu je bilo ognjišče, okrog katerega so bili zloženi kamni. Spredaj je bilo ognjišče zaprto z lobanjo jamskega medveda. Najbrž ne slučajno. Kaj naj bi vse to pomenilo, lahko ugibamo. Morda res kult jamskega medveda?

Takšnih in podobnih najdb je še več. Zato se resnično odpira vprašanje, ali so naši predniki poznali kult medveda. Vsekakor pa so ljudje od nekdaj videli in poznali različne fosilne ostanke. O nekaterih so imeli kolikor toliko pravilno predstavo, o drugih niso vedeli nič. Končno je tudi danes odprta še marsikatera nejasnost okrog fosilov.

Več podatkov je mogoče dobiti:

- Brodar S. & Brodar, M. 1983: *Potočka zijalka*. – Dela SAZU, 24, Ljubljana.
- Mundlos, R. 1976: *Wunderwelt im Stein*. – Bertelsmann Lexikon-Verlag, Gütersloh.
- Pavlovec, R. 2006: *Sledovi bolezni in poškodb pri fosilih*. – Življenje in tehnika, 57/5, Ljubljana.
- Pavšič, J. 1995: *Fosili. Zanimive okamnine iz Slovenije*. – Tehniška založba Slovenije, Ljubljana.
- Taylor, P.D. 1992: *Fosili*. – *Svet okrog nas*. Pomurska založba, Murska Sobota.

Akad. Rajko Pavlovec

BOGASTVO ALI NADLOGA?

Zaščiten kot kočevski medved?

Medved v Sloveniji za razliko od večine drugih evropskih držav ni nikoli izumrl. Najbolj je bil ogrožen v začetku 20. stoletja, ko je bival le še v največjih strnjениh gozdnih veleposestih Kočevske in Snežniško-javorniškega območja, povsod drugod pa so ga z načrtnim uničevanjem iztrebili. Njegova številčnost je tedaj po grobi oceni znašala komaj 30–40 osebkov.

Medvedja igrivost

(Neznani fotograf s Kočevskega)

Po skoraj dokončnem iztrebljenju so ga leta 1935 v tedanji Dravski banovini zaščitili s celoletno prepovedjo lova. Posledično je velikost medvedje populacije začela naraščati in ob koncu 50. let štela že okoli 160 živali. Leta 1962 je bila z uredbo prepovedana uporaba strupa za lov in uničevanje velikih zveri. Prepoved zastrupljanja, celoletna zaščita medvedk z mladiči in splošno povečanje nosilne zmogljivosti prostora – kot posledica povečevanja gozdnatosti in verjetno tudi dopolnilnega krmljenja – so bili verjetno glavni prožitelji postopnega večanja številčnosti (slika 1) in območja razširjenosti (slika 2) medveda v Sloveniji od 60. let dalje. Ocenjujemo, da njegova populacija zdaj obsega okoli 450 osebkov.

V svetovnem merilu je rjavi medved zaradi preloma in uničenja življenjskega prostora izginil s 50–75 odst. svojega prvotnega območja razširjenosti. Pri nas mu je bila takšna usoda prihranjena tako zaradi ugodnih naravnih danosti kot tudi zaradi preteklega in sedanjega aktivnega varstva. Glede na razmeroma veliko populacijo in območje razširjenosti danes v Sloveniji ni več smiselno govoriti neposredni ogroženosti medveda, kljub temu pa dolgoročno ostaja ranljiv ter potencialno ogrožen. Škode, ki jih povzročata na kmetijskih kulturah in drobnici, se že vrsto let strmo povečujejo. Poleg tega je zaradi večanja števila opažanj znakov prisotnosti in neposrednih srečanj z medvedom vse večji tudi strah ljudi ter njihov občutek ogroženosti, k čemur pomembno pripomorejo tudi mediji, katerih poročanje je pogosto subjektivno, senzacionali-

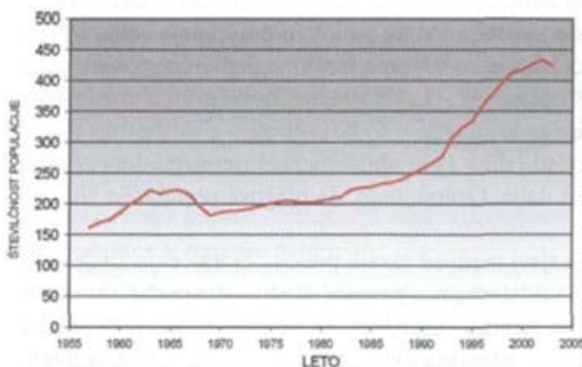

stično naravnano in v popolnem nasprotju z dejstvi. Vse to stopnjuje negativno naravnost ljudi do medveda, kar se odraža v zahtevah po povečanem odstrelu te živalske vrste, po njeni vrnitvi »tja, kamor sodi«, celo v odkritih grožnjah s »prevzemom upravljanja medveda v lastne roke«.

Po uradnih statistikah se je v letih 1995–2005 število izplačanih škodnih primerov po medvedu povečalo s 57 na 814, oziroma z 2,83 na 47,30 MIO SIT. Tolikšno povečanje škode seveda ne more biti zgolj posledica povečevanja števila medvedov, temveč predvsem drugih dejavnikov, kot so:

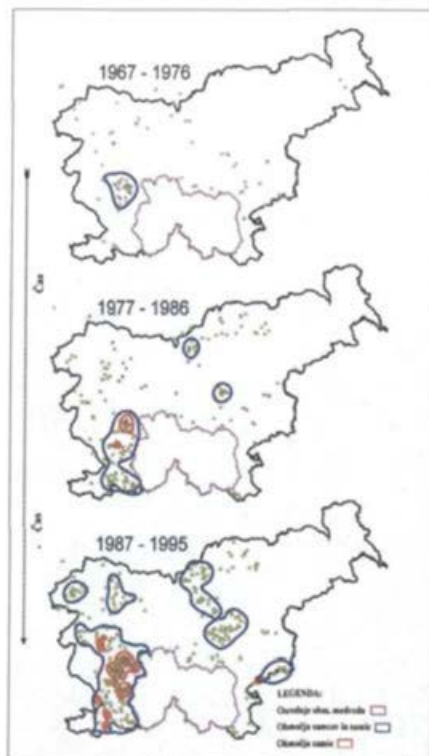
- prostorsko širjenje medveda v urbanejša območja z večjim deležem kmetijske rabe tal (slika 2: ob ustanovitvi »Osrednjega varovalnega območja« je zunaj tega območja živelo okoli 5–10 odst. tedanje populacije medveda v Sloveniji, danes ta delež znaša okoli 25 odst.; gostota škod po medvedu je v novo naseljenih območjih razmeroma visoka, saj ljudje tam drobnice in kmetijskih kultur praviloma ne zaščitijo);

- neusklajenost kmetijske politike in politike upravljanja velikih zveri; reja drobnice je v zadnjem času najhitreje rastoča kmetijska panoga; v obdobju 1992–98 je število ovac v Sloveniji naraščalo s povprečno letno stopnjo 23 odst; zaradi močne intenzivacije reje drobnice in enostranskega uveljavljanja

Slika 1: Ugotavljanje številčnosti medveda kot tudi drugih vrst velikih zveri je zaradi njihove izredne gibljivosti, rabe velikih območij aktivnosti in prikritega življenja zelo težavno, drago in pogosto ne daje zanesljivih rezultatov, oziroma se lahko rezultati različnih »najboljših« metod močno razlikujejo. V Sloveniji smo velikost medvedve populacije skušali ugotoviti z modelom na osnovi

domaćih in tujih podatkov o nataliteti in mortaliteti medveda ob znani izhodiščni velikosti populacije. Slika prikazuje rezultate tega modela: gibanje številčnosti medveda po letu 1957. Iz nje je razvidno, da se je medvedja populacija po tem letu sprva počasi, pozneje pa pospešeno povečevala in verjetno nehala naraščati šele v zadnjih nekaj letih, ko šteje po grobi oceni okoli 450 osebkov. Zanesljivost ugotovljene vrednosti je podobno kot pri drugih, pri nas še ne uporabljenih metodah ugotavljanja številčnosti (odlov-markiranje-ponovni odlov, biomarkerji, genetika), odvisna od kakovosti izhodiščnih podatkov in točnosti uporabljenih predpostavk, ki pa zagotovo vsebujeta določene pomanjkljivosti. Kljub temu lahko zanesljivo sodimo, da medvedov pri nas ni samo 300, pa tudi ne več kot 700, kot skušajo prikazati nekateri.

Slika 2: Prostorsko širjenje medveda iz »Osrednjega varovalnega območja« po letu 1966

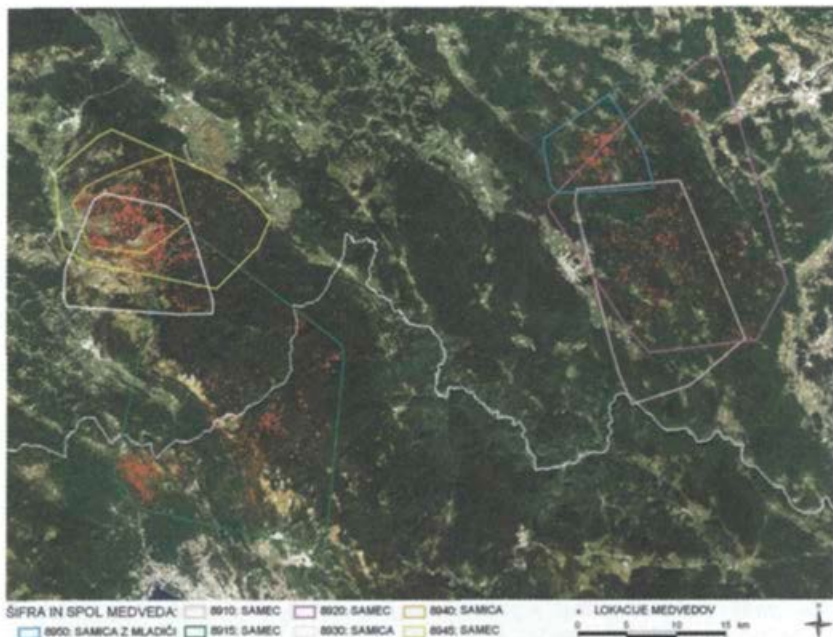
Prostorsko širjenje medveda smo rekonstruirali na osnovi velikega števila zanesljivih podatkov o zabeleženih znakih prisotnosti medveda (sled, iztrebki, neposredna opažanja, odstrel), ki so na sliki prikazani z rumeni točkami. S slik je razvidno, da so v prvem obdobju po ustanovitvi »Osrednjega varovalnega območja medveda« v zunanjih delih močno prevladovali samci (poligoni modre barve), ki so se tja verjetno priselili iz »Osrednjega varovalnega območja«, pozneje pa je njihov delež upadal in je naraščal delež samic (poligoni rdeče barve). Hkrati se je površina območij, ki so bila poseljena z medvedom, povečevala. Menjavanje spolne sestave robnih delov populacij je posledica t.i. spolno specifične disperzije medveda. Ko mladiči dopolnijo določeno starost, jih medvedke našenejo iz svojih območij aktivnosti. Ker se samčki praviloma odselijo precej dlje od samičk, njihov delež z oddaljenostjo od reprodukcijskih delov populacije narašča. Velikost zunanje populacije medveda in delež samic sta se izrazito povečala šele, ko so se tja priselile samice, ki so imele tudi same mladiče (slika 2). Na osnovi slike lahko sklepamo, da je po letu 1966

demografska stabilnost zunanje populacije postajala vse manj odvisna od dotoka osebkov iz »Osrednjega varovalnega območja«. Ocenjujemo, da je leta 1966 zunaj »Osrednjega varovalnega območja« živel le okoli 5 % medvedje populacije v Sloveniji, zdaj pa kar 25 odst. Opisano prostorsko širjenje medveda v povojnem obdobju ni posledica slabšanja habitatnih razmer v »Osrednjem varovalnem območju« medveda, kot menijo nekateri, temveč izboljševanja razmer v zunanjih območjih kot posledice naglega povečevanja gozdnatosti.

interesov kmetijstva so se razmere v Osrednjem varovalnem območju (slika 2) za medveda v obdobju po letu 1966 nedvomno poslabšale;

- večja »osveščenost« ljudi glede črpanja povračil za škodo; država od leta 1994 plačuje škodo po vseh zavarovanih vrstah; ta v osnovi dobro mišljen ukrep je privedel do tega, da mnogi ne poskrbijo več za ustrezno zaščito svojega premoženja, saj vso škodo tako ali tako poravnava država; pravilnik o t.i. »minimalnih zaščitnih ukrepih«, ki naj bi take zlorabe preprečeval, je stopil v veljavo šele sredi leta 2006;

• spremenjeni vedenjski vzorci medveda; sodimo, da medved danes pogosteje kot v preteklosti prihaja v bližino človeka zaradi več razlogov: a) bližanje gozdnega roba naseljem – zaraščajoče površine nudijo medvedu odlično varnostno kritje, v katerem se lahko neopazeno približa naseljem, kar lahko vodi

Slika 3: Individualna območja aktivnosti medvedov v južnem delu Slovenije (Snežniško-javorniško območje – levo, Kočevska – desno).

Na Kočevskem in Snežniško-javorniškem območju smo s pomočjo globalnega pozicijskega sistema (GPS) spremljali gibanje sedmih medvedov. Vsak poligon na sliki označuje mejo življenjskega prostora enega spremljanega osebka. Površine območij aktivnosti medvedov so znašale od 75 do 516 km², v povprečju skoraj 250 km². Z vidika medvedovega dojemanja prostora je Slovenija očitno majhna, saj so zlasti samci uporabljali prostor, katerega površina presega površino največjih strnjениh gozdnih kompleksov v državi – konkretno: Snežniško-javorniškega masiva in Kočevskega Roga. Podnevi so se medvedi zadrževali izključno znotraj gozdnih masivov, ponoči pa so večkrat odšli tudi do okoliških vasi. V Sloveniji medveda torej nikakor ne bo mogoče ohraniti tako, da bi ga tolerirali le v nekaj največjih strnjениh gozdnih kompleksih, saj so vsi ti za medveda tako majhni, da z njih zlahka dnevno odhaja tudi v poseljena območja. Za zmanjševanje konfliktov je treba torej sistematično odstranjevati razloge, ki medveda pritegujejo v bližino človeka.

*O kondicioniranosti govorimo, kadar žival začne povezovati nevtralni dražljaj z značilnim, v našem primeru torej bližino oz. prisotnost človeka s hrano.

v izgubo primarnega strahu že med mladiči; b) zaradi lažje dostopnosti antropogenih virov hrane (kot so npr. klavski ostanki, hrana na neurejenih smetiščih in v nezaščitenih smetnjakih, neograjena drobnica in kmetijske kulture ipd.) je kondicioniranost* nanjo danes verjetno večja kot je bila v preteklosti; medved, ki je imel večkrat dostop do hrane, »odišavljene« z vonjem po človeku (npr. smetiščni in klavski ostanki), bo zaznavanje prisotnosti človeka začel postopno povezovati z možnostjo lahkega dostopa do hrane (glej tudi slike 3 in 4).

Slika 4: Lokacije (rdeče pike) in poti gibanja (modre črte) medveda s severnega dela Snežniško-javorniškega območja, ki smo ga spremljali z GPS telemetrijo.

Medved se je podnevi zadrževal skoraj izključno znotraj gozda, ponoči pa se je večkrat podal v bližino naselij (na sliki so ta prikazana z belo barvo), ki obdajajo Javornike in Snežnik. Podrobnejša analiza je pokazala, da je v bližini naselij »pregledal« več neurejenih lokalnih smetišč, preiskal nezaščitene smetnjake ob cestah in vaseh ter obiskal kraj, kjer so pogosto pikniki, in bil pri tem zelo sistematičen. Kljub temu, da »majhni sladki prigrizki«, tj. nezaščitene smeti, klavski ostanki, odvrženi ostanki hrane, nezaščitena drobnica, sadovnjaki in druga hrana antropogenega izvora z vidika energetike za medveda niso pomembni, se nanje hitro in močno navadil, kar verjetno pomembno pripomore k izgubi primarnega strahu pred človekom, to pa se končno slabo konča tako za nas (povečevanje škod po medvedu) kot za medveda (odstrel problematičnih osebkov). Medveda smo spremljali 41 dni. V tem času je prepotoval prek 360 km, približno 92 odst. časa preživel v gozdu, se vsaj petkrat približal naseljem in vsaj 16 krmiščem. Njegovo spremljanje smo morali predčasno končati, ker je bil ustreljen.

Čeprav na povečevanje problemov na ravni medved - človek poleg velikosti populacije medveda torej vplivajo tudi številni prej omenjeni dejavniki, je pri nas odstrel pogosto prva in tudi edina uporabljena oblika reševanja konfliktov. Upravljanje medveda še vedno bolj ali manj temelji na odstrelu in na domnevi, da se bodo ob zmanjšanju njihovega števila na stanje izpred (npr.) 15 let temu ustrezno zmanjšali tudi problemi. Žal pa ta predpostavka verjetno ni pravilna, kar potrjujejo škode v zadnjih letih, ki se kljub znatnem povečevanju odstrela (v zadnjih 15 letih se je skoraj potrojil) ne zmanjšujejo, temveč celo povečujejo. Za učinkovito zmanjšanje problemov bo torej treba začeti sistematično odstranjevati razloge, ki so do njih pripeljali. Nekatere lahko učinkovito rešuje država, druge pa le ljudje sami. Vse premalo se opozarja, da konflikte z medvedom zaradi neustreznega ravnanja (npr. odmetavanja ostankov hrane, klavskih ostankov, odlaganja smeti na neurejenih divjih odlagališčih, reje drobnice v območju medveda brez zaščite, postavitve krmišč za divjad v bližino vasi) pogosto povzročamo ljudje sami - isti ljudje, ki potem nad njimi tožim. Dokler se tega ne bomo zavedali, ustrezno ukrepali in spremenili svoje navade, se bodo problemi še povečevali.

Iz domačih telemetrijskih raziskav je razvidno (sliki 3 in 4), da je Slovenija z vidika medvedove rabe prostora razmeroma majhna. Medveda pri nas torej ne bo mogoče ohraniti tako, da bi ga tolerirali le v nekaj največjih neposeljenih gozdnih kompleksih, saj so vsi tako majhni, da z njih zlahka dnevno odhaja tudi v poseljena območja. Če ga hočemo obdržati, se bomo morali z njim ponovno navaditi sobivati in tudi sami (ne le država) narediti kaj za to, da bo konfliktov čim manj oz. da bo naše sobivanje z medvedom lažje. V nasprotnem primeru je ta živalska vrsta tudi pri nas verjetno vnaprej obsojena na propad. Craighead, eden najboljših poznavalcev medvedov na svetu, je zapisal (cit. v prevodu): »... Ta enkratna bitja so sicer zbir številnih evolucijskih prilagoditev, vendar za preživetje v današnjem času potrebujejo naše razumevanje. Brez tega so izgubljena.«

Klemen Jerina

PRILJUBLJENOST KNJIŽNEGA DARU

Mohorjani na Reki in Trsatu do konca prve svetovne vojne

Današnja Mohorjeva družba v vseh svojih treh vejah je, kot je znano, nastala v Celovcu na pobudo velikega Slovenca Antona Martina Slomška z namenom pospeševati narodno prebujanje, izobraževanje in kulturni napredek med Slovenci na podlagi krščanskih načel. Svoje prve knjige je izdala leta 1852 kot Društvo sv. Mohorja, njen pravi vzpon pa se je začel šele potem, ko se je leta 1860 preoblikovala v cerkveno bratovščino Družbo sv. Mohorja. Ni namen tega prispevka, da bi se na tem mestu spuščali v njeno bogato in včasih tudi zelo burno zgodovino, menimo le, da je bil njen namen podpirati *»pobožno, lepo obnašanje in ohranjevati katoliško vero med slovenskim ljudstvom, v ta namen se bodo na svetlo dajale in razširjale med Slovenci dobre katoliške bukve«*, njeni člani, imenovani v pravilih »udje« ali »družbeniki« pa so se delili na dosmrtni in letne. V želji, da bi bile knjige dostopne najširšemu krogu bralcev, je bila »udnina« postavljena kar najnižje. Skozi avstro-ogrsko obdobje do začetka 1. svetovne vojne, ko država skoraj ni poznala inflacije, so dosmrtni člani plačali enkrat za vselej 15 goldinarjev »dosmrtnine« ali dvakrat po 8 goldinarjev v enem letu, letni v tem času pa po 1 goldinar »letnine«. Po denarni reformi ob prelomu stoletja je goldinar zamenjala krona v razmerju 1 goldinar 2 kroni.

Družba sv. Mohorja je delovala tako znotraj kot tudi zunaj slovenskega osrednjega narodnostnega matičnega ozemlja, zlasti med zamejci v Beneški Sloveniji in Prekmurju do leta 1918, ter med slovenskimi izseljenci. Družba se je lepo »prijela« v Severni Ameriki, predvsem v ZDA, delovala je tudi med slovenskimi izseljenci v Vestfaliji, v Egiptu, Južni Ameriki (Argentina, Brazilija) in še kje drugod. Pred letom 1918 je bila zelo razširjena tudi na Hrvaškem, pa tudi v Bosni in Hercegovini.

V Mohorjevem koledarju za leto 1999 smo že na kratko predstavili ude Družbe sv. Mohorja na Hrvaškem do leta 1870. Na tem mestu se bomo omejili na mohorjane na Reki in Trsatu, vendar pa v nekoliko daljšem časovnem obdobju do leta 1918. Spodaj navedeni podatki so vzeti iz Koledarčkov oziroma Koledarjev Družbe sv. Mohorja, ki so za vsako leto posebej običajno prinašali zelo bogate sezname mohorjanov predvsem po farah, dekanijah, škofijah ali pa zunaj slovenskega ozemlja po posameznih krajih.

Za prikaz mohorjanov na Reki in Trsatu smo se odločili zaradi velikega deleža Slovencev v tem pomembnem pristaniškem mestu, kjer naj bi jih po uradnih podatkih leta 1851 bilo 1. 677 (13,3%), leta 1880 2.198 (10,5%), leta 1900 2.337 (4,7%) ter leta 1910 3.937 (7,9%), po neuradnih podatkih pa v

posameznih obdobjih pred 1., svetovno vojno pa celo do 20 %. Po drugi strani je bil Trsat v tem in drugih zgodovinskih obdobjih do danes Slovencem ena najbolj priljubljenih Marijinih božjih poti, kar se vidi tudi iz ustrezne narodnostne zasedbe tamkajšnjega frančiškanskega samostana, ki je skrbel za to božjepotno cerkev.

Da bi obseg tega prispevka ostal na znosni koledarski ravni, bomo mohorjane na Reki in Trsatu spremljali v približno desetletnih intervalih z izjemo bolj podrobnega prikaza prvega desetletja do leta 1870. Predstavili bomo predvsem mohorjane, ki imajo navedene poklice, dvakrat – za leti 1900 in 1917 pa vse, da vsaj nekoliko dojamemo njihov obseg in ohranimo zven njihovih imen in priimkov.

Že v omenjenem prispevku v Koledarju Mohorjeve družbe za leto 1999 smo zabeležili prve mohorjane na Reki in na Trsatu. V letu 1861 tako naletimo na prve ude Družbe sv. Mohorja na Reki. V Koledarčku, kjer je objavljen seznam udov za to leto, so jih vodili v rubriki »Druge škofije«. Prvi reški do-smrtni ud je bil dijak Jožef Stare, ki ga v seznamu mohorjanov za naslednje leto zasledimo kot »pravnika«, to je študenta prava v Pragi. Poleg njega so še letni udje trije reški patri kapucini p. Ljudevit Bilc, p. Janez Raič in p. Emerik Zelenjak, ki se jim leta 1862 pridruži še redovni sobrat p. Avguštin Velec, leta 1864 pa cerkovnik Urban Rois. Tega leta so reški mohorjani vključeni v novo rubriko »Sekovska in druge škofije«, od omenjenih patrov najdemo še p. Bilca, p. Raiča, in p. Veleca, ne pa več p. Zelenjaka. Podobno je leta 1865 »umanjkal« p. Raič, vendar pa se je leta 1866 spet pojavil med reškimi mohorjani. Leta 1866 med njimi prvič najdemo tudi frančiškane s Trsata p. Vil. Ricolija in samostanske brate Iz. Vernika, Il. Kimovca, Roka Juha in Zaheja Kralja, poleg njih pa tudi prva laika: »šivarja« (krojača) U. Roiča, in posestnico, Marijo Cestnik, skupaj deset.

Naslednje leto 1867 se je iz reške postojanke »osamosvojil« Trsat. Trem »stalnim« reškim kapucinom se pridružijo še sobratje p. Alojz Hajduk, p. Bonaventura Polič in p. Cvitko Vraz, od laikov pa vztraja Marija Cestnik, medtem ko »šivarja« Roiča zamenjal njegov poklicni kolega Janez Dekleva. Poleg teh osmih reških mohorjanov zasledimo v tem letu še deset trsatskih: devet povezanih s frančiškanskim samostanom: patra V. Ricolija in Jov. Cetina ter brate Hugol. Bavdka, Roka Juha, Elijo Kimovca, Zaheja Kralja, Fulg. Reicha, Izidorja Vernika, in slugo J. Ladiča, »zunaj samostana« pa še ter župnika V. Zuvičiča.

V letu 1868 se v seznamu mohorjanov prvič pojavi rubrika »Senjska škofija« in znotraj nje »Reška dekanija«, poleg tega pa tudi prvič zasledimo pose-

bej razprto tiskano označena mohorjanska poverjenika za Reko in Trsat. Za Reko, ki šteje tega leta enajst udov, je bil to p. Velec, poleg njega pa so bili še sobrata patra Bilc in Raič, župnik P. Šekulija na Cerniku, ravnatelj glavne šole Iv. Markovič, realčni profesor Fr. Vodopivec, vdova Ana Cvek, vdova, kuharica Jera Ožbolt, Helena Ožbolt brez navedenega poklica ter že znana Jan. Dekleva in Marija Cestnik.

Mohorjanov na Trsatu je bilo deset: poverjenik p. Vilj. Ricoli, p. Jov. Cetin, fratri Celest. Gestrin, Rajm. Jančar (napisan dvakrat, napaka ali mogoče dvakrat naročnik?), Rok Juh, El. Kimovec, Ferd. Premru, Deod. Šuštaršič, Izid. Vernik ter Jakob Ladič.

Za leto 1869 je v seznamu mohorjanov navedeno le njihovo število po samesnih dekanijah in škofijah. Senjska škofija v tem seznamu ni razčlenjena na dekanije, v njej pa je bilo tega leta 72 udov Družbe sv. Mohorja

V seznamu za leto 1870 je prvič naveden tudi dekanijski poverjenik reške dekanije p. Avguštin Velec, ki je ostal tudi poverjenik za Reko (kot p. Velečev). Na Reki je bilo takrat 26 mohorjanov, poleg Veleca, Bilca in Raiča in še kapucinski patri b. Samuil Mavročič, p. Bonaventura Polič in p. Cvietko (!) Vraz, ter br. Vinko Vodopivec, kaplan M. Marušič, upokojeni duhovnik A. Muhvič, ravnatelj realke I. Markovič, profesor Fr. Vodopivec, učitelj M. Komel, državni uradnik. J. Golia, »šivar« J. Dekleva, Marija Cestnik, zdaj navedena kot »gospa«, kuharice Franjica Batišta, Marija Domladiž, Marija Grl, Marija Novak, Jera Ožbolt, Kata Pilepič, Marija Stublar in Ana Vrh, ter brez navedenega poklica ali stanu Urša Hreljec, Marija Prelog in Marija Želje.

Na Trsatu je bilo tega leta trinajst mohorjanov: poverjenik »plovčan« (župnik) P. Žuvičič, frančiškani patri Jovita Cetin, Sofron Merk in Severin Telian, bratje Gavdenc Balnar, Robert Dolinar, Rok Juh, David Ogrinec, Fridol. Stekl in Izidor Vernik, profesor na Reki Fr. Morassi, podžupan J. Rudič in učitelj Dom. Udina.

Kot že rečeno, bomo od leta 1870 dalje mohorjane na Reki in Trsatu predstavili v daljših časovnih presledkih. Tako jih je bilo leta 1880 na Reki dvajset, poleg že znanega poverjenika p. Veleca, ki je bil takrat tudi provincial kapucinov, so bili še: gvardijan p. Ljudevit Bilc, patra Bonaventura Polič in Leopold Potočnik, brat Rupert Tabor, posestnika Franjo Gorup, in Luka Devet, pisar Josip Bole, gimnazijski profesor Matej Marušič, vodja šole Janez Markovič, kuharica Helena Župan, že znani Janez Dekleva, železniški čuvaj Josip Novak, kotlar Janez Pecman, »mernik« Franjo Žefran, težak Franjo Burkelca, »postolar« (čevljar) Andrej Cetina, kuharici Marija Domladič in Marija Rolc in Jakob Bradač brez navedbe poklica.

Na Trsatu je bilo tega leta devet mohorjanov: frančiškani poverjenik p. Marko Safronij, patri Karlo Schoef, Nemezijan Smokovič in Deodat Šušteršič, brata Didak Kranjc, Lovre Kovačič ter cerkovnik Josip Radivoj, hišnik Jakob Ladič, hišnik in samostanski sluga Miha Stuller.

Leta 1890 je bilo na Reki že 48 mohorjanov, poleg poverjenika provinciala p. Veleca še dva dosmrtna uda gvardijan p. Rupert Tabor in Mart. Martič, letniki pa patri kapucini Bilc, Polič, Salezij Arklenič, Rafael Rudež, Angeo Sotler in Lenart Vršič, brata Serafin Lorbek, Bogom. Novak ter svetni duhovniki Avgust Žagar, kanonik v Senju, Juraj Stanfelj, župnik v Siljevici, Cv. Gruber, župnik v Ladjrcvu, župnik Franjo Lorbek, duhovni pomočnik David Marinič in Fr. Sinko, nadučitelj v Mrkopolju. Ostali mohorjani nimajo navedenih poklicev ali stanu, izpred desetih let lahko prepoznamo med njimi Josipa Boleta in Luko Deveta, pri Mariji Domladiž pa je navedeno, da je bila iz Kostrene.

Na Trsatu je bilo istega leta 17 mohorjanov: poverjenik gvardijan p. Julij Brunner, dosmrtni ud p. Hrizogon Majar ter letniki patri Franko Kopitar, Armand Mauer, Konrad Mesar in Marijan Širca, bratje Daniel Glagovšek, Krišpin Kokovnik, Didak Kranjc, Tomaž Stoeger, Marko Šimenc, kaplan iz Grobnika Fr. Belavič, kaplan iz Telenja, Jos. Žagar, že znana Jos Radivoj in J. Ladič ter samostanski dekli Fr. Čebulc in Ter. Dernovšek.

V letu 1900 zasledimo na Reki kar 115 mohorjanov, ob poverjeniku p. Velecu so tu še dosmrtni udje Bolesl. Bole, Ant. Janežič, Mart. Martič. Od letnikov so duhovniki edini, ki so navedeni s poklicem: kanonik in župnik dr. Kukanič, župniki Stanko Car, Ant. Ladič in Jurij Štanfelj, kateheti Hinko Košak, Josip Mikuličič in Ignac Rahelič, kaplani And. Ban, Izidor Gudac, Albert Simichen, patri kapucini Benko Čirič, Metod Nagleš, Nikola Sakač, Franjo Vajda, ter brata kapucina Bonaventura Dolenc in Serafin Lorbek.

Omenili smo že, da bomo dvakrat »tvegali« seznam vseh mohorjanov na Reki in Trsatu, tudi tistih brez poklicev. Na Reki so v letu 1900 to bili: Mart. Agrež, Fr. Barbič, Ivan Baštjančič (Boštjančič?), Fr. Brajdič, Ant. Berlot, Ivan Brozič, Mar. Cajnker, Ilija Cvitkovič, Ana in Mar. Česnik, Ivana Devet, Marj. Doles, Mar. Domladiš, Hel. Dubrešič, Iv. Geržina, Fr. Golob, Iv. Guštin, Mart. in Miha Guštinčič, Jos. Hamerle, Ant. Hrovatin, Josip Hreščak, Ivan Ivančič, Mar. Ivanovič, Josip Jagodnik, Mar. Kastelič (Kastelic?), Jak. Kafner (Hafner?), Mar. in Jurij Kebljič, Magd. Kiš, Fr. Klavžer, Mar. Kleč, Mar. Kotelj (Kokalj?), Fr. M. Kralj, Miha Krebelj, Nep. Križman, Mar. Kržišnik, Jos. Kuhar, Ter. Lango, Ter. Lenasi, Franč. Lipovec, Ant. Ljubič, Jan. Lukežič, Mar. Mikulandrič, Josip Miušk, Ant. Mižgur, Jan. Može, Ter. Muha, Mar. Nelc, Jos. Novak, Ivana Osana, Iv. Ožbalt, Fr. Penk, Ivana Penko, Al. Pirje-

vec, Lenč. Poje, Neža Polh, Mar. Miha in Pet. Rebec, Ant. Rež, Mart. Ribič, Jak. Rok, Ivana Rolič, Ant. Rožič, Mar. Rupnik, Fr. Skok, N. Smrdel, Franč. Srebot, Fr. Stanič, Mar. Sustovič, Jos. Šabec, Jak. Šaftič, Franc Šimenc, Mar. Škerl, Ant. Škerlin, Jan. Šklemba, Mar. Škoda, Ivana Šolc, Anton Šporer, Katar. Šprohar, Ana Štangel, Josip Šterle (Sterle?), Fr. Švigel, Marjeta Tomec, Franč. Troha, Dom. Trojanšek, Mar. Turk, Mar. Vagner, Gen. Volk. Ant. Vrh, Fr. Vrtovec, Fr. Žefran, Kat. Železnik in Ant. Žmavc.

Leta 1900 je bilo na Trsatu 45 mohorjanov. Poverjenik ni bil označen, dosmrtni udje so bili kolektivno frančiškanski samostan in posamezno frančiškana p. Efrem Turk in br. Ignac Erman, letniki pa duhovniki kanonik, Jos. Polić, prefekt sv. Vida Ludovik Notar, katehet Ant. Volarič, administrator (župnijski upravitelj) Jakob Iskra, patri Alfonz Furlan, Romuald Jereb, Kornelij Petrič, Rajko Podlipec in Marijan Širca, bratje Fabirjan Brulec, Danijel Glagovšek, Simon Komejanec, Filip Oštir, Antonin Petrančič, Gregor Šepec in Matija Štefančič ter bogoslovec Mate Polić, od laikov pa zdravnik dr. Iv. Holzabeck, podobar Andr. Hafner, posestnik in ne več cerkovnik Jos. Radivoj ter sluga Ant. Gobež. Brez poklica ali stanu so bili navedeni: Franja Bajžl, Anton Bernik, Ivan Čelhar, Ivan Golob, Agneza Hiti, Jak. Kerma, And. Klavžar, Marija Knoll, Mih. Kokovnik, Anka Korenčan, Jan. Košuta, Anka Krašovec, Jak. Ladič, Ivan Marčelja, Ivana Mertič, Franja Mikulič, Anka Svete, Jan. Špeh, Katica Štraus, Marija Šustar, Fr. Volf.

Leta 1909 je bilo na Reki 109 mohorjanov: poverjenik kapucin p. Angel Sotler, dosmrtni udje že znani trije Bole, Janežič, Martić (tokrat napisan s ć!) ter še Terezija Sorko, kapucin br. Krispin Medved, župnik dr. Iv. Kukanič ter katehet Daniel Gregorič, ostali 101, ki pa jih tokrat ne bomo navedli, pa brez navedbe poklica.

Na Trsatu je bilo mohorjanov tega leta 26: poverjenik zdravnik dr. Holzabeck, dosmrtni kolektivni frančiškanski samostan, letniki frančiškana patra Romuald Jereb in Rajko Podlipec, bratje samostana kolektivno in knjižnica samostanskega noviciata, ter še kanonik Polić, župnik Mih. Grčević, prefekt sv. Vida L. Notar in katehet A. Volarič, ostalih petnajst pa brez navedenih poklicev ali stanu.

V prvem letu vojne 1914 je bilo na Reki še 81 udov Družbe sv. Mohorja: poverjenik, Angjeo p. Sotler (naveden kot Angjeo), isti štirje dosmrtni udje kot leta 1909, sicer pa z navedenimi poklici še kapucin Grgo Pasalič, župnik Iv. Kukanič in katehet Dan Gregorič.

Na Trsatu je bilo udov Družbe sv. Mohorja tega leta 21: poverjenik p. Romuald Jereb, frančiškan, dosmrtna uda frančiškanski samostan in Hen-

rik Povše, letniki pa še bratje samostana, knjižnica noviciata, Jos. Polić, Mih. Grčević, Ljud. Novak, Anton Volarić in zdravnik dr. Iv. Holzabeck.

Ker so v seznamu mohorjanov za leto 1918 navedeni le poverjeniki in skupno število udov za posamezne kraje, bomo za zadnji pregled reških in trsatskih mohorjanov prikazali stanje v letu 1917, spet vključno s tistimi brez navedenega poklica ali stanu. Tako je bilo na Reki v tem letu 75 mohorjanov, od tega poverjenik p. Solter, dosmrtni udje Bolesl. Bole (št. dosmrtnega uda 944), Ant. Janežič (947), Mart. Martić (803), Ter. Sorko (2080), med letniki pa s poklicem samo kapucina Fr. Spiro (pet iztiskov) in p. Grgo Pašalić. Brez navedbe poklica ali stanu so bili: Jak. Albrecht, Apol. Barbiš, Ema Baretinčič, Terezija Furlan, Fr. Golub, Ivan Guštin, Anton Gubič, Marija Horać, Anton Hrvatini, Apolonija Katin, Mihovil Kebelj, Magd. Kiš, Ana Korenčan, Fr. Klavžer, dva Ivana Klemen, Pavao Lipovac, Fr. Lukešič, Marija Matanić, Marija Mehak, Ivana Millner, Anton Mizgur, Ivan Može, Ter. in Gertruda Muha, Jos. Novak,, Marija Nevec, Andrija Ocepek, Andr. Pizziga, Marija Plazovnik, Ivan Počkaj, Peter Rebec, Ant. Rolič, Jakov Saftič, Kata Siler, Fr. Simenc, Magd. Sinvetar, Alojzij Skoj, Mar. Skrl, Al. Slak, Jela Smrdu, Frančiška Srebot, Fr. Stanić, Ivana Starniska, Josip Sterle, Apolon. Stroligo, Marija Susović, Anton Švegelj, Josipa Šerbec, Karol Tkalec, Dom. Trojanšek, Ana Turk, Ana Ujčić, Marija Vanina, Amal. Vergles, Jos. Vidrik, Ivana Vičić, Antonija Zajc, Frančiška Zaplotnik, Mar. Zorz in Fani Zupančič. V seznamu se kot zanimivost pojavi tudi »Sanatorio Fiumano«, očitno hoteno anonimni gost nekega reškega sanatorija.

Na Trsatu je bilo 27 mohorjanov: poverjenik p. Romuald Jereb, dosmrtna samostan frančiškanov (1287) in Henrik Povše (1498), ter letniki vdova dr. Holzabecka, Josip Polić, Mih. Grčević, Ljud. Notar, Anton Volarić, defintor in magister p. Mihael Troha, vikar. p. Benvenut Habjan, bratje samostana, knjižnica noviciata, knjižnica tretjega reda, ter brez navedbe poklica ali stanu Marija Benčič, Anton Brumen, Franjo Furlan, Franč. Golob, Mih. Kokovnik, Antonija Krebel, Marija Menot, Romana Peltzer, Jasn. Primšer, Jan. Stenovec, Fran Škoda, Marija Travalja, Fr. Volf in Katarina Železnik.

Kot rečeno, izvemo iz seznama za leto 1918 zgolj to, da je bilo na Reki 72 mohorjanov, od tega 6 dosmrtnih, poverjenik pa je bil še vedno p. Sotler, na Trsatu pa 26, od tega dva dosmrtna, poverjenik pa gvardijan p. Klarus Horvat.

Ne da bi se na tem mestu spuščali v kakšno poglobljeno analizo, ki jo tematika mohorjanov na Reki in Trsatu sicer vsekakor zasluži, lahko ugotovimo, da je številčnost Slovencev na Reki v prikazanem obdobju nedvom-

no potrjena tudi s številom omenjenih mohorjanov, zlasti okoli preloma 19. in 20. stoletja. Na hitro lahko ugotovimo tudi, da sta bila žarišči mohorjanstva v omenjenih krajih nedvomno oba samostana, kapucinski na Reki in frančiškanski na Trsatu, da so poleg večinsko slovenskih po mohorjevkah radi posegali tudi »uporabniki« hrvaškega rodu, med njimi celo senjski škof Roko Vučić. Očitno jim slovenščina takrat ni delala posebnih preglavic. Vse to nedvomno priča o veliki kvaliteti, raznolikosti, priljubljenosti in uporabnosti mohorjanskega vsakoletnega »knjižnega daru« tako v proučevanem kot tudi v drugih zgodovinskih obdobjih.

Andrej Vovko

Uporabljeni viri in literatura:

- Koledarčki in Koledarji Družbe sv. Mohorja za leta 1862–1871, 1881, 1891, 1901, 1910, 1915, 1918 in 1919;
- Vera Kržišnik Bukić (ur.): Slovenci v Hrvaški, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana 1995, 420 str.;
- Marušič B., Smolik M., Vovko A.: Mohorjeva družba, Enciklopedija Slovenije 7, Mladinska knjiga Ljubljana 1993, str. 205–206.;
- Moravček G., Munić D., Redakcija: Reka, Rijeka, Enciklopedija Slovenije 10, Mladinska knjiga, Ljubljana 1996, str. 160–161.

POST PRAVOSLAVNEGA KRISTJANA

Ena od obveznih smeri na poti k odrešenju

Življenje pravoslavnega kristjana je »življenje s Kristusom«. Sam Kristus je namreč dejal: »Jaz sem pot, resnica in življenje«. Zato je prav, da delamo, kar je on delal, da živimo, kar je on živel. Nujnost, pomen in smisel **posta** je pokazal on sam s svojim štiridesetdnevnim postom v puščavi. Potem pa je tudi rekel svojim učencem: »Ta rod se lahko izžene le z molitvijo« (Mr 9, 29) in s postom, kakor dodajajo nekateri rokopisi. Post je torej potreben na poti našega življenja in odrešenja.

Za pravoslavnega kristjana je **post** eno od nujnih sredstev na poti odrešenja. Vsekakor pa post ni namenjen samemu sebi. Post je zdržek od določene hrane zato, da se doseže višjo stopnjo duhovne rasti in dozorevanja. O postu imamo pričevanja v Stari in Novi zavezi Svetega pisma. To dokazuje, da je post božja ustanova in zapoved. Prav tako se post odraža v dvatisočletni zgodovini Cerkve. Ravno zato pravoslavna Cerkev post visoko ceni kot pomembno sredstvo za duhovno življenje, za »poboženje«. Post nas približa angelom, post kroti telo, da bi duh živel. Post človeka očiščuje od neurejenih strasti.

Telesni post sam po sebi ni zadosten in tudi dosti ne koristi. Spremljati ga mora duhovni post, kar pomeni: z ene strani varovati se greha in z druge opravljati dobra dela. To so predvsem dela usmiljenja. Ko se telo zdržuje mesnih in drugih jedi (ali razvad), se mora človekov um zdrževati grešnih misli, srce strastnih in pohotnih želja, jezik grdih besed in kletev, roke zlih del, noge pa krivih poti. Posta torej ni mogoče deliti, kakor ni mogoče s telesom grešiti, z dušo pa biti Bogu všeč.

Samo takšen, celostni post, ima svojo vrednost pred Bogom. Združen z molitvijo predstavlja dve krili, s katerimi se dvigamo v nebo. Tako pravijo cerkveni očetje. »Post je najmočnejše sredstvo v boju proti grehu in hudemu duhu. Zato je prav, da o postu še vedno govorimo in se mu ne odpovemo.

Pravoslavna Cerkev je izdala več predpisov in kazni za tiste, ki se ne držijo »postne postave«. Ti predpisi in kazni so podobni tistim, ki zadevajo vse, ki se ne držijo drugih predpisov božje postave. Posebej strogo zadevajo duhovnike. Apostolsko pravilo pravi: »Če se škof, duhovnik, diakon ali bralec ne drži štiridesetdnevnega posta ..., ali če se tega ne drži v sredo ali petek ..., **naj se odstavi**. Za laika ... naj presodi Cerkev.« Šesti vesoljni cerkveni zbor nalaga velike kazni izobčenja tistim, ki v postnem času jedo sir in jajca. Predpis št. 47

Nikefora Spoznavalca nalaga vernikom, naj ne prejemajo obhajila iz rok duhovnika, ki se ne posti v sredo in petek.

Odločitev, kdo je oproščen teh postnih zapovedi, je prepuščena razumnosti duhovnikov, da modro presodi in odloči (sv. Bazilij Veliki). Pri tem misli na besede apostola Pavla »Kdor jé, naj ne zaničuje tistega, ki ne jé; kdor pa ne jé, naj ne sodi tistega, ki jé« (Rim 14,3). Tako se že od starih časov olajša post: bolnikom, nosečnicam, fizičnim delavcem in ostarelim.

Tudi s stališča sodobne medicine je po mnenju pravoslavne Cerkve zdržek in post zelo koristen za zdravje ljudi. Post ima tudi higienski značaj, saj omogoča »počitek« notranjim organom. Post je lahko »pot za zmanjšanje telesne teže, pomaga tistim, ki so zboleli na ledvicah, jetrih, kosteh ... S postom se iz telesa izločajo strupene snovi. Vse to je koristno za dolgo in zdravo življenje – celo bolj kot si mislimo. S stališča izločanja strupenih snovi iz telesa je verska zapoved idealna. Povezuje namreč vegetarijansko z mešano dietno hrano. Reši se preveč mesne hrane.« (dr. Rista Gostuški) Revmatizem in išijas sta večkrat posledica prekomernega uživanja mesa.

V najožjem pomenu besede je post: popoln zdržek vsake hrane za določen čas. Tako se je v puščavi Jezus postil štirideset dni. Prav tako Mojzes na Sinaju. Pravoslavni kristjan pozna takšen post brez vsake hrane, tudi postne, prva dna dneva na začetku postnega časa in na veliki petek. Uživanje kakršnekoli hrane na te dneve že velja za »ublažitev« posta. Ta ublažitev se deli v nekaj skupin:

1. Strogi post ob kruhu in vodi – uživa se lahko enkrat dnevno in to okrog treh popoldne.

2. Post na vodi, kadar se kuha ali peče brez masti in olja. Takšno hrano se lahko zauživa dvakrat ali trikrat dnevno. Ta post velja tudi kot priprava na prejem sv. obhajila.

3. Jedi pripravljene na olju. Dovoljeno je vzeti tudi vino.

4. Najblažja oblika posta dovoljuje tudi ribje meso. Vse druge oblike mesa, jajc in mlečnih proizvodov ne spadajo med postne jedi. Omenili smo že, da te olajšave dovoljuje duhovnik.

Postni dnevi

1. **Sreda** (dan izdajstva Juda Iškarjota) in **petek** (dan Gospodovega trpljenja in smrti). Na ta dva dneva je preko celega leta predviden post na vodi, razen kadar je drugače določeno (1).

2. **Veliki, »častni«, štiridesetdnevni post pred veliko nočjo**. Tudi ta post je na vodi (1). Izjema so sobote in nedelje, ko se lahko kuha na olju in pije vino.

3. Post svetih apostolov traja tri tedne pred praznikom apostolov Petra in Pavla. Velja zdržek mesa, jajc in mlečnih izdelkov. Post je olajšan ob ponedeljkih, torkih, četrtnih, ko je dovoljeno olje in vino, ter ob sobotah in nedeljah, ko je dovoljena tudi riba.

4. Marijin post je od 1. do 14. avgusta. Je post na vodi. Ob sobotah in nedelja je dovoljeno kuhati na olju (seveda vse brez mesa).

5. Božični post traja od 15. novembra do 24. decembra.

– Od 15. novembra do 17. decembra je zdržek od mesa, mlečnih izdelkov in jajc. Ob ponedeljkih, torkih in četrtnih sta dovoljena olje in vino, ob sobotah in nedeljah tudi riba. Vse ostale dneve je post na vodi.

– Od 18. do 24. decembra sta dovoljena olje in vino, razen ob sredah in petkih, ko je strogi post samo na vodi.

6. Posebni strogi dnevi brez olja in vina, razen, če je praznik na soboto ali nedeljo, ko so dovoljene ribe. Ti dnevi so: 5. januar – praznik svetega križa, 29. avgust – mučeništvo Janeza Krstnika, 14. september – praznik povišanja svetega križa.

Post vedno odpade, tudi če pade na petek; v času po božiču (od 25. decembra do 4. januarja), na svete tri kralje – 6. januarja, v svetlem tednu (velikonočna osmina od velike noči do Tomaževe (bele) nedelje), ter tednu Svetega Duha (ob binkošti do nedelje Vseh svetih).

To so glavne olajšave. Obstajajo še druge. To dokazuje, da imajo pravoslavni kristjani post zelo natančno določen v svojih koledarjih za vsako leto posebej. Vzemimo v roke koledar za leto 2006 in preštejmo postne dni:

strogi post (brez vsake hrane) – začetek posta, veliki petek 3 dnevi

post na vodi 82 dni

post na olju 71 dni

post z ribo 26 dni.

Torej je v letu 2006 vseh postnih dni 182, nepostnih pa 183. Od vseh postnih dni je 26 tako strogih kakor pri katoličanih pepelnica in veliki petek (post z ribo). Vsi ostali postni dnevi so mnogo strožji. To pravilo je bilo prvotno namenjeno strogemu meniškemu življenju. Srbska pravoslavna cerkev ga za vernike v vsakdanjem življenju še ni prilagodila. Mnogi, med njimi tudi patriarh Pavle, so mnenja, da bi bilo treba vsaj nekatere oblike posta prilagoditi sodobnemu načinu življenja. Drugi menijo popolnoma drugače. Nedotaknjen naj bi gotovo ostal častni post pred veliko nočjo. O tem naj bi razpravljali vsepravoslavni zbor ali koncil, ki pa se težko sestane predvsem zaradi mnogih samostojnih in avtokefalnih cerkva. Vsekakor naj bi vprašanje posta v današ-

njih razmerah vsak reševal s svojim duhovnim voditeljem, to je z duhovnikom. Mnogi duhovni voditelji namreč poudarjajo oba vidika posta, ne samo telesni vidik, in se s tem približujejo katoliškemu pojmovanju posta, ko vsak vernik sam odloča o načinu in obliki posta, da bi dosegel svoj duhovni cilj, ki je v katoliški in pravoslavni Cerkvi enak – to je rast v krščanski popolnosti.

Vzhodni svetnik sv. Marko Spokornik takole piše o smislu posta: »... če nekdo obdela zemljo z velikim naporom in z mnogimi stroški, pa je ne poseje, jo bo na gosto prekril plevel. Tako je tudi s postom. Tudi če bi telo zaradi posta oslabelo, pa ne bo obdelano z molitvijo, branjem Svetega pisma, s pomiritvijo, bo deležno mnogo plevela, duhovnih strasti in nadutosti.« Sveti Bazilij Veliki je zelo praktičen in konkreten glede posta, kar bi veljalo tudi za današnji čas (tudi za katoličane). Takole zaključuje svoje razmišljanje o postu: »Pri izbiri postne hrane je treba vzeti tisto, kar se najlaže nabavi, da ne bi pod izgovorom posta pripravljali (sebi in drugim) dragocena jedila (drage morske ribe in okusno pecivo).

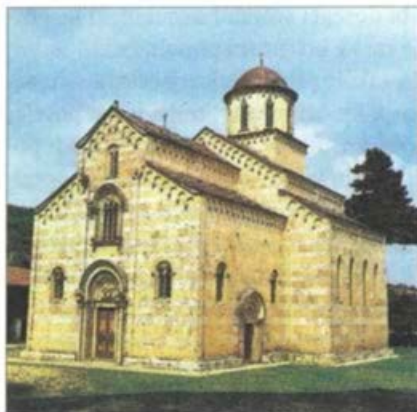
Anton Rojc

OHRANJANJE TUJE DEDIŠČINE

Albanski vojvode – čuvarji srbskega samostana Dečani

Cerkev samostana Dečani (XIV. stol.)

zato mu je podelil tudi privilegije in obsežno zemljiško posest.

Samostanska posestva so bila vzorno urejena poljedeljska in živinorejska gospodarstva. O tem pričajo darilne listine, s katerimi so srbski vladarji ustanavljali samostane kot svoje zaobljubne ustanove in jim namenjali obsežno zemljiško posest. Posebno mesto v vrsti zlatopečatnih darilnih listin zavzema darilna listina samostana Dečani iz leta 1330, s katero je Štefan III. Dečanski obdaril samostan. Velik del imen in označb v darilni listini je srbskega izvora. Na podlagi teh podatkov lahko sklepamo, da je bilo celotno področje v posesti Dečanov v prvi polovici 14. stoletja srbsko etnično področje. Albanski etnični element je bil sicer prisoten, vendar je bil takrat še v manjšini.

V cerkvi je pokopan ustanovitelj (ktitor) Štefan Dečanski, čigar posmrtni ostanki ležijo v marmornatem sarkofagu sredi cerkve. Iz napisa nad južnim portalom lahko razberemo, da so cerkev gradili od 1326 do 1335. Štefan Dečanski je želel zgraditi razkošen in veličasten mavzolej, ki bi po veličini in lepoti zasenčil vse, kar je bilo zgrajeno pred njim. Vendar je obstajal vzor, ki so ga graditelji morali upoštevati. To je bila »mati vseh cerkva«, Bogorodica Studeniška. Glavni arhitekt, prihajal je iz Primorja, je bil fra Vita iz Kotorja. Po arhitektonskem planu se Dečani ne zgledujejo po nobeni starejši rešitvi. Dečanska cerkev je grajena po zapletenem arhitektonskem načrtu. Sestavljena je iz treh ločenih delov: hram (naos), oltarni prostor na vzhodnem delu in predverje (priprata) na zahodnem delu. Hram je najširši in najvišji. Razdeljen je

na pet ladij, ki so med seboj ločene s stebrički in marmornimi stebri. Nad najvišjim in najobsežnejšim delom se dviga kupola, visoka 32 metrov. Oltarni prostor je razdeljen na tri dele, ki jih obdajajo polkrožne apside. Preddverje je nižje in ožje od hrama, široko kot oltarni del ter triladijsko.

Notranjost preddverja

Zunanost dečanske cerkve deluje impresivno tako po raznobarnosti kot po harmoniji dobro proporcioniranih mas in s stopničastim dvigovanjem streh k centralnemu delu s kupolo. Cerkvena fasada je slikovito obložena s toplo rumenim oniksom in rdečkastovijoličato brečo v izmeničnih vrstah. Poživljajo jo pilastri, arkadice in konzole. Na fasadi je veliko enojnih in dvojnih oken ter dve trojni okni (trifore) na glavni in oltarni fasadi. Kljub temu je notranjost cerkve zelo mračna.

Veliko bogastvo in specifičnost dečanske cerkve predstavlja dekorativna plastika. Samostan v Studenici je navdihoval dečanske graditelje predvsem glede plastične dekoracije. Plastika krasí vhode, okna, konzole in kapitele stebrov v notranjosti. Plastični okras je v celoti razumljen kot simbolična ilustracija Poslednje sodbe. Od vseh oken je najlepše okrašena trifora na oltarni apsi, čeprav je imitacija studeniške. Med praviimi in domišljajskimi živalmi ter stiliziranimi človeškimi liki, prepletenimi s trto, je mogoče razpoznavati scene, ki simbolizirajo raj in pekel. Dečanska plastika je po slogu romanska s primesmi gotških vplivov. Po umetniški vrednosti zaostaja za

Rodbinsko drevo Nemanjičev (detajl freske)

studeniško, ki ji je bila vzor po vsebini. Arhitektura in skulpture samostana Dečani kažejo odvisnost od sodobnih zahodnih pojmovanj, kar med drugim opozarja na primorsko poreklo glavnega cerkvenega graditelja (fra Vito). Seveda so morali biti ti vplivi modificirani s pojmovanjem pravoslavnih liturgičnih zakonitosti.

Dečanska cerkev hrani največjo galerijo srbskega srednjeveškega slikarstva. Notranjost cerkve z velikim številom ločenih prostorov, majhnih in ozkih površin ter mračnih vogalov ni nudila slikarjem ugodnih osnov za slikanje velikih in monumentalnih kompozicij, niti za enostavno in jasno nizanje scen v posameznih ciklikih. Tudi duh, ki je vladal v umetnosti 14. stoletja, je zahteval veliko število scen, s katerimi je slikar izpovedal to, kar se je od njega zahtevalo. To naj bi bila biblija za nepismene (biblia pauperum). Vse, kar je bilo potrebno, da vernik spozna na podlagi kanonskih in apokrifnih tekstov, je bilo izpovedano na več kot 1000 kompozicijah z več tisoč figurami. Vsebine izpričujejo celotno znanje in verovanje srednjeveškega človeka. Dečanski slikarji so pregledno predstavili več kot 20 ciklusov slik, ki ilustrirajo besedila s temami evangelijev, Kristusa in Marije, apostolskih del, cerkvenega koledarja, legend o svetnikih in starozavezne Knjige stvarjenja. Posebno zgodovinsko dragocene so zgodovinske kompozicije, zlasti rodovnik kraljevske družine Nemanjičev, ki je podoben Jesejevemu, nadalje več portretov Štefana III. Dečanskega ter carja Dušana in njegove družine. Rodbinsko drevo Nemanjičev je izredno monumentalno obdelano, saj obsega 22 figur, od katerih so nekatere izdelane v naravni velikosti. V okviru svetopisemskih zgodb so tudi žanrski prizori, ki prikazujejo kmeta pri oranju, živinorejca s čredo ovac, muzikante z instrumenti ali plesalce kola. Ikonografska in stilska analiza dečanskih fresk kaže, tako kot arhitektura, določeno povezanost z umetnostjo Zahoda, ki je prodirala v srbske predele s posredovanjem Primorja. Glede na precejšnjo neizenačenost v slogu in umetniški kvaliteti kaže, da je pri poslikavi sodelovalo veliko slikarjev. Verjetno so bili to prav tisti »pictores greci« (grški slikarji), ki so slikali v Primorju v katoliških in pravoslavnih cerkvah. Vemo le za enega, ki se je podpisal na freski. To je bil neki Srdj. Freske v Dečanih kažejo najvišjo stopnjo ohranjenosti.

Poleg Dečanov in Hilandarja nima noben drug srbski samostan tako bogate zakladnice in knjižnice. V cerkvi in zakladnici se je ohranilo precejšnje število delov cerkvene opreme in okrasov, ki so služili od ustanovitve samostana. Znamenitost predstavlja veličasten, okrogel lesteneč (polilej), ki ga je daroval Štefan III. Dečanski, obnovila pa kneginja Milica. Narejen je iz bakra, visi izpod stropa na osmih debelih verigah in je okrašen z motivi dvoglavih or-

lov, grifonov in raznih zveri. Popolnoma so ohranjeni kamnit ikonostas, ki se skriva za sedanjim lesenim iz XIX. stoletja, ter kraljevski prestol in marmorna krstilnica. Med zakladniškimi predmeti, skupaj jih je okrog 200, je bogata zbirka ikon, cerkvenega posodja in srebrni križi. Dečanska biblioteka spada med prve po starosti in vrednosti primerkov. Obsega 154 rokopisnih knjig; nekatere so pisane v XIII. in XIV stoletju, mnoge pa okrašene z miniaturnimi in inicialkami.

Sprašujemo se, zakaj se je do danes to bogastvo arhitekture in slikarstva ohranilo prav v Dečanih. Samostan Dečani se je nahajal na področju Metohije, na katerem sta v času turške vladavine po letu 1455 pogosto vladala brezvladje in anarhija, še posebej po letu 1690, ko je prišlo do velikega izseljevanja srbskega prebivalstva. Prihajalo je do spopadov med turško vojsko in albanskimi pašami, ki niso priznavali sultanove oblasti. Spopadali so se tudi albanski fevdalci. V takšnih nenormalnih razmerah je srbskemu življu pretela velika nevarnost, predvsem pa so bili v veliki negotovosti srbski pravoslavni samostani, ki so bili v teh časih centri nacionalnega in verskega življenja za pravoslavne vernike. Kljub takšnim razmeram je samostan Dečani odmaknjen sredi gozda preživel vse te burne čase in ostal nedotaknjen sredi albanskega prebivalstva muslimanske vere. Nedvomna zasluga pripada samostanskim vojvodom in kmetom iz okoliških vasi, ki so stoletja zvesto in nesebično služili interesom samostana. Naloga obrambe in čuvanja samostana je bila poverjena najuglednejšim ljudem v okoliških vaseh. Takšni čuvarji samostanov so postali v Metohiji samostanski vojvode. Pleme (fis) ali vas je določila vojvodsko hišo – albansko rodbino. Najuglednejši član vojvodske hiše je bil izbran za samostanskega vojvodo. Samostanskega vojvodo so nato predstavili igumanu samostana. Izvolitev je ponavadi odobrila turška oblast. Vojvoda se je obvezal, da bo v imenu fisa ali vasi in z njegovo pomočjo branil samostan za ceno svojega življenja. V samostanu Dečani je vojvoda stanoval v določeni sobi nad samostanskim vhomom. Če je pretela nevarnost, je stražilo več oboroženih moških iz vasi. Samostan je dejansko ščitil celoten fis in ne samo vojvodova družina, ker brez kolektivne varnosti ne bi bila obramba uspešna. Vojvodska čast je bila običajno dedna iz iste hiše. Vojvodska hiša Ruste iz Dečanov je bila najbolj znana po tem nazivu v Metohiji. Predniki rodbine Ruste so nekdaj živeli v Piperih v Črni Gori. Bili so Albanci katoliške vere. Ker so prišli v spor z nekaterimi črnogorskimi sosedi, so zaradi krvne osvete pobegnili v Dečane, kjer so sprejeli islam. To naj bi se zgodilo pred več kot tristo leti. Od tedaj je ta družina kot vojvodska s kolena na koleno predano branila samostan. To ni bilo lahko v času, ko je bila puška vrhovno sodišče in ko so rop imeli za vr-

Tehtnica pravice (freska)

seda se mora pri nas spoštovati».

Danes se sprašujemo, koliko časa bodo srbski samostani na Kosovu še ostali nedotaknjeni in kdaj bomo lahko spet občudovali njihovo lepoto, saj so mnogi teh spomenikov vere in kulture ogroženi. To posredno dokazuje sklep občine Dečani, ki namerava v bližini samostana Dečani zgraditi stanovanjsko naselje. Če se bo to zgodilo, bo razvrednotena edinstvena krajinska podoba, ki obdaja samostan. Kljub temu sem prepričan, da bodo kljub skaljenim etničnim odnosom na Kosovu Albanci našli podobno rešitev kot v preteklosti in tako ohranili pravoslavno kulturno dediščino neprecenljive vrednosti tudi zanamcem.

Ignacij Voje

lino in viteško dejanje. Samostan Dečani je bil velikokrat v veliki nevarnosti, vendar so ga rešili samostanski vojvode iz rodbine Ruste oziroma celoten fis Gaša iz okoliških vasi. Velikokrat se je zgodilo, da so branilci samostana izgubili življenje. Njihova »besa« je ščitila samostane pred nasiljem Turkov in pozneje Nemcev v I. svetovni vojni in Italijanov v II. svetovni vojni, pa tudi pred srbskimi roparji. Eden zadnjih samostanskih vojvod Salih Rusten, ki je branil samostan Dečani pred italijanskimi okupatorji leta 1941, je izjavil: »Branili in čuvali smo samostan, ker je naš prednik dal »beso« (častno besedo), da bodo on in njegovi potomci ščitili to sveto mesto, čeprav bo to od nas zahtevalo veliko žrtev pa tudi življenj; dana be-

MIDVA Z AVTOMOBILOM

Nikoli sama

Tisti, ki bi v tem zapisu pričakoval razpravo na temo kromiranih detajlov, blagozvočnega predenja motorja ali herojskega prečkanja celin z avtomobilom – naj ga preskoči. Sem namreč tiste vrste voznik, ki daje prednost kuubičnim centimetrom prtljažnika pred prostornino motorja in verjame, da ob omejitvi hitrosti na 130 kilometrov na uro človek ne potrebuje avtomobila, ki lahko pelje 230 km/h. Poleg tega verjamem, da je ob trenutnem kaosu in predivanju na slovenskih cestah najboljša poteza – voziti po njih redko, kot se le da. Seveda se vožnji ob vsakodnevnem preseljevanju v službo in po drugih opravkih ne da izogniti in včasih se mi zdi že kratka jutranja vožnja po ljubljanski obvoznici prava avantura. Ker je moja Vesna še na porodniškem dopustu, je ta čas moj sovoznik Martin, ki je pri svojih treh in pol letih že prava slaba vest na zadnjem sedežu. Budno namreč spremlja in komentira, kadar po njegovem mnenju peljem prehitro ali bogneđaj zapeljem skozi križišče ob rumeni luči. Roko na srce se to zgodi zelo redko, kajti osebno menim, da bi bila vožnja po cestah za vse veliko bolj sproščena in varna, če bi naše ravnanje za volanom vodili prometni predpisi, ne pa trenutno razpoloženje, osebnotne frustracije ali pa preprosto želja po dokazovanju.

Nikoli ne bom pozabil izkušnje, ki smo jo s kolegi doživeli na Švedskem. Po sklepu kongresa v Göteborgu smo lovili zgodnji jutranji let proti domu. Ker so nas v hotelu vse po vrsti pozabili zbuditi ob dogovorjeni zgodnji uri (kako neskandinavsko!), smo hitro sedli v taksi in taksistu namignili, da se nam mudi na letališče. Ko je počasi in dostojanstveno zapeljal na avtocesto, sem ga »spomnil«, da se nam pa že resno mudi. Blagohotno se je nasmehnil in le navrgel, da je omejitev pač taka, kot je, ter še naprej peljal s kakimi 120 kilometri na uro po povsem nedeljsko prazni avtocesti. Letala pa le nismo zamudili!

Povsem drugačno ravnanje opažam vsak dan na naših cestah, ko imam občutek, da voznikom omejitev predstavlja le moč motorja in da pospešijo do maksimuma takoj, ko zagledajo košček prazne in ravne ceste pred seboj. Slej ko prej se prilepijo kakemu počasnetu na zadek in mu verjetno s tem skušajo dopovedati, naj se umakne – po želji pod kolesa ukrajinskega tovornjaka ali pa na nasprotni pas. Avtomobil je torej čudovita stvar. Lahko te dostavi na željeno destinacijo – varno, udobno, hitro. Ima pa tudi dodatne funkcije, ki so vgrajene povsem serijsko in brez doplačila. Neodvisnost je le ena od njih, lahko pa nudi vozniku videz pogumnejšega in pomembnejšega, kot je v resnici,

in mu pomaga izboljšati samopodoba, ne glede na znamko ali letnik. Po dolgočasnem delavniku pod zateženim šefom nudi možnost, da pokažeš, kdo je v resnici »car«, in lahko ti omogoči prehiteti čisto vse, čeprav si v resnici na družbenem dnu in brez perspektive. Tiste trenutke za volanom je torej treba izkoristiti, tam nihče ne ukazuje, avto te uboga brez vprašanj. Lahko se maščuješ za vse krivice, ki so ti bile storjene tistega dne, kajti tile počasni revčki, ki begajo pred tabo levo-desno, ne da bi vedeli, kam naj se umaknejo, ti nič ne morejo. Potem se zapelješ do najbližje trgovine po cigarete ali zabojček piva in parkiraš pred vhodom na parkirnem prostoru za invalide – in avto ne protestira. Pa nihče drug tudi ne! Jasno, zdaj je samopodoba že bistveno boljša kot ob začetku vožnje in zadovoljno pogledaš naokrog, če je kdo opazil, kako pomemben in pogumen si.

V Sloveniji je predlanskim v prometnih nesrečah umrlo 258 ljudi. Iz izkušnje vemo, da jih je bilo nekako petkrat toliko hudo poškodovanih, s posledicami, ki jih bodo čutili vse življenje. Iz statistik je mogoče razbrati, da sta bila v približno 200 nesrečah s smrtnim izidom kot razlog navedena alkohol ali prehitra vožnja. Ne vem, zakaj imam občutek, da štirje od petih na naših cestah umrejo zaradi razloga, ki bi mu težko rekli »nesreča«. Morda v kontekstu, da je pijan voznik »po nesreči« s ključem le zadel ključavnico od vrat avtomobila. Je zavestno ignoriranje omejitev hitrosti med vožnjo skozi ovinek ali naselje »nesreča«? Je odločitev, da se bomo po preživetem večeru v baru odpeljali domov z avtomobilom, »nesreča«?

Kjer sem v službi, se vsak dan srečujem s tistimi, ki so preživeli prometne »nesreče« in pri tem utrpeli hude poškodbe možganov. Pogovarjam se (če se zmorejo) s tistimi, ki so bili tako imenovane žrtve napake drugih, in s tistimi, ki so žrtve povzročili. Poslušam matere in očete, otroke in sozakonce tistih, ki so zjutraj nasmejani odšli od doma in se niso vrnili. Poslušam mater mladega dekleta, ki se je hudo poškodovala, ko se je v njen avto zaletel voznik, kateremu so policisti malo prej prepovedali vožnjo zaradi opitosti, pa se je odpeljal naprej z rezervnimi ključi. Poslušam mladega fanta, ki je v trenutku izgubil vso družino, ker je na poti z morja na lokalni cesti skozi naselje v njihov avto dobesedno priletel »lokalni frajer« z dolgim seznamom prekrškov za sabo. Gledam fanta, ki je na pragu polnoletnosti izgubil najboljšega sošolca – na sovoznikovem sedežu, ko so se ponoči »malo vozili naokoli«. Negotovosti o tem, ali bo najbližji preživel, sicer ni več, a svojci ne vedo, kako bodo živeli s popolnoma drugačno osebo, kot so jo poznali. »... Bil je tako dober fant, krepak, športnik ... pa poglejte ga zdaj ...«. Gledam fanta, shujšano bitje, ki povsem odvisno od nege medicinskih sester le nemo boljči predse. Nje-

gov krvnik ga verjetno nikoli ne bo videl, nikoli dojel posledic svojega neodgovornega dejanja.

Nešteto je bolečih zgodb – in en sam razlog: nepremišljenost. Svojci za vedno zaznamovanih vedo, da je nekaj narobe; da je nekaj treba storiti, da bo teh nesmiselnih zgodb manj, kajti čisto vsaka je odveč. A žalujejo molče, izmučeni so od skrbi in 24-urne nege za najdražje. Ne želijo protestirati pred parlamentom in ne opisujejo svojih bolečih izkušenj v pismih bralcev. Ne obstajajo, ker niso vidni za zidovi svojih stanovanj. In tako je vse v redu, posledice so skrite med vse tiste »nesreče s hujšo telesno poškodbo« in ne obremenjujejo statistike umrlih.

Ko študentom medicine opisujem posledice možganskih poškodb in vzroke za njihov nastanek, se nekateri primejo za glavo in rečejo »... pa saj to je vse mogoče preprečiti ...«. Bravo, kolega, si mislim – upam, da boste kdaj minister. Ali kdo, ki bo tako ugleden, da mu bodo vsi vse verjeli. Tudi to, da prometni predpisi veljajo za vse, 24 ur na dan in 365 dni na leto. Celo ob sobotah, nedeljah in praznikih.

Midva z avtom nisva nikoli sama. Na cesti so vedno tudi drugi.

Klemen Grabljevec

VESELJE IN ŽALOST

Naj vam Božiček ne prinese petard in z njimi povezanih ran

Cunami in Katrina in mednarodna izmenjava z drugih koncev sveta, temnopolti, Azijci, švedski plavalasi modrooki deček na internetu. O Ljubljani, dečkih in deklicah, ki se jim je zgodil osebniunami, niti besede. Slike pa so povsem enake, krvaveče rane, polomljeni udi in objokani obrazi. Osebnetragedije in stroški države na eni strani in večja naklada lahkotnih cenениh časopisov mastnih naslovov in praznih vsebin, zaslužki marketinških agencij, ti-skarjev in postavljalcev jumbo plakatov.

Ob prihodu v bolnišnico pa vedno enake besede: »Joj, če bi vedeli, kaj se lahko zgodi. Nikoli nas ni nihče opozoril, prodajalec je govoril o nekakšnih pasjih bombicah ...«

Živimo tukaj in zdaj in »rdeče« fotografije so od tukaj in zdaj. Pa niso potrebne. Neprijetnost na domačem pragu je lažje na hitro zapreti v predal, pogledati grozljivo iz bližnje videoteke, otroku podariti video igro, kjer zmagovalc odreže največ glav ...

Kaj si predstavljate, ko slišite: »Pri pokanju petard si je poškodoval roko, odpeljali so ga v bolnišnico, kjer je ostal na zdravljenju«? Malo, kljub temu, da je novica mnogo bolj pretresljiva kot fotografija rane.

Za razliko od boleznin in urgentnih stanj sodobnega časa, ki so posledica nezdravega načina življenja in razvad, nas poškodbe in rane spremljajo iz pradedavnine. V zgodovini človeškega rodu so bile tesno povezane z osvajanjem ozemelj, lovom, kmetijstvom in industrijo. Tudi bolnišnice so nastale zaradi oskrbe poškodovanih vojakov v času Rimljanov. Za naraščajočim tehnološkim razvojem in spremembami na področju industrije, kmetijstva in hišnih opravil so sledile tudi različne poškodbe in oblike ran.

Tehnološki napredek je prinesel nove, hitrejše in močnejše stroje za poklicno in domačo uporabo, ki imajo tudi boljša zaščitna sredstva. Avtomatizacija, računalništvo, robotika so omogočili, da so obsežne, umazane raztrganine manj pogoste. Žal pa smo priča številnim visokoenergetskim poškodbam v prometu in pri ekstremnih športih. Število in oblika ran se spreminjata tudi glede na letne čase, vremenske vplive in luno, dnevne aktivnosti, glede na modne zapovedi, vojne razmere in naravne nesreče.

Poškodbe in rane sodijo med prve tri najpogostejše vzroke, da ljudje obiščejo zdravnika. V prvi polovici življenjskega obdobja predstavljajo tudi najpogostejši vzrok smrti. Poleg tega pa so s poškodbami povezani tudi veliki zdravstveni, ekonomski in socialni problemi, ne le funkcionalne in estetske

motnje posameznika, pač pa tudi družbe kot celote.

Rana pomeni vsako nasilno prekinitev celovitosti kože in sluznic oziroma telesne površine – to so povrhnja in globoka telesna tkiva. Znanje o pravilni oskrbi rane na terenu, celjenju, posledicah in zapletih je zelo pomembno, saj se z ranami v različnih oko-

Manjša poškodba s petardo

(fotografija 1)

ljih srečujemo vak dan. Posamezne rane lahko razvrstimo v skupine: praske in odrgnine, vbodnine, ureznine in vsekanine, razpočne rane, raztrganine, zmečkanine, ugriznine, strelne rane in amputacije.

Če iz medicinskih odplujemo v bolj poetične vode, bi lahko rane razdelili tudi na pričakovane rane in poškodbe med opravljanjem »koristnega« dela in povsem nepotrebne rane, ki so posledica objestnosti, prekomernega izzivanja, neznanja, podcenjevanja, lažnega junaštva in brezbrčnosti. Pri takih ranah smo lahko udeleženi aktivno, kot poškodovanci ali zgolj kot posredniki, prodajalci nevarnih predmetov vprašljivega porekla, vzpodbujevalci ali nemi opazovalci nevarnega početja.

Poškodbe s pirotehničnimi sredstvi sodijo v drugo skupino ran. So povsem nepotrebne! Pomenijo slabosti na več ravneh, v družini in družbi. Zdravnikom pa predstavljajo velik izziv, ko se po glasni eksploziji pred kirurgom znajde nekaj tkiva, ki je komaj podobno npr. roki.

Žrtve pirotehničnih sredstev, ki jih uvrščamo tudi med eksplozivna sredstva, so zlasti mladi. Tisti, ki sledijo zgledom staršev, vzgojiteljev, vrstnikov. Tisti, ki imajo veliko prostega časa, so željni izzivov, postavljanja pred vrstniki in jim manjka iskrenih nasvetov starejših. To niso samo postopači, pač pa tudi nepoučeni in drzni mladi ljudje, odličnjaki.

Otroci sledijo zgledu staršev in vrstnikov, ki izstopajo s svojo drznostjo. V otroški družbi se začne z vprašanjem: »Kdo si upa?«, v družinskem krogu pa z mislijo: »Vsako leto izstrelimo po 100 raket in vržemo 200 petard, pa se še nikoli nikomur ni nič zgodilo.« Dostopnost pirotehničnih sredstev vprašljivega porekla in pisanih barv po nizki ceni je več kot lahka. Slike poškodovan-

Kompleksnejše poškodbe

(fotografija 2)

roke z dramatičnimi funkcionalnimi in estetskimi posledicami (fotografija 3). Večinoma so poškodovane kosti (zdrobljeni, odprti zlomi) in vsa mehka tkiva: žile, živci, kite in mišice, prisotne so obsežne kožne vrzeli. Področje poškodbe je zelo veliko, tkiva so zmečkana in raztrgana in lahko propadejo tudi kasneje. Pri otrocih so poškodovani rastni stiki kosti. Rane so umazane, zato je večja nevarnost okužb in zapletov po operaciji. V primeru amputacij replantacije največkrat niso izvedljive. Tudi izguba vida in/ali sluha sta lahko del nesrečne zgodbe.

Dramatične poškodbe

(fotografija 3)

cev, krvavih obrazov in zlomljenih udov nas spremljajo vsak dan na TV ekranih. Postali smo topli.

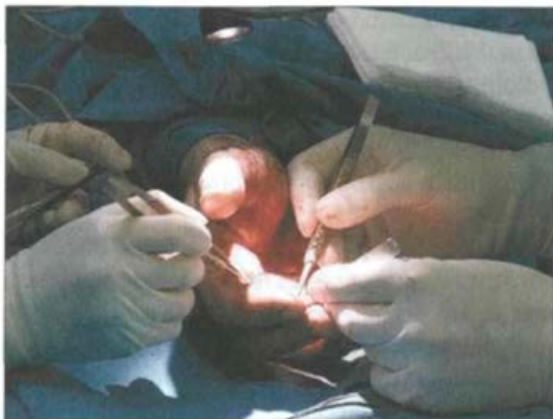
Poškodbe s pirotehničnimi sredstvi so različne. Od manjših opeklinskih ran (fotografija 1), brez večjih funkcionalnih posledic, žal pa zelo pogosto tudi z obsežnimi in kompleksnimi poškodbami (fotografija 2)

Navadno so poškodbe povezane z vrsto pirotehničnega sredstva (eksplozivne moči) in načina poškodbe (petarda v roki, žepu, pod nogami). Zlasti nevarno je sestavljanje in lepljenje večjega števila različnih pirotehničnih pripomočkov in lastna izdelava, predelava in dodelava, ko uporabnik ne ve, kdaj in kako močna bo eksplozija. To večinoma počno otroci brez nadzora, ki se igrajo, eksperimentirajo, spoznavajo in izdelujejo, da bo vse »kul«, »mega« in »špon« ...

Posegi so kompleksni in zahtevajo izurjeno kirurško ekipo (zdravniki,

sestre in drugo osebje), ki zna in je pripravljena tudi sredi noči opraviti večurno operacijo in z različnimi tehnikami zagotoviti kar najboljšo funkcijo in estetski videz. Najprej je treba odstraniti vse mrtvo tkivo in šele takrat lahko ugotovimo resničen obseg poškodbe, nato je treba učvrstiti skelet, zašiti mišice in kite. Glav-

Mikrokirurški poseg

(fotografija 4)

ni del operacije je mikrokirurško šivanje drobnih žil in živcev, od katerih sta odvisna preživetje in funkcija (fotografija 4). Nazadnje je treba poskrbeti še za kožni pokrov, kjer je treba pogosto uporabiti proste režnje – del tkiva na žilnem peclju in živcu prenesti z drugega dela telesa in vzpostaviti obtok na poškodovanem. Nato so na vrsti korektivne in estetske operacije. Številne. In zakaj so operacije roke tako zapletene?

Roka – dlan predstavlja le 1% skupne telesne površine, a jo sestavljajo kosti (27), sklepi (6 vrst), veliko število vezi, dlanske mišice (18), kite (28), žile (arterije in vene), živci (3) z več sto tisoč živčnimi vlakni in čutilnimi telesci, mezigovnice, koža različne zgradbe, kar mora vse pravilno in usklajeno delovati. Žal pri visokoenergetskih poškodbah ni vedno mogoče popraviti vsega in poškodovanemu vrniti funkcionalnosti (gibanje, prijemanje, pisanje ...) in estetske podobe poškodovanega uda.

Ker živimo v potrošniški družbi so pogosta tudi vprašanja: »Koliko pa približno stane osnovno zdravljenje in koliko celotno pri bolj zapletenih primerih oskrbe poškodbe?«

Koliko stane zdravljenje desne roke 16-letnika? Na to vprašanje nihče ne pozna pravilnega odgovora. Najprej je cena stroškov dela, organizacija dežurne službe, materialni stroški operacij, stroški dela fiziatrov in fizioterapevtov, nadomestila za bolniški stalež, invalidnina, bolečine, psihične motnje ... Skratka, ogromno.

In zgodba o petardi, eksploziji in raztrgani roki se ne konča, ko poškodovanca odpeljejo iz operacijske dvorane, temveč mnogo kasneje. Morda nikoli? Trajanje rehabilitacije je odvisno od vrste in obsega poškodbe, uspešnosti

operacije, starosti bolnika, dominantnosti poškodovane roke in drugih dejavnikov. Več kot leto dni. Duševne motnje pa so ob različnih obdobjih različne. Pri otroku ob vstopu v šolo, menjavi okolja, adolescenci, pri iskanju zaposlitve in partnerja. Različno pri različnih poškodovancih.

Duševne motnje ali vsaj nelagodni in trajni občutki slabe vesti pri starejših ali skrbnikih poškodovanega otroka ostanejo neizmerljive.

Zato so potrebna opozorila

Resna in pravočasna! Opozorila brez olepševanj in nerealnih podob lesketajočega se neba in mavričnih barv. Tudi zgodba o petardah ima dve plati in obe sta barvni, z veliko rdeče barve. Na eni je zaslužek in veselje, na drugi so objokani, zaskrbljeni obrazi in invalidnost. Zato potrebujemo nadzor, izobraževanje, medijske akcije. Že v vrtcih in šoli je treba opozarjati na nevarnosti.

Tudi najmlajše. Kako? Z zgodbami. Morda z eno izmed zgodb govorečih prstov.

»Dragi prijateljčki, se spominjate novoletnih praznikov? Lesketajočih se lučk, belih snežink in slastnih piškotov z vonjem po cimetu. V tem času imamo prsti res veliko dela. Iz bele moke, jajc, mandeljnov in orehov z modelčki oblikujemo piškote, delamo okraske za smrečico in zavijamo darila. Se spominjate najdaljše noči in tistih prelepih raket, ki na temnem nebu narišejo nepozabne vzorce čudežnih barv: svetlobno reko, velikansko rdečo žogo, množico zlatih kometov repatcev, ki švigajo kvišku na vse strani ... Se spomnite tudi glasnih pokov petard, ki naženejo strah v kosti psov in v perje golobov. Sovražim glasno pokanje. Sovražim prestrašeno zavijanje psov, zbegano preletavanje jate ptic. Sovražim petarde. V prazničnih dneh najraje odvijam darila, ki jih pod okrašeno smrečico položijo prsti Božička ali Dedka Mraza. Tudi sladke mandarine, ki nam jih prinese Miklavž, z veseljem olupim in zbašem v lačna usta. A naš desni palec in njegov sosed kazalec sta bila zopet zelo radovedna. Vsega na svetu sta se hotela dotakniti in vse sta hotela prijeti. Nekoč sta se celo že opekla na razbeljenem likalniku. Zopet sta ušpičila neumnost. Sosedovi fantje so imeli veliko zabavo. Poslušali so glasno glasbo, se smejali in ... oni so vrgli tisto zeleno paličico. Palec in kazalec sta jo samo pobrala, da si jo od bližje pogledata. In ravno ko smo zaslišali: »Pazite petarda!« je počilo: »B U u M ...« Vsi prsti smo otrpnili od strahu in groze, še premakniti se nismo mogli. Zaradi dveh smo jo skupili vsi, ne le palec in kazalec, tudi sredinec, prstanec in jaz, mali mezinec. Grdi, umazani, raztrgani, prestrašeni in polomljeni smo dolgo čakali zdravnika. Nič ni pomagalo, da sem vedno ponavljal, opozarjal, rotil, da moramo neznane stvari in ostre predmete vedno

prijemati z glavo, pa če nas prsti še tako srbijo. Tisto leto smo skriti pod povojem na opornici le žalostno opazovali, kako so vsi ostali mali prsti hiteli odvijati darila, sestavljati nove igrače, pritiskati na gumb novega kasetofona ... Še lučke niso več svetlo sijale, kolači so bili brez pravega okusa in od smučanja je ostal le lanskoletni spomin.«

In rešitev problema?

S pravim zgledom, nadzorovano dostopnostjo nevarnih sredstev, usmerjenimi propagandnimi akcijami znanih športnikov (»če bi se igral s petardami, morda ne bi postal evropski prvak«), igralcev in poškodovancev. Nedvomno pa je najbolj pomembna preventivna dejavnost, izobraževanje staršev, učiteljev in najmlajših otrok.

PRVA POMOČ

Pri oskrbi rane je treba ločiti: **površinske rane** (ne segajo skozi celotno debelino kože) in **globoke rane** (segajo skozi kožo v podkožje in mehka tkiva, kosti in sklepe). Pravilna prva pomoč in nadaljnja oskrba rane sta ključnega pomena pri kasnejši vzpostavitvi funkcije in dobrega estetskega rezultata.

Na terenu glede na mehanizem poškodbe ocenimo rano in resnost poškodbe, izključimo pridružene poškodbe, zaustavimo krvavitev in z imobilizacijo preprečimo nadaljnje poškodbe in zavarujemo globlje pomembne strukture, preprečimo širjenje okužbe in zmanjšamo bolečine. S premišljenim in preudarnim ukrepanjem na terenu bomo poškodovanca tudi pomirili.

Ko opisujemo rano, je pomembno, da izvememo:

- kje in kako se je poškodba zgodila,
- starost, spol poškodovanca,
- mesto poškodbe (telesna regija),
- obliko / vrsto in število ran,
- ali iz rane krvavi (arterijska, venska, kapilarna krvavitev),
- rano opišemo (dolžina, robovi, čista/umazana),
- prisotnost tujkov,
- motnja funkcije (motnja prekrvavitve, motnje delovanja živčevja, motnja gibljivosti),
  - pridružene poškodbe in bolezenska stanja,
  - zdravila, ki jih bolnik redno jemlje (npr. zdravila proti strjevanju krvi),
  - ukrepanje v sklopu prve pomoči,

• ali je bolnik cepljen proti tetanusu,
saj so to najpogostejša vprašanja zdravnika v urgentni ambulanti za poškodbe.

Natančni pregled rane pa mora vedno opraviti zdravnik, ki bo na osnovi izkušenj, pregleda in morebitne operacije natančno ocenil poškodbe:

- življenjsko pomembnih organov,
- KOŽE, SLUZNICE in PODKOŽJA → rane in kožne vrzeli,
- ŽIL → krvavitve in
- ŽIVCEV → izpad občutljivosti in gibljivosti,
- KIT → motnja gibljivosti,
- KOSTI → zlomi,
- HRUSTANCA → pri poškodbah uhljev in nosu
- Drugih ORGANOV in TKIV → pri vbodnih ranah in drugih obsežnih ranah.

Rano pravilno oskrbel (povrnil anatomsko obliko in funkcijo tkiv), preprečil smrtno nevarne kasnejše zaplete in se odločil za ustrezno zaščito proti tetanusu in okužbam.

Uroš Ahčan

VZGOJA ZA ZDRAVO ŽIVLJENJE

Samo en način je, da ostaneš zdrav: jej, česar ne maraš, pij, kar ti ni všeč, in delaj, česar raje ne bi.
(Mark Twain)

Svetovna zdravstvena organizacija šteje za zdravega samo človeka, ki nima nikakršne telesne bolezni, poleg tega pa mu je dano tudi duševno in socialno blagostanje. Kdor bo šel iskat takšnega srečnika, se mu utegne zgoditi nekaj podobnega kakor tistemu kralju v pravljici, ki je iskal v svojem kraljestvu človeka, ki mu nič ne manjka: po dolgem neuspešnem iskanju so njegovi podaniki končno našli moža, ki je bil z vsem zadovoljen in je trdil, da mu nič ne manjka. Ko pa naj bi si oblekel srajco in odšel k vladarju, se je izkazalo, da nima srajce. Celo njemu je nekaj manjkalo.

Zdravje po navedeni definiciji je ideal, ki se mu je možno le do neke mere približati. Opredelitev pa je zelo tehtna, saj nas opozarja na povezanost telesa, duševnosti in družbenega položaja človeka. Le skladnost vsega trojega zagotavlja občutek zdravja.

Da se ob telesni bolezni ne počutimo zdrave, je vsakomur jasno. Gotovo vsi poznamo koga, ki je zdrav, premožen, pa teh darov zaradi hude depresije ali druge duševne motnje ne more uživati. Pomanjkanje, lakota, brezposelnost, begunstvo ali druge socialne stiske tudi temeljito pokvarijo naš občutek zdravja.

Prav zaradi prepletenosti tako številnih dejavnikov, ki vplivajo na zdravje, je vzgoja za zdravo življenje težavna naloga. Naš namen je, na kratko omeniti nekaj osnovnih načel, ki jih je treba upoštevati, da bi ostali zdravi in da bi s svojim zgledom učili zdravega življenja tiste, katerih vzgoja nam je zaupana. Posvetili se bomo vidikom telesnega in duševnega zdravja, na katere posamezniki lažje vplivamo kakor pa na razmere v družbi, v kateri živimo in ki v veliki meri vplivajo na naše socialno blagostanje.

Ohranite telesno zdravje

Presenetljivo je, kako malo ljudi se zaveda, da za svoje zdravje lahko naredijo neprimerno več kakor katerikoli zdravnik ali kakršnokoli zdravilo. Ne vedo, da bolezen ni nekaj, kar nas pač doleti ali ne doleti, neodvisno od našega ravnanja. Ne vedo ali ne verjamejo, da se je mogoče z upoštevanjem samo štirih zlatih pravil izogniti ali bistveno zmanjšati tveganje, da bomo zboleli za katero od najpogostnejših smrtonosnih bolezni razvitega sveta, torej za srčno-žilno boleznijo ali rakom.

Katera so ta štiri pravila?

- Ne kadite in ne zlorablajte alkohola!
- Vzdržujte normalno telesno težo!
- Jejte zelenjavo in sadje vsak dan, vsaj pri treh obrokih!
- Telovadite ali hitro hodite vsaj trikrat po deset minut vsak dan!

Se vam zdi preveč enostavno? Res je slišati preprosto. Domala vsakdo ve, da naštetu koristi zdravju. Nekaj pa je pravila poznati in nekaj čisto drugega ravnati v skladu z njimi. Raziskava na velikem številu Britancev je pokazala, da le trije odstotki vprašanih navedena pravila tudi dosledno upoštevajo. Ali ste eden od treh izmed stotih? Potem je vaše tveganje za katerokoli srčno-žilno obolenje ali za sladkorno bolezen za 80 do 90 odstotkov manjše od povprečnega. Nobeno zdravilo ali kak drug medicinski ukrep ni tako učinkovit pri preprečevanju teh bolezni. Tudi nevarnost, da boste zboleli za rakom, je neprimerno manjša.

Ne kadite in ne zlorablajte alkohola

Vzgajamo z zgledom. Malo uspeha bodo imeli starši, ki s cigareto v roki razlagajo svojim najstnikom, da je kajenje škodljivo. V času adolescence so otroci še posebno kritični do svojih staršev in zelo malo verjetno je, da bo starševska avtoriteta zmogla odvrniti od kajenja otroka kadilcev.

Pred kratkim smo imeli na oddelku petdesetletnega bolnika, ki je zbolel z napadi krčev po levi strani telesa. Preiskave so pokazale, da je vzrok epileptičnih napadov tumor v motoričnem delu desne možganske poloble. Gospod je dolga leta kadir od enega do dveh zavojčkov cigaret dnevno. Slikanje pljuč je pokazalo sumljivo senco na pljučih. Z dodatnimi pregledi smo ugotovili, da je to pljučni rak, tumor v glavi pa je bil že zasevek raka v možganih. Seveda je bilo ženi zelo hudo. Imata tri najstnike, družina pa se je doslej vzdrževala predvsem z moževim zaslužkom. Tudi žena je kadilka. Povedala je, da jo je med prostim izhodom mož ob družinskem kosilu prosil, naj vsaj ona preneha kaditi - le kaj bo z otroki, če se tudi njej kaj zgodi. Odvrnila je, da je sedaj preveč živčna. Vsekakor lahko razumemo njeno stisko. Pa vendar - kakšno sporočilo so dobili njuni najstniki, ki za hudo očetovo bolezen še ne vedo?

Če sem živčen, se pomirim s kajenjem.

Zloraba alkohola z njegovimi številnimi škodljivimi posledicami je prekletstvo premnogih družin. Kakšna sporočila dobivajo otroci staršev alkoholikov?

Praznujem tako, da se napijem. Žalost potolažim, če se napijem. Skrbi se znebitim, če se napijem. Čeprav me je sram pred prijatelji, ker je oče vedno pijan, če-

prav ga mama roti, oče pije – torej nisem zadosti dober, nisem vreden, da bi zaradi mene nehal piti ...

Vzdrževanje primerne telesne teže

V razvitem svetu je težava predvsem prekomerna telesna teža. Vsi, ki imamo nekaj kilogramov preveč, vemo, kako težko se jih je iznebiti, še teže pa je pridobitve shujševalnih prizadevanj obdržati. In vendar se je vredno potruditi. Debelost je velik dejavnik tveganja za razvoj sladkorne bolezni, visokega krvnega tlaka, bolezni srca in ožilja, pa tudi rakastih bolezni.

V vsej zgodovini je bil problem večine človeštva zagotoviti vsaj najnujnejšo količino hrane zase in za svoje otroke. Preobilje razvitega sveta je v razvoju človeka še tako novo, da ga celo generacija današnjih starih staršev težko razume. Spominjam se svojega očeta, ki je vedno dodatno posladkal že sladkano belo kavo ali čaj. Zanj je bil to pojem neslutenega izobilja. Zato smo tudi vedno kupovali samo bel kruh. V otroštvu ga skoraj ni videl – pekli so kruh iz ovsene in ržene moke, ki bi ga danes v trgovini posebej drago plačali in ga cenili kot izredno zdravega. Tedaj pa je bil edino dosegljiv za skromne kmečke ljudi. Kako bi neki mogel sprejeti posodo, v kateri pečemo brez maščobe, če so bili dobro zabeljeni žganci v njegovem času nekaj najboljšega.

A danes so stvari drugačne in če hočemo ostati zdravi, moramo sebe in svoje otroke naučiti drugačnega prehranjevanja. Kajti: nekoč so ljudje veliko več hodili, danes pa se vozimo z avtomobili že skoraj do sosednje ulice. Nekoč so ženske prale na roke, gnetle, stepale, mlele, drgnile – vse to delajo danes stroji. Kosci, žanjice, mlatiči so opravljali težaško delo, pri katerem so potrebovali močno, kalorično hrano. Danes večino težaških del opravijo stroji. Torej so danes stroji tisti, ki potrebujejo energijo, mi pa se bomo morali sprijazniti z manj izdatno prehrano. Druga možnost je seveda, da porabimo kalorije s telesnimi aktivnostmi. Saj ni treba, da se vsaka stara mama vpiše ravno k aerobiki. Dosti bolj naravno je redno vrtnarjenje pa vsakodnevni sprehod, če je le mogoče, vsaj del poti malo pospešimo hojo.

Pogosto je prekomerna teža posledica psihičnih težav. Človek poseže po hrani – in spet odda napačno sporočilo svojim otrokom: *Če sem potrta, pojem čokolado. Praznik je, ko imamo obilno kosilo z dobro sladico. Da si odpočijem, sedem pred televizor z vrečko arašidov.*

Jejte veliko sadja in zelenjave

Ker smo ugotovili, da moramo jesti manj kalorij kakor naši predniki, hkrati pa veliko sadja in zelenjave, ne bo šlo drugače, kot da še del dovoljenih ka-

lorij namesto beljakovinam in maščobam namenimo sadju in zelenjavi. Ta živila so namreč zelo pomembna za preprečevanje rakastih bolezni. Zakaj bi najprej zboleli in se potem postili in se držali vsemogočih strogih diet? Lažje je sedaj, ko je še čas, samo malo spremeniti prehranjevalne navade. Razpolovite velikost zrezka in obrok testenin ter pojejte več solate. Namesto sendviča vzemite za malico sadje ali pa ga jejte za večerjo. Moramo se navaditi na dejstvo, da za večer pri računalniku povsem zadoščata dve jabolki. Na kosilu ali večerji v restavraciji lahko izberemo solatni krožnik, lahko priredimo pokušino solat za svoje goste. Večkrat je težava visoka cena sadja in zelenjave, a skoraj vedno je mogoče dobiti kako vrsto cenejšega sezonskega sadja ali zelenjave. Skrbeti moramo, da vsi glavni obroki vsebujejo tudi sadje in zelenjavo, saj je to edini način, da bomo otrokom privzgojili redno uživanje te hrane. Big Mac večerja je za razvezanega očeta, ki preživlja dogovorjeno nedeljo z otroki, morda udobna rešitev. A boljše bo, če bodo skupaj pripravili ribe in veliko skledo solate.

Gibanje

Redna telesna dejavnost, ki mora trajati vsaj trikrat po deset minut vsak dan, močno zmanjša tveganje za bolezni srca, ožilja, sladkorno bolezen, osteoporozo, demenco in debelost. Komaj bi našli koga, ki ne ve, da je gibanje zdravo. Kaj pa praksa?

Ste že srečali koga, ki se počasi pelje po osamljeni cesti, okno avtomobila pa je odprto, saj ob avtu teče kuža na vrvi? Gospod pelje psa na sprehod, in to dobesedno.

V službo prihajam zelo zgodaj. V začetku lanskega leta sem se odločila, da bom takoj po prihodu vsako jutro deset minut telovadila, saj doma za to ni časa. To lepo navado sem uspela vzdrževati nekaj več kot eno leto. Ko je deset minut minilo, se mi je zdelo, da je najhujši del dneva za mano. Ostalih osem ali več ur je bila v primerjavi s temi desetimi minutami malenkost.

Ker vem, da je gibanje nujno, če hočemo ostati zdravi, sem začela peščiti od moževe do moje službe, dobre pol ure. Ko je postalo prevroče, sem si omislila majhno zločljivo kolo, s katerim sem predpisano gibanje skrajšala na četrte ure dvakrat dnevno.

Še najlepša oblika gibanja se mi zdi smučanje in hoja v hribe. A to ni tisto, kar bi človek lahko počel vsak dan. Prav to pa zahtevajo od nas navodila za varovanje zdravja. Zanesljivo bi bilo najbolj vzgojno, ko bi starši zjutraj in zvečer vsaj deset minut telovadili, vmes pa opravili vsaj krajši sprehod. Samo tako bodo otroci verjeli, da je gibanje nekaj običajnega in pomembnega.

Ker je v šoli telesni vzgoji posvečeno premalo časa, je priporočljivo, da izbiramo za otroke takšne dodatne dejavnosti, ki omogočajo gibanje: skvartistem, taborništvu, balet, ples, razne športne discipline ...

Računalniki, računalniške igre in televizija so naravno otroško željo po gibanju in otroške igre nekako ohromili.

Prava redkost se mi zdijo otroci s sosedove kmetije. Nikoli še nisem videla koga od njih počasi iti mimo naše hiše. Vedno tečejo, rolajo, kolesarijo, poganjajo plastični traktor, se peljejo na rolki, celo v nedeljo na poti v cerkev tečejo pred starši. Kar hudo mi je ob misli, da morajo v šoli uro za uro mirno sedeti, in močno upam, da ne bodo še oni obsedeli za računalnikom.

Zdrav duh v zdravem telesu

S tem izrekom so že stari Rimljani priznali neločljivo povezanost telesnega in duševnega. Kdor zavestno skrbi za svoje telesno zdravje, obenem utrjuje tudi duševno ravnovesje in zmanjšuje tveganje za mnogo duševnih bolezni.

Pa s tem ne mislim na tiste ljudi, ki toliko časa posvetijo opazovanju svojega zdravja, da ga sploh ne utegnejo uživati. Takšnih je kar precej in čeprav so vsa navedena pravila za ohranjanje zdravja pravilna in znanstveno podprta, se človeku večkrat ponuja vprašanje, ali korist fanatičnega kontroliranja holesterola v krvi ali merjenja kostne gostote res odtehta škodo, ki jo zaradi vsega tega servisiranja zdravja utrpí kakovost življenja. Kakšno sporočilo pa dobijo otroci takšnih staršev? *Stalno je treba hoditi v laboratorij in na preiskave, govoriti o ravni holesterola in o zdravljenju, pa bom ostal zdrav.*

Ko je neka delegacija vprašala domačina s Kavkaza, čemu pripisuje dejstvo, da ljudje pri njih dosegajo tako visoko starost - nemara dobremu zraku, kaki posebni hrani -, jih je presenetil z odgovorom. Rekel je nekako takole: »Zelo se motite. Da bi dolgo živeli, je treba veliko delati, paziti, da komu ne naredite krivice, in se izogibati zavisti.«

V tem stavku je tudi velik del odgovora na vprašanje, kako skrbeti za duševno zdravje. Morda se vam tudi to zdi preveč preprosto. Res si ni težko zapomniti - a ravnati tako?

Naneslo je, da sem Marijo bežno poznala, še preden smo jo sprejeli na oddelek. Spominjala sem se je kot zelo živahne, za vsako delo pripravne in družabne osebe. Sedaj so jo premestili s psihiatričnega oddelka, ker se je izkazalo, da ne trpi za depresijo, kot so sprva domnevali, temveč ima zelo velik, čeprav nezločest tumor v glavi. Takšna oblika tumorja raste zelo počasi, nemara kar nekaj let do take velikosti. V tem času se je Marija počasi psihično spreminjala, postala je tudi počasnejša in v službi so jo premestili na manj odgovorno in slabše pla-

čano mesto. Spraševali smo se, kako da doma niso že zdavnaj opazili, da je nekaj hudo narobe.

»Že šest let z možem sploh ne govoriva. Živiva v isti hiši, a se ne pogovarjava in tudi ne kuham več zanj.«

Pa otroka – študenta?

»Saj se komaj kaj vidimo. Ko odhajam v službo, še spita, zvečer, ko se prikažeta, pa jaz že spim.«

Šlo je za hudo žalitev, ki je Marija ni mogla preboleti in je povzročila prekinitve odnosov z možem. A tudi on je imel težke čase v svojem poslu.

Še bolj kakor telo moramo negovati dušo. Kakor si zvečer umijemo zobe in se stuširamo, je potrebna tudi kopel, ki očisti srce zagrenjenosti, zavisti, sovrašstva in druge umazanije, ki jo je vanj naplavilo čez dan. Komu to uspe z molitvijo, drugemu z meditacijo, nekdo nemara niti ne ve imena za ta obred. A oblika ni pomembna – važno je, da zaspimo s čistim srcem. Ne vem, kako je mogoče, da živiš tako kakor Marijina družina. Oprostite sebi in drugim je eden od osnovnih postopkov duševne higiene. Saj si v znamenje sprave podamo roke celo s tujci in brez tega ne more steči nobeno bogoslužje.

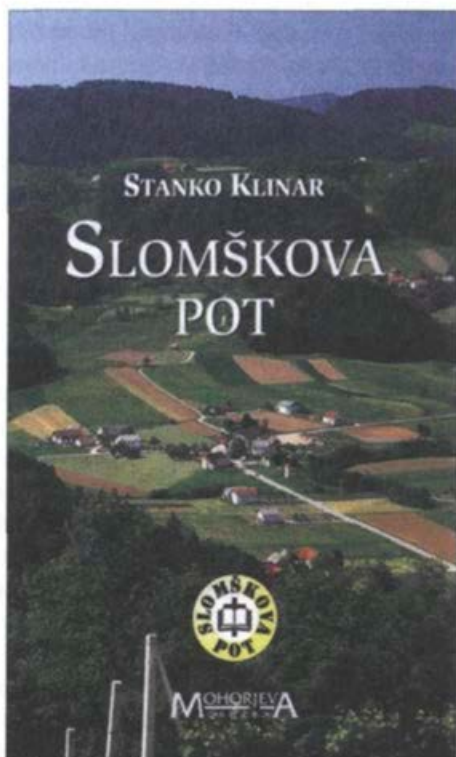
Sporočilo otrokom v zgornjem primeru – v vsakem primeru nevgojno.

Pogostnost klasičnih duševnih bolezni ostaja razmeroma stabilna. To so bolezni, ki so v veliki meri genetsko pogojene. Narašča pa število najrazličnejših nevrotskih motenj – napadov panike, tesnobnih stanj, potrtosti, psihično pogojenih telesnih težav ipd. Nedvomno je razlog za ta porast v načinu življenja, izgubi zakoreninjenosti, vere in smisla sodobnega človeka, hitrem tempu, k materialnemu in k storilnosti naravnanim družbenem ozračju. Veliko je mogoče storiti, da bi obvarovali svoje otroke pred temi boleznimi. Trdnost zakonske zveze, odraščanje v družini, kjer ni alkohola in drugih zlorab ter vzgoja za vrednote so nekateri od osnovnih branikov krhke cvetlice duševnega ravnotežja. Ta se kljub najboljšim namenom in prizadevanjem zlahka zamaje ali poruši. Tedaj je treba najti besede in se pogovoriti, znati poslušati, krpiti raztrgane in razrahljane vezi. Če je težava prevelika, je edino pravilno poiskati strokovno pomoč in sodelovati pri zdravljenju.

Vzgoja za zdravo življenje je torej širok pojem, saj zajema vse od tega, da otroke naučimo rednega umivanja zob in rok, da jih prepričamo, da bodo uporabljali kolesarsko čelado, da jih posvarimo pred nevarnostjo sončenja, skakanja v preplitvo vodo, prezgodnjih in nezaščiteneh spolnih odnosov, zlorabe alkohola, tobaka in drog, pa vse do tega, da jim privzgojimo zavest, da ima naše življenje smisel tudi v najtežjih dneh in da ga je treba živeti odgovorno in biti zanj hvaležen.

Verjetno je to zadnje najtežja in najpomembnejša naloga. Kdor jo uspešno izpolni, ni živel zaman.

Mojca Kambič Budkovič

Z NOVIMI PRIJEMI

Ob osemdesetletnici akademika Franceta Bernika

Teško je v kratkem jubilejnem prispevku opisati življenjsko pot in vsestransko osvetliti dejavnost, pomen in odmevnost tako markantne osebnosti kot je France Bernik. Marsikaj v njegovem življenjepisu zveni skoraj kot pravljica, čeprav je v njem več tragičnih kot pravljličnih prvin.

Danes si težko predstavljamo, da je eden naših najbolj tankočutnih interpretov slovenske lirike, doma iz Guncelj, skoraj iz predmestja Ljubljane, moral do svojega osemnajstega leta obiskovati nemško *Wirtschaftsschule*, kjer ni bilo slišati slovenske besede. Vendar je po koncu vojne v enem letu vse zamujeno nadoknadil: kot privatist je opravil izpite čez gimnazijske razrede in z odliko maturiral, tako da se je lahko že jeseni 1946 vpisal na ljubljansko slavistiko.

Po diplomi se je zaposlil kot asistent na ljubljanski slavistiki. Toda že po nekaj letih je izgubil mesto asistenta in se znašel na cesti; to se mu je zgodilo pod neko birokratsko pretvezo, v resnici pa zaradi njegove neprikrite svetovnonazorske usmeritve, katere dominantna je bil krščanski etos. Tri leta je ostal brez zaposlitve, dokler se mu ni leta 1961 odprlo delovno mesto urednika in tajnika pri Slovenski matici, kjer je nato uradoval polnih enajst let. Vendar ga udarci in uradniška tlaka niso zlomili, vsa ta leta si je s prav nadčloveško energijo jemal čas za raziskovanje slovenske književnosti.

Slovensko literarno zgodovino je skušal razbremeniti pozitivističnega balasta in bogatiti s sodobnejšimi prijemi, predvsem z metodo interpretacije, ki jo je uveljavil že v svoji disertaciji, posvečeni lirski poeziji Simona Jenka (1960). V še večje globine so ga vodile interpretacije Ivana Cankarja, ki mu je posvetil štiri obsežne monografije. Zadnja od njih je napisana v nemščini in je leta 1997 izšla v Münchnu: po njej je lahko tudi nemško občinstvo spoznalo umetnost našega največjega pisatelja. Vendar Bernik ni prisegal na izključnost ene same metode. Cankarjevih umetnin ni samo interpretiral, ampak jih je skušal tudi včlenjevati v širši slovenski družbeno-politični okvir, hkrati pa nakazati njihovo organsko vraščenoost v sočasne evropske duhovne tokove. S temi objavami se je uveljavil kot najboljši poznavalec Cankarjeve proze, zato mu je bila zaupana tekstno-kritična izdaja sedmih zvezkov v zbirki Cankarjevih Zbranih del.

Zaradi vzorne akribije, s katero je urejal gradivo za Cankarjevo Zbrano delo, mu je bilo po smrti Antona Ocvirka zaupano celotno uredništvo naše največje znanstveno-kritične zbirke *Zbranih del slovenskih pesnikov in pisate-*

ljev. Kot urednik je koncept zbirke razširil, tako da je med slovenske klasike vključeval tudi novejša imena, kot so Edvard Kocbek, Stanko Majcen, Jože Udovič.

V polstoletnem razkoraku, ki loči Cankarja od Jenka, je Bernik raziskoval tudi izbrana poglavja našega realizma in njegove najvidnejše predstavnike, zlasti prozo Janka Kersnika. Za poznavanje tega obdobja je posebej dragocena njegova izdaja korespondence Frana Levca v treh knjigah, ki jim je napisal izčrpne opombe. V člankih in esejih pa se je dotaknil tudi vrste naših ustvarjalcev iz dvajsetega stoletja, kot so Oton Župančič, Alojz Gradnik, Fran Elter, Ivan Pregelj, Prežihov Voranc, Stanko Majcen, Ljubka Šorli, Edvard Kocbek, France Balantič, Ivan Hribovšek. V svojih prispevkih o njih ni ostajal na površju golih podatkov, ampak je vedno segal v globino, v organsko strukturo pesniških umetnin in njihovih sporočil. S posebno izostrenim posluhom je razkrival melodiozne odtenke pesniških besedil, saj je znal kot malokdo prisluhniti čaru glasbene melodije v tkivu poezije. Ni slučaj, da je afiniteta poezije in glasbe naslov enega Bernikovih najprodnornejših teoretskih esejev; to afiniteto čutimo tudi ob njegovih konkretnih predstavitev naših ustvarjalcev in njihovih umetnin.

Dejavnost Bernika pa se ni omejevala samo na raziskovanje književnosti, ampak se je usmerjala tudi h globljim temeljnim vprašanjem, na katera išče odgovore znanost v sodobnem svetu in v slovenski družbi. Nihče ni tako pozorno kot Bernik spremljal in zaznamoval velikih premikov, do katerih je prišlo v naši znanstveni sferi v obdobju, ko se je razkrajal totalitarni režim, ko se je začela mehčati togost njegove ideologije in se je na demokratičnih temeljih porajala suverena slovenska država.

Zato tudi ni naključje, da je bil v občutljivem času tranzicije ravno France Bernik izvoljen za predsednika naše najvišje kulturne in znanstvene ustanove – Slovenske akademije znanosti in umetnosti. To odgovorno funkcijo je opravljal deset let (1992–2002) in si v njej prizadeval za strpen dialog; znal je prisluhniti argumentom drugače mislečih in jih upoštevati. Pod njegovim predstvom se je SAZU uveljavila kot samostojen subjekt v mednarodnih znanstvenih povezavah in v navezovanju stikov z drugimi akademijami. Ob njegovem angažiranju je bil zasnovan in sprejet nov, mednarodno primerljiv Zakon o SAZU; šele s tem zakonom je akademija v resnici postala avtonomna ustanova civilne družbe, saj je odpadlo pokroviteljstvo države, odpadla so moralno-politična preverjanja kandidatov za člane, in podobno. Tudi v izdajateljski dejavnosti in v organiziranju znanstvenih posvetovanj in simpozijev z mednarodno odmevnostjo je SAZU v teh letih doživela nesluten razmah. V prizna-

nje za njegove zasluge je skupščina SAZU Franceta Bernika leta 2003 izvolila za častnega člana: prvič v njeni zgodovini je bilo to priznanje dano nekomu, ki ni bil politična osebnost.

Poleg tega je dr. Bernik prejel še več drugih visokih priznanj. Naj omenimo naziv Ambasadorja znanosti (1994), Red sv. Gregorija Velikega, ki mu ga je podelil papež Janez Pavel II (1996), Zlati častni znak svobode, s katerim ga je odlikoval predsednik Republike Slovenije Milan Kučan (1997), Zoisovo nagrado za življenjsko delo na področju literarnih znanosti (1999). L. 1993 je bil izvoljen za člana Evropske akademije znanosti in umetnosti v Salzburgu, in nato za dopisnega člana Hrvaške akademije znanosti in umetnosti (1994) in Akademije znanosti v Göttingenu (2003). Univerza v Mariboru mu je leta 2000 podelila častni doktorat.

Ob vsem tem ne smemo prezreti, da je dr. France Bernik ves čas z zanimanjem in naklonjenostjo spremljal dejavnost Mohorjeve družbe in večkrat tudi sam sodeloval v njenih publikacijah. Tako je pred nedavnim, ob stoletnici smrti *goriškega slavčka*, za zbirko Gregorčičevih Izbranih poezij napisal bleščeč uvodni esej. Aprila 2001 je Slovenska akademija znanosti in umetnosti na njegovo pobudo – skupaj s Slovensko matico in z Društvom slovenskih pisateljev – na predsednika republike naslovila predlog, da se naši najstarejši založbi ob 150-letnici delovanja podeli najvišje državno odlikovanje. Na osnovi tega predloga so bile tri sestrsk Mohorjeve družbe – Celjska, Celovška in Goriška – pred petimi leti odlikovane z zlatim častnim znakom svobode.

Akad. Kajetan Gantar

IZROČILO NAM OHRANJA OBRAZ

Stoletnica rojstva Nika Kureta

Vsi, ki smo ga poznali – njegovi sodelavci, strokovni kolegi in prijatelji – živahnega, neutrudnega, neupogljivega in vedno vedrega, kar težko verjame-mo, da se mu je življenje začelo že pred 100 leti. Saj se zdi, da še ni dolgo, ko je vzravnano, s prožnim korakom ubiral pot proti Novemu trgu v Ljubljani, na svoje delovno mesto v Inštitutu za slovensko narodopisje.

Na Jurjevo je bil rojen (24.04.1906), za Miklavža so ga krstili, klicali pa vedno Niko. Po priimku je bil skoraj v sorodu s kurentom – saj ni mogel po-stati kaj drugega kakor narodopisec, eden največjih, kar smo jih Slovenci do-slej imeli.

Po očetovem rodu je bil Kraševac, po materinem s Kozjanskega, rojen v Trstu. Okoliščine prve svetovne vojne so bile krive, da je mladost do mature preživel v Celju, študiral potem v Ljubljani romanistiko in po diplomi vrsto let poučeval na srednji šoli.

Vse življenje je bil pokončen mož in svojega prepričanja nikoli ni zatajil. V času predvojne diktature je bil zato odpuščen iz službe in se je – z družino – štiri leta preživljal z delom pri radiu, s prevajanjem leposlovja, pisal in režiral lutkovne igre, neutrudno delaven, hiter in vesten. Vedno ga je vlekle k gledališki dejavnosti. Saj je pred drugo svetovno vojno sodeloval pri »Ljudskem odru« ter urejeval in izdajal zbirko »Ljudske igre«. France Rotnik ga je seznanil z Drabosnjakom, ga tako privedel k ljudskemu gledališču ter posredno k ljudskim šegam in maskam. To ga je tako pritegnilo, da je po vojni študiral še etnologijo ter si pridobil diplomu in 1956 doktorat na temo »Slovenske pastirske in zazibalne koleda«. Nikakor ni bilo naključje, da ga je Iv. Grafenauer pri-tegnil k ustanavljanju Inštituta za slovensko narodopisje pri SAZU in mu pre-pustil sekcijo za ljudske šege in igre, da se je mogel poslej poklicno posvečati znanstvenemu raziskovalnemu delu.

Kuretova bibliografija je zelo obsežna, saj se je razdaljal na vse strani. Po-leg znanstvenih in strokovnih razprav je pisal tudi poljudne članke, ocene in poročila. Z referati je sodeloval na pomembnih strokovnih zasedanjih doma in po svetu ter bil med ustanovitelji mednarodne študijske skupine narodo-piscev Alpes Orientales, ki se je posvečala raziskovanju ljudskega izročila na vzhodnoalpskem območju.

Veliko njegovega je izšlo tudi v tujih jezikih, tako da je užival med inozem-skimi kolegi od vseh slovenskih etnologov največji ugled. Dokaz za to so med-narodne nagrade. Tako je v Palermu dvakrat dobil Pitrèjevo nagrado, 1966 na

Dunaju ugledno mednarodno Herderjevo nagrado. Doma je 1988 dobil Murkovo, bil pa je izvoljen tudi za rednega člana SAZU.

O Kuretovi neutrudni delavnosti, znanstveni vestnosti in široki razgledanosti po ljudskem izročilu priča vrsta knjig, pisanih – kar je zlasti pohvalno – v lepi, vsakomur razumljivi slovenščini, brez učenjaške zapletenosti in nepotrebnih tujk. Njegovo »Praznično leto Slovencev«, ki je izšlo najprej v štirih knjigah pri Celjski Mohorjevi družbi (1965–1970), nato pa 1989 v dveh knjigah pri Družini, je še danes nepogrešljiv prikaz naših šeg skozi leto. V njem je predstavil vse, kar je bilo dotlej dognanega in zapisanega o šegah.

Zanimanje strokovne javnosti je zbudila njegova knjiga »Ziljsko stehvanje in njegov evropski okvir« (1963). Enako pomembna je knjiga »Maske slovenskih pokrajin« (1984), saj je v njej opisal tudi tiste, ki so bile znane malokomu razen domačinom. Leta 1981 je objavil »Jaslice na Slovenskem«. Iz njegove ljubezni do dramatike in ljudskega izročila je nastala knjiga »Slovenska koledniška dramatika« (1986).

Pomemben delež je prispeval k etnološki bibliografiji, saj je 20 let (od 1950 naprej) zalagal s slovenskim gradivom »Internationale volkskundliche Bibliographie.«

Niko Kuret je posegel tudi na področje etnološkega filma, saj je inštitut pod njegovim vodstvom posnel več dokumentarnih filmov.

Loteval pa se je tudi nalog, ki ne prinesejo ne denarja ne slave, marveč potrebujejo zvrhano mero potrpežljivosti in ogromno časa za vidni uspeh – vrstico ali dve v bibliografiji. Taka naloga je bilo izpisovanje topografskih podatkov iz Göthove topografije. To je obsežna zbirka raznih podatkov o krajih (tudi slovenskih), nastala na podlagi ankete štajerskega nadvojvode Janeza (1792–1859) v letih 1810–18 in 1831–45. Pripravljal jo je njegov tajnik G. Göth za vsestranski opis vojvodine Štajerske. Shranjena je v Gradcu in seveda nedostopna javnosti. Kuret je dobil dovoljenje, da je nabrane izpiske sproti prevajal, urejal in pripravljal za objavo. Uspelo mu je dokončati 4 snopiče z naslovom »Slovensko Štajersko pred marčno revolucijo 1848« (1985, 1987, 1989, 1993).

To delo je opravljal poleg vsega rednega, podobno kakor urejanje inštitutovega glasnika in etnološkega zbornika Traditiones.

V življenju Kuretu ni bilo zmeraj lahko. Tudi bolezen mu ni prizanašala. Namesto priznanja je večkrat žel nerazumevanje. Vendar je vse, kar je prišlo nadenj, prenašal z vedrino, ki je izhajala iz dobrohotnosti, notranje urejenosti, iz predanosti delu in veselja do stroke. Vedno nam je bil razumevajoč delovni tovariš in prijeten družabnik. Veselje do petja ga je še kot študenta prive-

dlo v Maroltov Akademski pevski zbor, torej po drugi poti k ljudskemu izročilu. Zboru je ostal zvest do konca, tj. do zadnjega koncerta na začetku okupacije. Še dolgo so se pevci spominjali, da so ponavadi po končani vaji v družbi zapeli »starčka«, tisto znano poljudno zborovsko pesem »En starček je živel/tam v vinskih gorah« in se je Kuretov zvonki glas z refrenom vzdignil nad vse druge:

»Oče nebeški, glej,
še en kozarček zdej,
hvalo bom vekomaj,
vekomaj pel ...«

Pač smemo verjeti, da more zdaj, rešen vsega hudega, peti hvalo za vse svoje ogromno delo in se je njegovo »praznično leto« spremenilo v zasluženno »praznično večnost«.

Zmaga Kumer

KLJUBOVALEC PRESKUŠNJAM

Ob slovesu misleca Milana Komarja

Dragi Milan ...

... poslednje slovo ... in trenutek, ko bi Ti rad povedal nekaj besed, a ne samo v svojem imenu, ampak v imenu tudi vseh tvojih prijateljev: nekdanjih sošolcev, mladcev, mnogih naših mladih mislecev, pa tudi tvojih starih goriških prijateljev, tvojih soborcev, mrtvih in živih, katerim si posvetil svojo prvo knjigo. Nekaj besed v slovo v imenu prijateljev iz tvoje drage Škofje Loke, prijateljev iz slovenske skupnosti v Argentini pa tudi tvojih zvestih argentinskih prijateljev in sodelavcev.

Kako smo prav ob tebi lahko začutili, kako je beseda »prijatelj« – kakor je zapel pesnik – res »beseda vseh besed«, kako nam je zlasti v sivih dneh tam onkraj oceana bilo dano razumeti, kaj v resnici pomeni tisto: »... on, ti: – in na drugi strani magari ves svet« ...

Vojna in revolucija in potem leta tvojega begunstva, izgnanstva, ko si vedel, da človeka lahko rešuje samo *amor fati*, ljubezen do usode, čeprav krivične usode ... In sledilo je petdeset let tvojega »hrepenenja po zadnji jasnosti«, strastnega iskanja prvih vzrokov in zadnjih počel, iskanja resnice, modrosti ... Občudovali smo tvojo erudicijo, tvoj spomin ... tvojo globoko vero ... toda radi smo te imeli zaradi nečesa drugega: ker smo čutili, da če kdo, si ti lahko spregovoril s Salomonom: »Modrosti sem se naučil, brez zavisti jo delim, njenega bogastva ne prikivam,« ko si razdajal svoja odkritja, ko si se razdajal.

Pri tebi smo zaslutili, kako resnična je svetopisemska misel, da kjer je veliko modrosti, je veliko žalosti, in da kdor si več znanje, si več bolečino ... Ti si to vedel, tega izziva se zavedel in vendar ... Nikoli ti ne bomo mogli biti dovolj hvaležni za Tvoj veliki dar, da se namreč nisi umaknil, pobegnil pred težo bolečine, ki ti je prav zaradi tvojega iskanja resnice in učenja bila naložena.

Iz trpljenja je zrastle vse tvoje delo ... Saj nisi samo ljubil filozofije, še manj bil eden onih, ki se ukvarjajo zgolj s prehajanjem po resnicah, ampak mislec, ki je grebel vase in v realnost, iskal resnico in ko jo je našel, se zavedel, da je njegova dolžnost ne molčati. Govoriti jasno in glasno, pa bodi to prilično ali kdaj neprilično. Kakor da bi v sebi čutil, (da parafraziramo svetega Pavla), da »gorje, če bi resnice ne oznanjal«. Ob tebi smo lahko spoznali, da čas tudi še danes rojeva ve-

like ljudi, spoznali pa tudi, da Ti nisi samo mislec, ampak da pripadaš rasi ljudi, ki trpijo, ker jih ljudstvo ne posluša ali vsaj ne posluša dovolj. Da si iz rodu prerokov. Tiste tvoje tolikokrat po končanem predavanju slišane besede: »Prosim vas – (ko je ta 'prosim' v resnici zvenel kot 'rotim vas') – razmišljajte o tem, razmišljajte o tem naprej še sami ...« so prihajale iz dna tvojega zaskrbljenega srca.

Rečeno je, da so slovesa, celo slovesa med ljudmi, ki se bodo še kdaj srečali, kakor majhne smrti. Smrt sama pa naj bi bila zadnje slovo. In vendar, dragi Milan, zdaj ko Te ni več, vidimo, da si. In da vedno boš. Da boš za vedno ostal, kakor se reče »v naših srcih, v našem spominu«: v srcu Tvoje drage Majde, Tvojih otrok in vnukov, da boš v svojem duhu živel naprej, v srcu tvojih argentinskih prijateljev in še posebej nas tukaj sredi tega »bridkega obroča od Triglava do Kolpe«: semena, ki si jih s svoj govorjeno ali pisano besedo zasejal tako v Argentini kakor v tvoji očetnjeni, ne morejo umreti.

Naj ti bo lahka slovenska zemlja, ta, na kateri si se rodil, iz katere si rasel, za katero si v tistih krvavih dneh tudi tvegaj ne samo svoje dobro ime ampak tudi svoje življenje.

Vem, Milan: zvenelo bo narejeno, poiskano ... toda Ti veš, da je resnično in ne samo porojeno iz občutka tega trenutka: mnogo velikih in dobrih ljudi smo v življenju srečali, toda če smo o čem prepričani, smo o tem, da je Bog Stvarnik le redkokdaj lahko komu bil tako bogat plačnik, kakor je bil Tebi. Tebi, ki vse življenje nisi iskal drugega kot resnico, širil Njegovo resnico.

Milan, tudi Ti si »dober boj dobojeval, tek dokončal, vero ohranil«, zato verujem, da te je čakala krona pravice.

Hvala Ti za tvoje prijateljstvo. Hvala Ti za vse. – Na svidenje, Milan!

Zorko Simčič (beseda ob grobu)

Profesorju Milanu Komarju na poti v večnost

Milan Komar je živel in razmišljal iz globokih krščanskih korenin. Domača hiša mu je dala zaupno in trdno vero. Takratno krščansko okolje so že načeli tokovi moderne dobe, ki so zlasti med vojno in po vojni butali v hišo vere in povzročili toliko gorja in bolečin, ki jih je bil deležen tudi pokojni gospod profesor. Prevrat je hotel uničiti krščansko dediščino. V človeku pa ni le spomin, pač pa tudi spominjanje kot pravi Tomaž Akvinski. Po zaslugi mož in žena kakršen je bil Milan Komar, ki so se spominjali, je izročilo preživelo. Med drugim je tudi zapisal: »Vplivamo predvsem s tem, kar smo«. Hvala Bogu, da so ostali in živeli pokončni ljudje – čeprav jih je prevrat hotel odstraniti – zato je spominjanje ... Trdne krščanske korenine, vztrajnost, upanje, vera in ljubezen, do naroda, domovine in do Boga.

Komarju je bila blizu Avguštinova misel, da je boljša verna nevednost kakor ošabno znanje. Zato seveda zanj ni bilo prostora v dneh ošabne revolucionarnosti, ki je odstranjala drugačnost. On pa se je zavzemal za pravico do drugačnosti: »V tem čudovitem redu (sveta) ima vsaka stvar svoje mesto....ravno v tem da zavzema svoje mesto in opravlja svoje poslanstvo, doprinaša k skupnemu redu, ki je vsestransko smotrno zasnovan.«

Pokojni je trdno veroval v ta globlji temeljni red, ki ga ne more premakniti noben prevrat, saj je zapisan v človeških srcih in vedno znova vstaja iz podedenj in zmed. Zaradi te globoke vere zanj ni bilo prostora doma, kajti tu se je vzpostavljajl prisilni pozunanjeni red. Ob vsem tem je pokojni ohranjal iz krščanskih temeljev v zaupanju v Boga vedrino in optimizem, ki sta premagovala dalj in stran ter razpetost med dom in tujino. Križaril je po odisejadah duha in vedno našel varen pristan v veri in zaupanje v Boga, ki ga ni omajala nobena preizkušnja. Njega in vse, ki so iskali svobodo, je sprejela prostrana Argentina in njegova misel se je razpela nad južni križ. Tudi on je eden izmed mnogih, ki je potrdil, da smo Slovenci razgledani, podjetni, smeli in ustvarjalni predvsem pa sposobni prenašati življenjske križe. Zato je njegova misel burila ne le srca rojakov pač pa tudi ostalih Argentinecev in tako prodrla v špansko kulturo, da so iskalci dojeli globine duha, ki jim ga je odkrival. Končno je to potrdila tudi Univerza v Ljubljani, ki je gospoda profesorja tik pred smrtjo proglasila za častnega senatorja Univerze. Vesel je bil tega priznanja. Na tej univerzi je mogel ob svojem zadnjem obisku v Sloveniji tudi predavati, njegova filozofska misel pa je v knjižni obliki spet našla pot med slovenske bralce.

V imenu dekana Teološke fakultete Univerze v Ljubljani Bogdana Kolarja, verjetno v imenu večine slovenskih filozofov in osebno, se Vam, spoštovani gospod profesor Milan Komar zahvaljujem za zvestobo misli, za Vašo potrpežljivo vztrajnost v križih in preizkušnjah, da ste dvigali duha in usmerjali v prihodnost, da se bi tudi prihodnji rodovi slovenskih mislecev stalno spominjali te križeve preteklosti, ki naj nas, kot ste radi poudarjali, tudi naprej ohranja na trdnih, realnih tleh in tako pušča duhu svoboden polet.

Kljub temu, da so hoteli to preprečiti, je bil to tudi Vaš čas. Bil je čas, ki Vam je bil dan, čas Vašega in našega življenja, Vaše in naše uresničitve in Vaše in naše usode, kakor lahko spet povzamemo Vašo misel: »bil je človeški, osebni, neponovljivi, samo naš čas.« Zdaj se je ta čas za Vas iztekel v večnost. Počivajte v miru!

Svojcem iskreno sožalje !

Janez Juhant (beseda ob grobu)

Iz pisma Komarjevi gospe (Zorko Simčič)

Danes mineva teden dni, odkar smo Milana pokopali. Kako je bilo, bosta Vam in sestram povedala »fanta«. Tudi o maši, ki jo je darovalo pet duhovnikov in ki jo je vodil ljubljanski pomožni škof Anton Jamnik, (že od nekdanj Milanov občudovalec) skupaj s prof. Janezom Juhantom in Robertom Petkovškom (oba profesorja filozofije na Teološki fakulteti Ljubljanske univerze). Petje je bilo ljudsko, vmes pa je Marko Fink zapel *a capella* lepo obhajilno pesem. Berilo je bral Lenart Rihar (nečak g. Janeza Riharja, predsednika Rafaelove družbe, ki se pogreba žal ni mogel udeležiti). Med mašo je imel škof pristrčen nagovor, takoj po maši pa smo se Milanovemu spominu poklonili: najprej Janez Juhant, predstojnik katedre za filozofijo na Teološki fakulteti Univerze Ljubljana, v imenu fakultete in Univerz, nato jaz v imenu tukajšnjih prijateljev kakor slovenskih in argentinskih onkraj morja; nato sta še govorila Bojan Žalec v imenu filozofov in lic. Tomaž Debevec v imenu Milanovih učencev. Po maši smo se podali do groba, kjer je škof zmolil pogrebne molitve, Jurij in Tone pa sta položila v grob šopek s slovensko in argentinsko zastavo. Za slovo smo vsi skupaj zapeli Gozdič je zelen ... Lahko si mislite, kako nam je vsem bilo pri srcu ... v tistem trenutku še posebej tudi ob mislih na Vas ...

Dan pred pogrebom sem govoril z direktorjem televizije, ki je bil takoj zato, da smo posneli Milanove slovenske in španske knjige, na dan pogreba pa je bilo po TV pri večerni oddaji predvajano kratko sporočilo: komentator je govoril o Milanovem delu, pokazali so vse njegove v slovenščini in španščini izdane knjige, na koncu pa je še Bojan Žalec spregovoril nekaj besed o značilnosti Milanove filozofije.

Opomba v »Črnem tekaču«

Milan Komar (1921, Ljubljana – 2006, Buenos Aires), filozof, univerzitetni profesor na buenosaireški Katoliški univerzi, častni senator Univerze v Ljubljani. Pri predavanjih za rojake je pogosto citiral Prešerna, Cankarja, Tavčarja, Preglja itn. – ob Župančičevi *Podobi* («O, da mi je priti do svoje podobel!») je nekoč prebil nekaj ur – a tudi ko je govoril Argentincem, je v predavanjih iz filozofske antropologije marsikateri primer ilustriral s primerom iz slovenske književnosti. – Tokrat je šlo za Cankarjevo *Majsko veselje*, za črtico o veselih otrocih na izletu ter o zlobnežu, ki vrže mednje pest novcev, in se v hipu v njih porodi zavist, poželenje. – Komarjeva v slovenščini pisana dela: *Pot iz mrtvila* (Slovenska kulturna akcija, Buenos Aires, 1965; dopolnjen ponatis: ŠOU, Ljubljana, 1999), *Razmišljanja ob razgovorih* (Družina, Ljubljana, 2000) in *Iz dolge vigije* (Družina, Ljubljana, 2002). – V španščini: *Orden y Mi-*

sterio (EMECE editores, Buenos Aires – Rosario, 1996), prevod: *Red in misterij* (María Debevec Simčič, ŠOU, Ljubljana, 2002), *La verdad como vigencia y dinamismo* (*Resnica kot veljavnost in dinamizem*; prevod María Debevec Simčič v knjigi *Iz dolge vigilije*), *La vitalidad intelectual* (Ediciones Sabiduría Cristiana, Buenos Aires, 2000), *Modernidad y posmodernidad* (2001), *Los problemas humanos de la sociedad opulenta* (2001), *El tiempo humano* (2003), *El tiempo y la eternidad* (2003), *El Nazismo – Una perspectiva transpolítica* (2005) in *El Fascismo – Una perspectiva transpolítica* (2005). Z. S.

Utemeljitev podelitve naziva »častni senator UL« prof. dr. Milanu Komarju (Argentinska katoliška univerza)

Milan (Emilio) Komar se je po 2. svetovni vojni znašel v reki beguncev, ki so morali zapustiti svoje rodne domove in si ustvariti nov dom v tujini. Rodno Primorsko je po 1. svetovni vojni pred italijansko okupacijo zapustila že njegova družina, ki se je naselila v Ljubljani. Tu je Milan Komar naredil gimnazijo in se vpisal na pravno fakulteto. Že v študentskih letih se je močno zanimal za filozofijo. Nanj sta pomembno vplivala akademik Aleš Ušeničnik in prof. Josip Turk, predstavnika novotomizma na Slovenskem, najbolj pa Evgen Vasiljevič Spektorski, ruski emigrant, zadnji nekomunistični rektor kijevske univerze, ki je na ljubljanski pravni fakulteti predaval sociologijo. Spektorski ga je navdušil za študij Valvasorjevega sodobnika, kranjskega državoslovca, jurista in pravno-političnega filozofa Franca Alberta Pelzhofferja, obenem pa tudi za Christiana Wolffa, nemškega filozofa iz obdobja racionalizma. Študij je končal leta 1943 na filozofski fakulteti salezijanske univerze v Torinu z doktoratom na temo Pravična vojna pri Vitoriji in Suárezu.

Pot je Milana Komarja po 2. svetovno vojni odvedla v Argentino, kjer se je najprej preživljal z ročnim delom in nadaljeval študij filozofije in pedagogike. Postopoma je začel na raznih visokošolskih ustanovah poučevati humanistične predmete, zlasti klasične jezike in filozofsko antropologijo. Leta 1963 je postal redni profesor za novoveško filozofijo in leta 1971 za filozofsko etiko na novo ustanovljeni Argentinski katoliški univerzi v Buenos Airesu. Tam je učil do upokojitve leta 1998, s svojimi predavanji pa je bil tudi reden gost na mnogih drugih visokošolskih ustanovah.

V raziskovalnem delu se je posvečal predvsem misli Tomaža Akvinskega in Christiana Wolffa, »najbolj sistematičnega predstavnika racionalizma«. Raziskave so ga privedle do sklepa, da je sodobna filozofija Akvinca po krivici obdolžila racionalizma. Takó mu je na svojevrsten način uspelo rehabilitirati Tomažev realizem, kar je odmevalo tudi v mednarodni strokovni javnosti.

Na pogrebu

Foto Matej Erjavec

Sam sebe ima za predstavnika realizma in s tega vidika je odgovarjal na različna filozofska vprašanja. V nasprotju z novoveško filozofijo, ki je svojo zgodovino razumela kot vedno večji obrat misli k sami sebi, je Komar filozofijo razumel kot mišljenje, usmerjeno k stvarnosti. S tega vidika je prevrednotil zgodovino filozofije, na tomistični realizem pa je postavil tudi antropologijo in etiko. Ko je Urad za duševno zdravje pri OZN organiziral filozofske tečaje za psihiatre in psihologe, je to nalogo zaupal Komarju in njegovemu razumevanju človeka.

Najodmevnejše poglavje v Komarjevem delu zavzemajo njegovi tedenski filozofski tečaji. Več kot štirideset let je z njimi privabljal široke kroge poslušalcev in jih po sokratsko usposabljal za družbeno-kritično in filozofsko dosledno mišljenje. Med stotinami tečajev, med katerimi so mnogi trajali po celo leto, najdemo naslove, ki posegajo v samo jedro družbene problematike. Teh tečajev Komar ni namenjal le špansko govorečim poslušalcem, ampak je z njimi prihajal tudi v številčno skupnost Slovencev v Argetini. Množična obiskanost tečajev govori o aktualnosti in vabljivosti Komarjevega sloga filozofiranja. Komar ni le mislec, ampak tudi pesnik. Poleg svojih pesmi je objavil nekaj pesniških prevodov in zapisov o pomembnih slovenskih kulturnikih.

Njegov pretanjen odnos do slovenskega jezika se kaže tudi v njegovi filozofski terminologiji in slogu.

Za svoje delo je bil Komar že odlikovan z visokimi argentinskimi državnimi odlikovanji, papež Janez Pavel II. pa ga je leta 1992 odlikoval z redom komandatorja viteškega reda sv. Gregorja Velikega. Je tudi edini Slovenec, katerega ime je od leta 1963 mogoče zaslediti v argentinskem Kdo je kdo?

Milan Komar, nekdanji študent ljubljanske univerze, je dolga leta svoje ga življenja v tujini na vrhunski način zastopal slovenskega znanstveno-akademskoga duha. Velik je tudi njegov prispevek h kulturnemu življenju slovenskih zdomcev v Argentini. Zato je Senat Univerze v Ljubljani sprejel sklep, da mu za njegovo življenjsko delo podeli naziv »častnega senatorja« Univerze v Ljubljani.

(Milana Komarja nekoliko poznajo slovenski filozofi, širši javnosti pa je manj poznan. Zato se nam zdi primerno objaviti utemeljitev priznanja, s katerim ga je počastila Ljubljanska univerza in dve poslovilni besedi s pogreba.)

OČETOV NAŠIH IMENITNA DELA

Proslava in odkritje spomenika ob stoletnici smrti Gregorja Kreka

Življenje in delo utemeljitelja slavistike na univerzi v Gradcu dr. Gregorja Kreka sem temeljito raziskal in opisal v šestih poglavjih zbornika *Loški razgledi* v letih 1993 do 2004. Gregor Krek je umrl 2. avgusta 1905 in ob stoletnici smrti sta Inštitut SAZU za narodopisje Ljubljana in Inštitut za slavistiko Karl Franceve univerze v Gradcu organizirala mednarodni simpozij o njem, ki je prvi dan, 20. oktobra 2005, potekal v Gradcu; drugi dan, 21. oktobra, pa v Krekovem rojstnem kraju v vasi Četena Ravan v Poljanski dolini na Gorenjskem. V zaključek Krekovega slavlja se je vključila vaška in krajevna skupnost ter s pomočjo občine Gorenja vas – Poljane pripravila proslavo in odkritje Krekovega doprsnega spomenika ob vhodu v rojstno vas v soboto, 22. oktobra 2005 ob 11. uri.

Na dan proslave je po jutranji megli posijalo sonce in napovedalo lep jesenski dan. Vsa narava je zažarela v pestrih jesenskih barvah. Po 10. uri so začeli prihajati sodelujoči v proslavi in kmalu tudi drugi udeleženci. Ob vnuku Miroslavu Kreku je prišla njegova hčerka Lidija s soprogom Bavdažem. Krekova vnukinja Milena pa je v vasi prenočila s hčerko, ki je tudi njena voznica.

Pogled na Četeno Ravan

Avtor članka govori

ti vrnil v svojo rojstno vas. Nastal je na podlagi dolgoletnih raziskav o svojem sovaščanu v Arhivu Slovenije in tudi v arhivih v Gradcu in na Dunaju. Po govoru sva z bratom Pavletom Dolencem, lastnikom zemljišča, kjer je postavljen kip, ta kip tudi odkrila. Odmotala sva slovensko zastavo, ki ga je skrivala. Prikazalo se nam je obličje evropsko slavnega učenjaka, ki je poleg klasičnih znal vse slovanske jezike. Kip je delo akad. kiparja Metoda Frlica z bližnjega Malenskega vrha.

Na spomeniku je napis:

DR. GREGOR KREK

1840–1905

RAZISKOVALEC SLOVANSKE SLOVSTVENE FOLKLORE

UTEMELJITELJ SLAVISTIKE NA UNIVERZI V GRADCU

Tadeja pa je napovedala slavnostnega govornika, znanega slavista akademika Matjaža Kmecla. Na začetku je pozdravil Krekove svojce, ki so nekateri prišli od daleč preko Atlantika. Gregorja Kreka, ki je uspel priti na tujo, graško univerzo, ker Slovenci svoje še nismo imeli, in tam ustanoviti slavistično fakulteto, pa smo kar preveč pozabili.

Razveselil nas je s svojim prihodom predsednik Zveze slavističnih društev Slovenije Miran Hladnik.

Ob napovedani uri je napovedovalka proslave, mlada slavistka Tadeja Dolenc iz Hotovelj pri Poljanah napovedala začetek proslave z nastopom pevskega zbora *Javorski pevci*, ki je pod vodstvom dirigenta Pavla Dolenca zapel rodoljubno pesem iz Krekovega časa *Slovenec sem*. Nato je Tadeja napovedala moj uvodni govor, to je govor prof. Janeza Dolenca, slavista v pokoju, raziskovalca življenja in dela Kreka. Govor sem naslovil *Slavist, ki se je sto let po smrti*

Javorski pevci so potem zelo lepo zapeli pesem na besedilo Gregorja Kreka *Oblakom*, izpoved domotožja po rojstnem kraju, ki jo je pred več kot sto leti uglasbil skladatelj Anton Nedved, za moški zbor pa priredil Pavel Dolenc. Tadeja je napovedala tudi svojega očeta Jožeta, ki je recitiral Krekovo pesem *Otožnost*, potem pa še šolarja Blaža Dolenca, ki je občuteno povedal Krekovo pesem *Materi v spomin*. Krek je izgubil mater star tri leta. Javorski pevci so zapeli še dve domoljubni pesmi.

Tadeja je potem sporočila, da bo sedaj živeči doktor iz vasi Četena Ravan, Bogdan Dolenc, profesor na Teološki fakulteti v Ljubljani, blagoslovil novo odkriti kip s sodelovanjem nam že znanega učenca Blaža Dolenca. Spoštljivo smo spremljali ta obred, ki je zaključil proslavo.

Janez Dolenc je pozval vse navzoče, če bi se rad še kdo oglasil pri mikrofону. Prvi se je javil predsednik krajevne skupnosti Javorje Janez Pelipenko in v imenu odsotnega župana Mohorja Bogataja čestital vaščanom k odkritju kipa pomembnega sovaščana, pomembnega za vso občino in za slovensko kulturo sploh. V imenu vaške skupnosti se je Pavle Dolenc zahvalil sponzorjema občini Gorenja vas in Janezu Dolencu ter prevzel spomenik v varstvo in skrb. Oglasil se je še predsednik slovenskih slavistov prof. Miran Hladnik in se zahvalil organizatorjem za lepo prireditvev in ponovno uvrstitev Kreka med pomembne in zaslužne slovenske slaviste. Nazadnje je pristopil še vnuk Miroslav Krek in se v imenu Krekovih svojcev zahvalil za vse, kar smo storili za počastitev spomina na njegovega starega očeta Gregorja.

Za zaključek so bili vsi navzoči povabljeni k mizam pred Tavčarjevo domačijo na okrepcilo in kozarec pijače, kar so pripravile skrbne vaške gospodinjne. Povabljeni tudi na obisk vaškega muzeja pri Davčenu, kjer je urejen poseben Krekov kot z dokumenti, slikami in tiski iz njegovega časa. Tako se je vrnil Gregor Krek v svojo rojstno vas.

Slavnostni govornik akad. Matjaž Kmecl

Janez Dolenc
(Vse fotografije Janez Dolenc)

POKLIC HVAČARJEVEGA OČETA

Njegov sin je bil Matevž Ravnikar Poženčan

Najstarejša slovenska založba je ob letošnjem kulturnem prazniku opravila tisto, kar bi moralo biti napravljeno že zdavnaj. Ob pomoči Občine Cerklje na Gorenjskem je izdala *Poženčanovo berilo*, v katerem je izbor izvirnih pesmi Matevža Ravnikarja in nekaj njegovih zapisov ljudske poezije in proze, ki jo je prav on prvi na Slovenskem zbiral in zapisoval. Poudarek je na avtorjevi izvorni poeziji, doslej javnosti povečini neznani. Tako je zdaj na pobudo Danie le Močnik, ki je literaturo izbrala in uredila, na enem mestu zbrano vse, kar je za Poženčana najznačilnejše.

Opisovalci Ravnikarjevih mladih let* kar po vrsti pišejo o revščini njegovega otroštva. Njegov delno ohranjeni rojstni dom v Poženiku pa tega ne potrjuje. Za tisti čas, ko so imeli reveži večinoma lesena bivališča, čeprav jih je Marija Terezija že pol stoletja prej prepovedala postavljati, je Hvačarjeva hiša na levem bregu Pšate dokaj solidno zidana stavba. Torej njegovi starši niso mogli biti ravno veliki siromaki.

Ker sem tudi sam sodeloval pri nastajanju *Berila*, sem nekaj dni pred njegovim izidom in javno predstavitvijo bolj slučajno kot z nekim določenim namenom še enkrat pogledal tisto stran kataloga ljubljanske normalke, kjer sta bila v tretjem razredu le tri mesta narazen vpisana dvanajstletni Prefchern François s svojimi izvrstnimi ocenami in desetletni Raunicher Matthieu s precej slabšimi**. Šolsko leto 1812/13 sodi v čas francoske okupacije in katalog je izpolnjen v francoščini, ki je meni španska vas, saj je bila v mojih mladih letih edini zveličavni jezik ruščina in posledice nosim vse življenje (pa ne samo jaz).

Doslej nisem bil nikoli posebno pozoren na tretji stolpec kataloga, kjer so vpisane rojstne fare učencev: de Rodain, de Zirklach itd. Zdaj pa sem opazil, da je naslov stolpca pravzaprav État de parents. Pravilno bi moralo pisati parents, to je prav blizu latinskemu parentes – starši, kar so me naučili že v gimnaziji: torej stan staršev. Pri večini podeželanov je pisalo payson, tudi pri Prešernovem, zato sem kar hitro razumel: kmetje. Pri Ravnikarju pa je pisalo maçon, beseda, ki mi ni prav nič pomenila. Pomislil sem na znano besedo framason – prostozidar. Mogoče je prevod tujke v slovenščino dobeseđen in je bil Matevžev oče Valentin Ravnikar zidar? Če bi imel francoski besednjak, bi si na vprašanje lahko hitro odgovoril. Pa ga nimam. Ura je bila blizu polnoči, zato prijatelj, ki so v znanju jezikov na višji stopnji kakor jaz, ki sem skoraj v kameni dobi, ni kazalo klicati. Vendar vprašanje nikakor ni moglo čakati

do jutra in ker nisem mogel naravnost, sem jo ubral po ovinkih. V francosko-nizozemskem besednjaku sem našel: maçon - metselaar. Zdaj sem vedel prav toliko kot prej. Nič. V nizozemsko-nemškem pa sem končno našel potrditev svoje domneve: metselaar - der Maurer. Če verjamem vpisu v katalog, je bil stari Hvačar iz Poženka št. 29 res zidar.

Zimski pogled na Poženčano rojstno hišo

Foto J. Močnik

Seveda pa s tem polnočnim odkritjem nisem mogel biti kar zadovoljen. Da si razpršim tudi najmanjše dvome, sem svojo novo ugotovitev kasneje še preveril. V ljubljanskih šolah najdemo devetletnega Matevžka prvič v šolskem letu 1811/12 v drugem razredu normalke. Oče Valentin je vpisan kot zidar. Preveril sem tudi vse vpise v katalogih ljubljanske K&K gimnazije. Razen enega vpisa v tretjem gramatikalnem razredu, ko se pomotoma pojavi Häusler, je oče do konca srednjega šolanja vedno zidar. To mi je razpršilo tudi zadnje dvome.

Matevž Ravnikar Poženčan bi na koncu zgodbe najbrž zapisal z evangelistom Lukom: Kdor išče, najde.

Janez Močnik

* Na poznanstvo s Prešernom je bil Ravnikar celo življenje zelo ponosen. Janez Trdina govori celo o iskrenem prijateljstvu, kar je najbrž nekoliko pretirano. Res pa je Poženčan velikega pesnika spoštoval in mu po smrti zapel elegijo Pri žaljah kranjskega mesta, ki je ena najpristnejših otožnic velikemu pesniku v spomin.

** Ivan Lavrenčič v *Zgodovini cerkljanske fare* (1890), France Koblar v *SBL*, Makso Pirnat v zborniku *Od Ilirije do Jugoslavije* (1931), Črtomir Zorec v *Snovanjih* (1975) itd.

»ENTUZIASTIČNO PRIDNI SLAVIST«

Ob dvestoletnici smrti Jurija Japelja

Letos 11. oktobra bo minilo že 200 let od smrti odličnega teologa in kulturnega delavca Jurija Japelja. Jurij Japelj je v prvi vrsti pomemben kot cerkveni pisatelj in jezikoslovec. Rojen je bil očetu posestniku v Kamniku 11. aprila 1744. Njegov oče se je pisal Apel in bil doma z Bevki pri Vrhniki. Po poklicu je bil pek. Jurij je prvi pouk dobival pri Mihi Paglavcu, latinski pouk pa pri jezuitih v Ljubljani. S plemiškim sošolcem Hohenwartom je nadaljeval študije v Gorici in v Gradcu. Posvečen je bil leta 1769 v Trstu. Leta 1771 je postal kaplan pri sv. Antonu v Trstu. Že leta 1773 je postal škofijski tajnik in notar v Ljubljani ter 1779 vodja Schillingovega beneficija pri sv. Petru v Ljubljani. Leta 1787 je bil premeščen kot kurat na novoustanovljeno faro na Ježici. Leta 1795 je odšel v Naklo za župnika in dekana. Kot ugleden duhovnik je postal leta 1799 vodja celovškega semenišča, leta 1800 pa stolni kanonik. Leta 1806 je postal še šolski nadzornik in konzistorialni svetnik v Trstu. Izvolili so ga že za škofa, a je prej umrl. Kot vidimo, je Jurij Japelj svojo življenjsko pot začel kot preprost kamniški občan, a zveze z aristokratskim svetom in njegovo obsežno znanje jezikov so bili nedvomno povod, da ga je ljubljanski škof Herberstein že leta 1773 pozval v Ljubljano in mu namenil poglobljeno vlogo pri svojem janzenističnem knjižnem programu. Japelj je poskušal okoli leta 1775 prevesti Metastasijevo spevoigro Artakserkses, ki jo je uglasbil nemški komponist Hasse, a mu je uspelo priti le do desetega prizora. Bil je član goriške Akademije arkadijcev in je kljub strogemu janzenističnemu prepričanju ljubil nekoliko lahkomišelnih verzov. Okrog leta 1780 je pripravil zbornik duhovnih pesmi in poleg pesmi o Kristusovem trpljenju prevajal dramatiko Jeana Racina in nemške pesnike. Ohranili sta se dve njegovi izvirni pesnitvi, v katerih je skušal izraziti ljubkost s podobno človekoljubno stvarnostjo kakor Vodnik v Zadovoljnem Kranjcu. Jezikovno in metrično je uspel s prevodi jožefinskih cerkvenih pesmi. A ne samo v teh, temveč v vseh prevodih in izvirnih poskusih je dosledno upošteval zakone kvalitativnega merjenja zlogov. Japelj in Linhart sta uvajala akcentuacijski metrični sistem pod vplivom italijanske poezije ter uradne jožefinske cerkvene pesmi v melodijah avstrijskega komponista J. Haydna v naše slovstvo. S tem se je slovensko umetno pesništvo naglo bližalo novodobni poeziji drugih evropskih narodov.

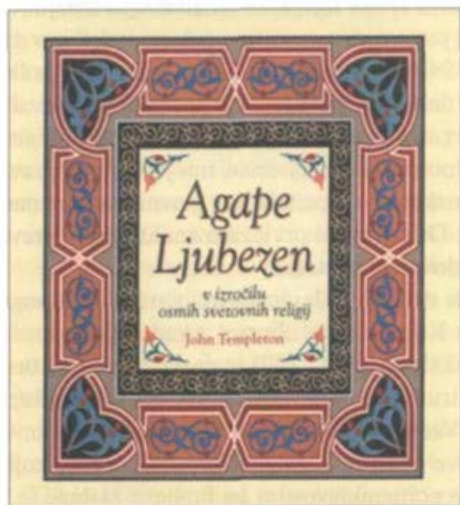
Po škofovih navodilih je Japelj začel že leta 1777 prevajati *Ta veliki katekizem*, ki je nato večkrat izšel (1779, 1787, 1789, 1793, 1804, 1809). Dve izdaji sta bili dvojezični (1779 in 1789). Izdajal je še druge cerkvene knjige v smislu

jožefinske reforme. Prevoda pesmi *Pred tabo na kolenih* in *Pred stolom tvoje milosti* sta izšla prvič že leta 1784 in 1788. Leta 1786 so izšle njegove *Zbrane molitve*. Značilno za izdaje raznih tovrstnih molitvenikov je, da jim je Japelj dodal tako Pesmi pred pridigo, pesmi in litanije ter svojim izdajam *Listov in evangelijev* tudi mali katekizem. Tako prva izdaja iz leta 1787 kaže le prapopisno popravo Dalmatinovega besedila. Vendar Japelj ni ostal le pri tem. Kot kaže, Herberstein ni dal dovoljenja za izdajo slovenskega prevoda *Biblije*, zato se je tega lotil Japelj s sodelavci. Po Herbersteinovem ukazu je Japelj leta 1783 organiziral prevod celotnega *Svetega pisma*, od začetka s pomočjo Blaža Kumerdeja. Delo pri prevajanju *Svetega pisma* pa ni potekalo po predvidenih rokih, saj je medtem mecen škof Herberstein umrl, Kumerdej je odšel v Celje, Japelj pa je postal župnik na Ježici. Čeprav je opaziti pri Japljevih prevodih celo izboljšanje jezika, ni bilo vse znak napredka. Japelj je s sodelavci prevod *Svetega pisma* naslonil večinoma na gorenjsko narečje in s tem pripomogel k poenotenju jezika. Toda pri prevajanju so se pojavili prepiri z Japljem. Peto knjigo *Peteroknjižja* je prevedel sam. Nasprotovanje Japlju ni izhajalo samo od teologov; kritika je namreč zadevala tudi jezikovno stran prevoda. Japelj je uvidel, da bo delo potekalo le, če ga odda tudi nekaterim drugim sodelavcem. Leta 1796 je od nameravanega drugega zvezka *Stare zaveze* mogel izdati le prvi del, ki ga je poslovenil Šraj. Medtem pa je opozicija proti Japlju že tako uspela, da je vodstvo pri prevodu prevzel izobraženi Škrinjar (po leg Travnja). Pod vodstvom opozicije Debevca, Vodnika in Škrinjarja, ki so se jezili nad germanizmi Jurija Japlja, so izdali drugo izdajo *Novega zakona* leta 1804, kar je Japlju povzročilo precejšnjo žalost. Japelj je v duhu škofa Herbersteina izdal leta 1794 *Pridige za vse nedele skuzi lejtju*, saj je škof želel, naj bodo pridige kratke (ne daljše kot pol ure), kar je Japelj upošteval. Japelj je obljubil tudi pridige za praznike v novi izdaji, ki pa niso izšle. Kopitar, ki je imenoval Japlja »entuziastično pridnega slavista«, mu je odrekal pravi čut za jezik in v njegovem slovničarskem delu označil kot glavno napako nasilno težnjo po sistemih in pravilih. Da ni ravnal pri jeziku analitično in preveč po sistemih, je Japlju očital tudi slovničar Metelko.

Posebno veselje do dela je Japlja navdajalo kar zelo pogosto. Tako je skupaj z Edlingom in Kumerdejem obnovil Akademijo operosov, ki ji je bil tajnik. Za peterburški slovar (leta 1790) je poslal slovenske besede. Na Ježici se je kot prvi župnik trudil, da bi povečal cerkev, zidal novo župnišče in se ukvarjal s sadjarstvom. Vse svoje premoženje je zapustil revnim; v njihovo korist je dal izvršitelj njegove oporoke Žiga Zois prodati njegove knjige in rokopise na javni dražbi. Kljub pomanjkljivostim so Japljeve zasluge še vedno dokaj veli-

ke. Poglobil se je v knjige pisateljev 16. stoletja in iz njih črpal znanje za urejanje jezikovnih razmer in se zato pri prevajanju *Svetega pisma* kar tesno oklenil Dalmatina. Umaknil je sicer nekatere njegove popačenke, vendar je še ostalo nekaj tujk. Sprejel je nekatere dobre poteze v jeziku, ki jih je sprejela tudi njegova sočasna praksa; nikoli pa ni Dalmatinu v tej smeri suženjsko sledil. Po njem je sprejel glasoslovje, v oblikah pa uveljavljal živi jezik. V *Bibliji* je ohranil Dalmatinov, od moderne vokalne redukcije nedotaknjeni glasovni sestav, v oblikoslovju pa se je ravnal po gorenjski govorici 18. stoletja. Pri tem je nastalo, kot smo že omenili, več pravopisnih in leksikalnih izboljšav prejšnjih in sodobnih pisateljev. Pozneje pa se je tako jezikovno izčistil, da je *Job*, zadnji njegov prevod, že primerno lep. Japelj je ustvaril podlago poznejšemu prevodu *Biblije*, kot tudi sedanjemu pismenstvu. S tem se je uspešno zapisal v našo kulturno zgodovino.

Bogo Jakopič

»MOŽ ŠIROKIH POGLEDOV«

Ob 150-letnici Ignacija Žitnika

»Žitnik je imel sicer ognjevito ime in besedo, v resnici pa je bil le ogenj, ki sveti in greje, nikoli ne ogenj, ki peče in žge.« (Slovenec, 28. december 1938)

Ignacij Žitnik, duhovnik, časnikar in politik, se je rodil pred 150 leti, 24. novembra 1857 in umrl, komaj 56 let star, 28. decembra 1913 v Ljubljani.

Rodil se je na Fužini pri Zagrajcu očetu Janezu in materi Alojziji, rojeni Zorc z Jame pri Dvoru (Dol. Fužine)¹. Očetov rod sicer izvira iz Raščice, od koder je bil njegov praded Simon (r. 1785), a njegov oče Janez je bil rojen (1832) v Gradišču pri Želimpljem. Prvorojeni Ignacij je imel še štiri sestre in enega brata. Drugorojena Ivana se je poročila z Jožetom Jernejčičem in ta rod še danes živi v njegovi rojstni hiši, Štupnikovem mlinu, tam kjer cesta in most zavijeta preko Krke v Suho krajino in kjer še danes meljejo žito.

Ignacij je šolo obiskoval do enajstega leta doma, potem pa ga je materina sestra Ivana vzela k sebi v Novo mesto, kjer je dokončal ljudsko šolo in tudi gimnazijo. Bil je odličen učenec. Že kot dijak je bil »navdušen Slovenec in Slovan ter je kot gimnazijec prišel radi svojega prevelikega slovanskega navdušenja s šolsko oblastjo navzkriž. Ko je v Rusko-Turški vojski Plevna padla, imel je Žitnik navdušen govor v novomeški gostilni pri Rozmanu ter je svoj govor zaključil s klicem: »Živio, Plevna! Žitnika bi bili radi tega klica skoro izključili iz gimnazije.«² Rožič dalje piše, da so leta 1877 »nevarnega« Žitnika vzeli iz osme šole k vojakom, Slovenski biografski leksikon pa navaja, da je moral k vojakom zaradi slovanskega navdušenja. Vojsko je služil v ljubljanski cukrarni do leta 1881, nato pa so ga poslali v kadetsko šolo v Trst. Tam se je zaradi neke računske naloge sprl z nekim nadporočnikom in bil kaznovan. To pa ga je tako vznemirilo, da se je obrnil na ljubljanskega knezoškofa Pogačarja, ki mu je izposloval odpust iz vojske in vstop v ljubljansko bogoslovje. Že kot tretjeletnik je bil 7. julija 1883 posvečen v mašnika. Novo mašo je imel v domači cerkvi v Zagrajcu, pridigal pa mu je kanonik ter državni in deželni poslanec Karel Klun.³

Prvo službeno mesto je dobil kot kaplan v Šentjerneju od 1884 do 1886, nato je bil za kratek čas, od jeseni 1886 do marca 1887, premeščen za kaplana v Dobrnič,

Stupnikov mlin, kjer cesta in most zavijeta preko Krke.

nato pa postal stolni vikar v Ljubljani. Čeprav je bil dopisnik Slovenca že kot kaplan, se v Ljubljani začne njegovo pravo novinarsko in politično delo. 11. oktobra 1887 je postal urednik pri Slovincu, kar je ostal do leta 1909, ko ga je že zdelovala bolezen, vendar je s časopisom sodeloval do konca. Stolni vikar je ostal do leta 1892, ko ga je tedanji knezoškof Missia poslal v Rim na Animo študirat filozofijo.⁴ Ko se je z opravljenim doktoratom vrnil iz Rima, je postal kurat v kaznilnici na Gradu, kar je ostal do ljubljanskega potresa 1895, ko je bila kaznilnica opuščena. Leta 1907 je bil imenovan za častnega kanonika in monsignorja, 1910 pa za stolnega kanonika in konzistorialnega svetnika. Po odhodu z ljubljanskega Gradu se je popolnoma posvetil javnemu delovanju.

Neutrudno je preko dvajset let urejal časopis Slovenec. Često je celo številko spisal sam. Pisal je uvodnike, politične komentarje, podlistke, polemiziral in poročal o političnih dogodkih iz deželnega in državnega zбора. Čeprav je bil kot pisec oster in piker, vedno in vsem razumljiv, ni bil nikoli žaljiv. Svojim političnim nasprotnikom je vračal duhovito, ni pa jih žalil, kakor so si to do njega dovolili drugi. Kakor je dejal sam Žitnik v svojem govoru v deželnem zboru 16. februarja 1895, je Tavčar izjavil, da »tam, kjer Žitnik sedi, jaz ne sedim«.

Fran Erjavec piše, da je leta 1887 prešlo uredništvo Slovenca od bolehnega Jeriča, ki je naslednje leto umrl, »na krepke rame mladega Ignacija Žitnika, s čimer je bil pritegnjen v politično življenje mož širokih in modernih pogledov, s krepko in jasno izoblikovano smerjo ter z neumorno in nesebično delavnostjo. Njegova sveža sila je prišla do izraza še tisto jesen ob priliki ostrega spopada s ›Slov. Narodom«, ki je nazval papeža ›izvrg človeštva«.»⁵

O njegovi marljivosti pa priča tudi sledeča ugotovitev: »Ko bi danes kdo zbral vse politične, kulturne, gospodarske, socialne in druge članke, katere je spisal dr. Žitnik tekom svojih let kot urednik in poslanec, imeli bi danes gotovo več debelih zvezkov ›Žitnikovih spominov«, ki ne bi bili nič drugega kot aktualen pregled političnega, gospodarskega in narodnega razvoja v Avstriji in v naši ožji domovini – Sloveniji, bila bi naša kulturno-politična zgodovina zadnjih 25 let.«⁶

Sam pa o svojih težavah pri urejanju časopisa in s politiko na splošno piše v pismu poslanskemu kolegu Šukljetu, katerega prijazno pismo mu je bilo »vsaj neka tolažba v tlačanskem boju z našimi ›jakobinci«. Oprostite ta izraz, zapisati sem hotel hujšega. Dokler sem bil dijak in pozneje, dokler me ni sapa potegnila v Ljubljano na ›galejo«, bil sem idejalen, preidejalen. Kdor je le vrstico v kakem listu napisal, tega sem častil in iskal njegove slike za svoj album. A sedaj, ko vidim to početje od blizu in gledam v tukajšnjo politično kuhinjo, krog katere sede dr. Vošnjak, dr. Tavčar, Ivan Hribar, Železnikar in par propalih dijakov, ter zrem neumorno množico trabantov, ki se z zavihanimi rokavi sučejo okoli svojih milostnih gospodov, – bolelost mi trga srce in – 32-letnemu možu zalivajo mi često solze oko. Raztrgal sem vse podobe mož, ki se narodu vsiljujejo kot jerobi in vsakega pobijajo s kiji, ki vedno ne vleče v njihovem ujesi ... Priznam, da mi v razpaljenosti – kajti nisem golobje naravi – večkrat

Hinko Smrekar (1863–1942): karikatura dr. Ignacija Žitnika; kolorirana perorisba s tušem, 41 x 26,3 cm NG G 1405. Foto: Fototeka Narodne galerije (Bojan Salaj)

uide izpod peresa beseda, ki ni na pravem mestu, toda s temi ljudmi je vsaka mirna in stvarna polemika nemogoča. »Mi smo mi«, in kar mi rečemo v »Narodu«, to mora veljati! Ko bi jaz imel le jednega sodelavca, ki pozna vse razmere itd. in uvaža tudi proti nasprotniku dostojnost, iztrebil bi iz našega lista vso »Kirchsturmpolitik« ter s časom naredil list, da bi ga lahko vsakdo čital. Voljo imam in roke proste – *sed desunt vires*. Sicer pa napredujemo z naročniki v omikanih krogih ...«⁷

Čas, v katerem je deloval Ignacij Žitnik, je bil čas delitve duhov. Začetek boja za načela, in načelen kakor je bil, je imel dovolj dela. To je bil čas papeža Leona XIII. in njegovih okrožnic, pri nas čas goriškega škofa Antona Mahničiča. Zlasti do prve vojne je bila to doba, ko se je katolicizem in njegova stranka organizacijsko in idejno utemeljila, hkrati pa je to čas katoliških shodov, zavzemanja za socialno pravičnost in malega človeka ter splošno volilno pravico. Katolicizem se je razvil v najmočnejšo idejno in politično silo na Slovenskem. Veliko zaslug za to pa gre slabostim in nesposobnosti liberalnega tabora. Med obema strujama se je razvil hud in pogosto brezobziren politični boj, ki ga je razvoj tiska in splošna demokratizacija le še zaostrovala.

V času Žitnikovega življenja so potekali štirje katoliški shodi. Prvi in najpomembnejši je bil leta 1892, drugi leta 1900 in tretji 1906 leta. Četrti, ki se je imenoval tudi slovensko-hrvaški je potekal leta 1913. Pri shodih je imel vidno vlogo tudi Žitnik, vsi pa so usodno posegali v slovensko politiko, predvsem v razvoj in usmeritev katoliške stranke, saj so bili to, v današnjem jeziku, programski kongresi stranke. Najpomembnejši je bil, kot rečeno, prvi, ki je hotel oblikovati vseslovenski katoliški program, zato so v pripravah delo razdelili v šest odsekov, Žitnik je sodeloval v odseku za socialne zadeve in bil na shodu referent za delavsko vprašanje. Njegova resolucija je bila na shodu sprejeta. »... v korist delavcev je pa zahteval odsek smotreno ureditev vse produkcije in varstvo delovnih moči, preprečitev nepremišljenega snovanja novih industrijskih podjetij, skrčenje maksimalnega delovnega časa, uvedbo delavskih zaupnikov in rabsodišč, odpravo nočnega dela za ženske in omejitev tega dela za moške, ločitev moških in ženskih delovnih moči v podjetjih ter ustanavljanje katoliških delavskih društev; posebno pa je še naglasil zahtevo po splošnem nedeljskem počitku.«⁸

Največ slovenske inteligence tedanjega časa je bilo med duhovniki in ti duhovniki so bili povečini iz ljudstva, kmečkega porekla, in tak je bil tudi Žitnik. Poznali so probleme in revščino slovenskega kmeta in bili posebno občutljivi za probleme kmetijskega stanu. Naslonitev na široke množice, demokratizacija in organiziranost teh množic ter splošna volilna pravica so bili temelji, na katerih so hoteli streti moč Tavčar-Hribarjevih liberalcev, ki so bili v koaliciji z nemškimi veleposestniki barona Shwegla. Liberalci so bili povečini posvetna inteligenca, učitelji, odvetniki, notarji ... Liberalci so volitve dobivali v mestih, volivci so bili trgovci in uradniki, paktirali pa so tudi z liberalnimi Nemci, ljudstvo pa je bilo po veliki večini katoliško in podeželje je bilo volilna baza katoliške stranke. »Katoliški narodnjaki so podpirali socialne zahteve kmetov in delavcev, zato pa so lahko na volitvah računali na podporo ljudskih množic v boju proti liberalcem in socialdemokratom.«⁹

Katoliška stran je bila, za razliko od liberalcev, bolje organizirana; res, da so včasih izkoriščali tudi cerkveno organizacijo, imeli so politični program, zato so lahko tudi organizirali večje shode, mobilizirali množice, kar liberalcem nikoli ni uspelo, česar pa pravzaprav niti poskušali niso. Klerikalci so se zato zavzemali za splošno volilno pravico, liberalci pa so temu nasprotovali.

Poleg tega, da se je bavil z »žurnalizmom«, je bil Žitnik tudi neutruđen politični delavec, prijatelj in sodelavec Janez ev. Kreka. Bil je organizator stranke, govornik na shodih, avtor resolucij in pravi ljudski tribun, ki je delal po svojem prepričanju, za časti pa se ni brigal. Zaradi svoje politične aktivnosti je bil tudi večkrat voljeni zastopnik ljudstva. Za poslanca v kranjski deželni zbor v kmečki kuriji je bil izvoljen 1889, 1895 in 1901 (v sodnih okrajih Trebnje, Stična, Žužemberk, Mokronog, Litija), 1908 in 1913 (v sodnih okrajih Postojna, Planina, Logatec, Senožeče, Lož, Ilirska Bistrica). V tem zboru je bil nekaj časa načelnik finančnega odseka.

Za državni zbor je bil prvič izvoljen v kmečki kuriji leta 1897. Izvoljen je bil tudi 1900 (za sodne okraje Vrhnika, Litija, Stična, Višnja Gora, Ribnica, Velike Lašče), v splošni kuriji pa z veliko večino 1907 in 1911 (za sodne okraje Postojna, Planina, Logatec, Cerknica, Senožeče, Lož, Ilirska Bistrica). V državnem zboru je bil član proračunskega, obrtnega, tiskovnega, šolskega, železniškega in obrambnega odbora.

Fran Šuklje se spominja svojega »tovariša v parlamentu in dobrega prijatelja, ki ga imam še danes v živem spominu kot enega izmed najpoštenejših in najiskrenejših ljudskih zastopnikov ...«¹⁰

Zaradi njegovega pristnega značaja in dobrote je njegova smrt v decembru 1913 boleče zarezala med slovensko ljudstvo. Posebej tam, kjer je bil Žitnik

njihov voljeni zastopnik. »Dr. Žitnik je bil bolan veliko časa. Že pred 25. leti je začel bolehati na želodčni bolezni, ki se je zadnja leta razvila v želodčnega raka in ga v lepi moški dobi, starega 56 let pahnila v zgodnji grob.«¹¹

Slovenec poroča¹², da je na dan pogreba opoldne zvonilo po vseh vipavskih cerkvah. Razna društva so z oglašili vabila k pogrebu, žalne slovesnosti pa so se vršile tudi na Dunaju z najvišjimi predstavniki vlade in parlamenta. Širom Slovenije in prav tako na Dunaju so se brale maše za pokojnim. Veličasten pogreb (31. decembra 1913), z nepregledno množico ljudi, je iz Leonišča do cerkve Sv. Petra in dalje k sv. Križu vodil škof Jeglič. Slovenec¹³ na prvi strani poziva k postavitvi spomenika v znak hvaležnosti na njegovem grobu.¹⁴ »Pojnik niti toliko ni zapustil, da bi bil plačan pogreb, saj je živel od svojega ubožnega kanonikata ...«, so zapisali zajedljivo pri Narodu.¹⁵ Da Žitnik ni zapustil nič, razen nekaj knjig, poroča tudi Slovenec, vendar: »Znano je o njem, kako je radodarnih rok v življenju vse razdal karkoli je kaj imel. Ljudem, ki so ga hodili prosit, naj naredi zanje prošnje ... pisal zanje prošnje in posredoval zanje pri vseh mogočih uradih, ampak bi celo ... iz svojega plačeval. Nekaj dni predno so ga odpeljali v Leonišče, ga je nekdo prišel na dom prosit podpore, češ, da je pogorelec. Ignacij Žitnik je segel pod vzglavje in mu vrgel na mizo denarnico z zadnjimi vinarji, ki so mu ostali. Drugemu možu, ki je prišel zadnje dni k njemu po podporo, je izročil svojo suktnjo z astrahanskimi ošitki, ker mu drugega že več ni mogel dati.«¹⁶

Andrej Meglič

1. Sestra Ignacijeve matere, Ivana Zorc, je bila mati deželnega poslanca in župana Josipa Zorca iz Kandije pri Novem mestu.
2. Val. Rožič, Poslanec dr. Ignacij Žitnik, *Koledar Mohorjeve družbe* 1915, str. 77
3. Karel Klun (1841–1896) je bil med ustanovitelji Slovenca, katerega je, pred Žitnikom, do 1879 tudi urejal. Od 1877 je bil deželnozbornski in od 1879 državnozbornski poslanec. Bil je prvi predsednik Katoliškega političnega društva (1890), z Žitnikom je sodeloval pri organizaciji prvega katoliškega shoda (1892) in pri ustanovitvi Katoliške narodne stranke. Klun, za razliko od Žitnika, ni bil pristaš katoliškega socialnega gibanja.
4. Ali je bil v Rim poslan zato, ker je bil talentiran, ali zato, ker so se ga želeli znebiti iz Ljubljane, kar so očitali liberalci, je vprašanje, ki presega ta prostor. »Žitnik je bil klerikalcem vedno premalo klerikalen in preveč naroden.« (Slovenski narod, 30. decembra 1913) »Urejal je pač list v klerikalnem smislu, a njegov klerikalizem ni zadostoval Mahničju in njegovim somišljenikom, kakor tudi ne takratnemu škofu Missiji, ki je vrhu tega Žitnika prav odrinil od lista; Žitnik je pač ostal v uredništvu, toda odločilna moč ni bila več v njegovih rokah. Za klerikalnimi kulisami so se takrat morale dogajati čudne reči in čudne spletke, kajti proti Žitniku se je iz kdo ve kakih vzrokov začela nekaka gonja. Najprej je hotel dr. Šušteršič privariti Žitnika ob mandat, potem ga je hotel škof Missija odstraniti iz Ljubljane in ga poslati na kmete. Žitnik se je z veliko težavo ubranil tega preganjanja. Šel je v Rim in tam na ne-

- kem cerkvenem zavodu napravil doktorat. Vrnivši se v Ljubljano, se je s klerikalno stranko pač poravnal, a kake večje vloge ni igral niti v stranki, niti v deželnem ali državnem zboru.« (Slovenski narod, 29. decembra 1913)
5. Fran Erjavec, *Zgodovina katoliškega gibanja na Slovenskem*, Ljubljana 1928, str. 39
  6. Val. Rožič, str. 78
  7. Fran Šuklje, *Iz mojih spominov*, I-II, Slovenska matica, Ljubljana 1988, I. str.305
  8. Erjavec, str. 46
  9. Andrej Rahten, *Slovenska ljudska stranka v dunajskem parlamentu*, Celje 2001, str. 11
  10. Šuklje, I, str. 194
  11. Slovenski gospodar, 1914, št. 1
  12. Slovenec, 30. december 1913
  13. Slovenec, 4. januar 1914
  14. Med letoma 1939 in 1963 se je v Ljubljani imenovala ulica po Žitniku, danes je to Rožna dolina c. I. V Zagradcu so med svetovnjima vojnama zgradili dom dr. Ignacija Žitnika, dom še stoji, le njegovega imena ne nosi več. Bil je pokopan pri sv. Križu, na Žalah v Ljubljani, njegov grob ima oznako 8A, B5, 7. grob (Dobovšek), vendar njegovega imena na plošči ni več.
  15. Slovenski narod, 2. januarja 1914
  16. Slovenec, 30. december 1913

POLETJE PRED 70 LETI

Smrt študenta Rudolfa Dolinarja in nadškofa Antona Bon. Jegliča

Sedemdeset let nas loči od dogodkov v Sloveniji poleti 1937. Malo je še tistih, ki se jih spominimo, Mohorski koledar pa naj opiše obe smrti tistega poletja in zakaj naj bi nam ostali v spominu. V zadnjih letih so nam živo v spominu krvavi dogodki vojnih in povojnih let, smrt vernega univerzitetnega študenta Rudolfa Dolinarja pa je povsem pozabljena, saj njegovega imena ni v nobenem leksikonu.

Dolinar je bil slušatelj Filozofske fakultete v Ljubljani (takrat so jim rekli akademiki) potem ko je na Državni klasični gimnaziji v Ljubljani z odliko maturiral leta 1934. Rodil se je 11. aprila 1915 kot prvi v številni kmečki družini v vasi Lucine nad Poljansko dolino. V dijaških letih je do-

življal čase diktature generala Petra Živkovića, ko so se v gimnaziji morali učiti »srbskohrvatskoslovenski jezik«, kakor je pisalo na spričevalih.

Živković je bil predsednik Jugoslovanske nacionalne stranke (JNS), ki je imela privrženec tudi v Sloveniji. Po volitvah leta 1935 sicer ni bila več vodilna v beograjski vladi, vendar so Živkovića njegovi slovenski somišljeniki poleti 1937 povabili v Slovenijo. Mladi protestniki so se zbrali na Kongresnem trgu že pred njegovim prihodom. Na ljubljanskem kolodvoru je 6. junija doživel demonstracije, metali so kamne in gnila jajca, protesti pa so se nadaljevali tudi na Štajerskem. Njegove nastope so hoteli onemogočiti ljudskofrontni (komunistični) in katoliški protestniki. Iz Ljubljane so se 8. junija z dvema avtobusoma peljali pristaši nasprotna stranke JRZ. Ko so se vračali, so jih blizu Prihove iz zasede napadli pristaši JNS. Dva študenta sta bila ranjena, Rudolf Dolinarja, ki se je oddaljil od avtobusa je napadalec ranil najprej po glavi in životu, na njivi pšenice pa ga je z nožem zabodel do smrti. Šele naslednji dan so ga našli mrtvega, orožniki pa so aretirali nekaj znanih napadalcev, članov JNS.

Truplo so nato slovesno prepeljali v Ljubljano, kjer so ga položili na mrtvaški oder v Akademskem domu na Miklošičevi cesti. Ob njem so čuli in molili, 12. junija se je pogrebni sprevod, ki je šel preko Kongresnega trga mimo Univerze ustavil v stolnici, kjer je bila pogrebna maša, nato pa pri Sv. Kri-

žu (Žale), kakor je bilo takrat v Ljubljani v navadi. Ljudem so priporočali mirno in pobožno udeležbo, pri grobu pa je spregovoril Lambert Ehrlich, duhovni voditelj katoliških akademikov Stražarjev. Med drugim je rekel: »Dosedaj skoraj neznani akademik Rudolf Dolinar je prelil svojo srčno kri ... Izrekam zahvalo tej družini, da nam je dala tako velikega sina ... Kje so Lučine? Tam, od koder je oče ubitega privedel na pogreb svojih devet otrok« ... Prosil je tudi Boga, »da bi vsi ljubili slovensko zemljo, za katero se je žrtvoval pokojni Dolinar«. S svetopisemskimi besedami je žalujoče opozoril, da ima samo Bog pravičo maščevanja, in prosil, naj bi se krivec spreobrnil. »Obljubimo, da gremo s tega kraja boljši, bolj plemeniti in moramo misliti, kaj bomo ustvarili

Dolinarjev spomenik na Žalah

Foto Alenka Veber

velikega za domovino ... Vas, akademiki, pa prosim, ko se vrnete v študij, da boste postali veliki in da ne boste srednji. Morate postati veliki.«

V glasilu Straža v viharju, katerega sotrudnik je bil tudi Dolinar, so zapisali: »Krivi preroki so deželo prepregli, studence žive vode kanijo zamašiti in nam v žeji kapnice svetujejo ... Tvoj grob, dragi, bo naša božja pot, božja pot našega rodu, ki bo k tebi prihajal po moč in tisto ljubezen, ki vse prenese.«

Obiskovalec pokopališča na Žalah lahko najde visok spomenik z bronasto skulpturo F. Goršeta v bližini groba Lamberta Ehrlicha, ki je bil pred kratkim obnovljen.

*

Spomnimo so še druge smrti v tem letu, komaj slab mesec pozneje. V Stični je 2. julija umrl upokojeni ljubljanski škof (nadškof) Anton Bonaventura Jeglič. Tudi on ni več prav živo v spominu, le njegov grob na Žalah, ki ga krasi Plečnikov Križani sredi duhovniških grobov, nam je v spomin in opomin.

Tudi Jegličeva smrt je bila nepričakovana, ker je še 29. junija v Celju ves navdušen govoril zbrani mladini in jo navduševal za krščansko apostolsko

življenje. Njegov govor na mestnem trgu je šel v spomin kot njegov »labodji spev«, saj so ga s fotografijami vred natisnili in je bil obešen v vseh verskih ustanovah.

Čeprav škof ni omenil Dolinarjevega imena, smemo misliti, da je mislil tudi nanj, ko je med drugim rekel: »Res, hudobija našega časa je velika ... Količko so jih že usmrtili ob najstrašnejših mučenjih ... Morda bomo imeli še hujše čase. Hudobija bo še rastle, to vidimo od leta do leta. Tudi pri nas na Slovenskem je že začela s svojim groznim delom. Upam pa, da vas, možje in fantje, ta hudobija ne bo niti zapeljala niti uplašila, ampak da se boste z vso krepostjo uprli njenemu prodiranju« ... Sklenil je: »Tako bomo veliki dočakali velike čase. Zato pa zahtevamo: Povsod Boga in Devico Marijo!«

Popoldne je bil navdušen nad telovadnim nastopom mladine, prenočil je v Celju, naslednje jutro 30. junija maševal v opatijski cerkvi, z avtom se je prek Ljubljane vrnil v Stično. Tam je maševal v četrtek 1. julija, naslednje jutro, ko je bil prvi petek in praznik Marijinega obiskanja, pa so ga našli mrtvega v sobi.

Krsto z rajnim so po cesti prepeljali v Ljubljano, kjer so ga verniki prihajali kropit v škofijsko dvorano. Tam je ostal še v soboto in nedeljo, na god sv. Cirila in Metoda, 5. junija, pa so se v Ljubljano zgrinjale množice od vsepovsod. Škof Gregorij Rožman se je komaj vrnil s kongresa Kristusa Kralja v poljskem Poznanju. V sprevodu je svojega predhodnika spremil v stolnico, tam pa je apostolski nuncij Hermenegild Pelegrinetti opravil pogrebno sv. mašo. V veličastnem sprevodu po mestu do pokopališča so Jegliča spremljale množice, pri grobu pa je obred opravil škof Rožman.

Marijan Smolik

GABRIJEL GRUBER – POMEMBEN NARAVOSLOVEC

Od znamenitega arhitekta do jezuitskega generala

V Rimu je 30. 3. 2004 potekal mednarodni simpozij o delovanju jezuitov v obdobju ruskih carjev Pavla I. (1796–1801) in Aleksandra I. (1801–1825). Gabrijel Gruber si je pridobil naklonjenost obeh carjev, kar je bilo zelo pomembno za delovanje jezuitskega reda v Rusiji. Pridružili so se jim nekdanji jezuiti iz drugih dežel in s papeževim dovoljenjem so lahko ustanovili noviciat.

Gabrijel Gruber je postal eden od najpomembnejših inženirjev in arhitektov na slovenskem ozemlju in se šele nato napotil delovat drugam. Otroška in leta odraščanja je preživel na Dunaju. V Gradcu si je pridobil filozofsko in teološko izobrazbo. Svoje znanje matematike in fizike je poglobil v Trnavi pri Bratislavi, kar je bilo pomembno za strokovno izobrazbo inženirja in arhitekta. Kot arhitekt in inženir se je začel uveljavljati v Ljubljani.

Nekateri naši poznejši inženirji in arhitekti pa so se najprej usposabljali in uveljavljali na Dunaju. Maks Fabiani se je rodil v Kobdilju pri Sežani leta 1865 in je umrl v Gorici 1962. Potem ko je leta 1902 dosegel doktorat iz tehničnih ved na Dunaju, je postal je svetovalec prestolonaslednika Franca Ferdinanda. V letih 1910–1917 je predaval okrasno risanje na tehniški visoki šoli na Dunaju. V letih 1917–1918 je bil redni profesor za arhitekturo. Ljubljanski župan Ivan Hribar je naročal pri Fabianiju izdelavo načrtov za številne stavbe. Po 1. svetovni vojni se je naselil v Gorici. Posvetil se je urbanizmu Gorice in je bil član komisije za cerkveno umetnost na Goriškem. Ivan Vurnik se je rodil leta 1884 v Radovljici in tam tudi umrl 1971. Po diplomi na visoki tehniški šoli na Dunaju je leta 1912 delal v biroju za načrtovanje novega Hofburga. Leta 1919 se je preselil v Ljubljano in sodeloval pri ustanavljanju oddelka za arhitekturo na tehnični fakulteti v Ljubljani. Bil je predstojnik oddelka od njegove ustanovitve leta 1920 do 1946. Jože Plečnik se je rodil leta 1872 in umrl 1957 v Ljubljani. Po diplomi na Dunaju leta 1898 je sodeloval pri nekaterih projektih na Dunaju, npr. mestne železnice, deloval v združenju Secesija, sodeloval s tovarnarjem J. E. Zacherlom ipd. V letih 1911–1921 je predaval na praški umetnostnoobrtni šoli. Umetnostno konservativni prestolonaslednik Franc

Gruberjev kanal

Ferdinand je Plečniku preprečil, da bi nasledil svojega učitelja Otta Wagnerja na dunajski likovni akademiji. Po 1. svetovni vojni je Plečnikova šola doživljala splošno priznanje. Njegovi študentje so se uveljavljali. Plečnik je leta 1921 prevzel službo profesorja na novo ustanovljeni Tehnični fakulteti v Ljubljani. Češkoslovaški predsednik T. G. Masaryk ga je imenoval za arhitekta Praškega gradu. Ob počitnicah se je vračal v Prago in skupaj s predsednikovo hčerjo Alice urejal grad. Ko pa mu je bilo zaupano urejanje bližnje grajske okolice, se je soočil z nasprotovanjem državne urbanistične komisije za Veliko Prago. Spor je leta 1934 prerasel v splošno gonjo proti njemu. Plečniku je mestna ljubljanska uprava Jureta Adlešiča zagotavljala monumentalna naročila, npr. Univerzitetno knjižnico, Žale, tržnice itd.

Gruberjevo delo v Ljubljani ni bilo pozabljeno. Najprej so imeli za to zasluge njegovi sobratje jezuiti, ki so ostali kot profesorji na liceju. Večina se je upokojila leta 1804, profesor matematike Jurija Vege Jakob pl. Knauer se je upokojil šele leta 1813. Karel Rozman je poučeval do leta 1804 in umrl 7. 5. 1824 kot zadnji od članov redovne skupnosti nekdanjega ljubljanskega jezuitskega kolegija.

Na Gruberjevo delo opozarja tudi granitni empirski obelisk iz leta 1823 pri Karlovškem mostu, opremljen z latinskimi besedili. Napis na čelni strani se v slovenskem prevodu glasi: *Delo, ki bo koristilo domovini, že prej začeto po*

Gabrijelu Gruberju, ki je bilo prekinjeno zaradi slabih časov. Za vladarskega kongresa v Ljubljani so namreč leta 1821 zopet sprožili pri cesarju Francu I. vprašanje osušitve Ljubljanskega barja. Ljubljanski župan Ivan Hradecky se je z veliko vnemo lotil dela.

Poleg prekopa je najbolj znana Gruberjeva palača. Na zemljišču tik nekdanjega pogorelega jezuitskega kolegija je v letih 1773–1781 pozidal poznobaročno palačo. Od svojih staršev na Dunaju je podedoval znatno vsoto denarja. Zidal ni toliko zase kolikor za svoje nekdanje sobrate in prijatelje. Ti možje so skupaj stanovali in molili. Gruber je imel tudi velike zasluge pri usposabljanju gradbenikov na Kranjskem. Do leta 1776 je vodil po lastnih načrtih tudi obnovo stavbe nekdanje jezuitske gimnazije pri Sv. Jakobu v Ljubljani, ki je bila

Spomenik, na katerem so izpisane modre besede o minevanju časa in usodi človeškega prizadevanja.

poškodovana v velikem požaru 28. 6. 1774. Leta 1774 je zgradil začasno opakarno, ki je obratovala do leta 1790. V Gruberjevi palači so imenitne štukature. Gruber, ki je bil tudi sam nadarjen slikar, je za okrasitev kapele pritegnil mojstra Kremser Schmidta. Alegorije v palači so Herlleinove. V hiši si je uredil kapelo, zvezdarno, kabinet za mehanične in hidravlične študije, knjižnico za mehaniko in agronomijo, zbirko ladijskih modelov, naravoslovno zbirko in zbirko rudnin. Zaradi uporabe stavbe v znanstvenoraziskovalne namene ga je cesar Jožef II. oprostil hišnega davka. Palačo so po odhodu Gabrijela Gruberja v Belorusijo januarja 1785 prodali na javni dražbi. Na srečo ni bila dolgo namenjena za stanovanja, ampak so jo začele uporabljati različne ustanove. Med lastniki je bil baron Nikodem Rastern, amaterski botanik in deželni poslanec. Anton Virant je bil lastnik v letih 1840–1864. Gruberjevi palači je leta 1842 prizidal veliko hišo. Gruberjevo palačo s prizidano Virantovo hišo je leta 1887 kupila Kranjska hranilnica, ki je v hišo naselila novoustanovljeno obrtno šolo. Po 1. svetovni vojni je zgradbi kupila poštna direkcija, ki je ostala tam s svojimi uradi vse do leta 1965. Konec leta 1953 je

prvi nadstropji dobil Arhiv Slovenije, po izselitvi poštnih uradov pa še vse druge prostore.

Na Gruberja nas spominja tudi vila Podrožnik. Že Valvasor je na tem kraju omenjal дворец takratnega župana Krištofa Otta Rosenpüchla. Kasneje je imel дворец različne lastnike. Gabrijel Gruber je дворец kupil 12. 10. 1774 s pomočjo dediščine svojih nekdanjih redovnih sobratov in dobrotnikov. Njegova mačeha Jožefa pl. Schwindel in polbratje so ga 13. 7. 1787 prodali najstarejšemu polbratu Žige Zoisa, Avguštinu baronu Zoisu (1731–1808). Na rodbino Zoisa je bil дворец Podrožnik prepisan 21. januarja 1793. Njegova lastnica je bila dvajset let. Stari дворец je leta 1909 kupil veletrgovec Robert Kollmann, ga podrl in zgradil vilo. Lastnik, ki je umrl leta 1931, je vilo zapustil Kollmannovi ustanovi za podpiranje trgovskih sotrudnikov in slepih. Kot upraviteljica ustanove jo je leta 1940 kupila mestna občina. Vila je bila po 2. svetovni vojni preurejena za reprezentančne namene in nastanitev odličnih tujih gostov, danes pa je protokolarni objekt slovenske vlade.

Gabrijel Gruber se je rodil 4. 5. 1740 na Dunaju. Njegov oče je bil orožar. Poljski jezuit Marek Ingot, ki je profesor cerkvene zgodovine na papeški univerzi Gregoriana v Rimu, trdi v svoji doktorski disertaciji leta 1997 *Družba Jezusova v ruskem cesarstvu (1772–1820) in njena nova vzpostavitev*, da je bil slovenskega rodu. Marek je predavatelj cerkvene zgodovine na papeški univerzi Gregoriana.

V avstrijskem cesarstvu so bili v tistem času uveljavljeni orožarji iz Boroelja (Ferlach) na Koroškem. Gabrijelova mati je kmalu umrla in oče se je še enkrat poročil pred njegovim četrtem rojstnim letom. Gabrijel je imel več polbratov, ki so tudi postali jezuiti. Tobija je bil rojen na Dunaju leta 1744, k jezuitom je vstopil 1760 in umrl v Pragi 1806. Janez Nepomuk je bil rojen na Dunaju leta 1746, k jezuitom je vstopil 1762. Anton je bil rojen na Dunaju 1750, k jezuitom je vstopil 1765 in umrl na Dunaju 1819. Vsi so bili znanstveniki: Gabrijel mehanik, arhitekt in umetnik, Tobija fizik in slikar, Janez raziskovalec sončnih ur, Anton matematik in botanik.

Gabrijel Gruber je vstopil k jezuitom na Dunaju 18. 10. 1755. Svojim predstojnikom je izrazil željo, da bi rad misijonsko deloval na Kitajskem. Njegove prošnje niso mogli uresničiti. Pokrovitelj kitajskega misijona je bil portugalski dvor. V tistem času se je začelo preganjanje jezuitov na Portugalskem. Kmalu nato so izgnali jezuite tudi Španci. Tudi španski dvor je bil pokrovitelj misijonov na azijskem daljnem vzhodu.

Gabrijel Gruber je bil v noviciatu pri Sv. Ani na Dunaju v letih 1755–1757, ko je od 5. 4. 1757 do 4. 3. 1758 bival na Dunaju znameniti jezuitski fizik Ru-

der Boškovič. Leta 1758 je nadaljeval humanistični študij v Leobnu. V Gradcu je v letih 1759–1760 študiral filozofijo, jezike pa leta 1761 na Dunaju. Med študijem jezikov je poučeval latinščino na dunajski orientalistiki. Leta 1762 je študiral matematiko v Trnavi pri Bratislavi pri profesorju matematike in direktorju observatorija jezuitu Francu Weissu (rojen v Trnavi 1717, umrl leta 1780 ali 1785), zagovorniku Boškovičeve fizike. Weiss je od leta 1756 vodil dunajsko zvezdarno. Po preselitvi univerze v Budo (današnja Budimpešta) je tam vodil zvezdarno.

Gruber je leta 1763 na Dunaju študiral teologijo. Od srede januarja do maja je bival na Dunaju tudi Ruder Boškovič. Bil je gost jezuitskega kolegija in jezuitske hiše z zadnjimi redovnimi zaobljubami. Študij teologije je nadaljeval v Gradcu v letih 1764–1767, nato je opravil duhovno leto v Judenburgu. V duhovnika ga je posvetil sekavski (graški) škof.

V Ljubljano je Gruber prišel 4. 6. 1768 in prevzel predavanja iz eksperimentalne fizike. Naslednjega leta je postal predstojnik katedre za risanje, geometrijo, mehaniko in hidravliko na jezuitskem kolegiju. Katedra je bila ustanovljena na pobudo Kranjske kmetijske družbe. Predavanja so se začela 8. 4. 1769. Jezuitski dnevnik navajajo Gabrijela Gruberja kot profesorja mehanike.

Zadnje redovne zaobljube je Gruber opravil v Ljubljani 15. 8. 1773. Bilo je to že petindvajset dni po buli *Dominus ac Redemptor noster* papeža Klementa XIV., ki je razglasil ukinitve Družbe Jezusove. Cesarica Marija Terezija je izdala papežev breve in cesarsko pismo o ukinitvi 9. 9. 1773. V ljubljanskem kolegiju sta bila razglašena 29. 9. 1773.

Gabrijel Gruber je obdržal katedro za mehaniko in hidravliko do leta 1784. Poučeval je tudi nizke gradnje in mapiranje ter vodil ladjedelniški oddelek, ki so ga obiskovali tudi Benečani. Avstrijski cesar Karel VI. je leta 1725 zasnoval povezavo med Jadrantom in Savo. To je bila tudi osnova Gruberjevih snovanj. Kot navigacijski direktor je celo desetletje nadziral vse reke v Notranji Avstriji in dalje proti vzhodu, dokler ni bil 1. 5. 1781 ob direktorski položaj. Leta 1772 je pri Kranjskih deželnih stanovih zaposlil več ladijskih mojstrov. Izjemno spretnega Tržačana Spirita Viga je zaposlil 18. 2. 1774. Izdelovali so modele rečnih ladij, ki so plule po Ljubljani in Savi. Ni mu pa uspelo zgraditi državne ladjedelnice ob Ljubljani. Gabrijelov polbrat Tobija je v letih 1774–1777 opravljal enako službo v Temišvaru. Leta 1780 je postal stavbni ravnatelj katedralnih posestev na Češkem in hkrati tajnik znanstvene družbe v Pragi. V glasilu družbe je Tobija objavil številne razprave, ki so rezultat znanstvenega sodelovanja obeh polbratov Gruber. Pisma so hidrografske-fizikalne vsebine. Tobija jih je objavil na Dunaju leta 1781 in leta 1784. Izdanih je bilo dvanajst pisem.

Gruberjeva palača v Ljubljani - danes sedež Arhiva RS

Leta 1770 je obiskal Ljubljano milanski jezuit profesor Antonio Lecchi, strokovnjak za prekope in izsuševalna dela v severni Italiji. Zavrnil je Gruberjev načrt o gradnji prekopa. Tržačan major Vincenc Jurij Strupi pa je podprl Gruberjev projekt. Ker je imel Gabrijel Gruber velik ugled na dunajskem dvoru, je že 9. 3. 1771 vlada sklenila pripraviti denar za prekop. Zaupali so mu vodstvo gradbenih del. Gradnja se je začela leta 1772. Gradnja mostu in odkup zemljišč sta skoraj izčrpala predračunsko vsoto. Dunaj je odobril dodatna sredstva vse do leta 1777, ko je zahteval natančnejše podatke o tem, kam je šel denar. Gruber, ki je postal 8. 4. 1775 cesarski svetnik, je naslednje leto osebno poročal cesarici. Trenj ni mogel zgladiti in cesarska pisarna mu je naprtila revizijsko komisijo. Po njenem poraznem poročilu ga je 10. 12. 1777 cesarica odstavila. Gabrijelu Gruberju so tudi odvzeli naziv (cesarsko-kraljevskega) brodarkega svetnika. Pod Gruberjevim vodstvom so prekopali težjih 465 metrov prekopa od Špice na Prulah do izliva prekopa v Ljubljano. Zaključno gradnjo je vodil pionirski podpolkovnik Vincenc Jurij Strupi. Najprej je bil zgrajen most s tremi loki. Ker se je pogrezal, so morali zgraditi novega, z enajstim loki. Slovesno so ga odprli 25. 11. 1780. Dela so končali leta 1782.

V letih 1772–1775 je proti Gabrijelu Gruberju javno nastopil Baltazar Hacquet (1739–1815). Očital mu je tudi pečanje z alkimijo. Hacquet je bil profesor na ljubljanskem liceju v letih 1773–1787. Na Kranjskem je bil precej

nepriljubljen zaradi ostrih kritik cerkvenih oseb. Kranjska Kmetijska družba je, kljub sporom, znala uporabiti znanje obeh pomembnih naravoslovcev.

Položaj Gabrijela Gruberja na ljubljanskem liceju je postajal negotov. Sredi januarja 1785 je skrivaj zapustil Ljubljano in se napolil k jezuitom v Belorusijo. Najprej je deloval kot profesor mehanike v Mogilewu. Naslednje leto je že poučeval v Polocku matematiko, fiziko in arhitekturo. Uredil je nov fizikalni kabinet in kemični laboratorij. Izumil je novo orodje in stroje. Knjižnico je opremil s 16. 000 zvezki in ustanovil novo tiskarno. Leta 1787 je odprl galerijo. Po njegovih načrtih so v mestu zgradili nekaj stavb. V slikarstvu je zelo obvladoval umetnost perspektive. Jezuitski kolegiji so bili po Gruberjevi zaslugi vse uglednejši. Nove iznajdbe v pološki akademiji so si prišli ogledovat od vsepovsod mnogi ugledni možje, izkušeni v vedah. Gruber je leta 1786 pripravil lepe ikonografske načrte cerkve in kolegija v Polocku. Kopije so bile izdelane v Leipzigu.

Leta 1800 je bil Gruber imenovan za prvega rektorja v Sankt Peterburgu. Postal je asistent jezuitskega generalnega vikarja za jezuite, razkrojene po Rusiji. Predaval je eksperimentalno fiziko. Odlikoval se je tudi v medicinski vedi. Temu študiju se je posvečal v mladosti, ko se je pripravljal na odhod v misijone. Bolj kot drugi je bil uspešen pri zdravljenju ruske carice Sofije Dorotheje de Montbéliard, princese Württemberg (1759–1828), po poroki leta 1776 imenovane Marija Fedorovna. Zaradi tega si je Gruber pridobil carjevo naklonenost. Imel je prost dostop do njega.

Družbo Jezusovo so v Rusiji od 17. 10. 1782 vodili generalni vikarji. Potem ko je ruski car Pavel I. prosil papeža Pija VII. za potrditev Družbe Jezusove v Rusiji in jo je 7. 3. 1801 papež potrdil z breve, je bil Gabrijel Gruber 30. 7. 1802 izvoljen za vrhovnega predstojnika ostankov jezuitskega reda. Generalna kongregacija ga je potrdila 10. 10. 1802. V času njegovega vodstva se je pomnožilo število jezuitov, večje število jezuitov je odšlo tudi v misijone. Tik pred smrtjo se je Gruber odpravljal v Rim, česar pa car Aleksander I. ni odobral. Središče jezuitskega reda je hotel obdržati v Rusiji. Gruber se je v noči s 25. na 26. 3. 1805 tako ustrašil nenadnega požara ob svoji sobi, da je naslednji dan umrl, zadet od kapi. Njegovega pogreba se je udeležila velika množica. Na pogreb so prišli celo nekateri njegovi ugledni nasprotniki. Njegov naslednik v vodstvu jezuitskega reda v Rusiji Poljak Brzozowski ni imel Gabrijelovih vodstvenih sposobnosti.

Lojze Kovačič

APOSTOL NOVEGA NAČINA ŽIVLJENJA

Ob stoletnici rojstva – radijski posnetek pogovora s športnim vzgojiteljem
Dragom Ulago, 13. maja 1993

Gospod profesor, kako gledate na delo?

»Delo ohranja organe! To je gibanje, hoja, šport, lahko je tudi delo na vrtu. Ob tem pa je potrebno tudi umsko delo, umski trening. Oboje ohranja organe. To je še posebej pomembno v času mladosti. Delo ne samo, da ohranja, ampak tudi razvija organe. V starosti pa delo upočasni procese staranja! To pomeni, da moraš vedno delati, telesno in umsko oz. najbolje je, da vedno delaš oboje. Spominjam se stoletnika, ki mi je povedal svoj recept za dolgo življenje. Rekel je: 'Veste, tako delo, ki ga opravljam z veseljem in da pri tem sodeluje tudi glava, je moje veselje in moja medicina.' Mislim, da to velja tudi za šport. V mladosti si usmerjen v tekmovanje, v starosti pa uživaš, kako si vse lepo na vrtu obdelal, ali pa ko greš spomladi v naravo.«

Koliko časa naj namenimo gibanju?

»Naj velja pravilo: gibanje vsak dan! Najbolje tudi zjutraj, kar še posebej velja za starejšega človeka. Razgibavanje, ki naj ne bo prenaporno, je treba začeti že na ležišču. Traja naj kakšno minuto do deset minut. Dobro je, če si privrženec hoje in se ne odpraviš po vsakem opravku z avtomobilom. Vsak dan naj bi človek zmerno hodil vsaj pol ure, morda uro. Tu so mnenja zdravnikov različna. Enkrat na teden pa bi moral vsak posameznik opraviti zahtevnejšo rekreacijsko vajo, recimo vi v Celju sprehod na Celjsko kočo, v Ljubljani na Šmarno goro, v Mariboru do Piramide itd. Število aktivnosti je seveda odvisno od starosti, ki se ji je treba pametno prilagajati in ne pretiravati.

Zelo škodljivo je veliko sedenja! Danes sem bil na neki seji, kjer smo sedeli tri ure. Opravičil sem se, vstal in naredil nekaj razgibalnih vaj ter sedel nazaj. Tako bi morali delati vedno. Veste, ne smemo sedeti predolgo. Celu zvečer, ko dolgo gledamo televizijo, je pametno, da prekinemo sedenje. Vstanemo, se razgibamo in spet gledamo.«

Prav gotovo imate svoj odnos do prehrane, cigaret, alkohola, obleke...

»Bom kratek: vsi zdravstveni delavci pravijo – nič kajenja! Bodimo nekadilci! In otroke vzgajajmo tako, da ne bodo kadili. Alkohol? Če že, naj ga bo majhna mera. Glede hrane pa to: uživajmo veliko zelenjave, hrana naj bo nemastna in z veliko balastnih snovi. In naj velja pravilo, da se ni dobro nikoli najesti do popolne sitosti ali celo 'prenažreti'. Bolje je jesti petkrat na dan po malem. Vsi obroki morajo biti majhni, zmerni. Obleka? Oblečila naj bodo udobna, kar še posebej velja za obutev. Uporabljajmo 'hodilno' obutev, ko so

podplati čim bolj podobni stopalu, da rad hodiš. To so stvari, ki jih je treba upoštevati in človeka v tem smislu tudi vzgajati. Morda še to: človek mora biti navajen potruditi se, da hodi ali da do konca prebere zahtevnejši tekst. Ne smemo brati samo lahkih besedil, to ni nič.»

Je športno gibanje odvisno od letnih časov?

»Ne! S športom se moramo ukvarjati zaradi gibanja, družbe in veselja v vseh letnih časih. Napačno je, če si samo smučar pozimi ali plavalec poleti, drugače pa nič. Aktivnosti morajo biti vsak dan ali vsaj vsak drugi dan bolj intenzivne. Enkrat tedensko pa priporočam izlet s hojo od ene do treh ur.«

Veliko ste objavljali v različnih časopisih in revijah ter predavali. Vaše vodilo je bilo: biti natančen in čim bolj jasen.

»Prav je, če govoriš, da te ljudje razumejo. Se pravi, da mora biti izbor besed prilagojen poslušalcem. Na primer: če govoriš manj izobraženim, ne smeš uporabljati veliko tujk. Če govoriš starejšim, pa naj bo govor jasen, glasen in razločen, da bodo tvoje pripovedovanje igrave razumeli, ne pa vlekli na uho, kaj jim pripoveduješ. Predavatelj mora kultivirati način govora.

Podobno velja za športne prenose, ki morajo biti razumljivi. Hudo je, če reporter ne zna lepo razumljivo povedati tistega, kar sporoča poslušalcem. Lahko govori domače, vendar razumljivo.

Čim starejši je človek, večje težave ima s poslušanjem in zato ob svoji maksimalni pozornosti tudi loči dobro govorjenje od nerazumljivega. Podobno velja za dobro napisan tekst. Naj bodo stavki krajši in taki, da bo branje užitek. Mislim, da moramo športnikom in prijateljem športa tudi na tem področju pomagati, da se bodo izobraževali in da jim pri tem ne bo preveč naporno.«

Zjutraj ob razgibavanju v postelji tudi »trenirate« govorjenje. Zakaj?

»Moje pravilo je, da vsako jutro nekaj časa govorim na glas besedilo Simona Gregorčiča iz pesmi Soči. Recitiram tako, kot bi imel pred seboj poslušalce. Vnukom sem bral Piko Nogavičko tako, da so se vsi smejali, nekoliko teatralno in to je bilo tudi zame dobro. Govor in govorjenje je treba trenirati, da te ljudje razumejo in te imajo potem radi v družbi. Če pa v družbi govoriš tako, da te težko razumejo, ker pač nekaj momljaš in celo povežeš pet besed v eno, to ni prijetno.«

Znana je vaša anekdota, da ste umrli ...

»Res je, bilo je nekoč, ko sem izgubil veliko krvi in sem bil nezavesten. Rekel sem, da sem umrl in ko sem prišel pred vrata sv. Petra, me je vprašal, če sem jaz tisti Ulaga, ki piše o športu. Pritrdil sem. Vprašal me je, če sem že dokončal pisanje knjige o športu. Rekel sem, da ne in njegov odgovor je bil: potem pa pojdi nazaj in opravi delo. S tem hočem povedati: če imaš v starosti

res kakšen pravi cilj, potem ti bo tudi narava pomagala, da ga boš uspel uresničiti. Se zbereš, skoncentriraš in živiš bolj sistematično ter si podaljšuješ življenje. Seveda pa moraš najprej imeti veselje do dela.«

Imate občutek, da živimo Slovenci premalo ustvarjalno življenje?

»Res, imam ta občutek. In mislim, da šola pri tem veliko greši. Zlasti otrokom bi šola morala pomagati, da bi prek igrivosti postali ustvarjalni. Najti je treba prijetnejše načine izobraževanja, spoznavanja narave in tako naprej. Občutek imam, da smo glede šolstva preveč zastareli. Videl sem, kaj morajo na primer otroci znati o starih Grkih! Pri izobraževanju ne sme biti v ospredju količina, ampak je pomembno, da znaš misliti in da dobiš bistveno informacijo. Koristna bi bila igriva metoda.«

Gospod profesor, ko gledam tole vašo veliko omaro in police, vse je polno najrazličnejših gradiv. Tako je tudi v predalih. Je vaš arhiv urejen?

»Žal ni urejen. Na to sem bil premalo pozoren že v mladosti. Tudi nisem pisal datumov k posameznim informacijam in sem bil preveč radodaren, saj sem ogromno zapiskov razdelil. Mnogo sem jih zaradi pomanjkanja prostora tudi zavrgel. Marsikaj dragocenega je bilo izgubljenega. Zdaj sem bolj skrben in imam vsa besedila natipkana v dvojniku. Imam pa zbrane vse sestavke za 27 let, ki jih vsak ponedeljek pišem in objavljam v Delu. Imam zbrane za vsak mesec posebej. Sodim, da je to neka vrednost za fakulteto, šport ali kakšno organizacijo. Imam tudi veliko korespondence, kar je tudi pomembno. Veliko gradiva imam iz Planice, ki sem jo spremljal od leta 1934. Hranim vse zapske, ki bodo komu še prav prišli.«

Ste kdaj manjkali v Planici?

»Nekoč, ko sem bil na ministrstvu v Beogradu. Težko mi je bilo prositi, če bi lahko odpotoval v Planico. Kasneje, ko je to izvedel moj predpostavljeni, pa je rekel, da bi jaz tam vsekakor moral biti. Vesel pa sem, da me tudi sedaj radio vsako leto kot gosta povabi v raj pod Poncami, v Planico.«

Pišete samo v Delo?

»Ne, tudi za Vzajemnost. Redno, vsak mesec napišem vsaj en prispevek, v glavnem za starejše ljudi, ki jim želim dopovedati, kako si s športnim načinom življenja in stvarmi, ki sodijo zraven (oblačenje, prehrana in tako naprej), lahko pomagajo, da živijo bolj vedro, veselo in zdravo.«

Letos mineva 100 let planinske organizacije v Sloveniji...

»Rad bi, da bi v tem jubilejnem letu planinske organizacije spremenili naš odnos do peš hoje. Naši predniki so ogromno hodili, saj tudi ni bilo avtomobilov. Žal danes velik del ljudi ne hodi več, to pa je velika nevarnost za telesno težo, zdravje, počutje in seveda tudi za šport. Vsak človek bi moral vsak

dan hoditi. Morda bom sprožil akcijo, da bi pripravili nekaj takega, da bi ljudje dobili boljši odnos do hoje. Treba je ustvariti neko razumevanje za hojo. Pa ne samo za hojo po mestu, ampak da gremo v naravo po naravnih poteh, ki smo jih včasih imenovali stezice. Tudi na goro se je treba odpraviti peš, ne pa z avtomobilom do planinske kočice ali gostilne. Nekateri so – žal – zaslužnji z avtomobilom. To bi morali spremeniti v hojo.«

Osem desetletij spremljate športno življenje doma in v svetu. Vaš pogled na trenutni utrip v Sloveniji?

»V vrhunskem, tekmovalnem športu imamo lepe mednarodne uspehe, žal pa doma premalo delamo za sistematično izobraževanje ljudi na tem pomembnem področju. Premalo naredimo za to, da bi mladina po osnovni in srednji šoli ostala športno aktivna. Rekreativna ni to, da enkrat na teden igramo nogomet, košarko ali gremo na goro (priljubljen izraz profesorja Ulage za izlet v hribe – op.p.), ampak v tem, da človek z njo obogati vsak svoj dan, pa čeprav samo dvajset minut. Tudi tisk je preveč usmerjen v prireditve, razen ob ponedeljkih, ko je še kaj drugega zraven. Drugače pa poročajo samo o tekmi, rezultatu in podobnih informacijah, ni pa 'napotkov' za gledalce, kako naj oni postanejo aktivni. Vse je preveč podobno gledališkemu športu. Ni vse samo v šprinterih in nogometnih čevljih, ampak tudi v delu z lopato, motiko in koso. Tudi temu je treba dati veljavo.

Za šolski šport pa sem prepričan, da sta temu dve namenjeni uri absolutno premalo. Otrok bi moral biti vsak dan aktiven najmanj eno uro v naravi.«

Še hodite na tekme?

»Bolj malo, saj mi televizija omogoča, da si ogledam najkvalitetnejše prireditve. Spremljam pa najkvalitetnejše športne prireditve, še posebej olimpijske igre, v tisku. Rad grem pozimi gledat skoke in rad sem hodil na smučarske teke na Bloke, dokler so bile prave zime in ugodne snežne razmere. Upokojenci smo tekmovali v sprehajalnem teku na 2, 3 in 7 kilometrov.«

Ste morda kdaj doživeli razočaranje, da vam kakšnega prispevka niso objavili?

»Vselej so bili novinarji z menoj zelo vljudni. Se je pa enkrat zgodilo, ko sem se zelo potrudil in ob 300-letnici bloškega smučanja napisal prispevek za ugleden slovenski časopis. Prispevek sem tudi ilustriral. Niso ga objavili! Bil sem zelo prizadet in užaljen. Veste, bloška zadeva je nekaj takega, kar mora poznati vsak Slovenec in biti ponosen na to smučanje. To bi moralo biti zapisano v šolskem berilu. Odrasli premalo vedo, da smo bili v 17. stoletju prvi v srednji Evropi, ki smo imeli smučanje, imenovano kmečko smučanje. To bi moral vedeti vsak, kot bi moral vsak vedeti za Leona Štuklja, olimpijskega zmagovalca, ki ga še danes ves svet obožuje in spoštuje. Veliko je dosegel.«

Vaš prispevek o bloškem smučanju pa je bil vseeno objavljen ...

»Prispevek z naslovom 'Slovenija, dežela zimskega športa' so najprej objavili v uglednem nemškem časopisu. Predstavil sem bloško smučanje in dosežke telovadcev. Novinar nemškega časopisa mi je po treh tednih poslal dva izvoda z objavljenim prispevkom in pripisom, da mi pripada tudi honorar! Bil sem prijetno presenečen.

Prispevek so zatem objavili tudi Finci.«

Se kaj vračate v svoj rojstni kraj Globoko pri Rimskih Toplicah?

»Tu ste me pa zadeli. Ob takih vprašanjih začnejo delovati moja čustva. Zdaj je moj kraj veliko lepši kot takrat, ko sem ga doživljal kot otrok. Rad grem domov in rad hodim tam okoli. Recimo grem peš gor do sv. Miklavža, če je priložnost za to. Potem nadaljujem sprehod do sv. Lenarta in tam okoli. Veste, ko zagledaš tisto široko pokrajino in spodaj domači kraj s Savinjo, pa Šmarjeto, Globoko in drugo, ti je neizmerno lepo. Tam so tudi Senožeti, kjer je bil Aškerčev dom. Antona Aškerc osebno nisem poznal, pač pa mi je mama pravila, da ni bil najbolj prijazen in da je bil malo zadržan mož. Ko sem nekoč obiskal Senožeti, so mi kmetje, ki so delali na njivi, pripovedovali, da je Aškerc v cerkvi v Lurdu nad Rimskimi Toplicami malo čudno pridigal. Romarjem je menda rekel, kaj si umivate oči v tej vodi, v Savinji se okopajte. Pa so kmetje to pokomentirali: veste, umetnik je bil, pesnik in taki so malo drugačni. Vendar ga imajo ljudje kljub vsemu v prijetnem spominu. Spominjam se njegove tete Ajtke, s katero smo imeli dobre stike, kako je vsako leto naročila mašo za Aškerc in smo ministranti vedeli, da bomo takrat dobili krogo. Včasih je bila tudi lira, ki pa, žal, ni nič veljala. In od tam, od Senožeti, če gledaš proti Velikemu Kozju, vidiš spodaj prepad in se ti zdi, kot da bi videl severno triglavsko steno v zelenju. Toliko lepote vidiš malokje. In tam sem nekje odkril bukov gozd kot ene same velikanske orgle! Višje greš, več vidiš. Kot otrok tega nisem spoznal, nisem videl. Žal sem bil tudi kasneje premalokrat tam, da bi globlje podoživel vse razkošne lepote okolice mojega rojstnega doma. Toži se mi tudi po Savinji, ki je bila včasih čista kot Soča. Verjamem, da bodo poskrbeli, da bodo vode spet čistejše. In rad bi, da bi v Šmarjeti spet postavili most, ki je porušen že več let. Čezenj so bili lepi sprehodi. Želim, da bi se Rimske Toplice razvile v zgleden turističen kraj mednarodnega slovesa. Ko bo vse obnovljeno, mislim, čaka kraj še lepa bodočnost.«

Vaše življenje se je začelo ob železnici...

»Stanovali smo v železničarski hišici. Imeli smo stranišče pod streho, svoj vodnjak in petrolejko. To je bil dokaj visok standard za tiste čase. Na eni strani je bila železna cesta, na drugi, spodaj, je tekla Savinja. Spominjam se, da

sem bil kralj te vode. Kot otrok sem jo nekje zaježil in sem imel svoj ribnik. Celo poletje, dokler nisem znal plavati, sem preživel tam. Užival sem v vodi, se igral z ribicami in počel marsikaj. Kasneje, ko sem malo odrasel, se spominjam, smo hodili s starši na izlete na Veliko Kozje. Mnogokrat smo poslušali moške, ko so peli domoljubne pesmi. V našem kraju smo imeli bralno društvo, pevski zbor in druge aktivnosti. Otroci smo poznali veliko iger. To so bile običajne, preproste igre. Skakali smo s palico, ki je bila posušena sončnica. Skakali smo v daljino, tekli smo in ko smo se naučili plavati, je bilo vsako poletje pravo veselje. Treba je bilo pasti in napojiti krave, hodili smo po mleko in vsako soboto smo okoli hiše vse lepo pometli. Ampak mi smo vse to sprejeli kot prijetno dolžnost in smo tako preživljali lepo in srečno mladost.«

Glede na vse otroške »športne« aktivnosti - ali ste se v Rimskih Toplicah odločili za življenjsko pot, povezano s športom?

»Delno že, vendar je treba povedati, da sem se takrat predvsem navduševal za telovadbo. V Celju sem nekoč videl telovadni nastop, ki me je zelo navdušil. Delali so vaje na drogu in bradlji. Kovač v domačem kraju mi je pomagal postaviti železen drog, pa tudi bradljo sem imel. Vadil sem sam, brez vaditelja. Dobro smo tudi plavali, manjkal pa nam je tek, kar sem občutil kasneje, ko mi je bilo težko preteči tri kilometre. Problem je bil tudi preplavati 300 metrov, čeprav sem Savinjo z lahkoto preplaval. Marsikdo si ni upal prek globoke in dobro tekoče vode.«

Kako so na vas gledali domačini, ko ste izvajali svoje športne aktivnosti?

»Ja, res, čudno so me gledali. Očeta so večkrat vprašali, če sem čisto pri pravi, ko sem naokoli tekal brez majice. Veste, oče je bil strog in tudi pri kosilu smo morali obleči majico. V tistih časih je bila 'golota' nekaj nedopustnega. No, gol, brez majice in v kratkih hlačkah, to jim ni šlo v glavo, medtem ko smo bos smeli biti. To so pa radi videli.«

Pravijo, da je tek po mokri travi zdravilen?

»Ja, bo kar držalo. Če je trava v redu, je tek prijeten. Tudi Kneipp je učil, da je tek po mokri travi blagodejen. Celo po snegu je dobro teči bos - to smo imenovali bosanje - in kot mladenič sem to večkrat prokusil. Imel sem dobre izkušnje.«

Profesor Ulaga, bili ste med prvimi Slovenci, ki vam je bil omogočen študij v tujini.

»Ker sem bil dober telovadec, sem po končanem učiteljskišču v Mariboru dobil priložnost, da nadaljujem študij v Berlinu. To je bilo leta 1926. Sprejemni izpit je bilo zelo težek, vendar sem ga med mnogimi kandidati uspešno

opravil. Zlasti naporna sta bila tek in plavanje. Po obeh disciplinah sem bil povsem izčrpan in zato še toliko bolj vesel obvestila, da sem sprejet. Takrat sem bil najsrečnejši človek na svetu, saj nisem doživel sramote, da bi se zaradi neuspešnega poskusa moral vrniti domov. Moja velika želja je bila ostati v Berlinu in postati izobražen učitelj oz. profesor telesne vzgoje.«

Kakšen je bil študij?

»Lep in naporen. Treba je bilo obvladati anatomijo in fiziologijo, predavanja smo imeli na medicinski fakulteti. Spoznavali smo zgodovino in organizacijo športa. Ko so nam predstavljali npr. švedsko gimnastiko, so kot demonstratorje povabili telovadce s Švedske. Škotske plesе so nam prikazali Škoti, kitajsko gimnastiko Kitajci. Pri psihologiji smo npr. videli primer z opicami, kako so sestavljale palico in podobno. Smučat smo hodili na Tirolsko in imel sem veliko prijateljev. Žal so menda, tako sem slišal, med vojno vsi padli. En sam je prišel po vojni v Opatijo, kjer sva se srečala.«

Kljub uspešnemu razpletu s sprejemom pa bi se lahko zgodilo, da študija ne bi končali...

»Štipendijo so mi ukinili leta 1929, ko je prišlo do spora med starimi in mladimi. Sam sem bil mlad in seveda na strani mladih. Takrat je bil to akademski Orel, kjer sta bila člana med drugim tudi Pino Mlakar pa Edi Kocbek in drugi. Na pomoč mi je priskočil Stanko Bloudek, ki mi je prek kopališča Ilirija omogočil posojilo, ki sem ga po študiju moral odslužiti. Tako sem pri Iliriji pomagal kot trener atletike in plavanja. Zaradi tega nisem bil posebno srečen, saj sem bil strokovnjak za orodno telovadbo. Tam bi imel prav gotovo večje uspehe. Vendar si nisem mogel nič pomagati, posojilo je bilo treba odslužiti. Poučeval sem tudi smučanje, saj sem bil eno sezono smučarski učitelj na Pokljuki, potem pa sem zaprosil za državno službo. Žal je nisem dobil v Sloveniji, ker razmere niso bile ugodne, ampak v Splitu. Delal sem brez priznane diplome, za kar sem bil sam kriv, ker nisem poskrbel za nostrifikacijo. Pripravnik v Splitu ni bilo lahko biti, ker je bilo vse zelo drago, posebnih možnosti za honorarno delo pa ni bilo veliko ali skoraj nič. Iz Splita sem bil premeščen na 3. moško gimnazijo v Beograd. Ko sem prišel prvič v razred, so me dijaki nagovorili: 'Gospodine, mi smo rešili, da igramo danes futbol.' Mirno sem jim odgovoril: 'Prav, tako bo danes, v prihodnje pa boste delali po mojem programu, kot je potrebno.' Sodelovanje je bilo doseženo in delali smo dobro.

Z gimnazije so vas prestavili na majhno ministrstvo za telesno vzgojo. Bili ste med pionirji ustanovitve šole za telesno vzgojo ...

»Bili smo mladi, izobraženi in željni novosti. Potrudili smo se in ustanovili prvo šolo za telesno vzgojo v Beogradu. Sam sem si prizadeval, da bi ljub-

ljanska univerza dobila katedro za šport, kar je bilo tudi že odobreno s strani Ministrstva za prosveto, ki ga je vodil Slovenec Anton Korošec, vendar se Beograd ni strinjal. Izgovarjali so se na pomanjkanje sredstev, kar pa ni bilo čisto res. Beograd je kmalu dobil najprej enoletno, nato pa dvoletno šolo, ki sta jo med mnogimi Slovenci obiskovala tudi znana športna delavca in pedagoga, Celjana Karel Jug in Slavko Kokot. Slovenski študentje so bili zelo prijetni in zelo dobri. Spominjam se profesorja Kokota, ki mi je ob neki priložnosti polaskal: 'Ti si bil med slovenskimi profesorji edini, ki si nas na izpitih spraševal v slovenskem jeziku.' Res, s Slovenci sem govoril v domačem jeziku. Vse to ni bilo prav Srbom, ki so raje slišali svoj jezik.«

Štirje Slovenci ste bili med ustanovitelji športne šole v Beogradu.

»Zelo zaslužen je bil Branko Polič, ki je končal visoko šolo v Varšavi in je pripravil prve učne programe in uredbo. Sodelovala sta Janko Kavčič, ki je diplomiral v Berlinu, in Ivan Kopač, ki je bil telovadni učitelj na Dvoru oz. je bil v mornarici tisti oficir, ki je sestavljal lepe, akademijske vaje za nastope vojske oz. mornarice. Pri tem je bil zelo uspešen. Četrtri sem bil jaz. Lahko rečem, da smo bili Slovenci takrat steber omenjene šole.«

Kako je nastajala podobna šola v Sloveniji?

»Šlo je nekoliko težje. V Ljubljani smo bili sposobni imeti šolo na isti ravni, kot je bila v Beogradu in kasneje v Zagrebu. Najprej smo imeli Zavod za fizikulturo, tako se je reklo. Šolanje je trajalo dve leti. Predavatelji so bili zbrani iz vse Jugoslavije in niso imeli vsi potrebne strokovne izobrazbe. Kljub vsem težavam smo iz prvih let dobili odlične učitelje, pri katerih je pri delu prevladovalo srce. Nato se je šola preoblikovala v štiriletno, pa triletno visoko šolo in nazadnje v pravo visoko šolo. Nekateri ministri so bili zelo kritični do našega dela, češ da nimamo kadrov, da stroka ni razvita ... Naša stališča sem zato večkrat branil in pojasnjeval na sejah Izvršnega sveta. K sreči je v taki nejasni in neprijetni situaciji zelo odločno nastopil dr. Joža Vilfan in tako smo dobili visoko šolo, ki je bila kmalu zatem povišana v rang fakultete z možnostjo podiplomskega študija. Začelo se je raziskovalno delo in možno je bilo opraviti magisterije in doktorate znanosti. Postali smo povsem enakovredni podobnim šolam v Jugoslaviji in izven nje.«

V svojem življenju ste se srečali in sodelovali z mnogimi znanimi ljudmi, velikimi strokovnjaki. Imena, ki so napravila na vas najmočnejši vtis?

»Med prvimi je to vsekakor Stanko Bloudek, ki se je tako navdušil za Planico. Na šoli sem občudoval dr. Jožeta Šturma, ki je poučeval teorijo treniranja. Ker sva imela veliko skupnega, je bila izmenjava mnenj dragocena. Dr. Miroslav Kališnik je pomagal pri uvajanju raziskovalnega dela, dr. Krešo Pet-

rovič pa je bil tisti, ki se je med drugim zavzemal za lep govor in komunikacijo. Pred kratkim je napisal zanimivo knjigo o komunikaciji v športu, kajti mi smo apostoli nekega novega načina življenja, ki moramo biti sposobni predavati, pisati in prepričevati.

Med velikane, ki sem jih spoznal in z njimi sodelujem, štejem vsekakor tudi akademika dr. Antona Trstenjaka. Nekoč sem ga prosil, da mi je za športno revijo napisal prvi članek s športno vsebino. Veliko novega je povedal o tem, da je človek učljivo bitje in mora to ostati vse življenje. Nikoli ne znaš dovolj! In druga njegova pomembna misel je bila, da je človek igrivo bitje in mora tak tudi ostati celo življenje. To se mi zdi izjemno pomembno življenjsko geslo, biti igriv tudi v letih starosti in staranja pri ribolovu, šahiranju, balinanju, kartah in drugje, ne nazadnje pri kaki duhovitosti, če imaš za to smisel. Kdor ostane humorist in dobre volje tudi v starosti, je v družbi dobro sprejet in se zato tudi sam bolje počuti.

Predvsem pa ne smem pozabiti mojega spoštovanega prijatelja Leona Štuklja, ki je bil nekoč sodnik po poklicu, sicer pa je bil vrhunski telovadec, ki je večkrat zmagal na olimpijskih igrah. Ker sva oba stara, izmenjujema izkušnje. Njegovo načelo je: veliko hodi tudi v starosti in dodaj ščepec umskega treninga. Vse, kar počne Leon v svoji starosti, je več vredno kot deset predavanj! To ljudje vidijo in zato je lažje. Najbolj prepričljivo je, da je človek pri devetdesetih bister, zdrav in živi ustvarjalno življenje. Živi srečno. Še nedavno mi je pisal, da prav srečno živi.«

Tudi vi živite srečno...

»Imam veselje! Ne delam zaradi kakšnega honorarja, čeprav je zelo potreben, ampak delam zato, ker vidim v tem smisel življenja. Rad bi izdal tako knjigo, ki bi bila vsakomur dostopna, zaradi vsebine in cene. Delo naj bi bilo nekakšen testament.«

Napisali ste precej knjig in pri mnogih sodelovali kot soavtor, izpod vašega peresa je nastalo tudi leposlovno delo – roman Bele zvezde in še mnogo drugega.

»Kot terminolog na področju športa sem 25 let sodeloval pri oblikovanju slovarja slovenskega knjižnega jezika. Zraven sem bil pri *Enciklopediji Slovenije* in podobnih izdajah v drugih republikah Jugoslavije. Vesel sem, da bo moje delo ostalo.

Napisal sem *Bele zvezde*. Tisto, kar sem napisal pred petdesetimi leti, se je močno spremenilo. Tudi spomine bi želel pisati, pa ne vem, če bo še dovolj moči in časa. Predvsem pa bi rad napisal in objavil tako knjigo, ki bi v zaokroženi vsebini vsaki družini predstavljala ukvarjanje s športom kot bogatenje življenja. Da bi bralci s knjigo spoznali pomen športa za zdrav način življenja.«

V stanovanju imate kar nekaj pripomočkov za razgibavanje. Pravzaprav je to telovadnica v malem. Kdaj vse te pripomočke uporabljate?

»Veste, vse to je dobro in koristno imeti v stanovanju, ker te vsak dan spomni na rekreacijo. Če imaš med podboji drog, se lahko na njem kadarkoli lepo pretegneš. Na oni napravi lahko voziš kolo. Lahko ležiš na tleh in delaš koristne vaje. Velikokrat poslušam Staneta Ureka in vadim. Po najinem pogovoru se bom šel 'obesit' na drog in se bom temeljito pretegnil. Zunaj imam gabrov čok, ki mi ga je podarila Pavla Trogarjeva, znana telesnokulturna delavka v Mozirju. Pripeljal sem ga v Ljubljano in na njem vadim stopanje gor in dol. V spalnici imam na tleh ležišče za vaje – za mišični steznik.

Zelo koristne pa so tudi stopnice. Dol tečem, gor hodim. Nekajkrat to opraviš in je zelo koristno. Vse je koristno, če imaš občutek, da to rad delaš. In dobro je, da imaš vse te pripomočke pri roki.«

Ste zelo zaposleni. Ali vam je kdaj dolgčas?

»Neka študentka me je nekoč vprašala, če mi ni nikoli dolgčas. Pa sem ji odgovoril: ne zameri, dolgčas je tebi. Človeku ne sme biti nikoli dolgčas, ker imaš vedno neko obveznost, da moraš nekaj napraviti. Če ti je dolgčas, lahko bereš ali greš ven in uživaš v hoji v naravi. Nekaj pač delaš. Lahko se lotite pospravljanja stanovanja in izločevanja odvečnih stvari. Vedno moraš imeti pred seboj neki cilj, ki je povezan z delom.«

Cilj pa ni, da vse popoldne čakaš na večerjo.

»Ja, pa so taki, veste. Jaz sem jih srečal v Rovinju, to so bili starejši ljudje, ki so že pred šesto uro zjutraj čakali, da so prišli do svojega šnopčka. Ali pa sem slišal od starih ljudi v domovih, ko so govorili, da je obednica zaprta, ko so čakali na hrano. To je znamenje, da nimajo nobenih interesov. Če bi igrali karte, šah ali brali, jim ne bi bilo dolgčas in bi morda večerjo še zamudili.«

Ste veliko zamudili v življenju?

»Ja in ne in prav je, da je človek do sebe kritičen. Prav gotovo bi lahko v mladosti še več in bolje delal. Mnogokrat sem bil tudi prestrog. Ko sem pisal, bi moral že zelo zgodaj začeti opozarjati, da šport nista samo tekma in rezultat, ampak tudi način življenja. To sem spoznal šele z leti zorenja. Spominjam se Coubertaina, ki je bil kot mladenič navdušen za olimpijske igre in je rekel: Hitreje, močnejše, višje. To je njegovo znano geslo. Ko pa je prišel v zrela leta, je napisal: 'Rad imam šport, ki ne potrebuje gledalcev.'

Moja velika želja je, da bi občine zgradile veliko plavalnih bazenov, kjer bi bil vstop brez vstopnine, da bi lahko plavali vsi ljudje. Tudi vstop na igrišča bi moral biti zastoj za starejše in otroke.

Ob vsem tem pa imam občutek, da bi lahko marsikaj bolje opravil in tudi bolj pravilno treniral.«

Vaša popotnica ljudem, ki bodo tole prebrali?

»Vsak dan nekaj gibanja in dobre volje. Eni pravijo, da je smeh pol zdravja, jaz pa dodajam, da je hoja druga polovica zdravja. Če imaš oboje, dobro voljo in veselje do dela, si na dobri poti, da boš zdrav in boš dolgo živel.«

Tone Vrabl

Leon Štukeč, Drago Ulaga in Anton Trstenjak – trije nestorji v elementu.

Foto avtor

UMETNIK NA TUJEM

Zoran Mušič – slovenski izseljenec

V Sloveniji pogosto ne vemo, kaj bi z našimi sinovi, kadar so daleč od slovenskih meja. Še več težav imamo, ko redki posamezniki s svojim delom in talentom prerastejo etnijo in jih ne moremo več okviriti zgolj v kljukice na š ali č. Med posebnimi in velikimi umetniki sveta je slikar Zoran Mušič. Noben slikar slovenskega porekla v 20. stoletju ni dosegel večjih uspehov in bil in ostal s svojimi umetninami na vrhovih ustvarjanja ter v isti sapi človek domače zemlje in mentalitete. Bolj kot kljukice na črkah.

Manjka nam samozavest, smelost in organiziranost, da bi ga vedno in povsod celovito predstavili. Več kot dvesto katalogov je izšlo; med njimi ni nobenega slovenskega, v katerem bi bil obravnavan od zibelke do groba. Ne gre za nekritično domišljavost, rabimo samozavedanje, ponos ter poznavanje velikih preteklosti in sedanosti. V Parizu nihče ne more Picassa označiti za francoskega slikarja, kakor nihče ne more trditi, da je le španski slikar. Kandinsky je enako Rus kot Francoz, Mies van der Rohe nemški in ameriški arhitekt in še bi lahko naštevali. Vsi pa so umetniki vsega sveta. Lastninjenje umetnikov ni mogoče.

Za nas in svet moramo povedati svojo resnico. Umetnik se je rodil kot Zoran Mušič, zorel je s priimkom Mušič in zaslovel izven Jugoslavije kot Music. Bil je samosvoj spremljevalec življenja z navideznega obrobja Evrope v 20. stoletju. Zavestno se je odrekal glavnim strujam, trendovski modi, pretiranim barvam, oblikam, izraziti abstrakciji ali figuraliki. Skozi sintezo likovnosti je posredoval sporočilo o pretanjeni človeški želji iskanja smiselnosti ustvarjalne avtorske resnice in bivanja za vse čase. Evropski in slovenski likovni kritiki neutrudno plastijo njegovo delo in najdejo nove in nove pomene, izhodišča ali povezave. Umetnine presegajo vso paletu pisanja.

Mušič je bil večni izseljenec 20. stoletja. Njegove selitve kažejo vpliv velikih sil, prekucij, političnih potresov, vpliva prestolnic. Šestleten se je moral z materjo in bratom umakniti z obrobja Gorice, iz rodne Bukovice, na rob Štajerske, v vas Arnače. Družina se je polna nad vrnila v Brda pred koncem prve svetovne vojne, ko so povsod srečevali samo sledove rušenj in moritev soške fronte. Starši z otroki so se morali pred italijanskimi imperialisti že leta 1919 umakniti v Avstrijo. Od tam so jih, zavedne Slovence, leta 1920 izgnali avstrijski nacionalisti. V mladem Mušiču se je razvil šesti čut. Leta 1935 se je iz Španije umaknil dolgo pred državljansko vojno; s Štajerske leta 1940 pred nacistično okupacijo. Pred Nemci se je jeseni 1943 preselil v Gorico in Trst.

Gestapo ga je oktobra 1944 ujel v Benetkah in ga odpeljal v Dachau. Tam je bil dovolj spreten in srečen, da je preživel od novembra 1944 do osvoboditve aprila 1945. Poln nad se je vrnil v Ljubljano, pa se je poleti 1945 znova razočaran umaknil pred kolegi, polnimi sebe in komunističnih idej. Odšel je, razočaran nad domovino in Jugoslovani. Bolj gostoljubna je postala Italija, čeprav ga je za uvod pri 39 letih zaprla in obsodila, ker ni pravočasno služil vojaškega roka pod fašističnimi simboli. Mir je našel v Benetkah. Ko so mu postale ustvarjalno preozke, se je preselil v Pariz in se uvrstil med umetnike École de Paris. Nekateri dogodki iz slikarjevega življenja pa že prehajajo v mite.

Nikoli pa nihče ni opazil Mušičeve slovenske zavesti, s katero se je izkazal daleč pred časi osamosvajanja. Med vojno, leta 1944, ko je izšel prvi katalog njegovih del ob razstavi v Benetkah, so vsi pisci kataloga poudarjali, da je slovenski umetnik. Nekaj mesecev kasneje, 18. novembra 1944 ponoči, so ga pripeljali v koncentracijsko taborišče. Ponižan v številko 128231 je na robu preživetja izjavil, da je Slovenec. Po vojni, ko ni hotel slišati za posamezne neumnosti preveč samozavestnih oblastnikov, so ga vsi razglašali za Italijana. Sam je v osebnem pismu, ko so ga sprejeli med akademike SAZU, zapisal, da je italijanski državljan, njegova narodnost pa je slovenska. Podatki iz potnega lista so simpatični, vendar le obrobni ob izjemnem opusu ustvarjalca.

Korak v smer drugačnega vrednotenja Mušičevih stvaritev v naših krajih je bila prva umetnikova stalna razstava na svetu. V dvorcu Dobrovo v Brdih so od leta 1991 razstavljene njegove grafike. Največje časti je slikar, vitez francoske legije časti, Jakopičev, Prešernov nagrajenec in akademik doživel leta 1995, ko sta ga predsednika Republike Francije in Slovenije Mitterand in Kučan pospremila k odprtju retrospektivne razstave v Grand Palais v Parizu. Nova država – Slovenija in nova oblast se ob tem znova nista zavedali pomena časa in trenutka, ko je bila pripravljena zadnja velika retrospektiva v Goriči leta 2003. Vsi predsedniki in ministri so imeli tedaj »pomembnejše« delo. Dve leti in pol kasneje je Mušič zaključil svoj opus.

Mušičeve umetnine so najprej užitek slikarjevega izražanja v likovnem jeziku. So tudi premišljeni preplet kultiviranosti; vanje je sintetiziral prazgodovinske načine izražanja od Altamire naprej, povzel je vtise ustvarjalnosti 13. stoletja v osrednji Italiji, izbral vplive El Greca, Velasqueza, Goye. Znanje učiteljev in kolegov je združil s slovansko občutljivostjo. Pri njem je mogoče najti romanski vpliv in sledi germanskega, bolje dunajskega ustvarjalnega kroga. Odmeve vzhoda je dojel skozi filter Benetk in jih prelil v svoj izrazni jezik. Posebna značilnost njegovega ustvarjanja je ustvarjanje v serijah. Izhodiščni motiv je pogosto uporabil v serijah slik. Zaslovel je s Konjički, Brodniki, Si-

enskimi griči, podobami gora, ciklusi Nismo poslednji, s Katedralami in Avtoportreti v najbolj različnih oblikah. Vse serije so povezane z njegovimi spomini in izkušnjami.

*Konji splašeni z vetrovi ...
In na konjih mladi dnovi - kam?*

Ne vemo, če je Mušič poznal te in prav te Župančičeve verze. Poznal pa je enake ambiente, podobno občutljivost in želje. Konjički so bili prvi zlahtni motiv, ki ga je Mušič razvil iz številnih vzorov, najbolj iz otroštva na Krasu. Konjičke in osličke je prepesnil v pravo blagovno znamko svojega ustvarjanja. Najprej in najbolj je šlo za simfonijo barv, če parafraziramo Mušičev glasbeni priimek. Čeprav slikar ni želel literarnosti motiva, so se v njegovi podzavesti nabrali vtisi in izkušnje od otroštva, ko je občudoval konjske vprege, skozi poznavanje Lipice, vseh mogočih simboličnih pomenov konj do Picassove Guernice. Najbolj je motiv iščočih konjičkov razvil v Benetkah, ko je v sebi začutil nikoli priznано domotožje. Mušičevi konjički iščejo svoj cilj in svoj dom. Mirno prenašajo težo življenja in potujejo naprej. Motivi so v isti sapi užitek slikarskega izraza, ko se raznolike barve zlivajo v novo sožitje in sporočilo. Likovna dodelanost in originalnost je slikarja konjičkov prvič postavila pod žaromete velikih galerij in znanih evropskih likovnih kritikov.

*Ta mali, a krepko boreči se brod,
naš mili je dom, v njem vrli naš rod;
zaganja vanj silno se morje tujine,
požreti ga v svoje želi globočine.*

Tako je Gregorčič zapisal v pesmi Naš čolnič otmimo. Gregorčičevo pozicijo je primorski slikar dobro poznal in spoštoval. Motivi Mušičevih brodnikov nosijo v sebi podobno sporočilo. Na prvi pogled na prastarih barkačah zgolj prevažajo živino z dalmatinskega otoka na otok. V plasteh pod površino so ti prevozi kot Haronov brod, ko prestopajo iz življenja v smrt ali iz smrti v večno življenje. Živali izžarevajo energijo in neko skupno pripadnost, ko iz preprostih čred na napajališču Matije Jame sintetizirajo Picassa in druge španske vtise ter novo obliko beneških gondol in brodnikov z Nila, Evfrata ter drugih magičnih rek prepesnijo v nove oblike. V ozadju pa so vedno zaobljeni griči. Brodniki so ob tem strnjena množica, kakor pri Armitageu ali Tršarju, so osrediščen motiv, nekaj živega pred senco gričev.

*Saj griček drugim ni enak,
to je nagrobni grič,
pod njim počiva mlad vojak,
oh, meni drag mrlič.*

Znova nas Gregorčičevi verzi opomnijo, tokrat v pesmi Romarica, da so Mušičevi griči simboli življenja in smrti, kakor grič z naseljem in grič s pokopališčem v Šmartnem v Brdih, kjer je doma Mušičeva družina. Naslikane gorice na Mušičevih slikah so enako Brda kot kraške obline in mati zemlja, ko ponuja svoje napete dojke. Zato je med potovanji z vlakom slikar opazil Brdom podobne sienske, umbrijske ali toskanske griče. Te podobe razgaljene zemlje so umetniku prisposode gomil mrtvih iz taborišč, so simbol človeka samega. V istih oblinah je rodovitnost, spomin na Brda in njihove vinograde ter tradicija nekropol.

*Kar sreče sem na svetu užil,
sem jo v mladosti cvetu pil,
sem pil vrh sončnih je višin
planine proste prosti sin.*

*In zdaj, planine, ve moj raj,
od vas tja v tuji moram kraj;
kako mi pa je to težko,
le on tam gori ve samo.*

Gregorčič je bil poet, ki je ljubil gorski svet, kakor je zapisal v pesmi Oj zbogom ti planinski svet. Mušič je bil gornik in skavt ter navdušen smučar. Prehodil je slovenske gore in iskal svoj mir v samoti narave, v gozdovih in na planinskih poteh. Zato so mu bili ljubi Dolomiti in Apenini. Zašiljeni vrhovi Dolomitov, ki se izvijajo iz oblakov in meglic so bili slikarjev motiv, ko je iskal pot iz gričevnih krajin in poskusov abstraktnih kraških krajin naprej, v novo, drugačno izraznost.

Ob podobah mrtvih, žrtvovanih ljudi odpovedo poeti. Slike in grafike iz najbolj znane Mušičeve serije Nismo poslednji so spomin na najtežje dni njegovega življenja. Dolgo jih je nosil v sebi. Nikoli ni želel žeti slave na njihov račun. Ko pa je v prestopu v svojo zrelo dobo dopolnil šestdeset let starosti, je bil razočaran nad svetom, ki ga niso izučile žrtve druge svetovne vojne. Podobe mrtvih so skoraj same stopile na njegova platna in postale njegovo naj-

bolj humano sporočilo, svojevrsten testament. Slike in grafike so posvečene žrtvam vseh vojn: najprej v koncentracijskem taborišču Dachau, za tem Biafri in Vietnamu ter v slutnji kasnejših balkanskih morij pred koncem 20. stoletja. Umetnik v svojih delih ni patetičen. Želel je upodobiti tragično lepoto, krajino mrtvih, ki se rodijo iz zemlje in postajajo sol te zemlje. Obujanje življenja, rojenega iz mrtvih, ki so čaščeni in relikvije, lahko primerjamo le z opisi v bibliji.

*Oj božji hram tako prostran
in pa krasan tako.*

V pepelnični noči je znova pesem poeta in duhovnika Gregorčiča. V njej avtor piše o usodi naroda in iskanju večnega življenja. Krščanska kultura je bila del življenja Zorana Mušiča: krstil ga je znameniti »župnik iz Trente«, Josip Abram, ko je služboval kot vikar v Biljah pri Gorici. Z veseljem je 11. aprila 1909 v krstno knjigo vpisal otroka, ki je po očetu dobil krščansko ime Anton, kot Slovenec pa ime Zoran. Kasneje slikar ni pogosto zahajal v cerkve. Je pa tam iskal izročilo svojih predhodnikov, posebej umetnikov, iskal je vzdušje svetega. Cerkvene notranjosti je Mušič začel upodabljati pod vplivom učitelja Babiča že na akademiji in ob svojih potovanjih po Španiji. Še bolj se jim je posvetil, ko je slikal v cerkvenih notranjščinah. Zvest jim je ostal do jetništva v taborišču. K cerkvenim ambientom se je vrnil v osemdesetih letih.

*Avtoportret je tisto, kar imam v sebi, kar sem iskal,
da bi iztisnil iz sebe, pa čeprav s strogostjo.*

Slikarjeve lastne podobe – obraza, glave z rokami ali dolgonosega samotarja so spremljale razvoj Zorana Mušiča od prvih poskusov na akademiji. Vedno bolj pogoste so bile v starosti. Avtoportreti so očiščeni vsega, so le še približek podobnosti in vedno bolj duhovna podoba in svojevrstna oporoka ustvarjalca. Ko je umetnik že izgubljal vid, je njegova roka na pamet risala temna ozadja, iz katerih se kot svetloba izvija podoba umetnika, preroka prihodnosti.

Slikar Mušič je največji ambasador slovenske zemlje v 20. stoletju. Kakor Župančičeva Duma zvenijo njegovo kraško vzdušje, popotni konjički, brodniki in griči. Sam je bil izseljenec, poznal je vse težave življenja in dela, kakor jih poznajo slovenski izseljenci. Večina naših rojakov po Evropi in izven nje Zorana Mušiča žal ne pozna dovolj. Izseljence zalagamo s kičastimi podobami

Blejskega otoka in s podobnicami Brezjanske Marije. Izbranci med njimi pa so prav v Mušičevih grafikah, gvaših in oljih našli skrito nostalgijo domovine in z njegovimi podobami okrasili svoja bivališča. Mušičeve umetnine so jih spremljale skozi vse težave selitev, prilagajanj, razcveta novega življenja. Potomce teh generacij moramo opozoriti, da so te zaprašene podobe na stenah babic in očetov nekaj več. Ne gre le za finančno vrednost, ki je višja od tiste ob nakupu. Gre za pripadnost družini, rodu, domovini, domačim načinom čustvovanja. Zato svojih gvašev akademik Prevoršek ob smrti ni zapustil neznanem lokalnem muzeju nekje v Združenih državah. Volil jih je Moderni galeriji v Ljubljani. Tam so gvaši skupaj z drugimi Mušičevimi deli znova zasijali v polnem sijaju, ker matična domovina vedno bolj spoznava pomen izseljenca, človeka Pariza in Benetk in Krasa in Brd in Maribora in Ljubljane.

Gojko Zupan

GORSKA OČESA

Jezera v Triglavskem narodnem parku

Dan ugaša. Veter je pojenjal, tako da se je gladina jezera popolnoma umirila in se kot zrcalo nastavila škrlatno rdečemu pečevju Tičarice. Sonce, ki zahaja tam nekje za Velikimi Vrti, daje značilno barvo dolini. Jezerski dolini, kakor so jo imenovali nekoč. Z ženo nemo opazujeva najine tri fante, ki vsak po svojih možnostih pleza ali se plazi po balvanih, ki so razmetani ob obali Dvojnega jezera. Posebno najmlajši je postavil svojevrsten rekord: skoraj povsem sam je prišel sem gor s planine Blato, hkrati pa se šele sedaj odvaja dojenja – pa uganite, koliko je star. Spomin mi bega po utrinkih iz Doline Triglavskih jezer. Kdaj sem bil prvič tu, ne vem več. Maratonskega turnega smuka prek Komarče, skozi celo Dolino Triglavskih jezer ter preko Hribaric, Velega polja in Bohinjskih vratc v Krmo se kljub temu, da sem ga opravil v rosnih gimnazijskih letih pred četrto stoletja, zelo živo spominjam. Prva tura po tem, ko sem se oženil, je bil vzpon z Zadnjice na Prehodavce, od tam na Vršac, pa nazaj čez vso dolino do Lopučnice ter skozi star prehod skozi gosto ruševje pod Belo skalo do Črnega jezera in prek Komarče k Savici in v Ukanc. Takrat sem se v poznem popoldnevu, podobnem kot je današnji, na obali jezera ulegel in zadovoljno ter srečno razmišljal, kako bom to kraljestvo Zlatoroga razkazoval svojim otrokom. Hvala Bogu so sanje uresničljive in danes tu na Sedmerih z družino doživljam mogočno stvarstvo narave.

Jezera v Triglavskem narodnem parku

Nedolgo tega smo se z družino potikali po Alpah. Jezer, kolikor hočeš. Zakaj torej v Julijskih Alpah, v Triglavskem narodnem parku, dajemo tak pomen prav visokogorskim jezerom? Zakaj so taka posebnost, zakaj so visokogorski jezerski ekosistemi tako občutljivi in posledično ogroženi, zakaj je bila Dolina Triglavskih jezer nenazadnje tista, zaradi katere so naravoslovci z začetka 20. stoletja osnovali in uresničili idejo o prvem parku na Slovenskem. Alpski varstveni park iz leta 1924 je prednik današnjega Triglavskega narodnega parka in še danes Dolino Triglavskih jezer opisujemo kot srce našega edinega narodnega parka.

Poskusimo odgovoriti. Pogled na naše gore, ki kažejo prijazno, toplo, svetlo-sivo lice, je že del odgovora. Julijske Alpe so zgrajene iz apnenca. Ta kamnina pa je prepustna in že samo dejstvo, kako se je na apnenčastem površju uspela zadržati voda oziroma jezerca, nakazuje neko naravno posebnost. Na sicer prepustnem karbonatnem površju sem ter tja najdemo manjše vložke ne-

prepustnih kamnin. In če so te nepropustne kamnine na dnu ledeniško-kraških kotanj, so pogoji za visokogorsko jezero na apnencu tu. S časom se na dnu jezer kopičita tudi apnenčast drobir in svojevrsten mulj, ki predstavljata dodatno manj prepustno oziroma neprepustno plast. Značilen pojav, ki dolgoročno vpliva na jezera, predvsem na njihovo globino, je bočno nasipavanje ter tudi nasipavanje z vrha v času taljenja ledu in snega na površini jezera. Jezera ali bolje rečeno jezercica v naših gorah so močno odvisna tudi od količine snega oziroma padavin. Tako je v sušnih obdobjih obstoj manjših in plitvejših jezerc ogrožen, v primeru velikih količin snega pa nastajajo celo »nova« jezercica.

S prejšnjo trditvijo je povezano tudi število jezer v Triglavskem narodnem parku. Bohinjsko jezero, največje slovensko stalno jezero v celoti leži v parku. Kljub podobnostim v zvezi z nastankom in dejstvu, da gre za ledeniško jezero, pa Bohinjskega jezera zaradi njegove velikosti in lege ne moremo enakovredno primerjati z visokogorskimi jezercici. Visokogorska jezera v Julijskih Alpah v Sloveniji lahko razdelimo na Triglavska, Kriška in Krnska.

Ime Triglavska jezera je novejše, njihovo popularnejše ime je Sedmera jezera. Še prej se je dolina preprosto imenovala Jezerska dolina, vsako jezero pa je imelo svoje ime. Triglavskih jezer je sedem, šest, devet ali pa celo deset. Splošno znanih je sedem jezer, ki jih poimenujemo tudi s številkami (prvo,

Planina Jezero

drugo, ... sedmo). To so Jezero pod Vršacem, Rjavo jezero, Zeleno jezero, Jezero v Ledvicah, Dvojno jezero (dve jezeri – peto in šesto) in Črno jezero. Ob visokem vodostaju spomladi in jeseni je Dvojno jezero eno jezero in lahko bi rekli, da je jezer pravzaprav šest. Tu sta še praktično stalni mlaki ali manjši jezerci (večinoma večji kot Zeleno jezero) Mlaka v Laštah pod Prehodavci in Mlaka pod Vršaki. S tema dvema mlakama je jezer devet. Za planinsko kočo pri Triglavskih jezerih pa je tudi Močivec, z umetno pregrado zajezen izvir, ki ga nekateri štejejo za deseto jezero. Bolj prav pa je, da namesto umetnega Močivca kot deseto uvrstimo nekaj stran – v osrčju bližnjih Fužinskih planin – ležeče Jezero na Planini pri Jezeru.

Kriška jezera nosijo ime po širšem območju visokogorske krnice Kriško podi. Tri jezera – Spodnje, Srednje in Zgornje Kriško jezero – so pri nas najvišje ležeča jezera in se nahajajo na višini med 1900 in 2150 metri. Tudi na Kriških podih se v vrtačah pojavljajo občasna snežna jezera. Za eno od njih strokovnjaki predlagajo, da bi postalo četrto Kriško jezero.

Skupno ime za Krnska jezera se uporablja predvsem zaradi dejstva, da vsa tri jezera ležijo v bližini Krna, ki impozantno kraljuje v tej gorski skupini. Krnska jezera so si bolj vsaksebi (predvsem Jezero v Lužnici) kot drugi dve skupini jezer. Največje in najbolj znano med Krnskimi jezери je Krnsko jezero ali Veliko Krnsko jezero. Je tudi naše največje visokogorsko jezero. Na neki način skrito je Dupeljsko jezero v kotanji pod planinsko kočo, ime pa ima po tukajšnji pašni planini. Precej višje ležeče in oddaljeno je Jezero v Lužnici. Nahaja se v kotanji med Batognico, Peski in Škofičem.

Od jezera do jezera – iz Kranjske Gore v Tolmin

Lepot in zanimivosti Triglavskega narodnega parka je nešteto. Med njimi so tudi jezera. Kaj si ogledati, katero obiskati? Najlepšega jezera in najbolj zanimivega jezera ni. Vsako po svoje je enkratna podoba iz nara-

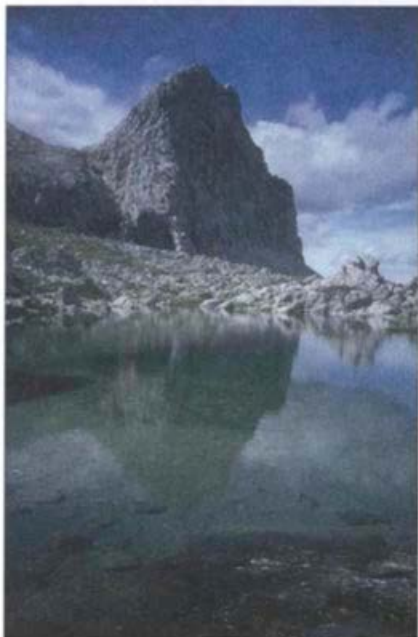

Kriški podi

ve. Vzemimo si čas in svoj izlet po parku raztegnimo na nekaj dni in obiščimo prav vsa. Poskusimo to storiti po poti, ne da bi vmes morali menjati izhodišča ali se prevažati z avtomobilom.

Na Kriške pode je daleč, pa naj bo s Kranjske Gore, Vršiča, Vrat ali Tren-te. Prav nič pohleven in »jezerski« ni začetek naše ture. Le umetno jezerce v Jasni tik za Kranjsko Goro nas spomni, da so naš cilj jezera v TNP. Koča v Krnici z imenitnim studencem nam nudi prvi počitek in nam daje moči za dolg vzpon pod Kriško steno in dalje čez Kriško steno na rob Kriških podov. Vzpon je primeren za tiste z dobro kondicijo, pa tudi vrtoglavice ne sme biti. Na Kriškem robu smo utrujeni, a nagrajeni z veličastnim razgledom. V zadoščenje pa nam je tudi to, da smo pravzaprav že tu na začetku na najvišji točki našega popotovanja od jezera do jezera. Ker prvi dan ne bomo šli dlje od Pogačnikovega doma na Kriških podih, si zdaj lahko zmišljujemo, v kakšni smeri si bomo ogledali jezera in ali bomo stopili še na kak bližnji vrh. Če ni vrhunec poletne planinske sezone, bomo v tem koncu srečali morda več kozorogov kot pa planincev. Kljub temu, da so podi, jezera in Pogačnikov dom kot na dlani pod nami, pa le previdno – podi so polni jam, brezen in škrapelj, zato je

Triglavsko jezero

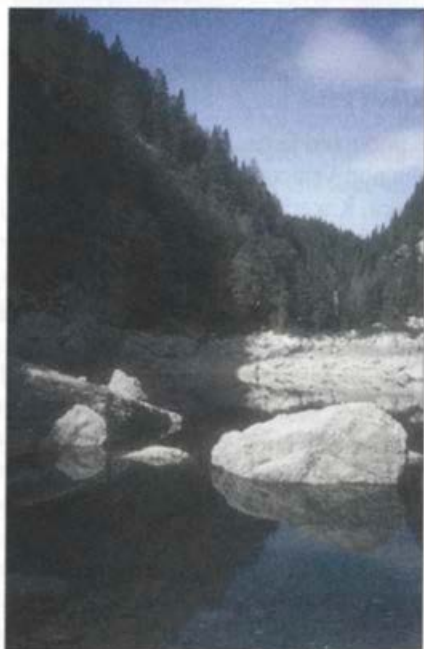
najbolje, da se kar lepo držimo poti. Popoldan je že, z zahoda se obeta nevihta, zato po obisku vseh treh jezer z veseljem vstopimo v kočo. Posebno srečo imamo, saj nam poleg prijaznih deklet postreže dobrodušni gospodar Simon. V svetlobi zahajajočega sonca vidimo silhueto Zasavske kočice na Prehodavcih, ki je naš jutrišnji končni cilj.

Do druge skupine jezer – Triglavskih – je daleč. Zato je treba zgodaj na pot. Pri jutranjem vzponu na Bovški Gamsovec nam delajo družbo le kozorogi. Z Gamsovca je eden najlepših razgledov na Triglav, nam pa ni nič kaj preveč prav, ker so bomo spustili skoraj osemsto metrov na sedlo Luknja in še dlje proti Zadnjici. S sedla je na desni globoko spodaj dolina Zadnjice, levo so Vrata in le po do-

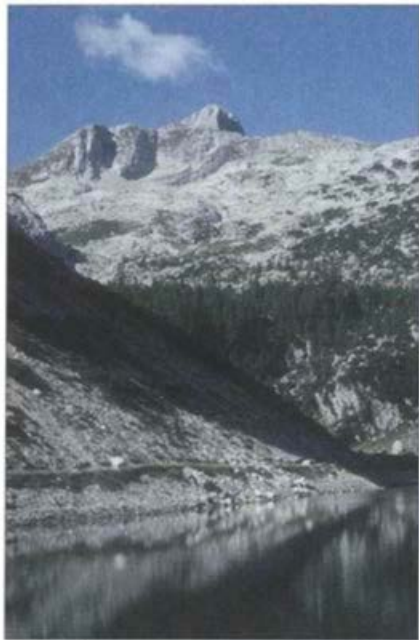

Koča pri Triglavskih jezerih

lini navzdol seže odprt pogled vse do Karavank. Tam je vrh Baba. Nekoč je znameniti slovenski alpinist Joža Čop, ki je bil tudi iskriv humorist, dejal: »Na Babi sem ležal in skozi Luknjo gledal v Zadnjico.« Ja, tale imena po naših gorah so včasih prav hecna in čudna in če jih še povežeš ... Steza se razširi v udobno mulatjero, nekdanjo široko vojaško pot. Na razcepu se končno usmerimo nazaj, navzgor proti Tržaški koči na Doliču. Noge čutijo težo prehojene poti, a vseeno je Dolič vse bliže. Kočo upravljajo Gorjanci. Legendarne gospodarice Ivanke, ki je bila strah in trepet vseh tistih, ki po deseti uri v koči niso dali miru, hkrati pa je bila dobra kot kruh, v koči ni več. So pa prijazna in čedna ta dekleta, ki delajo v koči.

Črno jezero

Krnsko jezero

a pod nami je tisoč metrov prepada. Torej previdno. Kmalu smo skozi in s sedla pod Vršacem spet vidimo tisto, kar iščemo na naši poti – vodna očesa – jezera. Kar tri – Jezero pod Vršacem, Mlaka v Laštah in Rjavo jezero so skoraj tik pod nami. Sestopimo do prvega jezera, si zmočimo čelo in vrat ter se poženemo v še zadnji nekajminutni vzpon na Prehodavce. Dolga pot je za nami, čeprav zračna razdalja do Pogačnikovega doma na Kriških podih, ki ga od tu lepo vidimo, ni velika.

Prvi del tretjega dne je najbolj bogat z jezeri. Smo v osrčju Doline Triglavskih jezer, potujemo navzdol, od enega jezera do drugega. Kakor smo rekli, ni najlepšega, vsako je svojstno. Meni je morda najbolj všeč malo in neugledno Zeleno jezero in to zato, ker se v njem kot v zrcalu ogleduje strma Zelnarica. Kmalu smo pri koči pri Dvojnem jezeru. Za kosilo je še zgodaj, a vseeno nam dobra kuharica Marica, ki jo poznamo že z lanskega potepa po planinah TNP, nareže pehtranove potice. Tako je bila dobra, da se je bilo treba na obali jezera malo »dol usesti« in podoživljati to in ono iz naših planinskih spominov. Prav dolgo se ne da sanjariti, naš današnji cilj Koča pri Krnskih jezerih je še presneto daleč. Ker obiskujemo jezera, sestopimo po Lopučniški dolini

Na Doliču je bilo vedno tako. Spominjam se dogodka, ko smo pred leti, ko smo še plezali, kar tri dni v skrbeh čakali, kdaj se bo prijatelj Janez vrnil s plezarije v Severni Triglavski steni. Poklicali smo že policijo, dvignili reševalce – takrat pa jo okrog vogla »primaha« naš Janez. Smejoč in s polno čelado gob nam je povedal, da je na Doliču pomagal zlagati drva – tri dni, lahko si mislite, kaj je bil pravi razlog ... Mi pa se kljub prijazni oskrbniški ekipi odpravimo naprej. K jezerom vendar. Najbližje ni vedno najlažje, a če smo preplezali zavarovano pot prek Kriške stene, nam tudi prečenje Kanjavca »skozi Rižo« ne bo delalo težav. Pot res ni težka, le za vtoglave ni. Police skoraj vodoravno vodijo preko severne stene Kanjavca, ponekod bi se lahko vozili s kolesom,

vse do Črnega jezera. Pokojno se lesketa v kotanji pod Stadorjem. Na drugi strani kotanje so še vidne sledi gozdnega požara. Ob tej priliki so gasilci črpali vodo iz jezera in če ne bi prišel na pomoč dež, bi lahko jezero (tisto leto je bil vodostaj zelo nizek) celo izpraznili. Poslovimo se od Črnega jezera in hitimo proti Komni. Popoldan je že, pozno kosilo in večno vprašanje po obilni malici v gorah – ostati tu ali oditi dalje. Volja le premaga težo želeodcev in z mlečno kislino načetih mišic. Gremo dalje, dolina Gracije – suha in pusta kot Sahara – se vleče. Ampak se na srečo tudi izteče. Z Bogatinskega sedla gremo le navzdol, odločimo se, da si bomo Krnska jezera ogledali zjutraj, in v mraku srečno prispemo v zavetje koč. Oskrbniki so spet drugi in zvečer se spominjam otožne in krhke, a nadvse ljubeznive kuharice Marjetke. Takrat sva z Dušanom po hribih vodila Japonce in Marjetke nikakor nisva mogla spraviti v dobro razpoloženje. Kasneje sem jo kot kuharico srečal še na Kriški gori nad Tržičem in izvedel, čemu otožnost. Dekle je imelo raka in žal že nekaj let gleda na nas z onega sveta.

Krnska jezera so zadnja skupina jezer na naši poti. Dupeljskega si ogledamo le površno, kar od koč. Nato pa preko planine in rahlo navkreber do pravaka med jezeri. Res je veličastno v jutranji svetlobi. V vodi smo videli male ribe – pisance, ki naj bi jih v jezero naselili v času prve svetovne vojne. Takrat je bilo tod živahno. Fronta je bila sicer višje po vrhovih. Na Dupljah je bilo avstrijsko zaledje z vso potrebno in nepotrebno infrastrukturo. Dokazano je, da so imeli celo kinodvorano. O vsem tem razmišljamo, ko se strmo vzpenjamo proti sedlu med Peski in Batognico. Na razmišljanje o prvi svetovni vojni nas spominjajo mnoge ostaline iz teh časov – ostanki žic, granat in kaverne, polne raznih skrivnosti tega tragičnega časa. S sedla – spet smo visoko nad 2000 metri – se spustimo v Lužnico, k našemu zadnjemu jezeru. Lepo in mirno je tu. Čaka nas le še dolg sestop pod slikovitim Rdečim robom na planino Sleme in od tam po strmi cesti v Zatoľmin in Tolmin. Hvala bogu, da so že pred sto leti zgradili železnico, ki nas s Tolminske kaj hitro prepelje nazaj na Gorenjsko.

Martin Šolar

PRESUNLJIVA LEPOTA

Alpski botanični vrt Juliana v Trenti

»Začarani vrtovi rojenic so že zdavnaj izginiti. Mračna pravljica o Zlatorogu nam pripoveduje, kako se je zgodilo. Toda tu je nastal nov čarovni vrt, sredi svetle sedanjosti!«

Julius Kugy, *Iz minulih dni*

Ustanovitelj vrta Albert Bois de Chesne leta 1935 (slika je posredovala njegova hčerka Olga Bois de Chesne).

Juliana je prvi in tudi edini alpski botanični vrt v naravnem okolju na slovenskem ozemlju.

Leta 1926 je vrt ustanovil tržaški posestnik in trgovec Albert Bois de Chesne (1871–1953). V Trenti si je leta 1925 kupil zemljišče na Tožbarjevi zemlji, 50 m nad cerkvijo sv. Marije in 30 m nad Sočo. Nadmorska višina vrta je 800 m, leži na pobočju Kukle in meri 2572 m². Zaradi vlage, svetlobe in sence, zatišne lege in razgibanega terena, posutega s skalami različnih velikosti, je bila ta parcela najbolj primerna za njegove namene. Jeseni leta 1926 so bila začetna dela že opravljena. Spomladi leta 1927 pa se je lotil terenskega dela, začel je prinašati rastline z gora in jih presajati v vrt. Pri tem mu je z dragocenimi nasveti pomagal prijatelj dr. Julius Kugy. Bois de Chesne je

poskušal rastlinam ustvariti vsaj podobne življenjske možnosti, kot jih imajo v naravi. Največ rastlin so v alpinum prinesli z Vzhodnih in Zahodnih Julijskih Alp, s Furlanskega hribovja, kraških košenic in predalpskega sveta, nekaj pa tudi s Karavank in Kamniških Alp. Levo od vhoda so posadili tujke, ki so jih dobili z Zahodnih Alp, Pirenejev, Apeninov, Atlasa in Kavkaza. Sprehod po vrtu naj bi bil sprehod iz dolin na vrhove naših gora. Po kapitulaciji Italije leta 1943 vrt ustanovitelju ni bil več dostopen.

Med vojno in nekaj let po njej je bil vrt bolj ali manj prepuščen sam sebi. Vojna vihra mu ni prizanesla. Že pred priključitvijo dela Primorske k novi Jugoslaviji je v začetku leta 1947 nova oblast poskrbela, da so ga začasno zavarovali. Slovenski botaniki pa so ga začeli obnavljati. Leta 1949 je strokovno vodstvo prevzel Prirodoslovni muzej v Ljubljani. Njegova ravnateljica, znana botaničarka dr. Angela Piskernik, si je že vsa leta po vojni prizadevala, da bi Juliano obnovili in zanjo skrbeli. Leta 1951 so jo uradno zavarovali

kot hortikulturni spomenik oziroma spomenik oblikovane narave leta. Po letu 1953 sta za Juliano skrbeli občina Bovec in Goriška turistična zveza. Ni pa imela strokovnega vodstva. Z januarjem 1962 pa je dokončno prešla pod upravo Prirodoslovnega muzeja Slovenije.

Juliana je edini alpski botanični vrt v Sloveniji, ki živi že več kot osemdeset let in v katerem se zgodovina prepleta s sedanostjo na vsakem koraku. Kljub nekaterim pomanjkljivostim, ki se jim ni mogoče ogniti, vidimo v njem najznačilnejše in najlepše predstavnice rastlinstva naših Alp, njihovega predgorja in tudi kraškega sveta. V Juliani uspeva okrog 600 različnih vrst rastlin. Večina je alpskih, zaradi nizke nadmorske višine pa je precej kraških in submediteranskih vrst, nekaj pa je tudi endemičnih, ki zunaj slovenskih meja ne rastejo.

Steza nas čez travnik pripelje do Juliane.

(Foto Ciril Mlinar)

Z Juliano je najbolj tesno povezana znamenita rastlina *Scabiosa trenta*, trentarski grintavec, ki je postal simbol Kugyjevih mladostnih iskanj. To skrivnostno rastlino je v drugi polovici 18. stoletja našel naravoslovec Balthasar Hacquet. Potem je trentarski grintavec skrivnostno izginil. Mnogi botaniki so ga zaman iskali. Tudi Kugyja je prav *Scabiosa trenta* pripeljala v Trento, v kraljestvo Zlatoroga. Kasneje so ugotovili, da je trentarski grintavec čisto navadna bleda obloglavka ali beli čopek (*Cephalaria leucantha*), ki raste na kraških gmajnah in prisojnem skalovju v submediteranskem flornem območju.

Na skali na Belvederu raste triglavska roža (*Potentilla nitida*), blazinasta, srebrno dlakava rastlina. V Juliani vzcveti le tu pa tam, blede cvetovi so le medel odsev živo rožnato rdečih kapljic Zlatorogove krvi, posutih po grušču pod najvišjimi vrhovi. V slovenski zavesti se je ukoreninila kot Zlatorogova roža. V svojem pohlepu je človek lovec streljal na belega gamsa z zlatimi rogovmi, da bi se polastil njegovih zakladov. Iz drobnih kapljic je zrastle čudežna cvetica in njeni cvetovi in srebrni lističi so ozdravili Zlatoroga. V besu je lovca pahnil v prepad in uničil svoje vrtove. V tej bajki je poudarjena povezanost

Skrivnostni Kugyjev trentarski grintavec je bleda obloglavka ali beli čopek!

(Foto Ciril Mlinar)

prinesel polhograjskemu grofu Rihardu Ursiniju Blagayu z Gore vejico rumenih jožefic. Tedanji kustos Kranjskega deželnega muzeja Henrik Freyer je volčin opisal kot novo vrsto in jo poimenoval po grofu. Zalo, blede dafno je leta 1838 prišel gledat saški kralj Friderik Avgust II., ki se je zanimal za botaniko bolj kot za vladarske posle. Jeseni istega leta je Blagay postavil edinstven spomenik, ki nas še zdaj spominja na visoki kraljevi obisk. Od tod tudi ime »kraljeva roža«.

Vrt ni namenjen samo botanikom, ki se poklicno ukvarjajo z rastlinstvom, ampak predvsem tistim, ki so jim pri srcu gore in narava. Od drugih alpskih botaničnih vrtov po Evropi se razlikuje po pestri mešanici alpskih in kraških rastlin.

V Juliani nikoli ne vidimo vseh rastlin naenkrat, vedno pa nas razveseli vsaj nekaj cvetlic. »Tako je, kot da bi se vsa presunljiva lepota Trente zbrala prav tukaj, da bi gorskemu vrtiču nudila primeren okvir. Naj dobre zvezde vselej bedijo nad njim.« Julius Kugy, *Delo, glasba, gore*.

med človekom in naravo. Narava je človeku prijazna, če je človekov odnos do nje spoštljiv. Ko prekrši pravila, se mu narava maščuje in hkrati najde še dovolj moči, da iz smrtnih kapelj krvi vzbudi v sebi novo življenje.

Zoisova zvončica (*Campanula zoysii*) drobna in nežna raste iz gole skale. Njeni modri cvetovi so kaj ne navadni. Ustje venca ni odprto kot pri drugih vrstah iz rodu zvončic, ampak zoženo. Raste samo v jugovzhodnih apeniških Alpah in je »prava hči slovenskih planin«. Našel jo je botanik Karel Zois v bohinjskih Alpah in na vrhu Storžiča.

Spomladi vzcveti Blagajev volčin (*Daphne blagayana*), njegovi blede rumeni cvetovi opojno dišijo. Od slovenskih rastlin so o njem nedvomno največ pisali. Leta 1837 je neki kmet

Nada Praprotnik

DOMOV PO SLEMENIH

Peš iz Soške doline do Ljubljane

Gozd nad Drobočnikom, kjer me je v mlado majsko jutro odložila Mojca, trepeta od ptičjega žgolenja, sonce se je ravnokar ujelo v vrhove starih, mogočnih dreves v strmih pobočjih. Ves nemir prebujajočega se življenja blaži le umirjeno petje kukavice, ki gluho odmeva med sivimi debli. Skoraj dve uri vožnje je iz Ljubljane do Svete Lucije (Mosta na Soči). Odtod sem se namenil peš nazaj – preko slemen in dolin bom poskušal priti domov v štirih dneh. Kdo ve, nisem ravno uhojen, precej cest me čaka, veliko vzponov, vreme pa na veselje kaže lepo. Volja je močna, a kot vedno pred vsako težko potjo nekoliko okleva. Prepoln sem želje – hoditi, hoditi in videti, hoditi in srečati, hoditi in spoznati – tudi samega sebe. Nisem se namenil na noben zveneč vrh, tudi svetovno razvpitih znamenitosti ne bom obiskal, pač pa hodil, popotnik bom, le lastne noge me bodo privedle domov. Na ramena zadegam nahrbtnik in krenem – po asfaltni cesti v breg. Vedel sem, da se asfaltu ne bom mogel izogniti, bal sem se ga, vendar sem začrtal pot, kakršno sem hotel, lepo, divjo ponekod, razgledno in samotno, raznoliko ... Nobene druge nisem izbral, četudi se je severno od Idrijce ponujala prav tako mikavna.

Preko Banjšic do Lazne

Zgodnjega nedeljskega jutra prikorakam v Tolminski Lom, tod se pot pravič nekoliko položi, je že toliko prilezla iz Soške doline, da si to lahko privoščim. Vas je tiha, sem in tja se oglasi lajež, pred eno od hiš sedi možak, pri drugi si gospodinja da nekaj opravka s cvetjem na pragu. Brž sem tudi v Kanalskem Lomu in za vasjo skrenem s ceste preko travnika v rob nad Idrijco. Brez reda razmetane skale v gozdu kažejo, da sem že na kraškem svetu, da so tod že pra-

V rože odeta hiša na Banjšicah

ve Banjšice. Najdem kolovoz, ki lepo vodi v pravo smer, potem pa pod Špilami in preko Velikega vrha »nacijlam« Zadrage. Svet je še precej rumen, le v zavetnih vrtačah že zeleni, tod je visoko in pomlad se kar nekako zamudi v sončnih primorskih dolinah. Kup drv da prostora za prvo malico, potem pa jo urno urežem pod Senebikom do Laščka, najvišjega vrha planote – pravzaprav si deli to mesto z Velikim vrhom. Lepa označena pot me polagoma spušča na teraso, ki se na vzhodu planote vleče v smeri Čepovanskega Dola – vas Lokovec je posuta po njej. Kamnite hiše, take, kot so bile nekdaj, ponekod pa je videti, da se življenje zopet vrača. Na nekoliko bolj zavetni strani Banjšic sem in cvetja ob poti je vse več. Ko ravno občudujem eno takih blazinic, me ogovori možakar. »Pr Matev« se menda reče, tristo let stara hiša, njega bo že še zdržala, pravi. V nekem drugem času se najdem, »šterna« za hišo, leseno stranišče, z drvni založeni zidovi – tod je potrebno dosti kurjave, zime so dolge, vetrovi ostri, razdalje velike. Nekaj je zagotovo – pogledi so tako razkošni, tako širni, da je veselje stopiti pred domačijo in se zazreti v dalj. Kot so nekoč, po napornih dnevih, znali gospodarji. Takole, na koncu, se z oddaljenim pogledom in osredotočeno mislijo ozreti v pretekli dan, si reči: »Dobro je bilo!« Danes tega ne znamo več. Menda nimamo časa. Kdo ve?

Skoraj na »koncu« vasi je središče, s cerkvijo sv. Petra in Pavla. Pri Cerkvi pravijo kraju. Odtod se spustim v Čepovan in si pri veliki hiši natočim vode. Kraji so suhi, sopara zdaj že vročega dne mi je vzela že precej moči. Na travniku za vasjo srečam Boštjana. S psom. Srečala sva se že enkrat gori na Vršah in skupaj se zaženemo v breg, kar po stezi na Lazno. Strmo, a lepo vijuga skozi bukov gozd, ki medtem postaja mračen, vlaga pritiska in sonce je že izgini- lo za oblake. Kmalu pomladansko zagrmí, po listju zaštropotajo težke kaplje in ulije se, kot se zna taka zapoznena »aprilska« ploha. Žal to ni ploha, ampak pošten dež, ki ne neha in ne neha. Popolnoma premočeni pridemo do Doma na Lazni, komaj najdem dovolj prostora, da poobesim vse premočene obleke, še nahrbtnik je že malo vlažen – v mokri spalni vreči res ne bi bilo prijetno spati. Lije vse popoldne, medtem pa se okrepcam in preberem zajeten kos knjige. Težko grem na pot brez branja in prav lepo je, ko lahko v miru sediš za mizo v kotu in uideš v svoj svet. Če to počneš na osončenem robu nad dolino ali na toplem kamnitem pragu samotne cerkvice, je še lepše.

Proti večeru se prične jasni in odpravim se naprej. V Trnovski gozd. Gozdarska koča ob poti je zaprta, pravega nadstreška ni, zato mi v prihajajočem večeru ostane le napol polomljena baraka ob cesti. Vlažne megle se kadijo v večer, samotno je in ko se znoči, zaropota prva miš. Sem jih vajen, nahrbtnik obesim in trdno zaprem, pred »vhod« postavim prekrizane pohodne palice,

da se zbudim, če bi ponoči kaj prilomastilo ... Pa me še najbolj zmoti nekaj zablodelih avtomobilov, ki »strašijo« v poznih nočnih urah. Gozd je k sreči tih, ni kakšnih nenavadnih glasov, kot znajo plašiti v samotni noči, zato se kar dobro naspim. Seveda pa že ob prvem svitu zapoje gozdni zbor, nekoliko megleno jutro je prepleteno z melodijami, drobni glasovi se navijajo na močne strune velikih (ali pa le glasnejših) ptic. Dovolj zgodaj je še, da se za prvim ovinkom srečam s krepkim jazbecem, ki se potegne skozi pritlehno bukovje nekam gor proti Stanovemu robu.

Skozi Trnovski gozd na Hleviše

Začenjam najlepši del poti, divjina Govcev in izgubljenost prostranstev Trnovskega gozda sta me vedno napolnila z mirom in zadovoljstvom. Stanov rob, skalni pomol, odkoder na Trebušo globoko spodaj gledam kot iz letala, je ves ovešen z lepimi jegličiči, kapljice rose se bleščijo v rumenih cvetovih in sonce lije z vseh strani. Tam nekje nad Vojskarsko planoto, čez nekaj ur bom na oni strani, se jutranji prameni razlijejo in nekako »zabodejo« v pobočja Govcev. Trebuše, v hladu senčnega jutra, še ne dosežejo. Drzna stezica pod Velikim Češevikom, ki se ovija okrog skalnih ostrog nad prepadi, je še zasuta z listjem, ki so ga nanесли plazovi. Iz skalovja pa vsepovod že vise vijolični kranjski jegličiči, nekje tam za robom se podijo gamsi – dan, pomlad, življenje se prebujajo. Tudi moje noge so se že dobro ugrele, tako da vzpon na Poldanovec opravim kar mimogrede. Če je pogled s Stanovega robu letalski, potem je s Poldanovca dobesedno vesoljski. Kot bi stal na premcu ladje in plul nekam v brezčasje Trebušanskih globin in tja preko Idrijce v naročje še zasneženih Julijcev. Čaka me najtežji del poti – kar preko globač in robov, »na celo« pod Velikim Bukovcem do Zelenega robu, od tam pa navzdol do Anine koč. Prav zadnji del poti, spust z Zelenega roba, me malo prestraši, saj se je iz vlažne zemlje nakadilo toliko megla, da se ne vidi prav daleč. A sonce stori svoje in med glasnim petjem (da me ne

Malo strahu na poti ne škodi

bi presenetil kakšen kosmatinec) prikorakam pred leseno kočico in se ogremjem na toplih deskah. Olajšam nahrbtnik in mimo Smrekove drage, te velike globače, v kateri vedno leži mrzel zrak in pusti rasti le ruševju, jo ubiram proti Hudemu polju in Mrzli Rupi. Pridem na asfalt, kaj prekmalu, a gozdarski promet je tu dovolj močan, da je bilo treba cesto utrditi. Pri prvih hišah natočim vode in na velikem križišču pri Pstoti dolgo počivam. Veliko ceste je zdaj pred mano, prav počasi se vije nad Zgornjo Idrijco ter leze na Vojskarski rob. Končno zadiham – širjave in planjave se odpro, začuda v zavetju na južni strani cveto že češnje. Utrujen sem že.

Kmečki turizem ob poti. Bi, ne bi? Nekoliko nazaj bi moral. Ne! Če obstanem tu, na cilj ne bom prišel v štirih dneh. In odkrevsam po asfaltu naprej, potem k sreči spet pridem na lep, travnato-gozdni rob, ki se vzpenja čez Blaškovo planino proti Hlevišam. Četudi gre navzgor, je pot tako lepa, da noge nekako spet zmorejo. In povsem na vrhu, sredi sončnega dne, sedem v mehko travo in se zazrem preko Idrijce tja čez v divje strmali Putriha, ponekod je še videti tisto čudovito lovsko pot, deloma so jo že zakrile zeleneče bukve. Le rahel vetrc se zaganja v razgreta lica, Čekovnik spodaj je tiho, šum Idrijce bolj slutim. Tako rekoč na koncu poti za ta dan sem. Le še spust do kočice – ki pa je zaprta. Razočaranje. Pravzaprav ne, saj je pod njo prijeten senik. Toda voda. Le malo je še imam. Nekoliko za robom je stara bajtica, stopim dol. Ženička me povabi v hišo, krožnik kisle repe in kozarec belega vina sta brž pred menoj. Je skuhala za vnuka, ne bo hudega, če bom zajel nekaj žlic. Kako neizmerno tekne. Na steni fotografije pokojnega moža. Tu, v teh samotah je ostala, prijaznost je ni zapustila; ko mi natoči še vode, mi ne manjka nič več. Dan je za menoj, prijeten občutek me čez dve uri zgoraj na seniku zaziblje v globok spanec. Zjutraj se zbudim ves popikan, pršice, bolhe – kdo bi vedel?

Iznad Idrije do Šentjošta

Doline so potopljene v meglo, ravno, belo morje se je razlilo v številne zalive razdrapanega idrijskega sveta. Današnje pot začenjaj čudno. Navzdol v Idrijo, čez Kodrov rovt se počasi potopim v meglo, vonj mesta pride v vlažne nosnice, hrup narašča in nekaj čez šesto zjutraj stopim v bife na avtobusni postaji. Nisem se mogel upreti kavi. Razvada. Naj bo danes nagrada za dobro pot! Družba pri sosednji mizi se očitno nagrajuje še za nekaj večjega – dan začenjajo (ali pa morda šele včerajšnjega končujejo) z rumom, žganjem, pivom, cigaretne dim se vrtinči okrog krmežljivih glav. Kdo ve, zakaj in kako so tukaj? To ni moj svet, čez mesto brž zbežim v pobočja nad Brusovše – vedoč, da bom kmalu spet prilezel iz goste megle v prelesten dan. Je morda me-

gla tako potrla mladce spodaj na postaji? Niso bili videti prav veseli. Prebijem megleno pokrivalo in glava sveže zadiha v čist, po mogočnih smrekah dišeč zrak. Velikanske skale so razmetane tam v gozdu, od nekod so se privalile in ustavile na tisti uravnavi. Kmalu sem pod Marutnikom in na cesti proti Ledin-

Poptnik, postoj pri znamenju!

skemu Razpotju. Travniki so posuti z regratom, vsepovsod se razlega petje kukavic, iz preoranih njiv se sveže kadi, nekatere so že lepo zbranane, zdaj zdaj bodo ven pokukali prvi lističi ovsa, prve sulice koruze ali temni listi krompirja.

Asfalt me utruja, toda vem – danes ga bo še kar nekaj. Na sedlu možakar na roko kosi na vrtu, nedaleč stran prepoznam gospo – gospo iz gostilne, ki je ni več. Pred sedemnajstimi leti sem gor iz Idrije s kolesom prisopihal po prašni cesti in se pri njej, že popolnoma prekuhan v vročem dnevu, nalil s pol litra osvežilne pijače – pravo razkošje za takratnega študenta.

Odkorakam mimo čudovite Marijine kapelice, stisnjene med dve mogočni lipi, do Ledinskih Krnic. Gospa, ki je delala v Žireh, mi svetuje bližnjico, po kateri je sama hodila v službo. Po vlažnem travniku se pot spusti ob potočku in že kot stezica v dolino, v Osojnico. Dolga je, neverjetno, kako samoumevno je bilo nekoč pešačiti. Takole na hitro – krepko uro je imela gospa na delo, domov še precej več.

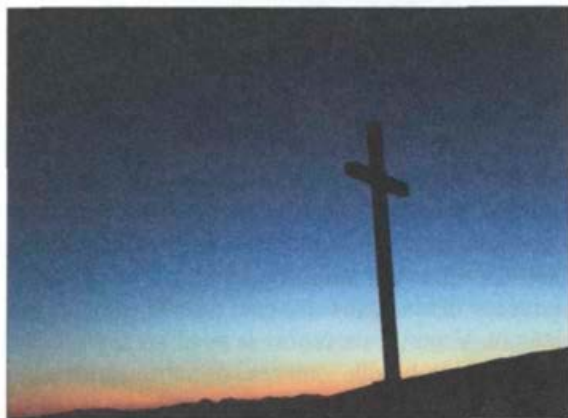
Moja tridnevna pot že kaže sledove. Noge so težke in vse bolj lačen sem. V trgovini v Žireh se založim, pojem sendvič, a me že vzpon na Goropeke spet zlakoti. Vem, zdaj je pravi čas in kraj – in naročim si dve veliki postrvi. V hladu vrta in ob šumu smrek ju prav počasi in z užitkom pojem. Medtem pa noge postanejo že kar svinčene in res jih je težko spet spraviti v pogon. Do Sv. Treh Kraljev je še dolga pot. Vzpon – pa čeprav je gozd svež, prelestno diši sveže olupljeno lubje ob zloženih hlodih – mi res »da vetra«. Tudi pravi veter malo potegne in vsaj vroče mi ni. Pred cerkvico pade z mene vse in na kamnitem pragu se namestim kar za poldrugo uro. Ne mislim na nič, malo

prebiram knjigo in pijem vodo. Ni še konec poti, a vsaj ne gre več gor. Skozi Smrečje, postanki so vse pogostejši (gostilne pa tudi), pridem na Potok, kjer pri Matičku rečem: »Do tu in pika!« Hlev imajo, torej bom prespal. Imajo še več, pravo pojedino, saj so vaški fantje nekaj delali in zdaj večerjajo. Ponudijo mi klobas in vina – seveda se z veseljem pridružim. Pravijo, da je prostor v hiši, a jo mahnem kar gor, na »štalo« – še velik reflektor mi dajo, če bom ponoči kaj svetil. Malo »diši« po silaži, krave nekaj vzdihujejo, a se vseeno dobro naspim. Naslednje jutro, vsi še spijo, se hlevsko dišeč odpravim na svoj zadnji »obrok« poti.

Po Polhograjskih slemenih v Ljubljano

Najprej grem še malo dol do vode, kalužnice rumenijo v svežem jutru, potem v Šentjošt in na rob nad vasjo. Ustavim se pri lepo zloženih smrekovih deblih in zajtrkujem. Pod mano rosni travniki, tam je nekoč stala očetova rojstna hiša, tam se je zgodil strašni zločin na začetku vojne, ki je otroke zaznamoval za vse življenje. Jutro je prelepo za kakršnekoli črne misli, a vendarle nekam spoštljivo odkorakam po kolovozu nad tistim svetom. Ko se spuščam na Pil, je trava že zelo visoka, rose na njej pa toliko, da priteče tudi v čevlje. Ves moker se vzpenjam na Samotorico in grem še na Kožljek, četudi bi ga lahko obšel. Le kaj me žene, pa tako utrujen sem že? Toplo postaja in dobro dene skoraj ravno sleme proti Koreni. Na Ulaki se ustavim »pr' Janš'«, komaj osem je ura – jaz pa že dobre tri na poti. Po večeru, ki se je potegnil v noč, kot se to rado dogaja na kmetijah odprtih vrat, sta pokonci le oče in mati. Ponudita mi borovničevca, posedim z njima v kuhinji, potem pa se vzpnem do cerkvice.

Dan se je prevesil v noč

Lesena klopica me zva-
bi, da se zleknem in za-
zrem v nebo. Nikamor
se ne mudi, sem pri-
šel že kar daleč, in ura
počitka mi tako dobro
dene. Vstanem. Pogled
mimo pokopališkega
križa, ki se dviga nad
megličastim zelenilom
pomladi, seže daleč v
mrčasto daljavo. Prav
tam nekje je Ljubljana,
do katere moram pri-

ti. Ni videti blizu. Čez Slevco se spustim v Prosko in začne se zadnji resni vzpon. Takšen, ki ni prijeten, ko se že po nekaj korakih ustaviš, pa ne veš zakaj – pot ni ne hudo strma niti se ne dviga prav zlagoma, ampak je nekje vmes – ves čas malce napeta, nikakor se noče položiti in moči me res že malce izda-

Le urno stopi, fantič moj!

jajo. Sveže natočena studenčnica spodaj nad sedlom opravlja svoje poživljajoče delo in med še skromno zelenečimi hrasti se znajdem na vrhu Ključa. Večjih vzponov ne bo več! Zdaj bi moralo iti. Pred Babno Goro mi Krvincova mama ponudi žganja, vsa je še iz sebe, ker je nedavno »šla pod most«. Ja, pri skoraj osemdesetih letih je vozila avto in blag ovinek je bil prehud – k sreči je trpel le avto.

Spet grem malo vkreber in za kratko izgubim sled – ker tam nad Babno Goro ni označenih poti, nekako uganem, kako priti do Hruševega. Vlažen gozdni kolovoz me privede v sončno vas, nekako tuja mi je, prvič sem tam, pa vendarle sem jo včasih videval vsak dan s ceste, ko smo se vozili v šolo. Kdo bi si mislil, da bom že čez dobra dva tedna začel postajati »bližnji sosed«, da bo to našemu novemu domu najbližja vasica? Spodaj ob cesti, pri Kramarju, se znova oglasi lakota – kako tudi ne, tedanji picopek Janez je bil pač neprekosljiv. Po uri krepčanja pa se zares začne trpljenje. Samo še ceste, večinoma asfalt, vroče majsko popoldne, nobene sence sredi odprtega polja, Ljubljana pa se bliža le počasi. A vendarle. Na Vrhovcih pridem na drugo stran table z napisom glavnega mesta in – pot je končana.

Samo sedem na klopico in diham. Prehobil sem prelep del krajev, ki so mi tako dragi, domači, kjer se počutim dobro. Bili so štirje sončni dnevi, bilo je nešteto pogledov v daljavo, ure in ure misli in »pogovora« s samim seboj. Bilo je skoraj štiri kilometre višinske rezlike, dolžinskih niti nisem meril, in šestintrideset ur hoje. Bila je pot domov – in te so vedno najlepše.

Marjan Bradeško
Vse fotografije avtor

»KJE SO TISTE STEZICE ...?«

Kraj je skrit med gozdovi Dobrove in pravijo mu Rute. S teh Rut sem hodil štiri leta v osnovno šolo – pot me je vodila v Šmihel nad Pliberkom.

Domala šestdeset let je minilo odtlej in mnogokrat me je navdala želja, da bi to pot ponovil – spet peš. Zdad se bo to zgodilo. Nenadoma se počutim kakor nekoč s svojimi šestimi leti in pol – poln pričakovanj kakor tedaj, v jeseni vojnega leta 1944. Konec avgusta je, sonce žge z jasnega neba, toplomer kaže 30 stopinj Celzija. Obujem planinske čevlje. Kamero, daljnogled in platenko z vodo sunem v potovalni nahrbtnik in pogledam na uro. Oprtam si nahrbtnik.

Oprtam si nahrbtnik. Ni težek. Poleg tablice z novim črtalnikom vred leži kuhana prekajena klobasica za prvo malico v odmoru. To kmečko klobasico so vse poletje gleštali zame, za moj prvi šolski dan.

Z lahkim nahrbtnikom, a težkega srca stopim na ozko potko po jesenskem travniku. Nizka oblačnost nad jaso, v katero se stiskajo tri s slamo krite kmečke domačije. Grem po stezi in pridem do kolovoza. Tam pričakam sosedovega sina Poldeja. Ta hodi že v tretji razred in prav danes, na najprvi šolski dan, se je zakasnil. Poldej prihaja v coklačih, odpraviva se in kojkar sva v gozdu.

Blodim po gozdu in iščem v mahovju stare stezice, svojo nekdanjo šolsko pot, zaraslo z grmičevjem in drevesi. Spomnim se pesmi „Kje so tiste stezice ...“. Pri starem lesenem križu počakam na vrzel med neskončno kolono avtomobilov, prihajajočih z Metlove in drvečih na jormak v Pliberk. Pogledam na levo in desno.

Pogledam na levo in desno, kakor so mi ukazali. Gramozna cesta je prosta. Zdad sva na kolovozu, ki vodi v Črgoviče. Poldeja nenehno sprašujem. Ta pa, kot da me ne sliši, pospeši korake, dohiteti in prehiteti mora zamudo. Levo in desno stojijo borovčki in smrečice, gozdna tla so mestoma gola, kjer so poleti s kratkimi širokimi kosami kosili, pravzaprav sekli, kopali steljo za kravji hlev.

Stojim ob deželni cesti in se spominjam, da sem tudi po vojni tu stal in po cele ure opazoval kolone beguncev. Stare ljudi, od nekod nekam bežeče. Od peščne poti proti Črgovičam se odcepi levo ozka, komaj opazna gozdna pot in pelje k staremu mlinskemu potu. Po tej poti so kmetje nekoč vozili svoje žito v mlin na Bistrico in moko z otrobi vred spet domov. Stopim iz gozda in vidim črgoviško polje s Katarinskim hribom. Zadaj Peco in Obir. Ustavim korak, obrišem si pot s čela, napravim krepek požirek iz platenke, gledam Katarino in Karavanke. Spet se mi prikaže spominska podoba. Na tem kraju me je berač Rokej spodil nazaj na Rute – pri svojih štirih letih sem nekoč tako daleč tekkel za njim.

Že pol ure sem na poti, fotografiram pokrajino in grem dalje. Levo od poti, poleg Kuharjeve njive v Črgovičah, je prej stala hruška, jeseni je dajala čisto drobne sadeže, majhne ko lešnike. Zeleni so bili neužitni, če si jih pa dal v obležanje pod slamnjačo, so postali zunaj rumeni in znotraj mehki. Čudovito so dišale te hruškice in bile sladke.

Na polju levo cveti ajda, spominja me na pesem „Po Koroškem, po Kranjskem, že ajda zori ...“. Saj, na Kranjskem morebiti že, tu bo še trajalo. Žužanje čebel, vsa cvetoča njiva je polna čebel, ki nabirajo strd. Neverjetno nežen duh mi veje okoli nosnic.

Moram se umakniti, majhen avtomobil se bliža od zadaj. Mlada ženska z otroki dvigne oblak prahu, vozi več ko prehitro. Prav nič se ne zmeni za prometni znak STOP, nič zgledno za prihodnje voznike v avtomobilu. Sam ob prehodu čez železniško progo obstojim.

Ob prehodu čez železniško progo postojim. „Naprej, mudi se!“ priganja Poldej. „Kaj piše tu?“ vprašam, kažoč na preperelo leseno tablo. „Ne vem, to je slovensko,“ reče neučakan in me povleče čez železniške tire. Vlaka ob tej uri ni, vojaški vlaki vozijo v temi, pravi. Prav smešno, si mislim, ta ima že dve šolski leti za seboj, pa še brati ne zna. Da se uči brati in pisati samo nemško, tega še ne vem. Nemško tudi jaz ne znam, ampak kmalu bo drugače. To ne drži povsem, neki stavek so mi vse poletje narekovali: „Miza - Tisch, riba - Fisch, pust' me zmirm - lass mich sein.“

Prideva k p. d. Šotoru. Domača sinova vozita gnoj iz hleva. Na najino vprašanje starejši seže v jopič po uri. Zelo pohitiva, imava samo še četrto ure časa. Hitro skozi vas, potem vzpon čez Katarinski hrib.

Greva mimo zajemalnega vodnjaka, ograjenega s kamni. Voda je temna in ko se ji približaš, se v njej zrcali nebo. Končno doseževa vrh hriba, in ko zapuščava gozdno pot, zagledam šmihelsko cerkev.

Tisti čas so mi na žive in mrtve zabičali, da moram pred železniškimi tiri vedno obstati. V svarilo so pripovedovali zgodbo o kmečkem fantu, ki je na tem kraju mislil, da še lahko pride čez pred bližajočim se vlakom, in vlak ga je zadel in fant je storil strašno smrt. „Vode, vode!“ so menda bile njegove zadnje besede. Še dolgo časa po odstranitvi dvojezičnih napisov je bila tu nameščena lesena tablica z opozorilom v slovenščini: „Pozor na vlak!“ Pisava je zbledela in bila že domala nečitljiva, a nihče si ni drznil, da bi ukazal odstraniti napis. Danes table ni več, tudi obe čuvajnici sta izginili.

Vlaka ni, lahko prečkam tire. Z leve strani mi zadiši po divjem žajblju in koprivah, že od otroških let sem to pogrešal. Pravijo, da so vonjave povezane s spomini. Spominjam se kolibe na tem kraju, iz katere je bilo kdaj slišati žu-

borenje vode. Toda nam otrokom je bila voda nedosegljiva. Koliba je bila zaklenjena in mi smo bili vedno žejni.

Podoba Črgovič se je povsem spremenila. Stare hiše so obnovili, nekaj novih dogradili. Gnojšče pri Šotoru je ostalo, a zdaj tu smrdi po svinjah. Zaman iščem vodnjak, visoka stena iz valovite pločevine mi preprečuje pogled na odpad starih avtomobilov zadaj. Nekaj korakov je gozdni pot asfaltiran, potem se vzpenja enako strmo kot pred 60 leti, samo da je bolj zarasel.

Kmalu sem na vrhu, potem se začne spuščati pot po strmini v Šmihel. Grem mimo starega župnišča, kjer sem bil deležen prvega veronauka. Župnik, ki je govoril samo nemško, je narisal na tablo s kredo stvarjenje sveta. Všeč mi je bilo, čeprav njegovih razlag nisem dosti razumel. Pred pokopališkim zidom obstanem.

Pred pokopališkim zidom obstanem. Kovana vrata nama zapirajo pot. Poldej jih odpre in nato stečeva mimo glavnih cerkvenih vrat, čez pokopališče in potem ostanek poti do šole. Zelo sva pozna, že davno je bila ura osem. Mladi Šotor bi moral svojo uro k urarju zanesti!

Na ograjenem prostoru pri šoli ni žive duše. Vstopiva v šolsko poslopje. Poldej me odstavi v pritličju pred nekimi visokimi durmi, ki vodijo v razred, potrka in izgine v svoj razred, nadstropje višje. Najraje bi stekel proč, spet domov. Da bi se obrnil, je že prepozno; učiteljica odpre duri in me pelje v razred. Mnogo parov otroških oči strmi vame, ki prihajam brez spremstva in že prvi dan zamudnik. Učiteljici ne morem odgovoriti na nobeno vprašanje. Pomagati si mora z Rudi-jem, ta zna oba jezika. Posadi me na prostor poleg njega.

Zbrano gledam h gospe učiteljici na podestu. Na svoje tablice moramo na začetek vsake vrstice napisati enico, tako, kakor je napisala na tablo ona. Za domačo nalogo je bilo treba vrstice napolniti z enicami. Tako sem se učil računice.

V odmoru gremo v dveh vrstah k stranišču, deklice in dečki posebej. Druga ura naglo teče, učimo se veliki „A“. Nato gremo v dveh vrstah na šolsko dvorišče. Gospa učiteljica nam razlaga nemški pozdrav. Kakor ukazano dvignem roko in jo dobim z olupljeno leskovko po levici. Desno roko naj vzamem!

Zunaj letvaste ograje čakam Poldeja. Pozdrav tretjega razreda zadoni brezhibno prek šolskega dvorišča: „Heil Hitler!“ Moj prvi šolski dan je mimo, pot domov se lahko začne.

Zbegan stojim tu, vrata do pokopališča so zazidana, nato najdem na novo urejene betonirane stopnice kar poleg. Zdaj se mi čisto tako muči kakor na moj prvi šolski dan. Trgovine z mešanim blagom ni več, vaška kovačnica je zdaj ključavničarska delavnica. Takoj stopim pred letvasto ograjo nove dvojezične šole Šmihel nad Pliberkom. Šolsko dvorišče je prazno, saj so še počitnice. Cilj

je dosežen, skoraj celo uro sem prebil na poti. V redu obut in ne kakor tedaj – večinoma bos.

Na obeh pokopališčih bi potreboval ves dan, da bi našel grobove tistih, ki sem jih poznal. Na grobu krušne matere in krušnega očeta sem prižgal svečko in zamišljen postal. Njun sin je tudi tu pokopan, Jurej se je mlad ponesrečil, z mopejem je pri Železni Kapli trčil v lokomotivo ozkotirne železnice. Tudi te, „fikej“ imenovane, že dolgo ni več. Pomudim se ob grobu spremljevalca na moj prvi šolski dan. Poldej je že daleč pred mano, a to pot bom moral pač opraviti sam.

Pri novozgrajeni mrtvašnici poteka posvet neke komisije. Predajam se celovitemu vtisu: oranžnordeč beton, pretežno v modrem oblikovane freske Valentina Omana. Smem napraviti posnetek, vodja občinskega urada mi dovoli. Ko mu povem, kaj tu počnem, se začudi. Dandanes, pravi, celo otroke z roba vasi vozijo s šolskim avtobusom v šolo.

Na gornjem pokopališču srečam vrstnika, je iz moje rojstne vasi doma, a osnovnošolski razred je obiskoval za mano. Pogovarjava se v našem slovenskem narečju, mojem materinskem jeziku. „Kmalu bova tudi midva tu,“ me prestraši moj vrstnik in se odpelje z biciklom v Strpno vas.

Spustim se s hriba in sem kmalu spet v gozdu. Hlad Dobrove me objame. Odločim se za mlinski pot. Tu najdem nekaj lisičk. Jesenski vres se razcveta in slišim, kje zdaj čebele nabirajo med.

Obšel sem plotove okoli travnikov in dosegel hišo, kjer je odstavljen moj avtomobil. Nazaj sem potreboval domala tri ure. Tudi iz ljudske šole sem kdaj potreboval toliko, posebno tedaj, ko je bilo videti kaj zanimivega. Na primer sestreljeno letalo ali vlak, razstreljen iz letal v nizkem letu. Lačen sem.

Lačen sem. Prekajeno klobaso sem nenačeto prinesel nazaj. Preden se lotim zame shranjene jedi, hočem napraviti domačo nalogo. Ko tablico z lesenim okvirjem vzamem ven, se zgrozim: stalno drgnjenje v nahrbtniku je popred s črtalnikom narisane enice nečitljivo zbrisalo. Po spominu narišem enice po vrstah in šele potem sedem k jedi. Krohot odraslih me prestraši, enice sem narisal z gornjim začetkom v desno, razlog temu je moja levičnost. Ampak to mi bodo kmalu izbili, učiteljica je neizprosna. Nekega dne se tista oguljena leskovka celo zlomi nad trdoglavostjo enega izmed sošolcev.

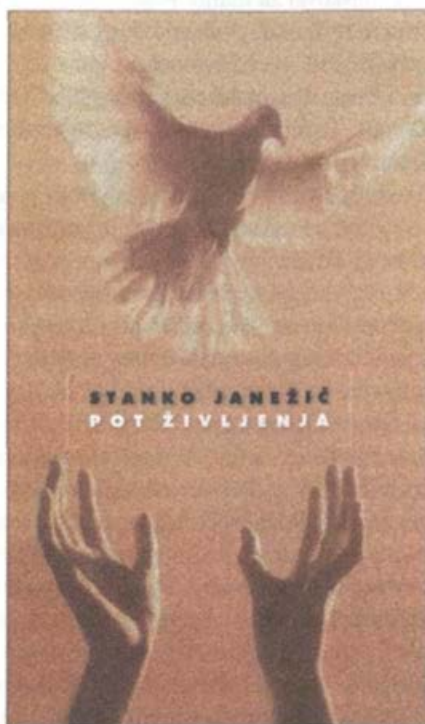
Čez nekaj mesecev me naš novi gospod župnik po mojem zdaj že brezhibernem nemškem pozdravu posvari, češ da moram reči: „Hvaljen Jezus!“ Hitlerja da zdaj ni več.

Zatem prevozim to pot z avtom, peljem se okoli Katarinskega hriba in ocean pot čez hrib. Te pičle štiri kilometre sem prevozil v manj ko desetih mi-

nutah. Čeravno sem pri prometni tabli STOP pred preходом čez železniško progo ustavil. Pozor na vlak!

Šolska pot skozi gozd, po polju in čez Katarinski hrib mi je zbudila stare spomine. Tedaj nisem imel ne ure ne fotoaparata, niti dobrih čevljev in moja vsakdanja obleka je bila revna. Jed je bila preprosta in navadno pičla. Nečesa pa se rad spominjam: v tem skitem gozdnem gnezdu, Rute imenovanem, sem srečno in zadovoljno preživljal svoje otroštvo. In krajevnih napisov tudi tedaj ni bilo ...

Ferdinand Skuk (4. 4. 2006)

ZVESTI KORENINAM

Odlomki iz ameriškega dnevnika

Priprave na pot

Amerikanci! Kolikokrat smo te besede ponavljali med vojno, ko smo preštevali leteče trdnjave, ki so preletavale nebo nad Ljubljano! *Srebrni znanilci zlate svobode* smo jih klicali, vanje zidali svoje upe.

Amerika! V mojih predstavah se je risala zdaj kot obljubljena dežela, v kateri se cedita med in mleko, zdaj kot kruta mačeha, ki sili rojake, da zelena polja zamenjajo za rudarjenje, kjer rijejo kot krta pod zemljo. Ob misli nanjo so mi odzvanjali Župančičevi verzi *sin tvoj zaril se pod zemljo je živ, v Ameriki koplje, v rovu še zarja poljan mu mračne misli obseva*. Zato sem vsakokrat, kadar so me poklicni kolegi vabili tja na simpozij, samo zamahnil z roko.

Toda zadeva se je obrnila drugače, ko so me pred leti začeli tja vabiti prijatelji, sošolci z begunske gimnazije, zdaj ugledni razumniki in uspešni podjetniki. Ko sem v *Zavezi* objavil nekaj spominov na taboriščne čase v Lienzu, so prihajala pisma, vrstili so se telefonski klici. Neverjetno, kako je to glasilo, ki ga naši »neodvisni« mediji z molkom ignorirajo, med rojaki na tujem popularno! Prihajala so vabila, naj zagotovo pridem. In naj ne pridem sam, naj pride z mano tudi Roža, moja žena, ne bo ji žal, tudi ona bo dobrodošla ...

Po eni strani me je v Ameriko vlekla želja, da bi videl to mogočno, zago-netno deželo. Po drugi strani sem vedel, da bo ta pot zame hud napor. Ne zaradi tistih nekaj ur, ki jih bom preždel v avionu. Napor, ker bo to pot v mladostno bolečino, ki je nisem do kraja prebolel.

Zato sem pot v Ameriko dolgo odlašal. In potem, ko sem se le odločil, sem se nanjo pripravljal kot še na nobeno pot doslej. Dober mesec prej sva z ženo v Kranju obiskala gospo Majdo Fon, ki se je pravkar vrnila iz ZDA z obiska pri sorodniku Andreju Remcu. Andrej Remec izhaja iz zavedne slovenske družine. Njegov ded Franjo Josip je bil prepričan liberalec in rusofil. Kakšna ironija, ravno on, ki so mu starši dali ime po avstrijskem cesarju Francu Jožefu! Že pred več kot sto leti je iz ruščine prevajal Turgenjeva. Žal ga je prezgodaj pobrala jetika: umrl je star komaj triintrideset let. Njegova sinova sta ubrala drugačno pot, ogrevala sta se za Krekove ideje. Andrejev oče Vladimir je bil po razpadu monarhije v prvi slovenski vladi minister za industrijo in obrt. Bil je tudi uspešen podjetnik, v Duplici pri Kamniku je osnoval tovarno pohištva. Tudi Andrejev stric Bogumil je bil minister v prvi

slovenski vladi, nato pa ravnatelj poljanske gimnazije in eden voditeljev Slovenske ljudske stranke. Dogovorjeno je bilo, da naju bo Andrej čakal in sprejel na letališču v Chicagu.

Nazadnje sem par dni pred odhodom z Janezom Rotarjem, bivšim sošolcem s klasične gimnazije, obiskal še Brezovico pri Ljubljani, rojstni kraj Rudija Kolariča, ki je eden prvih pobudnikov najine poti v Ameriko. Tam sem si na pokopališču ogledal Kolaričev družinski grob, kjer je pokopana Rudijeva sestra Terezija, ki je umrla kmalu po rojstvu. Ogledal pa sem si tudi grobove Mravljetrovih, Rotarjevih bratrancev, in drugih njegovih mladostnih prijateljev, ki ležijo tam kot žrtve revolucije, ki jih na Brezovici ni bilo malo. In bilo bi jih še več, če si ne bi življenja rešili z begom v tujino, ki se je največkrat končal v Ameriki.

Westmont

12. avgusta 2005

Po nekajurnem postanku na letališču v Frankfurtu, kamor sva se pripeljala z domačim canadairom, sva se vkrcala v orjaški boeing Lufthanse. Let je bil prijeten, nebo jasno, pod nami se je penil Atlantik. Postavne nemške stvarčese so nam stregle z okusnimi jedmi, na voljo so bili trije menuji – mesni, ribji in vegetarijanski; seveda sem izbral ribjega, kot se nad Atlantikom spodobi. Na voljo so bile tudi pijače – od sadnih sokov do finske vodke in izbranih toskanskih vin. Na sedežu poleg Rože, ki je neutrudno brala neko knjigo o kitajski revoluciji in Kuomintangu in jo kdaj pa kdaj pospremila s kako opazko, nisem ničesar pogrešal.

Ko pa smo se zvečer v Chicagu izkrcali in se v letališki stavbi postavili v eno od dolgih vrst pred mejnim prihodom, je bilo nebeške idile konec. Ameriški mejni policisti in uradniki so nam jemali prstne odtise, vsakega posebej fotografirali in spraševali, kje bo njegov naslov v ZDA, ali ima povratno vozovnico itd. Potrpežljivo sva čakala več kot dve uri, preden sva prišla na vrsto, pa se nisem jezil. *V vojni smo*, sem se spomnil besed predsednika Busha.

Še bolj potrpežljiv je moral biti najin gostitelj Andrej. Restavracija, kjer smo bili zmenjeni, je bila že zaprta. Vrtljivi trak s prtljago je miroval, z njega so bili vsi kovčki že pobrani in so čakali v kotu. Od štirih najinih kovčkov je eden manjkal, ravno tisti, v katerem so bile moje osebne stvari in knjige. »Kaj perilo, to si lahko kupim! Ampak knjige, ki sem jih namenil za dar gostiteljem! Kako naj pridem k njim praznih rok?« sem pri sebi razmišljal.

Andrej je izgubo najinega kovčka prijavil uradu za pogrešane predmete, in nato s terencem odbrzel po desetpasovnici, ki se je zožila v šestpasovni-

co, dokler naju ni pripeljal do svojega doma v Westmontu, dvajset milj od Chicaga. Kljub vsem peripetijam in napetostim, kljub skrbem zaradi pogrešanega kovčka, me je pred polnočjo premagal spanec. Sprememba podnebja in časovni zamik – v Ljubljani se je medtem gotovo že zdanilo – sta naredila svoje.

Zjutraj naju je ob zajtrku očaral pogled iz jedilnice skozi steklena vrata na sadovnjak, na drevesa, po katerih so se podile razposajene veverice. Odkar je Andreju pred desetimi leti umrla žena Marija, živi sam v hiši, kjer je prej vladal velik živžav. V kuhinji in po sobah so povsod sledovi njegovega potomstva: po stenah portreti sorodnikov, fotografije šestih otrok in trinajstih vnukov, otroške risbe, spričevala, priznanja itd. Hladilnik je z njimi tako preplepljen, da na njem ni videti prvotne izvirne beline.

V sproščenem pogovoru nama Andrej oriše usodo svoje družine: kako sta maja 1945 z očetom srečno ušla čez Jezersko in se spotoma celo pogovarjala z nekim partizanom, ki sta ga slučajno srečala; kako so se njegovi bratje – razen enega – vsi rešili in ušli krvavi moriji; kako je bil oče po vojni v odsotnosti obsojen na dvajset let, mama, ki je ostala sama doma, pa na osem let zapora; od tega je dve leti odsedela, nato pa leta 1949 pobegnila v Avstrijo. Andrej je maturiral na gimnaziji v Peggezu, nato študiral kemijo, najprej v Gradcu, nato na univerzi Urbana v državi Illinois. Dve leti je služil vojsko na Koreji, kjer je v primitivnih razmerah skrbel za neoporečnost pitne vode; takrat je tudi dobil ameriško državljanstvo.

V svojo pripoved vpleta zanimiva doživetja, kot npr. tole zgodbo: Ameriški vojaki v Koreji smo imeli na desnem zavihku suknjiča vsiti črki US (*United States*). Pa lepega dne srečam vojaka, ki je imel črki US vsiti na obeh zavihkih. Čudno se mi je zdelo, pa sem ga kar po slovensko ogovoril: »Pa da nisi ti slučajno kak Slovenec, ki se piše Us?« »Prav si uganil,« mi je odgovoril po slovensko, »jaz sem iz Usove družine.«

Po vrnitvi s Koreje se je zaposlil v podjetju za rafiniranje motornih olj. Zdaj je že nekaj let v pokoju, vendar mu dela ne manjka. Najprej gre vsako jutro k maši v bližnjo cerkev, kjer je tudi sicer dejaven v župnijskem občestvu. Kolikor more, pomaga svojim otrokom, dvakrat na teden gre pazit vnuke, zlati k sinu in snahi, ki s štirimi hčerkami stanujeta v bližnjem naselju, v ne preveliki hiši, kamor sva bila tudi povabljena na obisk. Pomaga tudi hčeri, ki je ne more prehvaliti, kako je pridna, iznajdljiva in podjetna. Študirala je jezike in končala fakulteto. Ko pa so se ji rodili otroci, je naredila tečaj pedikure in zdaj hodi dvakrat na teden na delo v kozmetični salon: tako zasluži več, kot bi imela plače, če bi bila učiteljica, pa še družina zaradi njene odsotnosti manj

trpi. Sploh sem tudi pozneje večkrat opazil, kako so naši ameriški rojaki prilagodljivi, če se je treba prešolati in oprijeti novega dela.

Seveda mora Andrej tudi vzdrževati hišo, ki je v njej vedno treba kaj popraviti. Veliko časa posveča prostovoljnim dejavnostim v bližnjem Lemontu v Slovenskem kulturnem centru, kjer poje v cerkvenem pevskem zboru in poučuje v sobotni šoli. Veliko časa mu je vzelo tudi pravdanje za denacionalizacijo družinskega podjetja na Duplici. Nasprotniki so dokazovali, da je podjetje sodelovalo z okupatorjem, ker je izdelovalo stole, ki so jih kupovali nemški oficirji in na njih sedeli, kadar so načrtovali vojaške operacije. In še huje, podjetje je (kot že pred vojno) še naprej izdelovalo lesene dele za puškina kopita. Vendar simpatizerjev in aktivistov OF, ki so bili v njihovem družinskem podjetju zaposleni, to ni motilo, da ne bi ves čas vojne izdelovali teh umazanih artiklov in za svoje delo prejemali plačilo v nemških markah.

13. avgust

Nocoj sva povabljena k dr. Pucu, zdravniku-pediatru, z Dobrove pri Ljubljani. Poročen je s Horjulčanko Nandi. Stanujeta v istem naselju kot Andrej, dobrih deset minut od njega. Kot večina naših ameriških rojakov, imata tudi Puceva številno potomstvo – šest otrok in šest vnukov. Nandi je duša kulturnega življenja med rojaki: tudi ona poučuje na sobotni šoli, prireja proslave za materinski dan in druge priložnosti, božičnice in miklavževanja, kjer Andrej nastopa kot sveti Miklavž.

Med večerjo z letališča sporočijo na Andrejev mobilni, da se je našel moj kovček: po pomoti ga je vzel neki Bolgar, ki je potoval z istim letalom; letališki taksist kovček že pelje na Andrejev naslov. Andrej se za hip poslovi, odpelje do doma in čez pol ure vrne: »Pa se je našel vajin rumeni kovček.« »Rumeni?« me stisne pri srcu. »Saj je bil modre barve! No, še ena kolobocija!« mi gre na jok. Andrej se nekaj časa resno drži, nato pa zasmee: »Ne bodi žalosten zaradi kovčka! In ne bodi hud! Malo zabave mora biti. Pomiri se! Saj je pravi, modre barve.«

Komaj se vrnemo k Andreju domov, zazvoni telefon: iz Kalifornije kliče Pečaver, moj sošolec z begunske gimnazije v Lienzu, pozneje profesor zgodovine v Sacramentu, glavnem mestu Kalifornije, zdaj že v pokoju. Andrej se večkrat zadržuje pri njem, kadar gre na obisk k hčeri v Kalifornijo. Pečaver je knjižni molj, v svoji knjižnici ima baje vse, kar so naši rojaki objavili v Ameriki. Poročen je z Bavarko, ki ne zna slovensko (spoznal jo je, ko je kot ameriški vojak služil v Nemčiji). Kaj bo po Pečaverjevi smrti z njegovimi knjižnimi zakladi? Pečaver mi bo v prihodnjih dneh še večkrat telefoniral. Zanima ga vse,

kar se dogaja v Sloveniji, še zlasti na kulturnem področju. Žal mi je, da se z njim ne bom mogel srečati.

Lemont

14. avgusta

Danes je prva nedelja, odkar sva v Ameriki. V Lemontu, ki je kakih 40 milj oddaljen od Chicaga, prirejajo ameriški Slovenci piknik s srečelovom, ki ga ne smeva zamuditi.

V Lemontu so slovenski frančiškani po zaslugi patra Kazimirja Zakrajška pred 80 leti kupili farmo in na njej zgradili samostan in semenišče. Oltar v samostanski cerkvi krasijo kopija brezjanske Matere Božje. Lemont je postal ne le največji kulturni center ameriških Slovencev, ampak tudi njihova župnija in božja pot, *ameriške Brezje*. Tukaj izhaja mesečnik *Ave Maria*, najstarejše glasilo ameriških Slovencev, ki bo kmalu obhajalo stoletnico. Samostanu se je nato pridružil še kulturni center z veliko dvorano, za kar ima nemalo zaslug p. Christian Gostečnik, ki se je med nekajletnim bivanjem rojakom zelo prikupil in vtisnil globoko v spomin. Center je bil zgrajen s prostovoljnimi darovi in s prostovoljnim delom. Na steni je podoba velike lipe, na njenih listih so imena donatorjev - najbolj radodarni so napisani na zlatih in srebrnih, drugi na bronastih lipovih listih.

V samostanu je nekoč živel 45 patrov in bratov, zdaj jih je samo še pet; razen patra Metoda, ki izžareva mladostni optimizem, imajo vsi čez sedemdeset let. Pater Bernardin Sušnik mi z anekdotami ponazarja, kako znanje slovenščine vse bolj usiha. Zlasti me prizadene beseda o mojem bivšem profesorju, nesrečnem učenjaku Rajku Ložarju: »Ložar na stara leta ni znal enega samega stavka do kraja povedati v lepi slovenščini. Vsak stavek, ki ga je slovensko začel, je končal v neki tako polomljeni angleščini, da so te bolela ušesa.«

Z ženo Rožo na grobu škofa Gregorija Rožmana v Lemontu

Pogovor s p. Bernardinom Sušnikom (v samostanski knjižnici)

ne ve. Zaenkrat še ni tako daleč. Vse je še v Božjih rokah,« me potolaži pater Bernardin.

Na obronku vzpetine nad samostanom je pokopališče, kjer so našli zadnji dom očetje frančiškani. Med njimi počiva škof Gregorij Rožman, ki ga je jugoslovansko vojaško sodišče obsodilo na zaporno kazen in izgubo državljan-
skih pravic. Žal tožilci in sodniki v svobodni slovenski državi ne zmorejo toli-
ko pravne zavesti in poguma, da bi s tega domoljuba, po krivem obsojenega,
sprali golido gnojnice, s katero ga je na sodni farsii obilila nepravna država, ki
že petnajst let ne obstaja več. Ob Rožmanovem grobu se srečamo z rojaki, ki
so priromali iz Clevelanda; v njihovem imenu se s pretresljivimi besedami po-
kojnemu škofu pokloni Ivan Hauptman. Pridružimo se jim, ob postajah križe-
vega pota gremo do jase, kjer je oltar na prostem in maša, ki jo spremlja mo-
litev rožnega venca in petje slovenskih nabožnih pesmi.

Po maši se množica zgrne na livado, začne se piknik. Povsod veselo raz-
položenje, razlegajo se slovenske pesmi, ansambel iz Slovenije igra popevke,
ob njih se mladi sučejo v polkah in valčkih, starejši pa obujajo spomine. Za-
čne se srečelov. Številke izklicujejo v angleščini. Sploh sem opazil, da vsi, tudi
najstarejši, ki sicer najbolj dosledno govorijo slovensko, preštevajo denar v
angleščini. Razumljivo: pri računih v banki ali pri blagajni je treba biti skraj-
no previden, najmanjši jezikovni spodrseljaj te lahko drago stane. Iz kuhinje
se širi omamni vonj po pečenki, tam je neutrudno na delu Horjulčanka Nan-
di s svojima sestrama.

Tu srečam Lojzeta Gregoriča iz Loške doline, ki so mu pobili tri brate.
Tudi sam je bil že na kamionu. Ko pa je opazil, da kamioni iz Vetrinja ne za-

vijajo proti Italiji, ampak proti jugu, v Podrožico, je ukazal vojakom svojega voda, naj poskačejo s tovrnjakov – in vsi so se rešili. Tu si je ustvaril družino, deset otrok. Sploh prevladujejo družine s petimi, osmimi in še več otroki. Neverjetno, kakšen demografski minus nam je prinesel eksodus maja 1945! Saj nas ni odšlo samo dvajset tisoč: odšli so tudi njihovi nerojeni potomci, danes bi nas bilo pol milijona več! In kakšen ekonomski potencial smo izgubili! Vsi, ki jih tu srečujem, so začeli iz nič, v Ameriko so prišli lačni, goli in bosí. Danes ima eden tovarno rotacijskih strojev, v kateri se tiskajo čikaški časopisi, drugi montira in ureja semafore za vso državo Illinois ...

Chicago

15. avgusta

Danes je veliki šmaren. Pri nas velja za enega največjih praznikov, tu pa je navaden delovnik. Zjutraj greva v bližnjo župno cerkev k maši z ljudskim petjem, pri kateri je vseeno nekaj več ljudi kot ob drugih delavnikih. Sicer pa je danes na sporedu ogled Chicaga, petmilijonskega vele mesta, ki diha v svetovljanskem utripu in se s soncem obsijano blešči kot biser ob obalah Michiganskega jezera. Beseda *jezero* se mi ne zdi prav primer na: pod jezerom si predstavljam kak Bled ali Bohinj, tukajšnja vodna površina pa je velika za tri Slovenije. Pred nami se zgrinja brezbrežna gladina, ki ji ni videti konca. Ni čudno, da je bil med drugo svetovno vojno na tem jezeru eden največjih poligonov ameriške vojne mornarice. Po njem so nemoteno manevrirale vojne ladje, tu so se marinci in rangerji brez strahu pred japonskimi kamikazami in nemškimi podmornicami urili za desantne operacije in pripravljali na invazijo.

Naša vodička po Chicagu je Andrejeva svakinja Breda, po rodu iz Čateža. V Ljubljani je diplomirala iz tekstilne tehnologije, nato se je kot

Na lesenem mostu, ki pelje iz Parka Millennium k jekleni konstrukciji Pritzkerjevega paviljona.

predavateljica matematike zaposlila na enem čikaških kolidžev. Zabavno jo je poslušati, ko pripoveduje, kako je bilo med njenimi slušatelji precej pravovernih muslimanov, ki jim ni šlo v račun, da bodo poslušali predavanja pri bitju ženskega spola in pri njej celo opravljali izpite, a so se morali s tem sprijazniti. Pozneje si je Breda našla donosnejši posel: zaposlila se je pri neki firmi v Chicagu kot strokovnjakinja za ocenjevanje žlahtnih kamnov. Poslovni center obvlada do podrobnosti, z avtom se znajde v njem bolje kot poklicni taksisti. Z izostrenim estetskim čutom nam razlaga čar nebotičnikov, ki v harmoniji najrazličnejših oblik, barv in drznih silhuet tekmujejo med sabo, kateri med njimi se bo više vzpel v nebo, kateri se bo lepše zrcalil v vodni gladini, razkriva nam njihove arhitektonske značilnosti. Dobro pozna tudi poslovni svet, kakšne so npr. astronomske cene stanovanjskih in poslovnih prostorov v centru mesta. Razkaže pa nam tudi kulturne znamenitosti, med katere sodita Hancockov observatorij, visok 97 nadstropij, in poslopje stare mestne knjižnice, ki pa jo bo kmalu nadomestila nova, že skoraj dograjena stavba, ki bo ena največjih v ZDA; v njeni bližini je znamenita Picassova skulptura. Tu je tudi vrsta lepo urejenih in negovanih parkov, ki se kopljejo v razkošju bujne vegetacije. Chicago se upravičeno ponaša z latinskim imenom *Urbs in horto*. Najlepši med njimi je *Millennium Park*, ob njem je Pritzkerjev paviljon z enim najbolj akustičnih koncertnih prostorov: v njem je 4000 sedežev, ob njem pa prostor še za 7000 poslušalcev na zeleonicah. Paviljon je zgrajen v drznem slogu metalne konstrukcije, ki pa se mi zdi za moje klasične pojme malce neokusna.

Kip Franka Lovšeta (Lausche), ameriškega senatorja slovenskega rodu (1895-1990), guvernerja države Ohio, v Slovenskem narodnem domu v Clevelandu. Angleški napis podarja, da je bil »mož časti, poguma in neoporečnosti«.

V Chicagu je zdaj menda le še malo Slovencev. Pred leti jih je bilo precej več, živeli so v revnejših mestnih četrtih, kjer so imeli svojo župnijo in cerkev sv. Štefana. Toda sčasoma so si naši ljudje opomogli in si zgradili vile v naseljih, ki so dvajset ali več milj oddaljena od mesta. Njihove stavbe in stanovanja v mestu pa so pokupili Mehikanci in črn-

ci. Zato je število vernikov v slovenski cerkvi iz leta v leto kopnelo; in ker se župnije ni dalo več vzdrževati, so jo prodali jezuitom, ki si tam osnovali srednjo šolo.

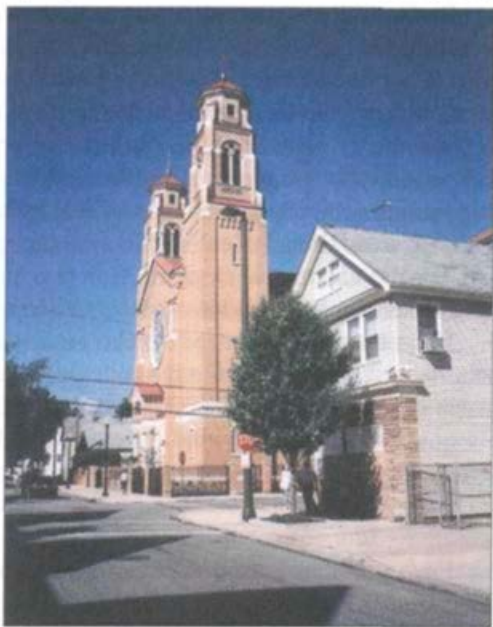
Cleveland

16. avgust

Potem ko sva včeraj še enkrat obiskala Lemont in si ogledala samostansko knjižnico, ki naju preseneča z bogastvom slovenskega leposlovja, pa tudi svetovne teološke literature, in se poslovila od patra Bernardina, se danes poslavljava tudi od prijazne Andrejeve hiše.

Andrej naju vkrca v svojega terenca in po tripasovnici – z nezmotljivim poznavanjem križišč – pelje proti naslednjemu cilju, Clevelandu. Razdalja ni majhna, prevozili bomo skoraj 500 km. Promet skozi državo Illinois teče počasi, povsod so vpadnice, ob katerih se zgostijo kolone vozil. V državi Indijani večkilometrski kolona za dobro uro obstane, nad njo krožita helikopterja. Nasprotna tripasovnica je prazna, po njej drvi samo policijska vozila, gasilci, reševalci: trčila sta vlačilca, ki ju ne bo lahko odstraniti s cestišča. Ko prestopimo mejo države Ohio, postane pokrajina živahnejša. Namesto redko naseljenih farm z enoličnimi polji koruze in soje se pojavljajo mesta, najprej Toledo, nato satelitska naselja in predmestja Clevelanda, nazadnje sam Cleveland z nebotičniki, ki pa se mi v primerjavi s čikaškimi zdijo kot palčki.

Andrej naju pripelje naravnost do dogovorjene točke. Ustavi pred hišo 85-letne vdove Minke, ki preseneča s svojo vitalnostjo. Pred šestimi desetletji je bila bolničarka v begunskem taborišču v Peggezu. In že obnavljamo spomine, kako nam je dijakom na begunski gimnaziji delila vita-

Cerkev sv. Vida na Aveniji Franka Lovšeta, najstarejša slovenska cerkev v Clevelandu (zgrajena 1895).

minčke. Ne mine četrť ure – in že se pred hišo pojavita najina naslednja gostitelja, Rudi Kolarič z ženo Viko. Neverjetno, kakšna točnost, kakšna brezhibna organizacija!

Rudijevi starši so pred vojno imeli trgovino na Brezovici. Rudi je maja 1945 z materjo bežal v tujino, njegov oče pa se je ravno ob istem času skoraj po isti poti vračal iz nemškega vojnega ujetništva. Oče je spočetka ostal v Sloveniji, kjer pa so mu vse zaplenili, zato se je čez nekaj let tudi sam izselil v ZDA.

Rudi je v ZDA začel dobesedno iz nič, danes pa s svojimi sinovi, hčera mi in zeti vodi tovarno, ki izdeluje zahtevne komponente za letalske motorje. Rudijeva žena Vika je po rodu iz Prebačevega na Gorenjskem. Pripoveduje o dramatičnem begu čez Ljubelj, o usodi njene družine, ki je štela dvanajst otrok. Oče si je poiskal težaško delo v rudniku v Minnesoti, mama je doma gospodinjala, pridelovala zelenjavo, kuhala rudarjem. S svojo preudarnostjo in pridnostjo je toliko privarčevala, da je vsaki od hčera za doto podarila po 25.000 dolarjev. Kako je ob tolikšni družini to zmogla, je Viki še danes nepojasnljen čudež.

Rudijeva domačija, kjer bova preživela naslednji teden, stoji kot hiša iz pravljice na robu naselja Gatsby Lane. Hiša se spredaj koplje v cvetju, tudi za hišo je lep cvetlični vrt, ob njem pa na robu gozda šumeči slap in kip Terezije, *male cvetke*, zavetnice Rudijeve sestre, ki je umrla kmalu po rojstvu. Hiša je opremljena z masivnim stilnim pohištvom, po stenah visijo portreti in druge umetnine, vse v monumentalni tišini. Na voljo nama je prostorna spalnica s pisalno mizo, na njej je svetilka s kovinskim podstavkom v obliki kupa knjig, na njem sova, simbol učenosti. Ko zjutraj pogledam skozi okno v sončno jutro, opazim na vrtu dve elegantni srni; prvi hip se mi zdi, da je umetna skulptura, potem pa le vidim, kako grizljata zelenje.

Najin tukajšnji spored je zelo natrpan: ogled Clevelanda, ki je nekoč veljal za drugo največje slovensko mesto, ogled Rudijeve in še kake druge tovarne naših rojakov, sprehod v narodni park države Ohio, udeležba na dveh piknikih na slovenski Pristavi (prvi bo v ožjem družinskem krogu, drugi vseslovenski). Poleg tega je v bližini nekaj znancev, ki naju vabijo na obisk.

17. avgust

Eden prvih med njimi je France Jeglič, znanec iz begunskega taborišča v Peggezu, sin mojega bivšega profesorja Milka, mlajši brat mojega sošolca Janeza. Živi v bližnjem mestu Wordworth. Poročen je s Heleno Bitenc z Jesenic. Njeno družino so po vojni samo zato, ker je bil oče rojen v Innsbrucku,

izgnali na Madžarsko, od koder se je ilegalno pretokla v Avstrijo in naposled v ZDA. Tu se je Helena posvetila umetniškemu oblikovanju in objavila več priročnikov. Organizirala je strokovne tečaje o umetniškem oblikovanju, ne le v ZDA, ampak tudi na Japonskem in v Avstraliji. Vsa hiša s svojo konstrukcijo, s slikami, dekoracijami in okrasnimi predmeti govori o njenem prefinjenem umetniškem okusu.

France pripoveduje o svojem očetu in njegovih bratih. Eden od njih, Ciril Jeglič, se je že pred vojno uveljavil kot vodilni slovenski strokovnjak za hortikulturo. Drugi brat Stanko je bil duhovnik; spominjam se ga kot profesorja matematike s škofijske gimnazije. Po vojni se je štirikrat znašel pred sodiščem in dvanajst let prebil v ječah. Francetovega očeta Milka, ki se je pred vojno uveljavil kot pisec učbenikov za matematiko, imam v spominu kot profesorja, ki matematike ni učil samo s široko razgledanostjo, pronicljivostjo in nazorostjo, ampak z dušo in srcem, saj je malo manjkalo, pa bi se še jaz odločil za študij matematike. Po Bajukovi odstranitvi je prevzel ravnateljstvo begunske gimnazije in reševal njen izobraževalni profil, ki se je pod angleškim pritiskom morala preoblikovati v poklicno šolo. V ZDA je oče najprej delal v rudniku v Minnesoti, pozneje se je zaposlil kot sluga na nekem kolidžu. V tej službi je študentom večkrat pomagal pri reševanju zahtevnih matematičnih nalog, tako da je vodstvo univerze postalo nanj pozorno in mu ponudilo mesto predavatelja, pozneje pa tudi profesuro. Predaval je na dveh univerzah v South Bandu v Indiani. Francetov brat Janez – spominjam se ga kot enega najbolj duhovitih sošolcev – je moral kot obveznik na Korejo, kjer je sodeloval v najhujših bojih. Pozneje je doštudiral gradbeništvo in postal uspešen podjetnik na Floridi, kjer si je zgradil lepo počitniško hišo. Žal je kmalu zbolel za rakom in že pred sedmimi let umrl.

France pa je postal znanstvenik, ekspert za vesoljsko tehniko in nuklearno energijo. Po doktoratu je objavil več odmevih razprav, se zaposlil pri agenciji NASA, nadzoroval gradnjo nuklearnih podmornic in jedrskih reaktorjev v Nemčiji. Kaj več o tem ne morem spraševati, saj gre za vojaške skrivnosti. Zanimivo, da v Enciklopediji Slovenije nima lastnega gesla, čeprav se njegovo ime sicer bežno omenja v geslu o vesoljski tehniki. Zdaj je že nekaj let v pokoju, dejaven pa je kot svetnik v kulturnih ustanovah mesta Wordworth. Med drugim ima zasluge za izgradnjo in organizacijo vzorno urejene mestne knjižnice, v kateri je 30 redno zaposlenih in ki mi jo s ponosom razkaže; ne vem, če se katera približno enaka mestna knjižnica v Sloveniji (Wordworth ima okoli 20.000 prebivalcev) ponaša s tolikšno ekipo bibliotekarjev. Kot član župnijskega sveta si prizadeva tudi za prenovo župnijske cerkve.

Po vrnitvi se z Rudijem in Viko zapletemo v razgovor o usodi tukajšnje slovenske skupnosti, ki jo obvladuje boleča razklanost. Ko so prvi emigranti iz Spittala začeli prihajati v Cleveland, so upali, da jih bodo rojaki – stari slovenski izseljenci – sprejeli odprtih rok, a so naleteli na zid molka. Celo nekateri slovenski duhovniki so se pred temi nesrečneži, ki so bili v najhujši eksistenčni stiski, pretvarjali, kot da ne razumejo slovensko. Ob tem mi zapre sapo: »Kje je tu Kristusov evangelij ljubezni do bližnjega?« Umazana titoistična propaganda, katere najvplivnejši glasnik je bil pisatelj Adamič, je naredila svoje. Adamič se je v sovraštvu do nesrečnih rojakov spozabil tako daleč, da je šel proti njim hujskat celo predsednika Trumana. Pa ga je Truman sredi stavka prekinil z besedami »Vse to vem« in ga dobesedno postavil pred vrata. Na srečo je bil med ameriškimi Slovenci starejše generacije politik velikega formata, guverner Ohia, senator Frank Lovše, ki je prepoznal ozadja komunistične propagande; naredil je vse, da je beguncem olajšal življenje in omogočil vključevanje v ameriško družbo in gospodarstvo.

Petek 19. avgusta

Obisk pri Ediju Gobcu, ki živi v istem kraju kot Rudi; če se ne motim, je z njim celo v sorodu. Po rodu je iz Trbovelj, zdaj profesor sociologije na univerzi v Kentu in ravnatelj Slovenskega raziskovalnega centra, ki ima sedež v njegovi hiši, ki je vsa ena sama biblioteka: povsod se police šibijo pod knjigami. In kaj vse je na policah – od Brižinskih spomenikov in slovenskih protestantov do Draga Jančarja in Janševih *Premikov!* Zlasti pa vse, kar so objavili ameriški Slovenci, lepo urejeno po kartotekah. Pokaže mi tudi moj dosje, kjer je nekaj recenzij mojih knjig, za katere še sam nisem vedel. Pokaže mi dosje o soimenjaku, čigar starši so se že pred prvo svetovno vojno priselili v Ameriko: kapetan Mark Gantar (1919–2003), poveljnik rušilca, ki se je med drugo svetovno vojno odlikoval v bitkah pri Aleutih, sodeloval pa tudi še v korejski vojni in prejel najvišja vojaška odlikovanja. Podari mi tudi kopijo Gasparijeve slike *Mati Slovenija*, ki so jo naročili ameriški Slovenci – original je dolgo veljal za izgubljenega, a so ga našli med staro šaro; zdaj visi na steni pisarne Slovenskega narodnega doma v Clevelandu.

Žal Edijeve žene Milene, avtorice slovenskih učbenikov, danes ni doma. Milena je hči Stanka Osenarja, poveljnika domobranske posadke v Cerkljah. Njen oče je bil po vojni obsojen na smrt in usmrčen, čeprav so vaščani zanj hoteli pričati pred sodiščem in dokazati, da nikomur ni skrivil lasu in se izogibal spopadam s partizani, obenem pa dosegel, da so v cerkljanski osnovni šoli lahko med okupacijo uvedli slovenski pouk.

Edi naju povabi na kosilo v Cleveland, v hrvaško restavracijo *Dubrovnik*, ki jo krasi kip kardinala Stepinca. Spotoma mi opiše tragično usodo svojega prijatelja Jožeta Felicijana, zgodovinarja, kako je po mučnih zapletih dobil profesuro na nekem kolidžu, kjer je predaval za mizerno plačo; kmalu pa je tudi to profesuro izgubil in se zaposlil v muzeju. Nazadnje je siromak, zadet od kapi, enajst let ležal v postelji, najprej potrpežljivo prenašal bolečine, potem pa postal vse bolj razdražljiv. Ostal je vse življenje neporočen, do skrajnosti neprilagodljiv: članke je pisal na roko, niti pisalnega stroja ni imel, o računalniku se mu ni sanjalo. Bolj kot vse drugo so ga potrli mlačni odmevi na njegovo knjigo o ustoličenju karantanskih vojvod, od katere si je obetal najmanj profesuro na Harvardu. Kakšna razlika v primerjavi z vtisom, ki sem ga dobil ob srečanju z njim v begunskem taborišču, kjer je mojemu očetu, ki se ga je spominjal kot dijaka s celjske gimnazije, govoril o svojih ambicioznih znanstvenih načrtih! Za razliko od uspešnih gospodarstvenikov in podjetnikov – tip humanističnega izobraženca, ki se v Ameriki ni znašel in ga je življenje povozilo. Ob tem se nehote spomnim Rajka Ložarja in še kake bolj žalostne usode. Menda si je neki obetavni slovenski pisatelj v ZDA celo sam vzel življenje.

20. avgusta

Zjutraj slovenska maša v cerkvi Marijinega Vnebovzvetja, eni od dveh še preostalih slovenskih cerkva v Clevelandu, ki jo daruje Urbanija, duhovnik iz Argentine.

Po maši ogled Kolaričeve družinske tovarne TRV (kratice solastnikov – sina Tomaža in Rudija, Vike Kolarič) v bližnjem mestu Willoughby. Tu je zaposlenih 35 delavcev; hrbtenica tovarne so seveda Kolariči. Rudijeva sinova Peter in Tomaž nama nazorno razlagata proces proizvodnje zahtevnih komponent iz aluminija in drugih kovin, ki se vgrajujejo v letalske motorje. Fanta presenečata s tekočo in brezhibno slovenščino, v kateri razlagata zapletene tehnične procese. Od kod tako znanje slovenščine, saj sta se šolala v Ameriki? »To je zasluga najinega deda, ki je vztrajal, da mu moramo vse razložiti po slovensko.« Tovarna uspešno obratuje že dvajset let, naročil ji ne manjka, poslopje se širi, stare stroje nadomeščajo z modernejšimi. Kakšen pogum, kakšno tveganje je bilo potrebno na začetku, ko so začeli iz nič, saj so vse kupovali in nabavljali z bančnimi krediti!

21. avgusta

Danes je najina druga nedelja v Ameriki. Zjutraj greva ponovno v Cleveland, v drugo slovensko cerkev, posvečeno sv. Vidu. Župnik Božnar nama

Srečanje s sinovoma dr. Valentina Meršola - dr. Tinetom in dr. Joškom Meršolom - na pikniku na slovenski Pristavi pri Clevelandu

ognjem iz pištole pošilja mlade fante v brezno smrti.

Popoldne piknik na Pristavi. To je najbolj množično vsakoletno srečanje tukajšnjih Slovencev. Pristava je kompleks, ki so ga vzajemno kupili emigranti: tu je livada z urejenim plavalnim bazenom, gozdič s počitniškimi hišicami, pokriti prostori za kuhinjo in družabne prireditve, ob vhodu pa spominsko obeležje, ki ga je postavilo združenje Tabor in so na njem napisana imena slovenskih povojnih množičnih grobišč.

Kaj starih znancev sem tukaj srečal! In koliko doslej še nepoznanih ljudi spoznal!

In kolikor znancev, toliko življenjskih usod!

Med prvimi me ogovorita brata Meršola, oba zdravnika, sinova Valentina Meršola, rešitelja beguncev v Vetrinju. Tine predava otorinolaringologijo na univerzi v Clevelandu. Starejši sin Joško je bil pred šestimi desetletji moj sošolec na begunski gimnaziji. Zdaj živi sto milj daleč od tod v manjšem mestu, kjer je edini Slovenec, je pa tam precej Hrvatov. Zato le s težavo govori slovensko, v govor vpleta hrvaške in nemške besede. Je pa naročen na Družino; po internetu ves čas spremlja moje strokovno delo, znani so mu celo moji napor za ohranitev pouka latinščine pri nas. Največ mi govori o smrtih: kako so mu zadnja leta umrli sin, brat in prva žena. Kot vdovec se je poročil s svojo nekdanjo pacientko, ovdovelo materjo dvanajstih otrok, od njih je eden prizadet. Zlata duša. Ob njem se počutim majhnega in malenkostnega: namesto da bi se poglobljaj v žrtvovanost njegovega življenja, se ustavljam ob njegovih jezikovnih spodrseljajih. Sam sebi se zdim kot tisti dlakocepski gramatiki, čez

razloži zgodovino cerkve in njene umetnine. Pretresejo naju tri freske v stranski kapeli, ki jih je narisal akademski slikar Havko. Na prvi je upodobljeno trpeče slovensko ljudstvo ob škofu Rožmanu, na drugi romanje na Brezje. Najbolj pretresljiva je tretja freska, ki prikazuje poboj v Kočevskem Rogu: grozljiva zloba odseva z obraza likvidatorja, ki z

katero se hudoje Avguštin v *Izpovedih*, češ da se spotikajo nad nepravilno izgovarjavo besede *homo* (človek), pri tem pa pozabljajo na bistvo te besede, na ljubezen do človeka.

Tu srečam človeka iz Device Marije v Polju, ki so mu ubili očeta in je nato sedem let prebil v udbovskih zaporih. Pa nekoga drugega, ki nama pripoveduje, kako mu je sin padel na Koreji. In drugega, ki je šel skozi pekel Vietnama. Srhlijive zgodbe se ne ujemajo z veselo glasbo in sproščenim razpoloženjem. Gostujoči ansambel iz Slovenije igra stare popevke in domače viže, valčke in polke. Mladi se vrtijo in plešejo, nekateri v narodnih nošah, ki so tu veliko bolj priljubljene kot v matični domovini. Občudujeva mlad par, lepoticu v gorenjski narodni noši, ob njej postavnega mladeniča v škornjih, s katerimi od časa do časa udari ob pod, da kar zagrmi in nam zastane dih: zdita se nama kot Prešernova Urška in povodni mož.

Nazadnje prisedeva k mizi, kjer se ob domačih jedeh in žlahtni kapljici pomenkujejo najini gostitelji Rudi, Vika in Andrej s svojimi znanci. Zraven mene sedi Heda Sfiligoj, vdova približno mojih let, bivša dijakinja begunske gimnazije v Peggezu. Čeprav živi že pol stoletja v Ameriki, ne more zatajiti melodije domačega narečja. Doma je z Blok, od Sv. Vida: tako pojoče bloške govornice še v njenem domačem kraju ne slišiš več. Ponosna je na domovino smučanja, na rojstni kraj. Tudi sama gre vsako leto na smučanje, seveda ne več na Bloke, ampak v Rocky Mountains. Ko ji omenim, kako je v naših letih to nevarno – če se polomiš, se ti kosti zlepa ne zarastejo, me v sočnem bloškem narečju zavrne: »Beži no! Prej se boš doma polomil v stanovanju kot na smučanju. Ko ne boš več za na smuču, lahko greš na drugi svet!«

22. avgusta

Danes je najin zadnji dan v državi Ohio, jutri potujeva v Kanado. Kako hitro je minilo, kaj vse naj bi si še ogledala, kaj znanec naj bi še obiskala! Zadnji dan mora opraviti vse, kar je v tem kratkem času mogoče. Predvsem si morava ogledati še dve to-

Komponente letalskih motorjev, izdelane v tovarni Pavleta Kosiširja (PAKO) pri Clevelandu

varni, ki so ju zasnovale bistre slovenske glave in ustvarile pridne slovenske roke.

Zjutraj vabi podjetnik Pavle Košir na ogled tovarne PAKO, ki ima ime po začetnicah njegovega imena. Tudi PAKO izdeluje zahtevne kovinske cevi, spoje in druge komponente za letalske motorje, s Kolaričevo TRV dobro sodeluje. Toda Koširjeva tovarna je še večja, v njej dela več kot sto delavcev. In tovarna se širi, kmalu bo zgrajen nov objekt, kjer se bo zaposlilo še 40 novih delavcev. »Naročil nam ne manjka; če bi hoteli vsem ustreči, bi morali zaposliti še več delavcev,« pojasnjuje podjetnik. O uspešnosti pričajo odlikovanja in priznanja na stenah pisarne. Pavle Košir ima posluš tudi za duhovne vrednote. Je donator in sponzor kulturnega življenja med tukajšnjimi Slovenci, veliko zaslug ima tudi za posodobitev cerkve sv. Vida.

Ogled tovarne je že formalno zelo zahteven. Iz varnostnih razlogov se morava vpisati v knjigo obiskovalcev in si pripeti značko. Ob vhodu v tovarno zagledava najprej izpod stropa visečo maketo letala Boeing 747, katerega elegantno silhueto je zasnoval Slovenec, Koširjev sorodnik v četrtem kolenu. Na stenah so trije panoji s podobami modelov, v katera so vgrajene Koširjeve komponente: eden prikazuje civilna, drugi vojaška letala, tretji helikopterje.

Slovo od ZDA in prihod v Kanado (pri Niagarskih slapovih). Od leve: Kajetan Gantar, Gika Kolarič, Ana Vižintin, Roža Gantar, Metod M. Milač, Rudi Kolarič, Zdene Vižintin. Ana in Zdene Vižintin bosta najina gostitelja v Torontu.

»Tudi v helikopter, s katerim se vozi predsednik ZDA, so vgrajene naše komponente.«

Naj dodam, da je tudi Pavel Košir začel iz nič. Po rodu izhaja z Dobrove pri Ljubljani, sin desetčlanske kmečke družine. Njegovi štirje starejši bratje so bili po vojni kot domobranci pobiti neznano kje. Sam se je kot petnajstleten fantič znašel v oznovskem zaporu, pozneje pa se izučil za mehanika. Leta 1955 se mu je posrečilo z očetom oditi v Ameriko, kjer je ob delu študiral tehnično risanje. Prirojena izumiteljska žilica mu ni dala miru, zamislil si je več tehničnih izboljšav in odprl manjši obrat, ki je sčasoma prerasel v današnjo tovarno PAKO. Čeprav nima univerzitetne izobrazbe, preštudira in načrtuje in sam izrisuje vedno nove izboljšave sestavnih delov; obenem preštudira tudi prednosti ali pomanjkljivosti materialov, iz katerih se ti deli proizvajajo. Kljub starosti sedemdesetih let je neverjetno prožen, neuničljiv v svoji podjetnosti. Sam je izdelal načrte za nov tovarniški objekt, ki bo v kratkem dograjen. In sam je izrisal tudi načrt za novo stanovanjsko hišo, v katero se namerava vseliti še pred zimo.

Popoldne si ogledava še tovarno *Sunset*, ki jo vodi Ivan Hauptman s sinovoma. Tudi ta izdeluje sestavne dele za letalske motorje, podobno kot Koširjeva PAKO in Kolaričeva TRV, le da je manjša. V njej je našlo delo 25 delavcev, med njimi presenetljivo veliko Slovencev. Ivan Hauptman naju povabi na večerjo k sosedu in svaku Srečku Gaserju; Hauptman in Gaser sta poročena s sestrama-dvojčicama. Med večerjo obujamo spomine na begunstvo v Peggezu. Gaserjev oče, po rodu z Jesenic, je s svojimi krščansko-socialističnimi nazori veljal za črno ovco v begunskem taborišču. V mojem očetu je našel enega redkih sobesednikov, s katerim se je lahko odkrito pomenil.

23. avgusta

Ob slovesu se gostiteljema, Viki in Rudiju Kolariču, zahvaliva za gostoljubje. Roža pripravi kratek, čustveno obarvan poslovilni nagovor, ki ga tu na kratko povzemam:

Najprej iskrene čestitke za vajino ljubezen do Slovenije in slovenščine. V malokaterem Slovincu sva odkrila toliko ljubezni do domovine in materinščine. Vajina slovenska govorica je še po šestih desetletjih bivanja v tujini nenavadno sveža in lepa, preseneča naju vajin bogat besedni zaklad, ne samo za vsakdanje stvari, ampak tudi za izražanje globljih čustev. To se mi zdi pravi čudež, zlasti pri Rudiju, ki po letu 1945 ni nikoli več obiskal Slovenije.

Čestitke tudi za vajino tovarno! Ob ogledu sva bila presenečena, kako lepo je urejena, kako vesela je, vsa svetla in polna življenja. Občutek imava, da se bo še

naprej razvijala. Če pomisliva, v kakšni revščini sta začela, je tudi to čudež, pravi gospodarski čudež. Včasih so govorili o nemškem gospodarskem čudežu, ki je iz najbolj uničenega gospodarstva v Evropi naredil svetovno gospodarsko velesilo. V malem tudi vajina tovarna ni nič manjši gospodarski čudež, saj je zrasla iz nič, iz pohojenih življenjskih usod.

Čestitke tudi za lepo hišo, ki je prostorna, razkošna in nenavadno okusno opremljena, pa ob vsem tem domača in prijetna. Tudi vajina hiša predstavlja uresničenje dolgoletnih sanj in načrtnih prizadevanj, saj sta se v Ameriki morala kar sedemkrat seliti in iskati nov dom.

In iskrene čestitke za vajino družino, za otroke: pet otrok danes ni majhna družina. Sprejela sta jih kot Božji dar, treba jih je bilo ne samo roditi, ampak tudi vzgojiti, spraviti do kruha in narediti iz njih pridne in poštene ljudi. In tudi to vama je uspelo.

In čestitke za vero. Redko se najdejo ljudje, ki bi šli vsako nedeljo k maši, ki bi pred jedjo molili vsakokrat. Pa ne samo molitev, tudi evangelij sta vzela zares in svoje dobrine sta delila z drugimi. Kjer moreta, pomagata slovenski skupnosti in Cerkvi. Tudi naju sta sprejela, naju gostila in nama stregla. Na sodni dan vama bo Jezus rekel: »Tujec sem bil in ste me sprejeli ...« Mislim, da bosta kar smuknila skozi nebeška vrata in da sodba ne bo težka.

Še enkrat, hvala za vse! Počutila sva se prijetno in domače. Čeprav še ni minil niti en teden, se nama zdi, kot bi se že dolgo dolgo poznali. Na bistvena življenjska vprašanja imamo enake poglede. Vajinega gostoljubja vama nikoli ne bova mogla povrniti.

Pospravimo kovčke, še en pogled na pravljlično, prijazno in gostoljubno hišo ob robu gozda. In že se peljemo z Rudijem in Viko proti predmestjem Clevelanda in nato vzdolž obale jezera Eire proti Kanadi, katere mejo bova prestopila ob znamenitih Niagarskih slapovih.

Akad. Kajetan Gantar

PREHODI IN MEJAŠI

S potikanja po Mostarju in okoliških krajih

Polotok Pelješac ali kako me nihče ne pogreša

Letos sem se spet odpravil na veslanje s svojim gumijastim kanujem po Jadranskem morju, natančneje, po morju sem priveslal iz Velikega Stona v Mali Ston na polotoku Pelješcu. Oba kraja sta po kopnem narazen slaba dva kilometra. Po morju okrog polotoka sta oddaljena kar zajetnih 175 kilometrov. V tem primeru je treba pluti iz Velikega Stona ob desnem morskem bregu. Če bi izbral morsko pot s plovbo ob levem bregu morja, bi pot vodila okrog in okrog Evroazije in Afrike in bi bila dolga na desetisoče kilometrov. Izbral sem desno varianto in pot po morju preveslal v petih dneh. Imel sem lepo vreme, na dan sem navešlal več kot 30 kilometrov. Pred Trpnjem sem doživel pravi vihar na Jadranu. Prav neverjetno je, kako se lahko vreme naenkrat spremeni, kakšen orkanski veter se lahko sproži in kako veliki valovi nastanejo v nekaj minutah. Naslednji dan sem prišel prav do dna zaliva ob Malem Stonu, obšla me je nekam čudna melanholija, imel sem občutek, da z letošnjim veslanjem še nisem čisto potešen, ni se mi še dalo domov. Vseeno sem poklical domače po telefonu, če me kdo kaj rabi ali pogreša, sem vprašal. Odgovor je bil ne-dvoumen, nekaj telefonskih klicev je bilo, pa nič posebnega, nihče me pretirano ne pogreša, nihče nujno ne potrebuje moje prisotnosti, znanja in morebitnih uslug. To se mi je nekoliko zamalo zdelo, posamezniki imamo včasih občutek, da se svet brez nas ne more vrteti. Da smo neobhodno kolesce v občestvu. V resnici seveda ni tako, pokopališča so polna nenadomestljivih pokojnikov. Nekoliko užaljen sem si mislil: »Prav, bom pa nekoliko podaljšal tole potikanje po Jadranski obali.«

Ploče

Čolnu sem spustil dušo in ga pospravil v nahrbtnik, pospravil sem svoje stvari v vrečo, povzpel sem se na jadransko magistralo in s prvim avtobusom sem se potegnil do Ploč, ki leže, kot je znano, blizu izliva reke Neretve v Jadransko morje. Temu kraju se je včasih reklo Kardeljevo, sedaj so spet Ploče. To je precej dolgočasen kraj, prevladuje sodobna arhitektura; meni se ne bi zdelo posebno imenitno, če bi ta kraj poimenovali v Janezovo, ali Suhidol, ali Suhadolčevo, bogsigavedi zakaj meni na čast.

Turistično informacijski center

Vsaj dvakrat sem šel mimo, preden sem opazil skromen napis na nekih vratih in urad z njimi. V tem centru se je čas ustavil že pred dolgimi leti. Ponošena oprema je bila še od pokojnega Stola iz Kamnika, po stenah so viseli orumeneli plakati, nekaj jih je bilo preplepljenih s selotejpom čez stekla nekakšne izložbe zato, da se ne bi preveč notri videlo. Za mizo je sedel prileten možak, zdolgočaseno tipkal z dvema prstoma na pravi stari pisalni stroju znamke Olimpia. Mojega obiska ni bil čisto nič vesel, tega občutja sploh ni skrival, komajda me je namrgodeno pogledal izpod čela. Takoj sem se opravičil, ne bom ga motil, samo pove naj mi, če grem lahko z osebno izkaznico v Bosno, natančneje v Mostar. Zavzdihnil je, tega ga še nihče nikoli ni vprašal in žal mu je, ne more mi pomagati, on ne ve, če grem lahko z osebno izkaznico v Bosno. Sklonil se je nad pisalni stroj, da bi nadaljeval s tipkanjem, pa kar naenkrat, kot da bi ga prešinilo usmiljenje in volja do dobrih del, se je vzravnaval, rekel je, da bo telefoniral. Mogoče se je celo malo nasmehnil, naj bo tako ali drugače, med nama je nastal nekoliko bolj oseben kontakt, postala sva, kot sem kmalu dognal, vzajemna raziskovalca. Po telefonskih informacijah je dobil številko špedicije v Pločah. Na špediciji niso vedeli, če gre lahko slovenski turist z osebno izkaznico v Bosno, pokliče naj policijo. Na policiji v Pločah nama niso znali pomagati, predlagali so, naj pokličemo carinsko službo na mejnem prehodu v Metkoviću. Tudi tukaj so bili brez moči, oni bi me spustili z osebno izkaznico iz Hrvaške, kako bi ravnali njihovi bosanski kolegi, ne vedo, pokličemo naj carinike na bosanski strani mejnega prehoda. Mož v turističnem uradu je postal trmast in vztrajen, ni odneha, sedaj je šlo že za mednarodne telefonske klice, poklical je bosanske mejaše, oni so bili mnenja, da z osebno izkaznico ne morem v Bosno, da pa naj za vsak slučaj pokličemo še bosansko policijo, oni bodo zagotovo vedeli, kako in kaj je s to stvarjo. Spet je sledil mednarodni telefonski klic na bosansko policijo. Ne vem, kam je možak v Turistično informativnem centru telefoniral: policajem na mejnem prehodu, v Mostar ali na centralo v Sarajevo, vsekakor je bil odgovor nedvoumen: z osebno izkaznico ne morem v Bosno, za vstop potrebujem veljaven potni list. Za vse naštete klice je mož v Turistično informativnem centru beležil telefonske številke na majhen listič. Ko sva končala z raziskavo, sem ga prosil, če mi lahko odstopi listič za spomin, zdel se mi je dekorativen in zanimiv dokument. Najprej se je nekoliko zganil, kot bi mi hotel podati omenjeni listek, pa se je sredi giba premislil in rekel, da mi lističa ne namerava podariti. Potem sem ga nekaj časa prepričeval, češ, papir bom imel za spomin, saj ga namerava tako in tako zavreči itn. Bil je od-

ločen: »Ne in ne in še enkrat ne,« je rekel in pred menoj raztrgal listek s telefonskimi številkami.

Prestop meje

Spet sem šel nazaj na avtobusno postajo. Če ne morem do Mostarja, se bom odpeljal vsaj do Metkovića, to je zadnji kraj ob Neretvi na hrvaški strani. Hotel sem na avtobus, ki je bil sicer namenjen v Tuzlo. Voznik in spremljevalec sta bila zgovorna, onadva v naselje Metković sploh ne peljeta, ampak direktno na mejni prehod med Hrvaško in Bosno, ki je blizu Metkovića. Razložil sem svoje težave, jaz bi najrajši v Mostar, pa menda ne smem čez mejo z osebno izkaznico. Nekoliko sta se zamislila. Predlagala sta mi, da grem z njima do mejnega prehoda, če me bodo Bosanci spustili čez, me bodo, če ne, bom pač na mejnem prehodu izstopil iz njunega vozila. Čez slabo uro sem bil že na mejnem prehodu med Hrvaško in Bosno. Bosanski mejaš je površno pogledal po redkih potnikih v avtobusu, tu in tam je od kakšnega potnika zahteval dokumente, mene še pogledal ni, jaz se mu tudi nisem javljal in tako sem bil čez nekaj minut že v Bosni. Ne vem in ne bom nikoli vedel, kako in kaj je bilo s tem mojim prehodom iz Hrvaške v Bosno, vem le, da je šofer že prej izstopil iz avtobusa, mogoče je bosanskim oblastem že prej pojasnil, kakšnega potnika ima na avtobusu. Čez eno uro in pol so me prijazni bosanski avtobusarji odložili v predmestju Mostarja.

Rat

Vojne spopade v začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja opisujejo v Mostarju kot *rat*. Zgodovina pozna: secesijsko vojno, prvo in drugo svetovno vojno, domovinsko vojno, osvobodilne vojne, balkanske vojne, tridesetletno vojno, punske vojne in podobno. V Mostarju govorijo samo o *ratu*. Kadar kdo v Mostarju reče *rat*, se ve, za kakšen in kateri *rat* gre, zadnji *rat* v Mostarju ne potrebuje nobenih posebnih pridevniških pojasnil. Po žrtvah in razdejanju je zadnji mostarski *rat* neprimerljiv z vsemi predhodnimi.

Mostarska slavja

Hrvaški topničarji pod poveljstvom generala Praljaka so septembra leta 1993 streljali s topovi v znameniti Stari most, delo turškega arhitekta Hajrudina, zgrajenega v letih 1557–1566. Najprej so ga obstrelili s severne strani, potem so delo nadaljevali še z južne strani, dokler ni most omahnil in se zrušil v Neretvo. Strelci in njihov poveljnik so dejanje razumeli kot zmago krščanskega zahoda nad divjaškimi vzhodnjaki in častilci Alaha. Ko je most zgrmel

v Neretvo, so z dodatnimi salvami počastili dogodek. Veselju in praznovanju med strelci menda ni bilo ne konca ne kraja. Zvečer so priredili ognjemet. Prav neverjetno je, kako se lahko najbolj barbarsko in brezbožno dejanje prikaže kot vrlina. Zgodovina je polna takih dogodkov. Nad dejanjem hrvaških topničarjev se je upravičeno zgražal ves svet, tudi v Sloveniji nismo zaostajali, čeprav, ja, čeprav, zmeraj se najde kakšen čeprav, smo tudi v Sloveniji med zadnjo vojno in po njej v imenu ideološke čistosti in napredka podrli kar nekaj arhitekturnih spomenikov, predvsem gradov, dvorcev in cerkva. Kasneje je ideologijo za take akcije zamenjal promet in domnevne prometne zagate. Arhitekturne stvaritve so najbolj očitni in vidni simboli zmogljivosti in obstoja posameznih narodov in kultur. Na repertoarju zmagovalcev je skoraj zmeraj rušitev in odstranitev arhitekturnih simbolov premagancev, s temi dejanji premagancem jemljejo najbolj vidno bit in bistvo eksistence.

Nazaj v Mostar! Ko sem bil pred nekaj tedni v Mostarju, je bil Stari most že obnovljen. Novi Stari most je na pogled prav tak, kot je bil originalni. Vse je narejeno spet tako, kot je bilo, le novi kamni, vgrajeni v mogočen obok mostu, se nekoliko preveč bleščijo s svojo belino. Sčasoma bodo potemneli in Novi Stari most bo spet le Stari most. Prebivalci Mostarja turistom tako in tako ne bodo pripovedovali, kako je bilo z mostom septembra leta 1993, sami si bodo skušali dopovedati, da je Novi most v bistvu le Stari most na nov način. Za obnovo mostu se je zbiral denar z vseh koncev sveta, veliko je prispevala Turčija. Mislim, da je bil vodja obnove turški inženir. Ko je bil most spet tam, kot je bil, so v Mostarju pripravili veliko slavlje ob otvoritvi Novega Starega mosta. Za to priložnost je bila zgrajena na bregu pod mostom velika tribuna za množico povabljenih. Ceremonija ob otvoritvi je obsegala ognjemet, godbo in veliko vznesenih govorov, poudarek je bil na kulturnem in umetniškem pomenu mostu, ki je, in naj tudi naprej povezuje na dobeseden in simbolen način oba bregova Neretve. Mostar je ob tem postal spet mesto, vredno svojega imena.

Usoda je lovec

Tole bom napisal tako, kot so mi povedali. Nobene možnosti nimam, da bi preverjal, če je bilo res tako, kot sem slišal. Ko so se bosanski Hrvati in Muslimani še skupaj zoperstavljali Srbom, je turška vlada iz zgodovinskih razlogov in simpatij do svojih muslimanskih bratov poslala v Ploče ladjo z vsakovrstnim orožjem. Orožje so si v celoti z zvijačo prisvojili Hrvati in z njim udarili po dotedanjih muslimanskih zaveznikih. Še prej so se menda s Srbi zmenili za premirje. Tako se je zgodilo, da je bil Stari most porušen in podrt s turškim

orožjem! Turki so most zgradili in turško orožje ga je podrlo. Ponovno so ga v glavnem zgradili spet Turki, to sem že omenil. Zgodovina je pogosto bolj neverjetna kot še tako bujna domišljija!

Minareti in zvoniki

Ko so se vojni spopadi med Hrvati, Srbi in bosanskimi Muslimani končali, je bil pogled iz zraka na Mostar prav tak, kakršna so bila velika nemška mesta po zavezniških bombardiranjih ob koncu druge svetovne vojne. Najbolj je bilo porušeno mestno središče od tega spet najbolj slikoviti orientalsko turistično srednjeveški del ob Starem mostu z mostom vred, predmestja in okolica so bili precej manj razrušena. Napadalci so hoteli za zmeraj uničiti dušo in temeljna določila Mostarja. V topniških in tankovskih napadih so bile porušene ali močno poškodovane vse mošeje in džamije s pripadajočimi verskimi objekti na južnem bregu Neretve, podrta je bila katoliška cerkev na severnem bregu Neretve in pravoslavna cerkev, ki je stala tudi na južnem bregu. Menda s pomočjo arabskih naftnih bogatašev so bili zgledno zgrajeni in popravljani vsi muslimanski verski objekti. Vse je narejeno tako, kot je bilo. Kar nisem se mogel načuditi natančnemu in popolno opravljenemu delu. Hrvatom na severnem delu Mostarja se je bivša podrta katoliška cerkev že prej zdela premajhna, zato so zgradili na mestu podrte cerkve novo, večjo zgradbo. Od daleč nekoliko spominja na arhitekturo psevdoromanskega stila iz 19. stoletja. Nič mi ni napačna arhitektura, ki se zgleduje po historičnih stilih, veliko raje imam tako imenovano psevdohistorično arhitekturo kot kakšno modernistično eksperimentiranje. Kljub temu sem bil nad novo katoliško cerkvijo v Mostarju bridko razočaran, posebno še, ko sem si zgradbo ogledal od blizu. Je v celoti iz betona brez ometov ali drugih oblog; med arhitekti rečemo takim zgradbam, da so iz vidnega betona. To ni samo po sebi nič slabega, po svetu je veliko arhitekturno uspešnih zgradb iz vidnega betona. Nova betonska cerkev v Mostarju je zgrajena površno, kar se da razumeti glede na okoliščine in čas gradnje. Zgradba deluje razglašeno, nekateri arhitekturni členi so zasnovani historično, nekateri bolj po svoje in modernistično, kakšna stvar je razkošno obdelana v bronu in bakru, drugje se kažejo ceneni aluminijasti profili. Cerkev je bila zaprta, notranjščina mi je bila prihranjena. Z novo cerkvijo v Mostarju nisem bil zadovoljen. Spomnil sem se Plečnika. Tudi Plečnik je jemal motive iz vseh arhitekturnih stilnih obdobij, veliko si je sam izmislil, veliko je v njegovi arhitekturi nekoliko prikritega modernizma; njegova dela so hibridne stvaritve in mešanica vsemogočega. A Plečnikova dela so genialne in neprekosljive arhitekturne stvaritve. Plečnik je bil estet,

briljanten mojster nad mojstri. Arhitektu nove cerkve v Mostarju se zadeva ni posrečila. Z arhitekturo je podobno kot pri kuharji. Nekaterim kuharjem se zmeraj vse prismoji, drugi naredijo iz istih sestavin najbolj izbrane in okusne pripravke. Pa še nekaj naj omenim v zvezi z novo cerkvijo v Mostarju. Zvonik cerkve je prav tako iz betona. Taka gradnja omogoča mimogrede velike višine na sorazmerno majhni tlorisni površini. In res, cerkveni zvonik je nadvse visok in vitek. Po višini daleč presega muslimanske minarete. Vitek zvonik s piramidastim zaključkom je od daleč s svojimi sorazmerji podoben muslimanskim minaretom! Da bi bil katoliško zvonik podoben muslimanskemu minaretu? Tega vtisa si načrtovalci zvonika gotovo niso želeli, tega gotovo niso imeli v mislih, ko so načrtovali nov cerkveni zvonik v Mostarju. V ihtavem preseganju bližnjih minaretov so postali zvoniki podobni minaretom. Pomote se najrajši prikradejo pri stranskih vratih, vsaj pri arhitekturi je tako. Taka je usoda, tako se v življenju tudi drugače večkrat pripeti, spoznanje pride takrat, ko je že prepozno.

Na kraj, kjer je stala včasih srbska pravoslavna cerkev, me je opozoril neki taksist. Še to, kar je ostalo, že prekriva rastlinje. *»Bila je velika i divna zgrada,«* je pripomnil. Kot kaže, pravoslavne cerkve v Mostarju še ne bodo tako kmalu popravili.

Safet Zec

Občudujem umetnost slikarja Safeta Zeca. Njegovo delo sledim od davnih let, ko je imel razstavo v Ljubljanski Mali galeriji. Safet Zec nariše in naslika skoraj vse tako, kot je v resnici. V besedici »skoraj« je bistvo njegove odlične umetnosti. V neki pritlični galeriji v Mostarju je razstavljal akvarele. Na vseh je bil naslikan Stari most. Stari most od spodaj, od zgoraj, od strani, z zraka, z levega brega, od blizu, od daleč, z desnega brega itn. Slikar si je pomagal s fotografijami, to ni nič hudega, tako delajo mnogi umetniki. Rad in z veseljem sem si natančno ogledoval odlične akvarele. Starejšo gospo, ki je čuvala razstavo, sem vprašal, če so dela naprodaj in, če so, po čim so. Rekla je, da se cene akvarelov gibljejo med tremi in petimi tisočaki, v evrih, se razume je še dodala. Debelo sem pogledal. To so visoko, zelo visoko postavljene cene. V razklanem, obubožanem in porušenem Mostarju so delovale groteskno.

Poletje leta 1993

V avgustu in septembru leta 1993 je bilo v Mostarju ob življenje skoraj 5000 ljudi. Večinoma so bili moški v cvetu svojega življenja. Pokopavali so jih, kakor je nanoslo, najprej po parkih v mestu, potem pa kar po vrtovih, nji-

vah in travnikih v predmestju. Pogled na nepregledno množico svežih grobov je grozovit in presunljiv. Ob imenih pokojnikov je pogosto dodan navedek iz Korana: »Ne imej onih, ki so bili ubiti na Božji poti, za mrtve! Ni res, živi so, pri njihovem Gospodu, ne primanjkuje jim ničesar! Radostijo se ti-stega, kar jim je Bog naklonil od Svoje milosti.« Spomnil sem se napisa na grobu narodnih herojev v Ljubljani izpod peresa Otona Župančiča: »Bodočnost je vera, kdor zanjo umira, vstane v življenje, ko pade v smrt«. Vsebina obeh citatov si je presenetljivo podobna. Do obeh citatov sem nekoliko za-držan, v obeh čutim precejšnjo mero manipulacij. Le kdo si lahko lasti pravi-co, da v imenu kakšne ideologije ali vere od bližnjega zahteva največji mo-žen zastavek – življenje?

Rekonkvista

V zadnjih vojnih spopadih v Bosni so bili v različnih kombinacijah naspro-ti pravoslavni Srbi, katoliški Hrvati in islamski bosanski Muslimani. Srbi so hoteli osvojiti ozemlje, ki je bilo njihovo v trinajstem stoletju, Hrvati so hoteli isto ozemlje zato, ker je bilo njihovo v štirinajstem stoletju, bosanski Muslima-ni se imajo na zelo poseben način za naslednike stoletne turške vladavine na tem ozemlju. Vse tri etnične skupine so ob razpadu SFRJ prisegale na pravično zgodovinsko rekonkvisto bosanskega ozemlja. Globalno naravnanim so-dobnikom se zdi borba na življenje in smrt za neko ozemlje staromodna. Mo-gočnost se v svetu že dolgo več ne meri po kvadraturi ozemlja, temveč po go-spodarski in duhovni moči. Tega se na Balkanu menda še niso zavedli; tudi pri nas v Sloveniji bi nekateri še hoteli prelivati kri za sveto slovensko zemljo. Meni je čisto vseeno, čigav je Trdinov vrh; če bom še kdaj lezel nanj, me bo zanimalo, ali je koča na vrhu odprta, če se da tam prespati in, eventualno, kak-šen ričet nudijo. Bolj kot Piranski zaliv se mi zdi pomembno, čigave so sloven-ske banke, Trboveljska cementarna, zavarovalnice itn. Naši ozemeljski spori s Hrvati so v bistvu anahronistični in butasto smešni.

Kajak in kanu klub

Mostar je mesto gostinskih lokalov. Še nikoli nisem bil v kakšnem mestu, ki bi imelo tako neznansko koncentracijo gostinskih lokalov. Povedali so mi, da je gostinstvo edina aktivna gospodarska dejavnost v mestu. Mnogo stav-be v Mostarju so napol porušene, požgane, raznesene in zapuščene, izjema so pogosto pritličja. V obnovljenih pritličjih so narejeni gostinski lokali vseh vrst. Nekateri kar raznaša od razkošne opreme. Ne vem, kako so rešili pro-blem zamakanja v teh lokalih. Eden od lokalov je imel podnapis Kajak in

kanu klub. Tam sem zvedel, kako bi bilo z morebitnim spustom po Neretvi z mojim gumenjakom. Povedali so mi, da je sicer do Metkovića nekaj brzic, pa nič posebnega, vsako plovilo jih zlahka prevozi. Na dnu reke je sicer marsikaj, da pa stvar v načelu ni nevarna.

Po vodi od Mostarja do Ploč

Prenočevanje mi je preskrbel natakar v eni od »aščinic«, tako se imenujejo lokali z bosansko-muslimansko hrano. Prenočevanje je bilo bolj tako po domače in tudi ne prav poceni, pa kaj, ne gre gledati na vsako malenkost in na vsako konvertibilno marko. Taka je sedanja valuta v Mostarju in v vsej Bosni in Hercegovini.

Plovba po Neretvi je bila prijetna in brez posebnih zapletov. Občasne brzice so bile prej prijetna poživitev kot kakšna resna pretnja moji plovbi. Veliko je bilo ribičev. Večinoma so ždeli v slikovitih improviziranih obvodnih zavetjih iz vsemogočega zavrženega gradiva. Ta zavetja so pravi panoptikum ustvarjalnih moči širokih ljudskih množic. Kaj vse se ljudje spomnijo! Sodobni umetniki in umetniški kritiki bi rekli, da gre za »inštalacije«. Sem in tja se je našla kakšna obrežna »čevapdžinica« za hitro obnovo telesnih moči. Enkrat, bilo je že blizu Počitelja, zagledam na bregu znani rdeči kiosk iz plastične mase. »Ah,« sem se razveselil: »bilo kuda, Maechtig svuda.« Zaobljeni kioski iz poliestra so avtorsko delo oblikovalca in arhitekta Saše Maechtiga. Za moškega in žensko, ki sta se motala med klopni okrog kioska, se je izkazalo, potem ko sem pristal, da sta gospod Konrad in njegova gospa iz Prestranka pri Postojni. Hecno je bilo, kako smo se vsi trudili z jugoslovanščino, preden smo ugotovili, da smo rojaki. Onadva se potikata ob Neretvi z avtomobilom, pa v Medžugorju sta tudi bila. Kiosk je bil zaprt, zato sta prinesla iz svojega vozila Fructalov jabolčni sadni sok in bili smo mala Slovenija na bregu Neretve sredi Bosne in Hercegovine. Bilo je pristrčno srečanje z nekaj zadržanega domoljubja. »Oglasite se pri nas v Prestranku, če vas pot zanese v naše kraje,« sta mi rekla, ko smo se poslavljali.

Pozno popoldne sem priveslal do Metkovića na Hrvaškem. Še sam ne vem natančno, kdaj sem priveslal iz Bosne in Hercegovine v Hrvaško. Ustavljaj me na vodi ni nihče, videl nisem nikogar, jaz se nisem nikomur javljal, in tako sem v bistvu ilegalno prestopil meddržavno mejo. V Metkoviću sem poiskal hotel Neretva. Tukaj sva prespala davnega leta 1974 s fotografom Janezom Pukšičem. Pukšič takrat še ni bil tako slaven, kot je sedaj, zato se mu je še dalo z menoj kolovratiti po celi takratni Jugoslaviji. Po naročilu Ljubljanske banke sva zbiralala posnetke starih obrti za okras in ilustracije v njihovem Letnem po-

ročilu za leto 1973. Takrat je nastala prelepa zbirka diapozitivov na omenjeno temo. Še sedaj jih včasih pokažem s komentarji kakšnemu zbranemu občinstvu. Fasada zgradbe je še prav tako »socialistična«, kot je bila takrat, notranjščina je močno posodobljena. Malo me je obšla nostalgija, ja, ja, kako že poje pesnik? *Mladost, po tvoji temni zarji srce bridko zdihuje, Bog te obvarji.*

Od Metkovića navzdol je Neretva plovna za velike ladje. Tako smo se učili v srednji šoli pri zemljepisu. In res je od Metkovića naprej Neretva zajetna in široka reka. O kakšnih brzicah seveda ni več niti sledu. Levo in desno od reke so znana široka polja, ki jih kar razganja od vsakovrstne rodovitnosti. Lepo podnebje, debela plodna zemlja in voda za namakanje po sredi, kaj je lahko še bolj pripravno za agrikultruo vseh vrst? Pridelkov je včasih celo preveč. Pri Opuzenu so stresli v reko na tisoče rdečih paprik. Plavale so počasi po vodi navzdol, kar nekaj kilometrov sem veslal med paprikami. Bilo je zelo eksotično. Potem so sledila po vrsti naselja ob reki: Norinska kula, Komin, Banja, Rogotin, Stablina in – Ploče. Nazadnje sem veslal po precej širokem in plovnem kanalu, ki se izliva v morje prav v Pločah. V Pločah je bilo konec letošnjega veslanja. Potem še avtobus do Splita in nato nočni vlak do Zagreba in Ljubljane. V Ljubljani me še zmeraj ni nihče pogrešal.

Janez Suhadolec

Prav za rojstni dan. Stratosferska globina biti. Kdo bi si mislil. Pa se vendar ni zlomil klin za osem velikih stopinj ...

Zunaj se sprehajajo vroče vesoljske gmote ...

Pred menoj čepi na mizi branje *Sonce mojega življenja*. Poklon ljubljeni mami in Matijev klic: »Vse dobro knjigam!« Kako velikodušno, kakšna ljubezen do besede!

Spuščam roletu. Od nekje pridušeni glasovi žejnih grl. Osamitev v tem trenutku je črna in zlobna. Saj smo socialna bitja, in tudi v jubilejih ni vrednostnih stopnic ... Tudi to moram prezreti in skleniti krog. Brez njega ni življenja. Verjamete? Verjamemo! Upihniti je treba kačasto zlobo, jo prezreti. Prezreti njen napuh in stopati dalje. Če bi bil svet res tak, ne bi bilo krvavih spopadov in umorov!

Še vedno ždim za spuščeno roletu. Zadnja zlata kresnica se je sprostila in iz zelene trave poletela neznano kam. »Kresnica, ne še, ne! V julijski čas – nikar! Ali mi res ne vzameš svetleče črte in zabrišeš moj spomin?«

Roke lahko zarisujejo nove besede. Le kaj naj počnem z njimi? Ah, že dojemam. April in veliki petek. In srage na razoranem čelu. Čudna slabost ... In klic: »Hitro, da ne bo prepozno!« Zet je za volanom. V zdravstveni dom. In EKG. Negativna slika. »Fiu, fiu, fiu!« Drvimo kot blazni skozi mesto ob Paki. Maska na nosu dovaja kisik. Drvimo v Topolšico. In dalje. Do kliničnega centra. In: Fiu, fiu! Urgenca. Komaj opazen nasmeh spremljajoče zdravnice: »Saj bo vse dobro!«

Potem je vse kot filmski trak. »Rešeni ste, komaj, zadnje minute.« Pred očmi še vedno plešejo slike z monitorja. Zamašena arterija. Toda – nič se ni zgodilo. Vse je minilo kot v sanjah. Toda, ne! Zaradi žile v dimljah je treba prespati nepremično vso dolgo noč. Samo dober meter vstran leži v intenzivni dolg negiben moški. Že tretji dan umetno spi. Umetno? Kako je to mogoče? Agonija z infarktoma se je skrila za oblak. Se je potuhnila kot hijena, čakajoča na meso mrhovine.

Ne, nočem še umreti! Nekaj ur prej še nisem razsodno ugibal, kaj bo z menoj. Kam se napoti nemirni duh? Ta še ni dosegel oranžnega lijaka in s tem nepopisne lahote vzgona materialnega, ki vibrira v novo smer.

Pač. Ta, letošnji veliki petek ne bo nikoli pozabljen! Z Matjažem sva rahljala vrtno zemljo. In sredi prebujajočega se zelenja je nenadoma udarilo, kot strela z jasnega.

Ljudje smo mnogokrat čudna bitja. Dokler plujejo v nas mladostne sile, samo nepremagljivi. Kot antični Prometej. Toda naenkrat nas zadene! Zakaj? Ukaz Višjega, vesoljnega ...

Na veliki petek. Skrivnostni dan, poln trpljenja. Takrat, ko sem kratko-hlačnik z mamó v cerkvenem svetišču pregledoval vseh štirinajst postaj Križanega. In se je oko potem ustavilo ob božjem grobu. Stopinje skozi arkado v sončni dan. In hip nato veselje otroka, ki že vse pripravi za butaro; na velikonočno soboto zjutraj, ko ob zori kar bos hitim z gobo in jo potem v ognjeni jami za cerkvijo prižgem, da zaprasketa, in si hip zatem utiram pot med zelenimi travami tja do doma. Velika nepozabna sobota z ožarjeno cerkveno ladjo in bučečimi orglami, ki z glasovi pevcev oznanjajo alelujo: ponovno rojstvo Odrešenika sveta ...

Tako je preskakovala iskra v mojem umirajočem bitju in se ni mogla sprijazniti z usodnim infarktom, ki je prekrizal vse velike velikonočno načrte. Z obiskom v Kašlju, pri hčerki in zetu in vnukinjah. Veke so zaprle oči in v oddelku za intenzivno nego sanjale dalje.

»Naj gre ta kelih mimo mene!« sem vzdihnil z Gospodom. Naj! Naj!

Na intenzivni sta tiho stokala bolnika. Skozi veliko okno sobe so se majale smreke v aprilskem vetru.

»Jutri grem domov!«

»Kaj ste znoreli? Zdaj, po akutnem infarktu!« odgovarja dežurni zdravnik.

Velikonočno jutro. Brez pesmi orgel. In brez visoke pesmi Aleluja. Kako neki? Vselej sem verjel v velike, nepozabne vrednote, ki te ponovno notranje pretresejo. Da postaneš otrok. Materin otrok! Ti pa ... Se sprijazniš s padcem fizioloških sil, poklekneš, drsiš po kolenih, in nočeš, nočeš omagati!

Sedaj te obkrožajo belina okolja, tablete in injekcije. Umiriš se, kot nebo po viharju. In dopuščaš misel: Naj gre ta kelih mimo mene ... Ne! Ustavil se je! In njegova vsebina je bila grenak pelin. Pa vendar! V bojazni polnem pričakovanju za svoje drage kličem v nebo, v velikansko, nikoli dorečeno veselje, prošnjo: »Ne vzemi mi ustvarjalnosti. Ne vzemi mi, infarkt, čudovite naslade, ki bi jo rad razlil med še živeče! Nikar! Prosim!«

Topel julijski večer je prebudila skrivna notranja vzmet. In besede so zaplesale v veselem ritmu kot še nikoli poprej!

Infarktu navkljub in dvomom navkljub.

Zmagovalka je upajoča, ustvarjalna misel!

Vinko Šmajš

V opoldansko dremavost iznenada zadonijo zvonovi. Njihovi zvoki kot da se razlegajo nekje od zelo daleč. Iz globoke višine. Pri tem pa se zdi, kakor da bi si med seboj odgovarjali. Drug drugemu. In se zlivali v ubrano sozvočje.

Dekle se spet zazre skozi okno. Čas, kot da se ne premakne. Kot da ne-gibno lebdi v brezčasnosti. Zunaj še vedno komaj opazno sneži. Le tu in tam se kot v sanjah spuščajo osamele snežinke in neslišno sedajo na puhasta tla. Pa vendar – za kakšen pedenj ga je le nasulo, nič več, čeprav že od sinoči na-letava.

Z očmi pazljivo spremlja posamezne snežinke. Pričaka jih tam zgoraj, ko se prikažejo izpod neba. A pogled ji ne seže daleč, niti vrha cerkvenega stol-pa ni videti, kot da se je mračno nebo povsem poveznilo nad hiše in opustelo pokrajino. Ko ji pogled zdrkne navzdol, opazi domačega župnika, kako zapi-ra cerkvena vrata za seboj in kako jo nato naglo ubira preko zasnežene ceste proti župnišću. V črnem talarju se njegova postava ostro odraža od beline za-padlega snega. Sicer pa zunaj ni videti nikogar. Pogled ji zato zdrsne še dalje proti stari vaški šoli, kjer se njene oči zaustavijo nekoliko dlje, kakor da bi tam morala zdaj zdaj ugledati nekoga. In nasproti šole ždi trgovina, pred njo pa se že nekaj dni oglašča plastični Božiček. Je kot lajav pes čuvaj. Kadarkoli kdo vstopi v trgovino, se iz njega hreščeče usuje pesem. Jingle bells, jingle bells ... Sprva jo je pesem celo kratkočasila, zdaj pa ji s svojo hrupnostjo že kar pre-seda. Navsezadnje je božič čas miru, tišine. No, včasih, vsaj še pred nekaj leti, ni bilo tako. Da, včasih ... Neki davni spomin ji preblisne skozi možgane, da ji v hipu v vsej jasnosti oživijo zastrte podobe.

Advent je kljub sicer daljšim in hladnim nočem vedno doživljala kot čas, ki jo je navznoter napolnjeval z nekakšno blagodejno toplino, tudi z radost-nim pričakovanjem. Miklavža se je sicer nekoliko bala, saj so že nekaj dni pred njegovim prihodom, brž ko se je zmračilo, vse tri sestrice ubogljivo sede-le v hiši ob materi in napeto prisluškovale, če bi morebiti zaslišale njegove sto-pinje, ko jih morda naskrivaj opazuje skozi okno. Navsezadnje se pa vendarle niso bale Miklavža, tega blagega moža, bolj so pač trepetale zaradi parkljev; ti so jim pognali strah v kosti.

Zato pa je bilo o božiču povsem drugače. Ah, sveti večer. Noben dan v letu se ji menda ni zdel tako poln nečesa skrivnostnega in očarljivega obenem. Po-stavljanje jaslic, ki so bile sila preproste (le kdo bi vedel, kako dolgo so že bile pri hiši), in krašenje smrečice – to je bil zanje poseben obred, poln nekakš-

nega svetega spoštovanja. In ko se je zvečerilo, se je pričakovanje čedalje bolj stopnjevalo, v njih je vse bolj naraščal tisti sladki nemir, ki ga lahko občuti samo otrok s svojo neskaljeno dušo.

»Tako, deklice moje, sedaj bomo pa molile,« je navadno rekla mati in jih odpeljala v kuhinjo. Vedele so: ko bodo zmolile, se bodo smele vrniti. Takrat jih bo čakalo tam pod dreveščkom nekaj, kar bo zanje neizmerno dragoceno, pa čeprav bodo v bleščeč papir zavita le jabolka ali orehi, morda fige ali rožiči, celo kakšne slaščice.

In ko so molile, so bile njihove zaupljive oči uprte nekam navzgor, kar odplavale so v višave. Misli so jim krožile v nekem drugem, nezemskem prostoru in času.

Zatem so se družno zavlekle na krušno peč, ki je bila še vsa topla in omamna, ter brezskrbno čebljale in prepevale v prelepi večer. Sveta noč, blažena noč ...

»Hej, Marica!« jo iz sanjarjenja predrami moški glas, tako da se vsa zdrzne. »Plačali bi.« Saj res. Šele sedaj se zave, da pravzaprav še vedno sloni ob gostilniškem oknu in da jo kličejo še zadnji dopoldanski gostje, ki so prišli že po pozni deseti maši na kozarček, predvsem pa na klepet s prijateljci.

Ko nato pospravi kozarce in pobriše mizo, se napoti proti točilnemu pultu. Za trenutek ujame v ogledalu svoj obraz. Nekam utrujen in žalosten je videti. Pogled ji znova uide na uro, čeprav ve, da je pravkar zvonilo poldan. Na mizi v kotu, kamor so postavili smrečico z utripajočimi lučkami, na mizi pripravi pogrinjek. Vsak dan – skoraj na minuto natančno – prihaja k njim učitelj na kosilo, zadnje dni pa tudi večkrat na večerjo. Zlasti ob večerih se zelo rad pogovarja z njo, posebno o knjigah, katere ji posoja. Ona pa tako neznanško rada bere. Kar poistoveti se s knjižno junakinjo in njeno usodo. Takrat je daleč, tako zelo daleč od gostilne, kjer streže že nekaj let. O, bila pa bi zares krivična, če bi se pritoževala, da ji gre tukaj slabo. Nasprotno. Gospodinja je materina sestrična in njena krstna botra. Nimata svojih otrok in ona je skoraj kot njuna hčerka.

Čez čas se zunaj v veži zasliši, kot da si nekdo otepa sneg z obleke in čevljev.

»Pa ne, da je že tukaj?« jo zaskrbi. »Navadno pride šele ob enih.«

In res – s širokim nasmehom se na vratih pojavi učitelj. Mlad je še videti, kakšna tri ali kvečjemu štiri leta starejši je od nje.

»Nikar se, prosim, ne čudite. Res, prišel sem nekoliko prej kot običajno,« se skuša opravičiti. In kar naprej se smehlja in v očitni zadregi z roke v roko

prelaga nekaj v rožnati papir zavitega. Potem nadaljuje z nekoliko privzdignjenim, svečanim glasom:

»Ko človek dopolni dvajset let, je to zagotovo nekaj silno lepega, nekaj, česar se bo vedno z veseljem spominjal. Danes sem namreč čisto po naključju izvedel, da ste včeraj praznovali svoj rojstni dan, pa sem mislil, da vam iz hvaležnosti ... tako lepo vsak dan poskrbite zame ... no, skratka, iz srca vam čestitam, želim vam še mnogo mnogo zdravih in veselih let, obenem pa vam voščim blagoslovljene božične praznike in kar se da srečno in zadovoljno novo leto.«

Marica stoji vsa osupla pred njim, njene velike temne oči so široko razprte in zdi se ji, da se v njih nabirajo solze; čuti, kako ji vročica obliva vse telo.

»Hvala, saj ne bi ... saj ne bi bilo treba,« hoče v zmedenosti nekaj reči, a učitelj že pristopi k njej in ji izroči darilo, na katerem je šopek rdečih nageljnov. Potem začuti njegov objem in poljub na obeh licih. Dozdeva se ji, da od sladke omotice kar izgublja tla pod nogami.

Ko odnaša darilo in stopa mimo ogledala, opazi svoje plamteče oči ...

Malo pred polnočjo prostor pred cerkvijo oživi. Ljudje se zgrinjajo z vseh strani. Tudi Marica stopa iz hiše, da gre k polnočnici. Lahkotno koraka po mehki zasneženi poti in prijetno ji škriplje pod nogami. Ko pa se zazre proti nebu, je vsa začudena. Ves nebesni svod je posut z biseri ... Glej, zvezdice božje migljajo lepo ... Tako ji zapoje v srcu.

Tudi cerkveni zvonik je ves obsijan s srebrno svetlobo. Kot da je vpet v nebo. Nad njim utriplje ozvezdje Oriona, še više so posejani Gostosevci. Najbrž ravno tako kot takrat v tisti davni noči na Jutrovem.

Ne da bi videla, čuti, da od šole prihaja učitelj. Z naglimi in dolgimi koraki. Srce v prsih ji še burneje zadrhti. Naglo stopi v razsvetljeno cerkev.

Ivan Žigart

Zavili so na prostrano, zanemarjeno dvorišče, polno najrazličnejših kmečkih strojev, ki so počasi rjaveli. Matej je ustavil avtomobil in vprašal ženo:

»Milena, greš zraven?«

»Ne, kar sama pojdita!« mu je jedrnato odvrnila. Stopila sta proti mogočnemu vhodu starodavne hiše. Na stopnice je prihitel vznemirjeni gospodar z oguljeno baretko. Ni maral tujcev. Na veliki kmetiji je ostal sam. Žena ga je zapustila in sedaj živi pri hčerki. Mrko je motril prišleka, kakor da pričakuje navidezni dvoboj.

»Marko, dosti ne govori! Samo, če te kaj vpraša!« je posvaril Matej mladega zdravnika. Ko sta se mu približala, je gospodar spoznal Mateja, ki mu je predstavil Marka:

»To je nečak Rozalije.«

»Ali še živi?« ga je vprašal.

»Ne, umrla je pred šestimi leti,« mu je odgovoril. Nastala je prisiljena tišina, molk, ki je paral opoldansko svežino z bližnje obale. V sadovnjaku, ki se je polagoma spuščal proti morju, so se zrcalili raznobarni šotori.

»Študentom dajem v najem. Tukaj taborijo. Nekaj malega zaslužim,« je pojasnjeval Mateju. Poslovili so se.

»Marko, zdaj si ga videl,« ga je pikro zbudel Matej.

»Čuden, samosvoj človek, zato se ga je teta tako bala. Več kot štirideset let je tu trpela in garala,« je zavzdihnil Marko.

»Bila je pravzaprav sužnja,« je trpko pripomnil Matej.

Odpeljali so se proti letovišču. Marka pa je venomer kot slutnja spremljala usoda rajne tete. Njeno življenje se je enolično odvijalo kakor dolgočasen film: vsakdanje opravilo pri živini, delo na vrtu in priprava zelenjave za prodajo na bližnji tržnici ter nazadnje nočni počitek v podstrešni sobici na postelji, kjer se še nog ni dalo dobro iztegniti. Spomnil se je, ko je prišel domov ob koncu tedna in jo je prvič videl. Zagledal je postarano ženico, ki je sedela na pručki in trebila buče.

»To je pa naš najmlajši, Marko!« ga je predstavila mama. Z rahlim nasmehom je pristopil in ji podal roko. Začutil je njeno zgarano dlan, otekle prste, hrapavo kožo in odsoten pogled. Čez nekaj trenutkov je rekla:

»Nimam časa, delati moram! Poglej, koliko je še buč, kako velik kup!« Odšel je s prikrito bolečino čez dvorišče. Sploh ni doumel težaškega utrinka. Za-

sanjal se je v postavno plavolasko, ki je sedela poleg njega na avtobusu, gledala skozi okno in molčala ko grob.

»Marko, ali spiš?« ga je pokarala Milena.

»Kje pa? Preveč sem razmišljal,« jo je šaljivo pogledal, da bi prikril nenadno zmedenost.

Ustavili so se v letoviškem, pristaniškem mestu in odšli na kosilo. Izbrali so si morske jedi in si privoščili črno vino ter ledeno kavo. Nazadnje so se sprehodili mimo igralnic in mondenih hotelov ter obstali na peščenem obrežju.

»Tukaj se je odvijal tisti krvavi dan D, saj poznaš toliko zgodovine,« ga je spomnil Matej in nadaljeval: »Vidiš tam čez obrise? To je Otočje.«

Marko se je sezul, podvihal hlače in stekel po obali. Zakrilil je z rokami, globoko, zmagoslavno dihal in vihravo kot najstnik zabredel v plitvo vodo. Gledal je kot v videnju daleč preko Preliva proti oddaljenemu kopnemu. Nadzvočni zanos ga je dvigal od tal proti nebu, dokler ni nežno pristal sredi mehkih sipin. Odhajal je. Za njim so ostajale mokre sledi v pesku kakor shojene stopinje odrešilne prihodnosti.

Stanislav Koštric

Kavarnica Starbucks diši po udobju, toploti, miru. Ker je potisnjena ob dvoje sten, ki se stikata v razpotegnjen kot prvega nadstropja knjigarne Chapters, diši tudi po dobrem papirju, kemikalijah barvnih tiskov in lepil. Predvsem pa diši po pravkar zavreti kavi, po domačnosti.

Po domačnosti, ko se sredi neznancev ne počutiš več samega. Starbucks, najdražja, najboljša in najbolje propagirana kava, ameriška kava. Mízice so okrogle in majhne. Okrog njih se lahko drenjajo tudi po štirje, a le, če so prijatelji. Večinoma sede ob kavi pari, pari znancev, prijateljev ali ljubimcev, tu in tam kak zakonski par z dojenčkom ali majhnim otrokom. Družcina je tiha, umirjena. Tudi tisti, ki sedijo sami, so njen del. Nekateri od njih so si vzeli z vsem dostopnih polic knjige, ki jih zdaj prelistavajo, pregledujejo, tudi berejo. Taki, ki knjig ne kupujejo, ker zanje nimajo denarja. Vsi pa imajo dovolj za skodelico kave, čeprav je Starbucks najdražja. A nekaj moraš imeti, nekaj, kar diši po razkošju, te umirja in povezuje z drugimi.

Sedim pri oknu, pravzaprav ob stekleni steni. Kava je še vroča. Prelistujem knjigo, ki sem jo pravkar kupila. Drage so zdaj. A – kot rečeno – nekaj moraš imeti. Opazujem ljudi, ki doli pod oknom z vztrajno odločnostjo merijo obe navzkrižni ulici, ki se stikata na vogalu knjigarne. Oblečeni so za hlad, ker je že jesen. Mode v Montrealu ni, ali pa je za vsakega uporno drugačna. Jeans in draga krznena jopa. Mlahave črne hlače, pa še bolj mlahava podrgnjena jopa trenirke, siva. Stara gospa v volnenem plašču, z majhno pleteno kapo, izpod katere kuka nekaj utrujenih sivih kodrov. Mamica v elegantnem krilu do gležnjev potiska voziček z dojenčkom. Ob njej caplja majcena punčka v rožnatih škornjih. Potem ju zagledam. V niši vhodnih vrat sedi pred visokim poslopjem Royal Bank mlad moški s psom. Sedi na pločniku. Pred seboj ima narobe obrnjen, potlačen klobuk. Tu in tam kdo vrže vanj kak kovanec. Pes menda spi. Majhen kuža, sivorjav, bogve kakšne pasme. A menda ni sestradan. Ga ima mož s seboj za družbo? Saj mora prehranjovati tudi njega. Ju zebe? Goto. Pes ima pod seboj majhno odejico, njegov gospodar pa nič. Tam, kjer naj bi imel kaj podloženega, se mu v čudni odsekanosti dotika pločnika umazano podrgnjena rdeča bunda. O, moj Bog, mož nima čevljev, nima škornjev, nima nog! Sedi kot odsekan, nepremičen panj, ki je ostal od drevesa.

Ni mi več za kavo, pa le naredim dolg, pekoč požirek. Silim se k branju, a ne morem ...

Brez nog.

Kako je človeku brez nog?

Pa se je spomnim.

Ellen.

Krka, lepa, tiha, zelena Krka je ledenomrzla tudi sredi julija, a otroci se mečemo vanjo kot za stavo. Potapljamo se, plavamo, kričimo, ko pa zlezemo na breg, se tresemo od mraza. Na Konjski loki je Krka plitva in široka, ob bregovih razčlenjena v manjše zajede, ki jim pravimo gredice. Fantje ob gredicah zmeraj zakurijo ogenj. Le kje naberejo kaka drva, saj je šibje vrb, ki razmejujejo gredice, tenko in zeleno? Pa ga res zakurijo, vsako popoldne. Fantje. Vse zmorejo. Zadnjič so ujeli živega gada, ga nasadili za palico in z njim tekali okoli prestrašenih deklic, ki so pobegnile od ognja. Kam so kačo nazadnje odnesli, niso povedali.

Dekleta stoje ob ognju; tanke, otroške noge ... od mraza vse modrikaste in prekrite s kurjo poltjo. S Falentovo Stanko se prerineva mednje. Deklice, vsi otroci, ki so iz hiš, ki nimajo kmetij. Večinoma otroci revnih staršev, polkmetov, kmečkih delavcev, dninarjev, tržanov, ki imajo ali nimajo dohodkov od kake male obrti. Otroci, ki niso vpreženi z delom na polju ali pri živini. Taki, ki so jim poletne počitnice res počitnice. Za kopanje so deklice oblekle stare, obledele kopalne obleke, ki so jih podedovale od starejših sester. Stanka ima temnomodro z oranžnim cik-cakom. Dobila jo je od učiteljice Erne, ki stanuje v eni od sob Falentove velike, že zdavnaj ne več popravljane hiše. Tudi to oblačilo, ki se Stanki tako lepo oprijemlje otroškega telesa, počasi razpada. Vsak dan, preden greva na Loko, mora Stanka prej zašiti vse od molov prežrte luknjice, ki so se odprle od prejšnjega dne. Meni kopalne obleke, ki se prav nič ne oprijemljejo telesa, vsako poletje na novo sešije mama iz vsemogočih ostankov blaga, ki ji ostajajo od krojenja oblačil za sosede in znance. Naša mama je napol šivilja.

»Lej jo, tamle!«

»Kdo?«

»V vodo gre, za grmovje se drži.«

Pa jo zagledam. Deklica kot me, ki smo trški proletariat. Stara kakih deset let. Kot me s Stanko. Ali pa morda malo starejša. Za nekaj centimetrov je večja od nas vseh, ali pa se le tako zdi, ker ima dolge noge, lepe, gladke noge brez kakršnihkoli sledov starih prask, s kakršnimi so posute naše. Gladke noge, ki so le rahlo porjavele od sonca. Stanka in jaz in vsi drugi trški otroci smo od poletnega sonca že zdavnaj črni kot *murčki*, kot pravi mama. Deklica ima prelepe, debele, skoraj črne kite, na koncu spete z okroglimi usnjnimi sponkami. Spuščene ima po hrbtu. Na čelo ji pada lepo prirezan lok

bleščečih se kratkih las. A kaj vse to! Oblečena je v pravo, v trgovini kupljeno kopalno obleko iz tanke volne. Prilega se ji ko vlita. Živordeča je, z drobnimi belimi pikicami, za vratom obrobljena z belim trakom, na hrbtu globoko, ovalno izrezana.

»Čigava pa je?«

Stanka tudi ne ve. Pa se pomakneva proti Bebi in Micki, ki tudi stojita ob ognju.

»Jo poznaš, Beba?«

»I, kaj je ne bi! Sem jo že trikrat videla na Loki, enkrat pa tudi na *placu*. Notarjeva je.«

»Notarjeva?«

»Ja, stric ji je. Pri njih je na počitnicah.«

»Je iz Ljubljane?«

»Ne, nekje s Štajerskega.«

»Kako ji je pa ime?«

»Ne vem.«

Deklica je pomočila prste na nogi v vodo in jih brž potegnila nazaj: »U, je pa mrzla, ne?« in se nasmehnila proti nam ob ognju.

»Ja, pridi se pogret!« sem ji zaklicala.

Res se nam je pridružila. Tudi njene lepe noge so se od ognja kmalu pordečile – kot naše.

»Kako ti je pa ime?« je vprašal Milček, Bebin brat, ki je bil od vseh nas kaki dve leti starejši.

»Ellen.«

»Kaj?«

»Ellen, z dvema »l« se piše.«

»A!«

Potem smo še nekaj časa stali ob ognju. V hrbte nas je ogrevalo sonce in voda pod vrbami je zapeljivo mrmrala.

»Gremo v vodo?«

Pa smo spet šli. Tudi lepa Ellen je z nami zaplavala v gredicah. Rekli smo ji, da v ovinek za njimi ne sme plavati, ker je tam Krka zelo globoka in pravi jo, da te kar mimogrede zagrabi krč.

Oh.

Imeti take lepe kite, pa zaponke, pa čisto pravo kopalno obleko ... Ko se je sonce spustilo že skoraj do hiš na vrhu óne strani, kot smo rekli desnemu bregu našega trga, smo drug za drugim pobirali svoje capice in se odpravljali domov. Meni so zabičali, da moram priti domov še pred četrto uro. Ure ni-

sem imela, seveda. Kdaj je odšla Ellen in v kaj se je preoblekla, nisem videla. »Kam je šel pa tisti jelen?« se je zarežal Šuštarjev Munde, da so se mu tisti beli zobje zasvetili kot reklama za Kalodont.

»Kakšen jelen?«

»Tisti notarjev. Ki ima dolge lase pa pikasto kopalno obleko.«

»Oh, kakšen si! Ellen ji je ime.«

Obrnem mu hrbet, ona pa se še kar naprej hihita: »Ja, jelen!«

Ellen.

Lepi, dolgonogi jelen.

Ko sem se po vojni na novo vpisala v gimnazijo, sem pristala v »Jami«. To je bila četrta ženska gimnazija v Ljubljani, za Bežigradom, kjer se je znašlo več skupin dijakinj z različnih koncev. Najprej so v to novo šolo poslali tiste, ki so bile doma za Bežigradom, potem je prišla še skupina s Poljanske gimnazije, ker so tam imeli prehud drenj. V tretji gručici smo se nekoliko prestrašeno druga za drugo nakapale bivše učiteljiščnice, ki so nas prejšnje leto z učiteljišča izključili, češ da smo klerikalke, katerim ne smejo dovoliti, da bi kot učiteljice kvarile mladino.

Mešana družčina, a ni bilo ne preprirov ne izzivanja ne bojkotiranja. Dekleta so se držale vsaka v svoji skupinici, z drugimi so bile prijazne, a kakih prijateljstev niso sklepele.

Sedela sem ob dolgi ozki mizi, šolski klopi, v drugi vrsti od katedra. S sošolkami z učiteljišča. Na desni. Na levi je bilo največ tistih s Poljan, Bežigradčanke pa so se pomešale med vse.

Opazila sem jo že prvi dan. Velika, vitka, elegantna. Oči svetle, polne prezira do vseh okoli nje. Sedela je v predzadnji vrsti na levi in se med odmori, ki smo jih prečepele kar v razredu, pogovarjala večinoma le z Evo, rojakinjo iz zasavskega rudarskega mesteca. Svoje goste, temne lase je imela trajno nako-drane in zmeraj lepo urejene. Ob stol je posadila temno, tanko usnjeno aktovko. Knjig v šolo menda ni nosila, le kake zvezke. Kadar so profesorji svetovali ali zapovedovali, kaj naj popoldne doma študiramo in dajali napotke za domače naloge, je zehala, tu in tam kaj napol glasno pripomnila Evi. Ko nas je nekega dne boječi, prijazni profesor za ruščino napol prosil, naj se naučimo na pamet kitico iz *Evenija Onegina* in sem mu jaz navdušeno prikimala, me je menda prvič opazila.

»Ti,« mi je rekla v pavzi, »pa nikar tako ne kimaj! Sama se uči tistih pesmi, če hočeš!«

Nič nisem rekla.

Ellen, lepa, gosposka Ellen, pač ni imela dosti skupnega s kako pohlevno punco, ki je bila le po naključju njena sošolka.

A šele tisti hip sem seštela ena-in-ena. Ellen! Lepi štajerski jelen, seveda, deklica s Konjske loke! Kako sva spet trčili druga ob drugo! Pa ji nisem ničesar rekla. Kaj bi le! Ona se tistega poletnega popoldneva ob Krki gotovo ne spominja več, kaj šele da bi se spominjala katere od tistih ponižnih deklic! Mene? Kje pa! Ničesar ji nisem omenila, čeprav sva v skupnem razredu preživeli deset mesecev. Kaj je Ellen počela izven šole, nisem razmišljala. Njeni krogi niso bili moji krogi. Bila je že popolnoma odrasla dama, ko sem jaz šele lezla iz najstniške, od vojne prizadete boječnosti.

Po maturi sem jo srečala le še enkrat.

Bila sem na poti v medicinsko menzo. Na tisti golaž in polento v stari šempetrski vojašnici sem hodila vsako opoldne, ker sem stanovala tam blizu, le čez parkec pred cerkvijo sv. Petra. Pa ker je bilo poceni, hrana, kakršno sem si lahko privoščila s tisto skromno štipendijo.

Bil je lep, zgodnjepomladni dan. Iz menze so prihajali medicinci, ki so že pokosili. Mnoge od njih sem poznala in smo si glasno izmenjavali tiste zdravo – živijo – dober dan. Zagledala sem skupino treh ljudi. Eden od fantov je bil visok, črnolas človek s pristrizenimi brčicami, v lepo zlikanih svetlih hlačah in v beli srajci. Pomlad. Fant na desni je bil Pavle, ki sem ga poznala preko sostanovalke, medicinke Ančke. Med moškima je stopala Ellen. Saj sem vedela, da je vpisana na medicini, a je dotlej kje v menzi ali okolici nisem še nikoli srečala. Oblečena je bila v siv kostum, z ozkim krilom, precej kratkim. Seveda, svojih lepih nog ne bo skrivala! Fanta z brčicami se je držala pod roko.

Nasmehnila sem se in ji veselo zaklicala: »Ellen! Dober dan!« Tudi ona se je nasmehnila, a le s polovico usten: »Zdravo!« Ni se ustavila za kak pogovor.

Seveda, Ellen. Kaj bi z mano? Pa še medicinka! Medicinci so bili kasta zase, domišljavi, visoki, tudi tisti, ki so že na izpitih prvega letnika po trikrat padali.

No, ja, Ellen, pa naj viha nos! Bogve kako rine na fakulteti, kjer ima toliko »domačih nalog«. Nisem se predajala kakemu cinizmu, še manj zagrenjenosti. Tisto ponižno prestrašenost iz leta, ki sva ga z Ellen skupaj presedeli v »Jami«, je že zdavnaj zamenjalo veselje nad študijem, ki sem si ga izbrala. Za nič na svetu ga ne bi bila zamenjala za medicino.

Počasi sem odplesala domov pod rumenim zelenilom platan v šempetrskem parku.

Kak mesec po tistem je prišla Ančka s predavanj razburjena, da se je vsa tresla.

»Kaj pa je? Si se s kom kregala?«

»Jezus, kaj se je zgodilo!«

»Kje?«

»Ne vem, kje, le to vem, da sta se dva naša medicinca strašno ponesrečila z motorjem!«

»Bog se usmili, z motorjem?«

»Ja, z motorjem s prikolico, nekje pri Domžalah.«

»Kako?«

»Ne vem nobenih podrobnosti, vem le, da je Ellen v kritičnem stanju v bolnišnici. Joco menda nima takih hudih poškodb.«

»Ellen! Si rekla Ellen?«

»Ja, jo poznaš? Iz menze? Tista velika punca iz Zasavja? Precej domišljiva, zmeraj elegantna.«

»Poznam, poznam, Bog se usmili! Kaj se ji je zgodilo?«

»Noge ima popolnoma zmečkane.«

»Noge! Ne noge!«

»Ja, menda ne bo druge pomoči kot amputacija. Če bo vse skupaj preživevala.

Ni bilo česa več spraševati. Groza je legla na knjige, na sobo, na pomlad, ki je ovijala mesto in Grad.

Ellen, lepi dolgonogi jelen.

Saj ne more biti res.

Pa je bilo res.

Ellen so amputirali obe nogi. V bolnišnico od njenih kolegov in znancev ni šel k njej nihče. Je tako želela? Je sploh še kaj želela?

Čez čas je ni nihče več omenjal. Čez nekaj tednov pa sem le vprašala skupino medicincev v menzi, če je Ellen okrevala.

»Menda je.«

»Bo dobila proteze?«

»Menda bo. A to bo trajalo. Treba bo še več operacij.« Prizanesi nam, o Gospod!

Po več letih sem v Strunjanu, v parkcu, kjer so si ljudje postavili avtomobilske prikolice, obiskala prijatelje. Sedeli smo pod krošnjami starih dreves, pili kavo in sledili soncu, ki se je na oni strani solin začelo potapljati čez rob obzorja. Visoko nad nami, skriti v gostem zelenju drevja, so se začeli oglašati

ti slavčki. Nekam žalostno, rahlo, kot da si ne upajo peti, dokler se še kje prelomi kak sončni žarek.

»Kako romantičen ta košček Krasa! Diši po rožmarinu in vrtnicah,« mislim na glas.

»Ja, to so ljudje povsod zasadili. A zgodaj zjutraj, če greš na sprehod do cerkve na hribu, vse diši le po brinju,« reče Miran. »Na sprehod ja, vsako jutro greva in bova hodila, dokler naju bodo še nosile noge,« pripomni Anda.

»Dokler nas bodo! Vsakokrat, ko grem do zdravilišča tamle na rtu, sem na novo hvaležen za zdrave ude. To moraš od blizu videti, da lahko ugotoviš, kaj pomeni zdravje,« reče Miran in nekam poparjeno stlači cigaretni čik v pepelnik.

»Ja, zdravilišče. Hodita dosti tja? Plavat?«

»O, ja, vsak dan. Plačaš malenkost, bazen pa posebno zgodaj zjutraj ni preveč zaseden.«

»Je dosti pacientov?«

»Dosti. Menda imajo čedalje manj prostora za vse, ki jih zdravniki pošiljajo od vsepovsod na vsakovrstne terapije.«

»So pacienti invalidi?«

»Največ. Ja, človeka včasih kar strese, ko vidiš mlade ljudi, ki jih je življenje povozilo.«

»Žalostni prizori, kaj, da še tebe potlačijo?«

»Ja, včasih. So pa tudi ljudje, ki vse prenašajo, ne da bi se pritoževali. Igrajo karte, si pripovedujejo šale. Nekateri se z vozički prevažajo po parku.«

»Ampak vsi tisti na vozičkih pa le niso kaki prijetni sogovorniki. Nekateri ti še ozdravijo ne, če jih ogovoriš,« pripomni Anda.

»Ne, vsi ne. Tista zoprna, zadirčna ženska v svetlomodrih satenastih hlačah se raje obrne vstran,« se strinja Miran.

»Pa saj je velika reva,« pripomni čez čas in si prižge še eno cigareto. »Nima nog, do kam sežejo proteze, ne vem. Najbrž jo zmeraj kaj boli.«

»Ja,« pravi Anda, »pa tako silno ponosna ženska! Pravijo, da je študirala medicino, preden jo je zadela nesreča. Da je bil menda že njen oče zdravnik.«

Nekaj me zaskeli, neki hud spomin.

»Medicino?«

»Ja, pa iz nobel družine je bila, ime ji je Ellen.«

»Ellen!«

»Pri nas ne preveč domače ime, kaj?«

»Ne, nič domače.«

Stemnilo se je, slavčki zdaj žvrgole kot za stavo. Pogovor nam počasi ugasne. Miran si je nepopoljšljivo prižgal že tretjo cigareto. Rdečezlati obroček prijazno zagotavlja, da so na svetu sosedje, prijatelji, da je življenje lepo, kot je lep svet.

Skodelica je še do polovice polna. A kava je hladna, ne diši več. Kavarna Starbucks se polni. Menda so priropotali študentje z bližnje univerze Concordia. Knjigo, ki sem jo kupila pred dobro uro, potisnem v torbo, pobrem in oblečem jopič. Še enkrat se ozrem na nepretrgani tok ljudi na ulici pod oknom. Tam čez cesto še zmeraj sedi mož z rdečo bundo do pločnika.

Zdaj je vzel psička v naročje. Nekaj mu daje iz kartonaste škatle. Najbrž suho hrano, pripravljeno nalašč za pse. Seveda. Psiček je njegov prijatelj, spremljevalec, zanj ni škoda tistih novcev iz klobuka.

Bog se usmili vseh nesrečnih ljudi ...

Irma Ožbalt

UČITELJ NA FAROVŠKEM TRAVNIKU

Bil je lep oktobrski dan. Pouk dopoldan in popoldan do šestnajste ure. Učenci so odšli iz šole. Jože je zaprl učilnico in se odpravil na šolski vrt, da se malo odpočije. Pogled je usmeril proti cerkvi, ki je stala sredi vasi, pred njo sta bila mogočna lipa in župnišče. Nad župniščem se je dvigal visok hrib, porasel z gozdnimi drevesi, ki so že dobivala tisto lepo jesensko barvo. Levo od cerkve, za potokom se je Jože zazrl še na višji hrib z veliko cerkvijo prav na vrhu.

Na drugi strani ceste, ki še danes teče vzdolž šolske stavbe, so fantje kosili otavo. Videlo se je, da so bili pravi kmečki fantje, kosili so hitro in s pravo lahkoto, glasno so govorili, se smejali in si od časa do časa nalili kozarce in pili jabolčnik.

Tudi Jože je bil navajen košnje, saj je doma moral večkrat kositi. Toda zdaj je učitelj, zdaj ima drugo delo. Pa vendar. Ko so ga prijazni fantje videli na dvorišču, ga je eden izmed njih ogovoril: »Pridruži se nam, ti bomo dali koso, pa boš pokazal, kako znaš kositi.« Jože je pristopil k njim. Dali so mu koso in gledali, če jo zna nabrusiti. Jože je hitro nabrusil koso, se postavil v vrsto za ostalimi kosci in s pravo lahkoto dohiteval zadnjega kosca.

»Glej, glej!« so rekli fantje, »ti si pa s kmetov doma, da ti gre tako dobro košnja od rok.«

Jožetu je pohvala bila všeč, zato je z veseljem nadaljeval košnjo in se pogovarjal s fanti, vse dokler ni nenadoma ves prepaden obstal. Ko je pogledal proti cerkvi, je zagledal farovško kuharico, ki se je s košaro v roki približevala koscem.

Madona, kuharica prinaša malico, torej kosim na farovškem travniku! je z grozo v očeh ugotovil Jože.

Kosim na *farovškem* travniku, na *farovškem* travniku, jaz, učitelj ... o bog, kaj sem storil? Kako so me vzgajali na učiteljskišču?

Ali naj zalučam koso daleč proč in pobegnem? mu je preblisnilo v glavi. Toda napake, ki sem jo storil, se ne da več popraviti – učitelj je kosil na farovškem travniku. Greh je bil storjen. Zato se ne osmeši pred fanti in nadaljaj s košnjo! je sklenil Jože.

Jože je kosil dalje, a bil je brez besed. Še sreča, da fantje niso vedeli, zakaj je umolknil. Tudi če bi vedeli, ne bi razumeli njegove zaskrbljenosti.

Začelo se je večeriti. Zadnji sončni žarki so poljubljali streho visokega zvonika cerkve na bližnji gori. Košnja je bila končana. Fantje so odšli, Jože pa se

je s strahom v srcu ozrl proti šolski stavbi, kjer je po večerih redno opravljaj obhod okoli šole upravitelj šole.

Upravitelja ni bilo zunaj.

Morda me sploh ni videl, da sem kosil na farovškem travniku? Toda če me je videl, me bo moral prijaviti, je bil zaskrbljen. Da se ne bi že ta večer srečal z upraviteljem, se je hitro odločil, da gre spat.

Zaspati pa ni mogel in ni mogel. Ura na cerkvenem zvoniku je odbila polnoč; zvon pa se je oglasil tudi ob enih, ob dveh ... Čeprav je Jože rad poslušal petje zvonov, so mu bili ta večer odvrtni, grozeči. Bil bi srečen, če jih nikoli ne bi slišal, kajti tisti večer je mislil, da mu pojejo v slovo od učiteljevanja, v slovo od šolskih otrok, v slovo od prijaznih vaščanov, kajti greh, ki ga je storil, je bil nepopravljiv. Tako so ga nekoč učili.

Proti jutru je zaspal, a ne za dolgo. Predramil ga je hrup upraviteljevega motornega vozila.

Tako, zdaj se je upravitelj odpravil na občino. Ali me bodo že danes poklicali na zagovor, jutri? je zaskrbelo Jožeta.

A ga niso poklicali ne danes, ne jutri, ne prvi teden, ne drugi. Toda strah v Jožetovi duši se ni zmanjšal, celo želel si je, da se to, kar se mora zgoditi, zgodi čim prej.

Z upraviteljem se o dogodku nista nikoli pogovarjala. Učila sta vsak v svojem razredu, po pouku pa sta večkrat rekla katero o predmetniku in o učnih problemih, a zadnje čase čedalje redkeje.

Nekega dne, ko se je Jože spraševal, kako naj učencem prikaže življenje čebel v čebelnjaku, je za nasvet vprašal upravitelja.

Upravitelj mu je odgovoril: »Jaz sem prosil gospoda župnika, da je učencem prikazal življenje čebel v svojem čebelnjaku, in gospod župnik mi je rad ustregel.«

Gospoda župnika je prosil upravitelj? Gospoda župnika? In ta je učil njegove učence? Pred enim tednom pa smo morali anketirati učence, če hodi jo k verouku, in anketo poslati na občino? Neverjetno, se je čudil Jože. Vendar je Jožetu veselje v velikih valovih preplavilo dušo. Bil je srečen. UPRAVITELJ GA NI IZDAL. Ali je vedel za njegov greh ali ne, to sploh ni bilo več pomembno.

In Jože je napravil še en greh, a tokrat po nasvetu svojega upravitelja. Ko je pripeljal učence h gospodu župniku, izredno prijaznemu človeku, je župnik učence najprej prijazno posvaril, da morajo biti v čebelnjaku mirni, pridni, tako, kot so čebele, kdor pa ne bo priden, ga bodo čebele pičile.

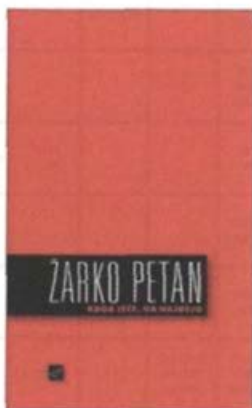
Z umirjeno roko je župnik odpiral čebelje panje, razkazoval satnice, čebeljko zalego in se je zgodilo, da je čebela pičila gospoda župnika v nos. Učenci, bil je to prvi razred, si župnikovega uvodnega svarila niso zapomnili, zato se smešne situacije niso zavedali, Jože pa je stopil iz čebelnjaka in se zasmel.

Zdaj se je Jožetu zazdelo, da je pozabljen prvi greh: košnja na farovškem travniku. Pozabljen je tudi drugi greh: obisk v župnikovem čebelnjaku. Ali je bil greh storjen ali ne, si je Jože težko odgovoril.

A v spominu je greh ostal greh, ne glede na to, da ni bil greh.

Ko so se štirideset let pozneje začeli učenci shajati pri Jožetovem čebelnjaku, se je Jože pogosto spominjal, kako je nekoč gospod župnik pred učenci odpiral čebelje panje in ga je čebela pičila v nos ...

Martin Pustatičnik

UGANKARSKI KOT(L)IČEK

KRIŽANKA S SVETNIKOM

				KRIŽANKE UČLO IN ZABAVAJO	KMETJE PRI KOŠLI	TOPLOST	DESI PRITOK GANGEŠA	ENDIM TRESILNE SLINAVKE	NEMŠKO MESTO, ZNANO PO STEKLU	BABILONSKA PRESTOLNICA
				IME SUKARJA GATNIKA						
				OSTANEK CIGARETE, ČIK						
SEVERO-VZHOD		MOŽ V POZNIH LETIH	VZHOD, ORIENT, JUTROVO	SRVINO MESO						
				ORGANIZ. ZA BEGUNCE						
							REKA PO			
							VRBA IVA (NAREČNO)			
ČREVESNI KATAR									UMETNO USNJE	MESTO V STAREM EGIPTU
OGROMEN NARODNI PARK V KENJI					LJUDSKI IZRAZ ZA LEDVICO					
RIBE, JAJČECE				OLIMPIJSKE IGRE	SANI					
					VRSTA MNOGOČLE-NARJA					
LJUBKOST, PRIVLAČNOST							SIBIRSKI VELETOK	... ČČČ ...		
								MAĐŽARSKI SKLADATELJ		
TEX PRI JEDI						TEKOČA MAŠČOBA				
						VRTNE CVETICE				
KRAJ V SLUŽNI KRŠKEGA				JUDOVSKI TEOLOG					SIN JAKOBA IN LIJE V STARI ZAVEZI	RMŠKI, BOG LJUBEZNI
				ODCANO ŽELEZO						
ENAKI ČRKI		ADAM IN ...	VZHODNI SLOVAN				POŽELJENJE			
				MEHŠKA REKA			JADRANSKI OTOK			
POLITIČNO GIBANJE										
JURNALISTIKA										
JŠ BOSTE REŠILI DO KONCA?	ROMARSKI MESTO V IZRAELU							INDU		

KRIŽANKA S PREMETANKAMI

Iz črk v kvadratih sestavite besede znanega pomena in jih vpišite v lik. V pomoč: najprej se lotite kratkih in srednje dolgih besed. V navpičnih kolonah s puščicami dobite končno rešitev.

				USANKE	MESEL	DOPEL	DORE	SENEČ	AVE	NAD	
				RAZDRAJO							
				MOŽDANE							
JE BOSTE BEŽALI BO KORNEP?	KODO	SLOVENSKI PREZGOVOR (ŠTIRI BESEDE)	NORO	ROOM							
				AVGE					KOHEL	VETER	
SESTAVIL GALLUS							ENO				
ORENO				RONA	KRIŽANKE OSVETLUJO ZNAJJE	VRIČ CELO PILJU					
GOL OBA					LEPE						
RAZ KIN					ROKE VELJ						
★	DA		SEENA	LIN			TK				
	LIMS			ČAKAŠ			ATONE				
NORJE VSEK								SENO	ANTS		
ANALI					SOLJA NIČ						
ŠEST MOČ SOVE											
ČAJ ME						ANTE					
★	SLANA					MECA					

ANAGRAMNA IZPOLNJEVANKA Z NAŠIMI KNJIŽEVNIKI

1	2	3	4	5	6	7	8
13	28	8	16	33	39	7	10
24	22	35	41	43	7	12	38
40	18	30	19	34	11	44	25
6	15	23	32	17	29	20	4
26	14	2	5	3	36	9	27
21	31	42	37	45			

			16	22	28	34	40
1	6	11	17	23	29	35	41
2	7	12	18	24	30	36	42
3	8	13	19	25	31	37	43
4	9	14	20	26	32	38	44
5	10	15	21	27	33	39	45

V prvem liku vpišite navpično priimke slovenskih literatov, ki jih ugani- te s pomočjo naslovov njihovih del:

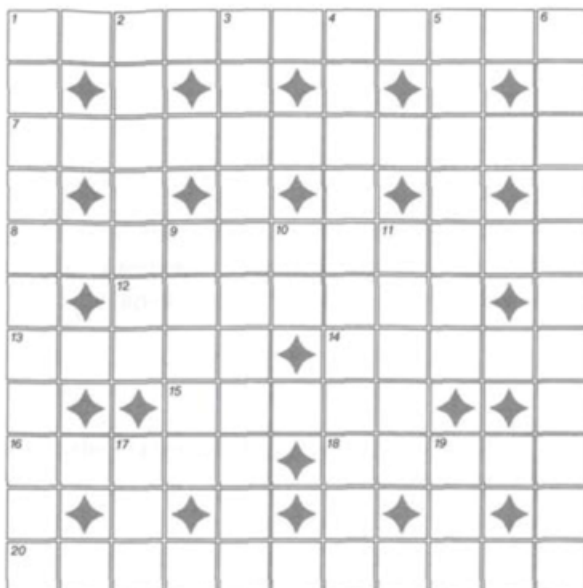
- 1-Pesme za pokušino, Keršanski navuk za ilirske dežele, Velika pratika ali Kalendar, Pesmi za brambovce
- 2-Deseti brat, Veronika Deseniška, Domen, Sosedov sin, Tugomer
- 3-Kekec na hudi poti, Kekec na volčji sledi, Kekec nad samotnim breznom, Prerok Muzelj
- 4-Prva jesen, Časopisni stih, Se-mafori mladosti, Statve življenja
- 5-Devinski sholar, V Sibilinem ve-tru, Snegovi Edena, Zeleno iz-gnanstvo
- 6-Sodni dan na vasi, Hudomušni Eros, Z glavo skozi zid, Zagata ni zagata
- 7-Pesmi o zlatolaskah, Betlehem-ska legenda - Kralj brezpravnih,

Jurček, Kulturna prireditel v Črni mlaki, Princeška in pastirček
8-Spomini barona Valvasorja, Štefan Dečanski, Najbogatejši Kranjec

Črke iz gornjega lika s pomočjo števil prenesite v spodnji lik. Tu boste navpično prebrali priimke še osmih slovenskih književnikov. Spodaj so navedena njihova dela v pomešanem vrstnem redu:

- Korenine vetra, Ogenjvoda, Labrador, Sibirski ciklus, Maček Muri
- Gropa in drugi, Napoleonov samovar, Matajev Matija, Ženini naše Koprnele
- Ogledalo sanj, Darovi, Oko in senca
- Stihozitje, Oblike sveta, Hči spomina, Prebesedimo besede
- Al Araf, Alamut, Tržaške humoreske, Mladost pri Svetem Ivanu
- Galjot, Severni sij, Disident Arnož in njegovi, Veliki briljantni valček
- Prihajajoč, Gospod Lisec, Tujski promet, Trojka, Učenjak
- Pisano polje, Bob za mladi zob, Srp in klasje, Vdova Rošlinka, Ples v Trnovem

MREŽA

Vodoravno:

- 1- ime in priimek slovenskega pisatelja in pesnika, avtorja mladinskih zgodb o Kekcu
- 7- okornost, nerodnost
- 8- krajša prekinitvev gibanja
- 9- francosko letovišče ob Ženevskem jezeru (iz črk besede NEVIA)
- 10- kriminallec, ki nasilno krade (npr. bančni ....)
- 11- velika želja po zadovoljevanju potreb

12- do sebe strog, vzdržen človek

14- napetost npr. mišic

16- nauk o toplotnih spremembah pri kemičnih procesih

Navpično:

1- ime in priimek priljubljenega slovenskega pesnika in prevajalca zlasti angleških in francoskih poetov (Pesmi štirih, Časopisni stih, Srednjeveške balade, Statve življenja)

2- neradodarni ljudje, škrteži

3- smer protestantizma v 16. in 17. stoletju, ki zahteva očiščenje anglikanske cerkve ostankov katolicizma in veliko moralno strogost; tudi splošen naziv za pretirano strogo ravnanje po moralnih načelih

4- povzročitev začetka določene dejavnosti

5- vrsta iz dveh vstrec stoječih ali korakajočih oseb

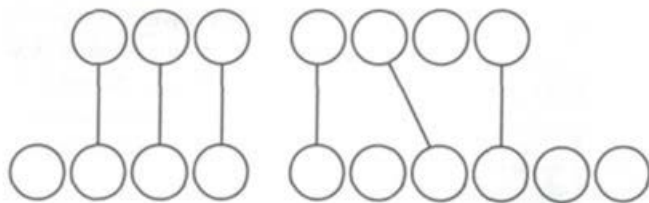
6- ženska, ki ima na koži podobe, povzročene z vnašanjem barvila s pomočjo vbodov

13- dvignjen del cerkve, namenjen za orgle in pevce

15- grška črka; tudi skupina zvestih domačih živali

DVA SLIKARJA

V gornje krogce vpišite priimek slavnega holandskega slikarja, ki je menda za časa življenja prodal eno samo sliko. Večino črk prenesite v spodnje krogce in dopišite še štiri črke, da boste dobili ime in priimek našega slikarja, ki je tudi živel v velikem pomanjkanju.

MAGIČNI LIK 2 + 2

◆	1	2	3	4
1				
2				
3				
4				

V vsako polje vpišite po dve črki. Vodoravno in navpično:

- 1- prozornost, čistost vode; tudi hitro in pravilno mišljenje
- 2- toleranca, pripravljenost, da dopuščamo drugačno ali nasprotno mnenje
- 3- zrcalce za pregledovanje nosne votline (iz črk besede OPROSNIK)
- 4- domišljavec, gizdalin

DOPOLNJEVANKA

----- TISNIKAR

Katero ime boste vpisali na črtice, da bo sestavljeno iz istih črk kot priimek?

ANAGRAM

STROKOVNI BILTEN

Premečite vse črke v gornjem izrazu in sestavite finančni izraz, ki nam je zelo všeč. Rešitev: -----

NENAVADNO

A B C Č D E

Prečrtajte eno od črk, iz vseh ostalih pa sestavite ime slovenskega slapa!

ANAGRAM

Tu smo v **HARMONIJO** zbrani vsi slovenski _____.

ŠARADA

$A + B + C + \check{C} + D = E$

A = matematični znak pri množenju

B = del skeleta

C = letni čas, ko zori sadje (prečrtajte zadnjo črko)

Č = star izraz za uničenje, izgubo (iz črk TASTAR)

D = širok trak, ki se nosi poševno čez prsi kot znak visokega odlikovanja

E = zanimiva misel:

PALINDROMNI STAVEK

E _ , _ _ _ A _ A _ _ _ _ O !

Črke **B B J J R R V V Z** razporedite na gornje črtice tako, da boste dobili stavek, ki se naprej in nazaj bere enako.

POSETNICA

OSKAR MAČEK disciplinirano v zboru poje, najrajši pa brunda **narodno pesem** po svoje.

Rešitev: _____.

PRESKOK ČRKE

SRAMOTA... toliko si star, pa si še vedno... Kaj? Eno od črk v gornji besedi prestavite naprej, pa dobite odgovor, ki se rima.

V pogovoru rada uporablja slovenske pregovore. Katerega se da sestaviti iz vseh črk njenega imena in priimka?

Rešitev: _____.

DOPOLNJEVANKA

_ A _ K _ _ _ _ _
_ O _ _ _ _ _

Na črtice v prvi vrstici vstavite na črtice sedem črk, tako da boste prebrali ime zamejskega kraja v Italiji. Potem črke v istem vrstnem redu prepisite na črtice spodnje vrstice - prebrali boste ime zamejskega kraja v Avstriji.

BESEDA V BESEDI

Tole je res,
čeprav se čudno zdi:
sredi **najmanjše države**
grški polotok stoji.

UGANKA

Pogledam v koledar -
ducat jih je tam,
pogledam gor v nebo,
tam pa je en sam.

NAJKRAJŠA UGANKA

(za najmlajše)
Mrežoplet,
muhojed.

Kaj je to?

Sestavil Jože Petelin

KOMBINACIJA S KONČNO MISLIJO

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
31	32	33	34	35	36	37	38	39	30
41	42	43	44	45	46	47	48	49	50
51	52	53	54	55	56	57	58	59	60
61	62	63	64	65	66	67	68	69	70
			71	72	73	74			

Končna rešitev ugank na teh straneh je eden od blagrov, ki jih je označil Jezus v govoru na gori. Prebrali ga boste v vodoravnih vrstah tako, da rešite vseh pet ugank, potem pa črke na poljih s števkami ali po navodilih prenesete v ta lik.

A		L	53		B	24		N		20
C		E			Č			T	66	
D	21	V			E	14		Z		35
F	26	I			G	5		R	56	
H	30	Š			I	45		R		
J	55	H			K			T		42
L	37	L			M	15		E		27
N	67	R		54		O		Ž	57	

Triptih

Vodoravno vpišite (po dve v vrsto) spodaj opisane besede; nekaj črk je že natisnjenih na pravem mestu.

A ptič, ki je pomagal Noetu, **B** maska, **C** kdor se drži diete, **Č** polotok s Portorožem in Strunjanom, **D** človek jo dobi pri

sposvedi, **E** lesni obrtnik, ki ne dela samo miz, **F** prostor ali stavba za shranjevanje krme, slame, sena, **G** Jadransko, Sredozemsko ..., **H** razloženo naselje nad Kamnico pri Mariboru in potok, ki se pri njej izliva v Dravo, **I** čuvaj, tutor, **J** pogoltnost, lakomnost, **K** lahko je Padovanski ali Puščavnik, **L** anonsa, **M** dosežki, **N** priroda, natura, **O** Marijin mož.

V uokvirjenem srednjem delu po vodoravnih vrstah preberete neko misel.

	◆	K		43	62			F	◆
	◆	38	◆	S	◆		◆	70	◆
D	38				23	◆			T
61	◆	O	◆		◆	I	◆	11	◆
9	◆			M		39		K	40
T		25	P	◆	◆		R		72
◆	51	◆		K	19		31	◆	◆
	M	59			◆	◆			Š ³
Ž	◆	K	64			M		58	◆
1	◆		◆	O	◆		◆		◆
88	P			6	◆		O		74
L	◆	10	◆	I	◆		◆		◆
	◆	M				50	A	69	◆

MREŽA

Nekaj črk je za pomoč že vpisanih. V lik vpišite deset imen svetnikov (torej tudi moških imen), poleg njih pa še besede naslednjega pomena (s pomešanimi opisi):

mohamedanska vera - otočna država, ki leži zahodno od Velike Britanije - žolni podoben ptič - nedokončan kip človeškega telesa ali sploh nedokončano delo - mučenka - kdor žge ali prodaja apno - mesto, sredi katerega leži Vatikan - leta-

lec za krmilom - zajedavec ovc in goveda - metlin sorodnik - uslužbenec, ki skrbi za potrošne predmete in inventar, gospodar - bedak - elektroda, ki ni anoda - olepšava, nakit - prha - barve, barvni odtenki - rakev - dalmatinsko črno vino - mlečna, prosena, ajdova ....

VIZITKA

Marko ima na polici enako knjigo kot vi pred sabo, nanjo je naročen že vrsto let. Njen naslov (dve besedi!) dobite iz vseh črk zgoraj uokvirjenih besed. Prvi črki obeh dobljenih besed vpišite na polji s številko 12 in 63.

IZ DVEH BESED ENA

A			32			○			48	10
B			46		65	○	4			
C				28		○	41	49		
Č		73		29		○		8		7
D		34		44		○	22			

A PROMET + LOTI

B SKORJA + OLGA

C VRANJE + ŠČEK

Č STEGNA + VILE

D PISALO + KAPA

Po dve besedi, povezani s plusom, predelajte v eno samo in jo pod isto črko vpišite v lik. Nove besede pomenijo:

A ljubljanski nadškof je hkrati ..., B vzpetina pri Jeruzalemu, na kateri je molil Jezus tisto noč, ko so ga prijeli, C podeljevanje svetega krsta, Č Matej, Marko, Luka ali Janez, D beseda, ki jo prevajamo kot Razodetje.

Na označenih poljih dobite ime svetnika, ki je bil najprej Savel.

GLAVNA MESTA

V vsakem stavku se skriva ime glavnega mesta kake evropske države, dolgo šest črk (npr.: Preveč sladkorja samo skvari kavo = Moskva).

Gospodarska kriza gre bolj na škodo revežev.

Pretiran aplavz za povprečno izvedbo.

Dober linorez lahko poživi steno v stanovanju.

Mali zaslon do neke mere poslabša sliko.

Kdor je skop, je prikrajšan za občutek, da daje potrebnim.

Prve črke dobljenih imen vpišite na polja s številkami 17, 47, 60, 68 in 71.

Uganke na straneh 257 do 259 sestavil **Jože Stabej**

IZ ŽIVLJENJA CELJSKE MOHORJEVE DRUŽBE

(od oktobra 2005 do septembra 2006)

Celjska Mohorjeva družba je bila tudi v preteklem letu vidno navzoča na slovenskem knjižnem trgu. S svojim založniškim programom postaja čedalje bolj odmevna v slovenskem kulturnem prostoru. Knjižni program je bil skrbno oblikovan in izbran. Vseskozi smo negovali živ stik z ljudmi, s svojimi bralci: na številnih kulturnih večerih, v radijskih oddajah in tiskovnih konferencah. Konec leta 2005 in začetek 2006 sta bila nekakšna alfa in omega Celjske Mohorjeve družbe. Zaznamovali sta ga selitev uredništva z Resljeve ter odprtje nove knjigarne na Nazorjevi ulici 1 v Ljubljani. V svoji zgodovini se je uredništvo velikokrat selilo. Tako sta se uredništvo in knjigarna končno lahko združili na enem kraju. V knjigarni, ki postaja kulturno jedro centra mesta, je mogoče najti knjige večino slovenskih založb. Knjigarna je v simbolnem pomenu naslednica znane katoliške knjigarne Sfiligoj, ki je bila tu pred drugo svetovno vojno. Celjska Mohorjeva družba že vse od svoje ustanovitve leta 1851 s svojim knjižnim programom predstavlja temelj narodne identitete.

Oktober 2005

Konec meseca nas je razveselila novica, da je koprski škof msgr. Metod Pirih podelil pisatelju Alojzu Rebuli najvišje škofijsko odličje sv. Jožefa delavca za roman NOKTURNO ZA PRIMORSKO, ki smo ga izdali lansko leto skupaj z založbo Mladika iz Trsta (pisatelj je zanj leta 2005 dobil nagrado kresnik). Msgr. Metod Pirih je v nagovoru poudaril, da je akad. Rebula postavil enkratni spomenik slovenskim primorskim duhovnikom, ki so bili tudi za ceno življenja pripravljeni braniti pravico človeka, da časti Boga v materinem jeziku.

November 2005

Sredi novembra smo na slovenski knjižni trg pospremili štiri knjižne novosti, za majhne in velike. Zdravnik Uroš Ahčan je pripravil knjigo GOVOREČI PRSTI, dve knjigi v eni: za otroke od dveh do desetih let, z lepimi ilustracijami in za starše pa vzgojitelje, z dokumentarnimi posnetki, ki so pretresljivi. V slovenskem prevodu je izšlo obsežno delo Silvana Faustija ZAPOMNI SI IN PRIPOVEDUJ EVANGELIJ. Knjižni program Celjske Mohorjeve družbe sega tudi po najvidnejših tujih romanih. Tako smo izdali roman Goncourtovega nagrajenca Laurenta Gaudéja SONCE SCORTOVIH, ki govori o družini,

porojeni iz nasilja in zmote, ki se v južnoitalijanski vasi Montepuccio prebija iz roda v rod. Ob šestdeseti obletnici rojstva Toneta Pretnarja, odličnega literarnega teoretika, pesnika, prevajalca, lektorja in še marsikaj, smo izdali knjigo VERZI TONETA PRETNARJA, ki jo je uredila Mojca Seliškar. Gostovali smo v knjižnici v Medvodah, kjer smo predstavili pesniško zbirko Slavice Štirn SPOMINJANJE. S predstavtivijo redne zbirke za leto 2005 konec novembra, smo se uradno poslovili od uredniških prostorov na Resljevi 11 v Ljubljani. V Celju smo na mohorskem večeru gostili Uroša Ahčana.

December 2005

Kot že vrsto let, je bil začetek meseca obarvan s sodelovanjem na 21. knjižnem sejmu v Cankarjevem domu v Ljubljani. Na tiskovni konferenci smo predstavili kar osem knjig, med katerimi naj na tem mestu izpostavimo samo BOŽANSKO KOMEDIJO Dantega Alighierija v prenovljenem prevodu Andreja Capudra. Ob novem izidu smo v okviru sejma pripravili Debatno kavarno *Božanska komedija za vse čase*. Voditelj Sandi Čolnik je v pogovor zapletel prevajalca Andreja Capudra in ugledne poznavalce akad. Janka Kosa, Atilija Rakarja in akad. Alojza Rebulo. Redna zbirka je med drugim prinesla pester in odmeven Mohorjev namizni koledar PO POTEH KULTURNE IN NARAVNE DEDIŠČINE hišne urednice Alenke Veber. S koledarjem na pot

smo se najprej podali na Vrhniko v osnovno šolo Antona Martina Slomška, nadaljevali pa v Budnarjevi muzejski hiši v Zgornjih Palovčah. Prireditvi sta svojevrsten čar dodali domačnost hiše in njena skrbnica Iva Šubelj Kramar. Do konca leta so se široma po Sloveniji zvrstile še štiri predstavitve celotnega knjižnega programa v letu 2005. Gostovali smo še v domačem Celju, Šempetru pri Gorici, v Mariboru in v Komendi.

Januar 2006

Vabilo na prvo tiskovno konferenco, 9. januarja 2006, je bilo hkrati vabilo na odprtje KNJIGARNE CELJSKE MOHORJEVE DRUŽBE na Nazorjevi 1 v Ljubljani, kjer so tudi novi prostori založbe. V večernih urah smo se uslužbenci in nekaj bližnjih sodelavcev udeležili svete maše in blagoslova novih prostorov, ki smo ga zaključili s prijateljskim srečanjem vseh zaposlenih. Leto smo začeli s predstavitvijo najnovejših knjig: romana Bookerjevega nagrajenca Kazua Ishigura *KO SMO BILI SIROTE*, Janne Haaland Mátláry *NENAVADNA LJUBEZENSKA ZGODBA* ter spomini znamenite Ljubljančanke Mirjam Tozon *ROŽE IN TRNJE*. Na tiskovni konferenci, 16. januarja, smo skupaj z avtorji in sodelavci predstavili tri nove knjige, ki vsaka za svoje področje predstavlja temeljito delo. Akad. Jože Mlinarič je v monografiji *STUDENTIŠKI DOMINIKANSKI SAMOSTAN* (ok. 1245–1782) odkril del naše

doslej nespoznane zgodovine, ki jasno kaže, da je bilo slovensko ozemlje že tedaj del evropskega kulturnega prostora. Akad. Jože Maček je v zgodovinski monografiji MAŠNE IN SVETNE USTANOVE NA KRANJSKEM IN V AVSTRIJSKI ISTRICI na podlagi arhivskih virov po župnijah znotraj dekanij prikazal nastanek ustanov, njihovo delovanje, državno urejanje, državni nadzor in premoženje ter poklice ustanovnikov. S knjigo Stanka Gerjolja ŽIVETI, DELATI, LJUBITI smo v slovenskem prostoru dobili povsem svojstveno vzgojno publikacijo. S pomočjo psihološke in simbolične interpretacije nas, mestoma na presenetljiv način, sooča s svetopisemskimi liki. Župnija sv. Terezije na Kodeljevem je medse povabila Jožeta Faganela, glavnega direktorja Celjske Mohorjeve družbe, ki je spregovoril o besedi kot simbolu in umetnosti. Odzvali smo se tudi prijaznemu vabilu Knjižnice dr. Toneta Pretnarja, kjer se je predstavila pesnica Slavica Štirn s pesniško zbirko SPOMINJANJE. Izid monografije akademika Jožeta Mlinariča STUDENIŠKI DOMINIKANSKI SAMOSTAN ok. 1245–1782 je botroval odprtju razstave Ženski dominikanski samostan skozi zgodovino ok. 1245–1782, ki jo je pripravil Pokrajinski arhiv Maribor v razstavišču Archivum, Mlinaričevo knjigo pa je predstavil Stane Granda.

Gost prvega mohorskega večera v letu 2006 je bil Jože Planinšek, predsednik Celjske Mohorjeve družbe.

Februar 2006

Delokrog založbe zaokroža čedalje več vabil in nastopov v knjižnicah široma Slovenije. Že prvega februarja smo bili gostje v knjižnici Ivana Tavčarja v Škofji Loki, kjer se je na večeru poezije predstavila pesnica Slavica Štirn. Na osrednjo občinsko prireditev ob slovenskem kulturnem prazniku je letos občina Postojna povabila našega glavnega direktorja Jožeta Faganela. Udeležili smo se literarnega večera s pesnico in amatersko slikarko Slavico Štirn, kjer so nas medse ljubeznivo sprejeli člani Društva upokojencev Kranj, ki so na ta način proslavili slovenski kulturni praznik. Tudi občina Cerklje na Gorenjskem in Kulturno društvo Davorina Jenka Cerklje na Gorenjskem sta se odločila, da svojim občanom čestitata ob slovenskem kulturnem prazniku. Na slavnostni prireditvi v župnijski dvorani v Cerkljah na Gorenjskem je bil slavnostni govornik Jože Faganel, kulturni program so izvajali člani Kulturnega društva Davorin Jenko Cerklje na Gorenjskem. Srčika večera je bila predstavitev knjige cerkljanskega rojaka Matevža Ravnikarja. POŽENČANOVO BERILO, ki ga je uredil Janez Močnik, spremno besedo pa je napisala Daniela Močnik; izšlo je v sodelovanju Celjske Mohorjeve družbe in Občine Cerklje na Gorenjskem.

V sodelovanju z Goriško in Celovško Mohorjevo smo izdali knjigi IZBRANE POEZIJE Simona Gregorčiča ter knjigo Damirja Globočnika FRANCE PREŠEREN IN NJEGOVA PODOBA V LIKOVNI UMETNOSTI, v kateri je avtor predstavil pesnikove portrete in ilustracije njegovih del. V prostorih nove knjigarne na Nazorjevi smo z mesecem februarjem začeli pripravljati t. i. literarno popoldne dvojic, ki jih vodi Jernej Terseglav. Gostji prvega literarnega popoldneva sta bili pesnici Ingrid Merc in Eva Primožič.

Marec 2006

Slovenskemu bralstvu smo v mesecu marcu predstavili štiri knjige. Duhovno avtobiografijo francoskega pravoslavca Olivierja Clémenta DRUGAČNO SONCE, knjigo Andréja Daigneaulta POT NEPOPOLNOSTI, aktualizirano meditacijo velikega petka, ki jo je molil kardinal Ratzinger v rimskem koloseju takrat, ko je Janez Pavel II. sklepal svojo življenjsko pot, KRIŽEV POT ter šmarnice za otroke POZDRAVI IZ ZAPORA zaporniškega duhovnika Roberta Friškovca, kjer je ta odkrito spregovoril o medčloveških odnosih v omejenem prostoru in o vrednosti strpnosti. Ob izteku meseca smo gostili Društvo TIGR Primorske, ki je izdalo knjižno delo ČRNI BRATJE – RESNIČNA ZGODBA Franceta Bevka in Miroslave Cencič. Društvo je knjigo podarilo vsem osnovnim šolam v Sloveniji in v zamejstvu, da bi s tem mladim ge-

neracijam osvetlili dogodke iz leta 1930.

Dolenjski muzej je ob izidu pesniške zbirke Toneta Pavčka STAROŽITJA, ki je izšla leta 2004, pripravil nekoliko drugačno predstavitev muzejskih predmetov stalne etnološke razstave Dolenjskega muzeja. Pesnik, prevajalec in esejist akademik Tone Pavček je s pesmimi iz zbirke STAROŽITJA in s svojo poetično besedo obudil spomin na posamezne razstavne predmete, ki so nekdanj bili nepo-

grešljivi pri vsakdanjih opravilih dolenjskega in tudi sicer slovenskega kmečkkega človeka. Skomarska hiša v vasi Skomarje nad Zrečami prav tako nosi v sebi žive spomine na nekdanje dni. Ob krušni peči in soju petrolejke smo bili njihovi gostje, skupaj z našo avtorico Slavico Štirn. Gost tokratne mohorske matineje je bil upokojeni beograjski nadškof dr. France Perko, ki je spregovoril ob knjigi Olivierja Clémenta DRUGAČNO SONCE.

April 2006

Enajsti slovenski teden knjige smo v Mohorjevem atriju v Celju proslavili na zanimiv, prijeten in družaben način. Pripravili smo razstavo o nastanku in delovanju založbe in predstavili nekatere pomembnejše knjižne izdaje.

O zanimivi in samosvoji postavi slovenske kulture – Štefanu Kališniku –, slavistu in uredniku, je tekla beseda na tiskovni konferenci v knjigarni na Nazorjevi 1 v Ljubljani. Knjiga SKORAJ POZABLJENE ZGODBE Štefana Kališnika, poleg izbora je spremno besedo prispeval France Pibernik, predstavlja literarno odkritje in potrjuje vpis v slovensko literarno zgodovino, saj je bil Štefan Kališnik kot književnik doslej znan le po eni drami. Na mohorski matineji v knjigarni smo gostili p. Viktorja Papeža OFM. Rdeča nit pogovora je bil Zakon cerkvenega prava predvsem v luči vprašanja o kristjanu in njegovih temeljnih pravicah v Cerkvi.

Maj 2006

V sodelovanju z Goriško Mohorjevo družbo je v začetku meseca izšla monografija **TERSKA DOLINA/ALTA VAL TORRE/VAL DE TOR**. Bogat dvojezični zbornik, v njem so objavljeni prispevki kar enad-

indvajsetih avtorjev, je uredila nekdanja profesorica slovenščine Milena Kožuh. Predstavitvi v Terski dolini je sledila predstavitev v Ljubljani, kjer smo predstavili še tri knjige. Zmaga Kumer in Anton Štrukelj sta oskrbela prevod knjige **ČLOVEŠKI ČAS V BOŽJEM ČASU** škofa Egon Kapellarija, knjiga je izšla v sodelovanju z Mohorjevo družbo Celovec. V zbirki Religiozna misel je izšlo delo filozofa Sergeja Bulgakova **TRAGEDIJA FILOZOFIJE** v prevodu Boruta Kraševca. Predstavitev smo zaključili z drobno, a toliko bolj zgovorno, knjižico Zmage Kumer **OD FLORJANOVEGA DO VELIKEGA ŠMARNA**. V prostorih Svetovnega slovenskega kongresa v Ljubljani je v večernih urah ob predstavitvi knjige **TERSKA DOLINA** potekal pogovor o njej z njenimi ustvarjalci.

Sredina maja je prinesla zopet obsežno založniško bero naše založbe. Nadaljujemo z izdajanjem **LESIKONA CERKVA NA SLOVENSKEM**. Urednik Luka Vidmar je predstavil dva nova zvezka, ki predstavljata dekanijo Postojna. Predstavili smo likovni priročnik Jolande Pibernik **DRUGAČNOSTI**, ki posreduje skrbno zbrano znanje ter delovne izkušnje likovnih pedagogov in likovnih teoretikov. S predstavitvijo **BOBROV** – četrte knjige Izbranih spisov Janeza Jalna –, smo zaokrožili zbrano delo tega pisatelja in dramatika. Za mlade bralce smo pripravili knjigo sodobnega hrvaškega književnika Božidarja Prosenjaka **SEJALEC SREČE**. Na mohorskem večeru v atriju Celjske Mohorjeve družbe v Celju smo gostili koordinatorskega za duhovno oskrbo zaprtih oseb in avtorja šmarnc za otroke Roberta Friškoveca. Iskri in odkriti sogovornik je navdušil celotno poslušalstvo.

Knjigarna Celjske Mohorjeve družbe na Nazorjevi 1 v Ljubljani postaja kulturno središče v samem jedru mesta Ljubljane. V okviru projekta »gostu-

joča založba« je bila naša gostja študentska založba Claritas, ki je pripravila dva pogovorna popoldneva. Ob priložnostni obletnici Jalnovega rojstva (26. 5. 1891) so nas medse povabili člani Kulturnega društva dr. France Prešeren in družina Mulej, ki zavzeto skrbi za Jalnovo dediščino. Igralska skupina je uprizorila igrano zgodbo na temo iz Jalnovega življenja *Zakaj ni kebrov lovil*. France Pibernik je predstavil Jalnovo temeljno delo BOBRI. Konec

maja se je v Ljubljani mudil profesor antične in srednjeveške filozofije na pariški Sorboni Rémi Brague, Slovencem znan po svoji knjigi EVROPA, RIMSKA POT, ki je izšla pri naši založbi. Filozof Brague je v Sloveniji imel več predavanj o evropskih temah.

Konec meseca nas je prijazno sprejel Krpanov center v Pivki, kjer je Luka Vidmar predstavil prvi in drugi zvezek LEKSIKONA CERKVA NA SLOVENSKEM, ki zajema dekanijo Postojna.

Junij 2006

V začetku meseca se je v domovini svojih staršev skupaj z nekaterimi člani združenja za pomoč njegovi dejavnosti, katerega častni predsednik je monaški knez Albert, ustavil svetovno znani slovenski misijonar z Rdečega otoka oče Peter Opeka. V sodelovanju vseh treh Mohorjevih družb je v slovenskem prevodu Toneta Hočevarja izšla Opekova knjiga BOJEVNIK UPANJA. Delo pripoveduje o poti, ki je avtorja privedla na Madagaskar, in o njegovih prizadevanjih, da bi omogočil stotisočim najrevnejšim dostojno življenje. Peter Opeka se je predstavil tudi na dobrodelni prireditvi za Slovensko vas na Madagaskarju v župnijski cerkvi v Velikih Laščah.

S Stankom Gerjoljem in Ariano Volarič je v naši knjigarni vodil pogovor dr. Bojan Žalec, filozof in odgovorni urednik zbirke Claritas, na temo *Globinski pogled na človekovo duševnost in duhovnost*.

Z bogato monografijo DOLNJA KOŠANA IN OKOLICA, ki odstira kraj pri nekdanjem Šentpetru na Krasu, je razveselil domačine dr. Marjan Dolgan. Na dan državnosti sta Občina Pivka in Kulturno društvo Košana v Dolnji Košani pripravila osrednjo občinsko proslavo, kjer je bilo največ pozornosti namenjene knjigi Marjana Dolgana. Slavnostni govornik na prireditvi je bil glavni direktor naše založbe Jože Faganel.

Poletne mohorske večere v mohorskem atriju v Celju je sklenila slovenska misijonarka v Indiji s. Marija Sreš.

Julij 2006

Počitniški čas smo začeli s povabilom na 5. pohod po poteh Robanovega Joža. Alpska dolina, dolina blagoslov, kot jo imenujejo ljubitelji narave, je 2. julija privabila številne ljubitelje neokrnjene narave in starega domačijskega pripovedovanja, predvsem Joža Vršnika, ki je številne pripovedi zajel v knjigi PREPROSTE ZGODBE S SOLČAVSKIH PLANIN. S Turističnim društvom Solčava in Zavodom RS za varstvo narave – Območne enote Celje, smo *priklicali* duha nekdanjih časov. Na Robanovi planšariji je bila sveta maša, ki jo je daroval solčavski župnik Silvester Molan.

September 2006

Bogato jesensko bero je napovedala že prva tiskovna konferenca, na kateri smo predstavili kar sedem knjig. SVETILNIKI spod peresa Berte Golob prinašajo portretne črtice o preprostih ljudeh. Vinko Šmajc se je predstavil z izborom meditativnih črtic SONCE MOJEGA ŽIVLJENJA. Rudi Mlinar nas vabi s knjigo VSTOPITE ter ponuja črtice iz vsakdanjega življenja. Kar dva avtorja, Helena Štefanič in Karel Gržan, sta se odločila, da znano zgodbo o Frideriku in Veroniki zarišeta nekoliko mlajšim bralcem s knjigama GRAD NESREČNE LJUBEZNI in FRIDERIK IN VERONIKA. Priljubljena pisateljica za otroke Nataša Konc Lorenzutti se nam je tokrat predstavila z mladinsko povestjo iz sodobnega življenja BELA, BELA LILIJA. Izdali smo ponatis pretresljive avtobiografije o ljubezni in odpuščanju Tima Guénarda MOČNEJŠI OD SOVRAŠTVA. Na drugi septembrski konferenci je sledila predstavitev knjige Božidarja Radoša ZLATNIK POLNE LUNE, s katero se je avtor slovenski javnosti predstavil prvič. O UKMARJEVEM SIMPOZIJU V RIMU, ki pod različnimi vidiki obravnava življenje in delo tržaškega duhovnika Jakoba Ukmarja, so na tiskovni konferenci spregovorili Edo Škulj, Metod Benedik in Bogdan Kolar.

Besedilo in fotografije: **Alenka Veber**

Desetletnica Novega glasa

Leto, ki se izteka, se je začelo v znamenju okrogle obletnice. V četrtek, 26. januarja 2006, smo namreč v dvorani kongresnega centra na devinskem gradu, v prostorih, ki so pred 400-letji videli servita, brata Gregoria Alassia da Sommaripa, sestavljati znameniti italijansko-slovenski slovarček, praznično obhajali desetletnico izhajanja tednika *Novi glas*. Tednik je nastal iz povezave *Novega lista* in *Katoliškega glasa*. Oba omenjena tednika sta utihnila z božično številko leta 1995, prva številka *Novega glasa* pa je izšla 11. januarja 1996. Ob desetletnici uspešnega izhajanja tednika smo obenem obeležili dejstvo, da so po drugi svetovni vojni, se pravi pred 60 leti, začeli izhajati v krogih ljudi, ki so jim bile vodilo vrednote, kot so krščanski etos, demokracija in slovenstvo, listi, ki jih je prav poznati, saj iz njihovih korenin rase tudi sedanji tednik *Novi glas*. Gre za tednike *Slovenski Primorec*, *Teden*, *Katoliški glas*, *Demokracija* in *Novi list*. Na jubilejnem večeru, ki je bil res doživet praznik, je po pozdravih predsednika Zadruga dr. Damijana Paulina, prisotne kratko nagovoril goriški nadškof msgr. Dino De Antoni, zgodovinski oris slovenskega demokratičnega periodičnega tiska v Italiji pa je podal Marko Tavčar. Večer je bil lepo doživetje, ki so se ga udeležili predvsem zvesti bralci s Tržaškega in Goriškega in vidni predstavniki slovenskega matičnega in zamejskega političnega, kulturnega in gospodarskega življenja.

Knjižne izdaje

Običaj je že, da pregled začnemo s Knjižno zbirko Goriške Mohorjeve družbe za leto 2006. *Koledar* je kot običajno bogat zbornik s članki o življenju in delu Slovencev v Italiji. Svoje zapise je prispevalo več kot 60 avtorjev iz zamejstva in Slovenije. Uredil ga je dr. Jože Markuža, oblikoval pa Walter Grudina z ilustracijami Paole Bertolini Grudina.

Kot šestnajsti zvezek v zbirki *Naše korenine* je izšlo delo Ivana Tavčarja – *Albin Kjuder Tomajski*. V njem avtor predstavlja življenje in delo svojega prastrica, uglednega kraškega duhovnika Albina Kjudra, ki je bil znan raziskovalec kraške preteklosti, knjižničar in arhivar, odličen pridigar in glasbenik ter kasnejši apostolski administrator tistega dela tržaške škofije, ki je leta 1947 prišel pod jugoslovansko oblast. Knjiga je opremljena s prilogami nekaterih

pomembnejših dokumentov in z bogatim fotografskim gradivom. Opremil jo je Pavel Medvešek.

Literarni tekst je prispeval Saša Martelanc, ki je zbirki novel dal naslov *Kam potujejo večeri*. Tržaški časnikar in pisatelj se s pričujočo zbirko vrača k svojim priljubljenim temam. To so utrinki iz mlajših in najmlajših let ter srečanja z dragimi in v srcu bogatimi preprostimi ljudmi, ki v človeku vzbujajo spoštovanje in vedrino. Knjigo je oblikoval in z ilustracijami opremil Ivan Žerjal.

Za najmlajše bralce pa je izšla zbirka pravljic Marize Perat z naslovom *Vilinski cvet*, ki obsega osemnajst novih pravljic goriške pisateljice, ki jih je s spretno roko ilustrirala Danila Komjanc.

Zbirko smo javnosti predstavili v galeriji Ars nad Katoliško knjigarno v Gorici, v ponedeljek, 28. novembra 2005, in v Cankarjevem domu v Ljubljani na 21. knjižnem sejmu, v sredo, 30. novembra 2005, v Dvorani Lili Novy, naslednjega dne pa v Tržaški knjigarni. Zelo uspešne predstavitve so bile tudi v Idriji in Ajdovščini.

Knjige izven redne zbirke

Zgodovinar Peter Stres je sestavil delo *Priimki v Brdih, Izvor in razvoj do prve svetovne vojne*. Knjiga zajema priimke, ki so se od 15. do začetka 20. stoletja nahajali v briških vaseh. Brda so mišljena v geografskem smislu, brez meja, ki so bile zgodovinsko prisotne v tem prostoru. Predstavljeni so starejši zapisi priimkov v skladu s pravili latinske in deloma nemške pisave in nato variante priimkov do 2. polovice 19. stoletja, ko so bili zapisani v skladu s pravili slovenske pisave. Zapisom sledi etimologija priimkov in na koncu so v osnovnih podatkih predstavljene posamezne osebnosti z obravnavanim priimkom, ki so bile uvrščene v primorski ali furlanski biografski leksikon. Knjigo je oblikovala Mirjam Simčič.

Goriška Mohorjeva družba in istoimenska Zadruga sta s knjigo *Ne zapečkarji, ampak protagonisti* počastili okrogli življenjski jubilej časnikarja in politika Draga Legiša. Izbor komentarjev in drugih odmevnih zapisov, s katerimi je Legiša bil pol stoletja živo prisoten v slovenski narodni skupnosti v Italiji, so opravili ugledni časnikar in podsekretar slovenskega ministrstva za kulturo Jože Horvat, sedanji odgovorni urednik Novega glasa Jurij Paljk in za založbo Marko Tavčar. Članki so izbrani iz Novega lista, Slovenca in Novega glasa, ob teh pa je še nekaj predavanj in intervjujev. Legiša, ki je bil od ustanovitve Novega lista (v maju 1954) do njegove ukinitve (decembra 1995) njegov odgovorni urednik, je bil pobudnik združitve Novega lista in Katoliškega glasa in

tudi prvi odgovorni urednik Novega glasa, ki je začel izhajati januarja 1996. Knjigo pa je opremil Edi Žerjal.

Kot 17. zvezek Zbirke Naše korenine je izšel življenjepis o skladatelju *Ubaldu Vrabcu (1905–1992)*, ki ga je napisala Bojana Kralj, ki je orisala bogato in zanimivo življenje tega priljubljenega tržaškega skladatelja in zborovodje ter podrobneje predstavila vse njegove glasbene stvaritve in druge njegove spise, saj je bil Vrabec tudi prodoren publicist in satirik. Delo, ki ga je opremil Pavel Medvešček, bogatijo številni fotografski posnetki.

Goriška Mohorjeva družba je skupaj s sestorskima založbama celjsko in celovško Mohorjevo želela počastiti stoletnico smrti priljubljenega »goriškega slavčka« *Simona Gregorčiča* z izdajo njegovih poezij. Pesniška zbirka, ki je prav v teh dneh prišla med bralce, nosi naslov: *Simon Gregorčič, Izbrane poezije, Ob stoletnici pesnikove smrti*. Zbirka obsega petdeset poezij, ki so tematsko porazdeljene v štiri sklope: osebnoizpovedne in refleksivne pesmi, domoljubne pesmi, ljubezenske pesmi in pripovedne pesmi. Temeljne vidike Gregorčičeve poezije je v spremni študiji osvetlil akademik dr. France Bernik. Prof. Lojzka Bratuž, ki je poezije izbrala in uredila, pa je poskrbela tudi za opombe k posameznim pesmim. Grafično podobo nove Gregorčičeve zbirke je oblikoval znani goriški likovnik Franko Žerjal, ki je zbirko tudi opremil z ilustracijami.

V poklon duhovniku in ljudskemu piscu Ivanu Kovačiču (1873–1936), ki ga poznamo s psevdonomom Soški, je izšlo njegovo *Zbrano delo*, ki ga je za to izdajo zbral Zoran Slejko, uredil pa ga je Jožko Kragelj, ki je Kovačičeva dela jezikovno posodobil. Ivan Kovačič se je rodil 1. marca 1873 v Avčah nad Kanalom, v Gorici je obiskoval gimnazijo, po maturi pa se je odločil za bogoslovje in bil leta 1896 posvečen v duhovnika. Njegovo prvo delo, igrice v treh dejanjih *Vaški skopuh*, je izšlo leta 1895. Leta 1903 je pri Narodni tiskarni v Gorici izšla njegova povest *Mladi gozdar*, ki je potem doživela še dva ponatisa. Kovačičevo najbolj znano delo pa je veseloigra *Kovačev študent*, izšla je leta 1908 pri Katoliški bukvarni v Ljubljani in jo je leta 1910 kot spevoigro uglasbil Vinko Vodopivec. Leta 1911 je v Gorici v zbirki *Veseloigre in prizori* objavil še dve veseloigri *Sokratov god* in *Nocoj je prav lep večer*.

Kot posebnost v založniških pobudah Goriške Mohorjeve družbe naj navedemo umetniško mapo *Žlahtnost -Preziosismi*. Pobudo je narekovala želja, da se primerno obeležita življenjska jubileja dveh umetnikov, in sicer 70-letnica Aleksija Pregarca ter 65-letnica Edija Žerjala. Mapa obsega pet jedkanic in pet poezij, v katerih Pregarčevi lirični občutki zaživijo v Žerjalovih stvaritvah v enkratni medsebojni usklajenosti. Italijanski prevod je mojstrsko poustvari-

la Jolka Milič, spremno besedo pa prispevala prof. Magda Jevnikar. Delo je izšlo s posebno podporo Sklada Zora in Libero Polojaz iz Trsta.

Kot ponatis pa je izšlo eno najodmevnejših del Dorice Makuc, *Aleksan-drinke*, se pravi knjiga, ki govori o usodi tistih žensk, v glavnem Vipavk in Brik, ki so zapustile svoje domove in družine in se kot služkinje, kuharice ali celo dojilje odpravile v Egipt, da bi z zaslužkom reševale zadolžene kmetije. Gre za temeljno delo, ki obravnava problematiko ženskega izseljeništv na Primorskem in ki je navdihnilo več drugih, tudi literarnih del na to temo.

SKUPNE IZDAJE: Vse tri sestrske založbe, Mohorjeva Celovec, Celjska Mohorjeva družba in GMD so skupaj izdale:

Egon Kapellari *Človeški čas v božjem času*, Pota skozi cerkveno leto

Pedro Opeka, *Bojovník upanja*

Damir Globočnik, *Prešeren in likovna umetnost*

Terska Dolina - *Alta Val Torre - Val de Tor*, uredila Milena Kožuh

V sodelovanju z Združenjem cerkvenih pevskih zborov - Gorica je izšlo: Zbrana dela primorskih skladateljev 1. - Lojze Bratuž

Pastirček

Otroška revija Pastirček je tudi v minulem šolskem letu izšla v desetih rednih številkah. Gre za revijo, ki je zelo priljubljena zlasti med osnovnošolski-mi otroki v goriški nadškofiji, razširjena pa je tudi na ožjem Tržaškem. Tudi v minulem letu je Pastirček poskrbel za dve knjižni izdaji, namenjeni otrokom. Tako je izšla zbirka Zlate Volarič, *Cvetje iz črk*, in delo goriške ilustratorke Pa-ole Bertolini Grudina, *Čigava je ta čarobna palica?*

Marko Tavčar

POROČILO CELOVŠKE MOHORJEVE DRUŽBE

Leto 2006

Ko je Mohorjeva družba v Celovcu pred zdaj že šestnajstimi leti prvič odprla vrata **zasebne dvojezične ljudske šole**, smo si ustanovitelji želeli, da bi v nekaj letih štela 100 otrok. V letošnjem šolskem letu (2006/2007) smo to število tudi zares dosegli. Šola ima sedem razredov, in če se bo naslednje leto vpisalo podobno visoko število otrok kakor letos, bomo šolarje poučevali že v osmih razredih. Število prijav jasno kaže, da starši zelo cenijo pouk ter strokovnost učiteljskega zbora na naši šoli, saj moramo ob vsem tem upoštevati, da je sicer na Koroškem, tako kakor v drugih avstrijski deželah, iz leta v leto manj šoolobveznih otrok. Upamo, da nam bo uspelo pridobiti več prostorov za šolo, saj sicer ne bomo več mogli sprejeti vseh prijavljenih otrok. Naj ob tem še poudarimo, da je posebno uspešno sodelovanje naše šole s partnersko šolo iz Ruš pri Mariboru. To sodelovanje je koristno zlasti za naše otroke, saj utrjuje znanje slovenščine oz. tako pospešujemo učenje tega jezika.

V **zavetišču** je že pet skupin, torej nad 90 šolarjev. Velika večina staršev, ki so otroke zaupali naši šoli, daje svoje otroke tudi v popoldansko varstvo v našo ustanovo, kar nas zelo razveseljuje in potrjuje na naši poti.

Sobe v **Slomškovem domu** – domu za dijake – so prav tako vse zasedene. Če bi starši želeli svojega otroka prijaviti v naš dom, naj to storijo čimprej med šolskim letom. V domu so izključno slovensko govoreči dijaki, od katerih jih prihaja polovica iz Avstrije, polovica pa iz Slovenije.

V **Koledarju** poročilo o težavah, ki jih imamo s študentskim domom **Korotan na Dunaju**. Seveda je od rešitve teh težav odvisno tudi, ali se bomo lahko lotili nekaterih prepotrebnih obnovitvenih del in investicij. Sploh so vse investicije v prihodnosti odvisne od tega vprašanja.

Pastoralni center se je po dolgih letih bivanja v naši hiši odločil, da se preseli k slovenskim šolskim sestram v bližnjo Provincialno hišo na Vetrinjskem obmestju. Zato bomo zdaj spremenili namembnost prostorov, ki jih je prej v glavnem uporabljal Pastoralni center. Veliko kapelo želimo spremeniti v kulturno oz. večnamensko dvorano ter jo temu primerno tudi posodobiti. Naša želja je, da bi prostor postal največja sodobna kulturna dvorana koroških Slovencev v Celovcu.

Pred kratkim smo dobili tudi dovoljenje, da nadzidamo našo matično hišo. Nastalo naj bi dvoje novih nadstropij, v katerih bomo uredili zlasti najemni-

ška stanovanja. Če bi kdorkoli želel najeti eno izmed teh stanovanj, se seveda lahko oglasi na našem tajništvu. Upamo, da nam bo uspel tudi ta projekt.

Tiskarna se mora že več kot leto spoprijemati z vedno hujšimi konkurenčnimi pritiski na področju tiska. V teh razmerah je resnično težko obstati in delovati. Da bi naši tiskarni olajšali delo in hkrati seveda tudi dvignili kakovost naših tiskarskih izdelkov, načrtujemo nakup sodobnega večbarvnega tiskarskega stroja. Zavedamo se, da bomo samo tako lahko ostali tudi v prihodnje konkurenčni.

Vedno teže je tudi na področju založništva. Kljub težavam vztrajamo, saj se zavedamo, da imajo prav **Mohorjeve založbe** – seveda s tem mislimo na vse tri sestrške ustanove, celjsko, goriško in celovško Mohorjevo – pomemben in jasen kulturni ter verski profil, ki ga je vredno gojiti in ohranjati posebno v današnji slovenski družbi. Celovski Mohorjevi založbi je v preteklih letih uspelo oblikovati tudi pomemben nemški knjižni program, ki približuje ne samo kulturni prostor držav Avstrije in Slovenije, temveč zlasti tudi znanstvena odkritja. Tako je v preteklih letih izšlo kar nekaj knjig v sodelovanju z inštituti celovške univerze Alpe-Jadran. V seriji »Studien zur Sozialpädagogik« (Socialnopedagoške študije) je leta 2006 izšla že peta knjiga. Serijo knjig o prvi svetovni vojni smo nadaljevali s knjigo življenjepisa Waltherja Schaumann, ki je bil vodilna osebnost pri odkrivanju in obnavljanju nekdanjih frontnih utrd v Karnijskih Alpah. Izšla je znanstvena monografija o tromeji – stičišču držav Avstrije, Slovenije in Italije –, ki sta jo izdala zgodovinarja Tina Bahovec in Theodor Domej, knjiga z življenjepisnimi črticami duhovnikov, ki so bili v letih 1816 do 1918 člani dunajske elitne izobraževalne ustanove za duhovnike »Frintaneum« za Habsburško monarhijo (izdajatelja Karl Heinz Frankl in Peter Tropper) ter zgodovinska monografija o jezuitih v deželah tako imenovane Notranje Avstrije (izdajatelja Werner Drobesch in Peter Tropper).

Tudi na področju literature se je pri nas marsikaj dogajalo: izšli so prevodi avstrijskih avtorjev – Ingeborg Bachmann, Christine Lavant, Stefan Zweig, Josef Winkler – ter prevodi slovenskih avtorjev – Feri Lainšček, Jože Huđeček in Desa Muck.

Mnogo naših novih knjig je izšlo na področju otroške in mladinske literature. Še posebno pa smo veseli, da je izšla umetniška monografija koroškega slovenskega umetnika Valentina Omana in knjiga o koroških slovenskih duhovnikih – ki so umrli v letih od 1968 do 2005 – z naslovom »Dobri pastirji« (avtor Janko Zerzer). Zadnje smo založil v sodelovanju s Krščansko kulturno zvezo in Prosvetnim domom »Sodalitas« iz Tinj. Več o knjigah, ki so izšle pri Celovski Mohorjevi založbi, lahko preberete na straneh koledarja Celovške

Mohorjeve založbe. V splošnem programu smo izdali 50 knjig, od tega 27 slovenskih in 23 nemških.

Po večletnem prizadevanju nam je leta 2006 uspelo, da je Krška škofija zaupala prav Mohorjevi založbi celotno distribucijo nemških veroučnih knjig na Koroškem. S tem se je bistveno povečal obseg dela kakor tudi promet pri učbenikih. Na novo smo morali urediti skladišče ter izboljšati logistiko naročanja in dobave. Uspela nam je prijava na razpis, s katerim je IKF (Interdiözesaner Katechetischer Fonds – Avstrijski medškofijski katehetski sklad) iskal najboljšega ponudnika za tisk novih učbenikov, tako da bomo tiskali štiri nove veroučne učbenike, in sicer za potrebe vse Avstrije. Trenutno smo pogodbeno pooblašteni, da poskrbimo za tisk in ponatis kar 18 nemških veroučnih knjig.

Mohorjeva založba pa tudi sama zalaga slovenske učbenike tako v sklopu avstrijske šolske akcije (učbeniki, ki jih uporabljajo na avstrijskih šolah) kakor tudi za šole v Sloveniji. Na Koroškem smo edina slovenska založba, ki izdaja slovenske učbenike. Zavedamo se, da je izdajanje šolskih knjig in učbenikov dobra tradicija naše ustanove in da je to predvsem tudi v skladu z našim poslanstvom.

V avstrijski šolski akciji 2006/2007 je letos 78 slovenskih učbenikov ter en SbX učbenik (to je učbenik v elektronski obliki oz. na medomrežju) Mohorjeve založbe v programu, v naslednjem letu (2007) pa načrtujemo izdajo dveh novih slovenskih učbenikov za ljudsko šolo, tri učbenike za splošnoizobraževalne ustanove in dva nova SbX učbenika. S tem želimo našo ponudbo slovenskih učbenikov še razširiti in aktualizirati.

V katalogu učbenikov v Sloveniji pa imamo potrjenih 11 učbenikov in nekaj priročnikov. Štiri učbenike in tri priročnike zaradi vpeljave nove valute evra ta čas v celoti prenavljamo, tako da bodo vzporedno z novo valuto v Sloveniji na voljo tudi aktualizirani učbeniki.

Tudi v prihodnje si bomo močno prizadevali za izdajo dobrih in sodobnih učbenikov.

Anton Koren

SEZNAM NAROČNIKOV MOHORJEVE REDNE LETNE KNJIŽNE ZBIRKE PO ŠKOFIJAH, ARHIDIJAKONATIH, NADDEKANATIH IN DEKANIJAH ZA LETO 2005

LJUBLJANSKA NADŠKOFIJA

I. ARHIDIJAKONAT

1. Dekanija Ljubljana-Center

1. Ljubljana-Bežigrad	
2. Ljubljana-Marijino oznanj.	22
3. Ljubljana-Sv. Jakob	4
4. Ljubljana-Sv. Nikolaj	7
5. Ljubljana-Sv. Peter	14
6. Ljubljana-Sv. Trojica	11
7. Ljubljana-Trnovo	-
8. skladišče in prod. MD	194
Skupaj	252

2. Dekanija Ljubljana-Moste

1. Dol pri Ljubljani	22
2. Javor	8
3. Ljubljana-Črnuče	20
4. Ljubljana-Fužine	3
5. Ljubljana-Kašelj/Zalog	9
6. Ljubljana-Kodeljevo	10
7. Ljubljana-Moste	11
8. Ljubljana-Polje	31
9. Ljubljana-Sv. Križ	11
10. Ljubljana-Šmartno ob Savi	-
11. Ljubljana-Štepanj vas	15
12. Ljubljana-Zadobrova	12
13. Sostro	15
14. Sv. Helena-Dolsko	15
15. Sv. Jakob ob Savi	18
Skupaj	200

3. Dekanija Ljubljana-Sentvid

1. Ljubljana-Dravlj	25
2. Ljubljana-Jezica	22
3. Ljubljana-Koseze	17
4. Ljubljana-Podutik	6
5. Ljubljana-Stožice	6
6. Ljubljana-Sentvid	51
7. Ljubljana-Siška	17
8. Pirniče	5
9. Preska	29
10. Sora	20
11. Sv. Katarina-Topol	3
12. Šmartno pod Šmarno goro	30
13. Vodice	57
Skupaj	293

4. Dekanija Ljubljana-Vič/Rakovnik

1. Brezovica	10
2. Črni vrh nad Polh. Gradcem	6
3. Dobrova	5
4. Golo	-

5. Ig	6
6. Ljubljana-Barje	8
7. Ljubljana-Rakovnik	7
8. Ljubljana-Rudnik	-
9. Ljubljana-Vič	36
10. Notranje Gorice	-
11. Polhov Gradec	14
12. Tomišelj	3
13. Želimlje	2
Skupaj	97

II. ARHIDIJAKONAT

5. Dekanija Radovljica

1. Begunje na Gorenjskem	7
2. Bled	18
3. Bohinjska Bela	5
4. Bohinjska Bistrica	12
5. Breznica	20
6. Dobrava	-
7. Dvojje	8
8. Gorje	22
9. Jesenice	10
10. Jesenice-Koroška Bela	9
11. Kamna Gorica	4
12. Koprivnik v Bohinju	4
13. Kranjska gora	2
14. Kropa	4
15. Lesce	20
16. Leše	4
17. Ljubno	7
18. Mošnje	6
19. Brezje Francišk. samostan	5
20. Ovišje	4
21. Radovljica	15
22. Rateče-Planica	6
23. Ribno	4
24. Srednja vas v Bohinju	14
25. Sv. Križ nad Jesenicami	-
26. Zasip	2
Skupaj	212

6. Dekanija Kranj

1. Besnica	18
2. Kokrica	15
3. Kranj	17
4. Kranj-Drulovka/Breg	21
5. Kranj-Primskovo	22
6. Kranj-Smartin	43
7. Kranj-Zlato Polje	17
8. Mavčiče	19
9. Naklo	33
10. Podbrezje	10
11. Predoslje	20

12. Kranj-F. Kodrič	-
Skupaj	235

7. Dekanija Šenčur

1. Cerklje	41
2. Jezerško	10
3. Kokra	-
4. Predvor	32
5. Smednik	9
6. Šenčur	12
7. Šenturska gora	-
8. Trboje	2
9. Velesovo	21
* Voglje/Duhov. urad	3
10. Zapoge	-
* Hrastje Duhovnja	11
* Olševek	7
Skupaj	148

8. Dekanija Trzin

1. Duplje	5
2. Goriče	10
3. Kovor	12
4. Križe	25
5. Lom	-
6. Trstenik	1
7. Trzin	13
8. Trzin-Bistrica	2
Skupaj	43

9. Dekanija Škofja Loka

1. Bukovščica	16
2. Davča	-
3. Dražgoše	8
4. Javorje	14
5. Leskovic	-
6. Lucine	14
7. Nova Oselica	11
8. Poljane nad Škofjo Loko	12
9. Reteče	40
10. Selca	36
11. Sorica	8
12. Stara Loka	22
13. Stara Oselica	6
14. Sv. Duh pri Škofji Loki	10
15. Sv. Lenart	13
16. Škofja Loka	20
17. Škofja Loka-Suha	6
18. Trata-Gorenja vas	13
19. Zali Log	5
20. Žabnica	9
21. Železniki	25
22. Ziri	20

23. Kapucinski sam. Šk. Loka	6	13. Štanga	4	8. Sodražica	9
Skupaj	314	14. Vače	5	* Nova Štifta/Frančišk. sam.	-
III. ARHIDIJAKONAT		Skupaj	52	9. Struge	6
10. Dekanija Kamnik		13. Dekanija Zagorje		10. Sv. Gregor-Ortnek	5
1. Gozd	0	1. Čemšenik	17	11. Škočjan pri Turjaku	3
2. Homec	15	2. Dobovec	4	12. Turjak	-
3. Kamnik	31	3. Izlake	4	13. Velike Lašče	6
4. Komenda	53	4. Kisovec	5	14. Velike Poljane	5
5. Mekinje	11	5. Kolovrat	7	Skupaj	122
6. Motnik	7	6. Radeče	5	17. Dekanija Kočevje	
7. Nevlje	7	7. Sv. Planina	-	1. Banja Loka	-
8. Sela pri Kamniku	3	8. Svibno	2	2. Fara pri Kočevju	3
9. Stranje	2	9. Šentgotard (Čemšenik)	8	3. Hinje	2
10. Šmarca-Duplica	11	10. Šentjurij-Podkum	1	4. Kočevje	19
11. Šmartno v Tuhinju	4	11. Šentlambert	-	5. Kočevska Reka	-
12. Spitalič	5	12. Zagorje ob Savi	9	6. Mozelj	-
13. Tunjice	-	Skupaj	62	7. Osilnica	-
14. Vranja Peč	8	IV. ARHIDIJAKONAT		8. Spodnji Log-Nemška Loka	-
15. Zagornji Tuhinj	6	14. Dekanija Vrhnika		9. Stara Cerkev	4
16. Stahovica-Žagar	-	1. Borovnica	14	Skupaj	28
17. Kamnik-Frančišk samostan	-	2. Sv. Nikolaj Logatec	17	V. ARHIDIJAKONAT	
Skupaj	163	3. Gornji Logatec	8	18. Dekanija Grosuplje	
11. Dekanija Domžale		4. Horjul	9	1. Grosuplje	11
1. Blagovica	5	5. Hotedršica	6	2. Ivancna Gorica	5
2. Brdo	21	6. Podlipa	8	3. Kopanj	-
3. Česnjece	-	7. Preserje	3	4. Lipoglav	2
4. Dob	3	8. Rakitna	4	5. Polica	2
5. Domžale	30	9. Rovte	7	6. Stična	12
6. Ihan	12	10. Šentjošt nad Horjulom	8	7. Šentjurij-Podtabor	8
7. Jarše	13	11. Vrh Sv. Trije Kralji	6	8. Šentvid pri Stični	8
8. Krašnja	20	12. Vrhnika	32	9. Škofljica	17
9. Menges	46	13. Zaplana	-	10. Šmarje-Sap	5
10. Moravče	45	14. Bevke	10	11. Višnja Gora	4
11. Vir	13	Skupaj	132	12. Zalna	18
12. Peče	6	15. Dekanija Cerknica		Skupaj	92
13. Radomlje	6	1. Babno Polje	-	19. Dekanija Žužemberk	
14. Rova	6	2. Begunje pri Cerknici	-	1. Ajdovec	4
15. Sentožbolt	-	3. Bloke	7	2. Ambrus	-
16. Trzin	7	4. Cerknica	14	3. Dobrnič	4
17. Vrhpolje	5	5. Grahovo	-	4. Krka	2
18. Zlato Polje	-	6. Planina pri Rakeku	14	5. Sela pri Šumberku	-
Skupaj	237	7. Rakek	8	6. Šmihel pri Žužemberku	-
12. Dekanija Litija		8. Stari trg pri Ložu	20	7. Zagradec	2
1. Dole pri Litiji	-	9. Sv. Trojica-Šivče	-	8. Žužemberk	6
2. Hotič	3	10. Sv. Vid nad Cerknico	-	Skupaj	18
3. Janče	-	11. Unec	7	20. Dekanija Trebnje	
4. Javorje pri Litiji	-	Skupaj	70	1. Boštanj	-
5. Kresnice	8	16. Dekanija Ribnica		2. Čatež-Zaplaz	1
6. Litija	9	1. Dobropolje-Videm	30	3. Mirna	1
7. Polšnik	3	2. Dolenja vas	5	4. Mokronog	-
* Polšnik-M. Kotar	-	3. Draga	-	5. Sv. Križ-Gabrovka	5
8. Prežganje	3	4. Gora pri Sodražici	-	6. Šentjanž	3
9. Primskovo na Dolenjskem	-	5. Loški potok	1	7. Šentlovrenc	-
10. Sava	2	6. Ribnica	45	8. Šentrupert	14
11. Sveta Gora-Frančišk. sam.	-	7. Rob	7	9. Trebelno	1
12. Šmartno pri Litiji	15				

10. Trebnje	10	LJUB. ŠKOFLJA SKUPAJ	3.093	21. Sv. Marija v Puščavi	50
11. Tržišče	6			22. Sv. Martin pri Vurberku	7
12. Veliki Gaber	2	MARIBORSKA ŠKOFLJA		23. Sv. Peter pri Mariboru	4
Skupaj	43	I. NADDEKANAT		24. Vurberk	2
		1. Dekanija Dravograd		Skupaj	252
VI. ARHIDIAKONAT		1. Črneče	13	5. Dekanija Mežiška dolina	
21. Dekanija Leskovec		2. Dravograd	16	1. Črna	15
1. Bučka	-	3. Libeliče-Horvat	4	2. Javorje	-
2. Cerklje ob Krki	6	4. Ojstrica	-	3. Koprivna	-
3. Čatež ob Savi	4	Skupaj	33	4. Kotlje	-
4. Kostanjevica na Krki	2	2. Dekanija Dravsko polje		5. Mežica	21
5. Krško	4	1. Cirkovce	13	6. Prevalje	28
6. Leskovec pri Krškem	25	2. Fram	5	7. Ravne na Koroškem	12
7. Raka	5	3. Hoče	10	8. Strojna	-
8. Studenec	9	4. Rogoza	-	9. Sv. Dantiel nad Prevaljami	12
9. Sv. Duh-Veliki Trn	5	5. Razvanje	-	Skupaj	88
10. Sv. Križ-Podbočje	8	6. Majšperk	10	6. Dekanija Radlje	
11. Šentjernej	30	7. Ptujška Gora	6	1. Brezno ob Dravi	-
14. Kartuzija Pleterje	-	8. Rače	11	2. Jernej nad Muto	-
12. Škocjan pri Novem mestu	6	9. Slivnica pri Mariboru	30	3. Kapla na Kozjaku	6
13. Velika Dolina	4	10. Sv. Miklavž ob Dravi	-	4. Muta	-
14. Kap. sam. Krško	-	11. Sv. Lovrenc na Drav. polju	3	5. Pernice	-
Skupaj	108	12. Št. Janž na Drav. polju	2	6. Radlje	8
		Skupaj	90	7. Reminik	-
22. Dekanija Novo mesto		3. Dekanija Jarenina		8. Sv. Ožbalt ob Dravi	10
1. Bela Cerkev	7	1. Gornja Sv. Kungota	3	Skupaj	24
2. Brusnice	2	2. Jarenina	3	7. Dekanija Slovenska Bistrica	
3. Črmošnjice	-	3. Pesnica	1	1. Črešnjevec	-
4. Mirna Peč	5	4. Spodnja Sv. Kungota	2	2. Gornja Polskava	2
5. Novo mesto-Kapitelj	45	5. Svečina	-	3. Laporje	5
6. Novo mesto-Sv. Janez	6	6. Sv. Jakob v Slov. Goricah	13	4. Makole	5
7. Novo mesto-Sv. Lenart	22	7. Sv. Jurij ob Pesnici	1	5. Poljčane	8
8. Novo mesto-Šmilhel	-	8. Sv. Marjeta ob Pesnici	2	6. Slovenska Bistrica	13
9. Podgrad	1	9. Št. Ilj v Slov. Goricah	11	7. Spodnja Polskava	7
10. Poljane-Dolenjske Toplice	-	Skupaj	35	8. Studenice	-
11. Prečna	2	4. Dekanija Maribor		9. Sv. Martin na Pohorju	2
12. Soteska	-	1. Kamnica	14	10. Sv. Venčeslav	-
13. Stopiče	7	2. Limbuš-Sv. Jakob	10	11. Tinje	2
14. Št. Peter-Otočec	3	3. Lovrenc na Pohorju	12	Skupaj	44
15. Šmarjeta	2	4. Maribor-Brezje	7	8. Dekanija Stari trg	
16. Toplice	6	5. Maribor-Pobrežje	14	1. Sv. Florjan v Doliču	8
17. Vavta vas	20	6. Maribor-Radvanje	9	2. Pameče	6
Skupaj	128	7. Maribor-Sv. Janez Krstnik	25	3. Podgorje pri Slovenj Gradcu	8
		8. Maribor-Sv. Jožef	9	4. Razbor	5
23. Dekanija Črnomelj		9. Maribor-Sv. Križ	15	5. Sele	1
1. Adlešiči	-	10. Maribor-Sv. Janez Bosko	1	6. Slovenj Gradec	15
2. Črnomelj	20	11. Maribor-Sv. Magdalena	6	7. Stari trg pri Slovenj Gradcu	5
3. Dragatuš	-	12. Maribor-Košaki	5	8. Sv. Peter na Kronske gori	-
4. Metlika	1	13. Maribor-Sv. Marija	13	9. Sv. Vid nad Valdekom	1
5. Podzemelj	2	14. Maribor-Sv. Rešnje telo	10	10. Šmartno pri Sl. Gradcu	11
6. Preloka	-	15. Maribor-Tezno	6	11. Šmiklavž pri Sl. Gradcu	-
7. Radovica	-	16. Ruše	4	12. Št. Ilj pod Turjakom	20
8. Semič	6	17. Selnica ob Dravi	25	13. Št. Janž pri Dravogradu	3
9. Sinji Vrh	-	18. Sv. Barbara v Slov. Gor.	1	Skupaj	83
10. Stari trg ob Kolpi	5	19. Sv. Duh na Ostrem vrhu	1		
11. Suhor	-	20. Sv. Križ nad Mariborom	3		
12. Vinica	10				
Skupaj	44				

9. Dekanija Vuzenica		5. Grad	4	18. Dekanija Celje		
1. Ribnica na Pohorju	10	6. Kančevci	1	1. Celje-Sv. Cecilija		4
2. Sv. Anton na Pohorju	-	7. Kuzma	2	2. Celje-Sv. Danijel		13
3. Sv. Primož na Pohorju	-	8. Markovci	-	3. Celje-Sv. Duh		7
4. Trbonje	-	9. Martjanci	9	4. Celje-Sv. Jožef		8
5. Vuhred	3	10. Murska Sobota	15	5. Svetina (eksp.)		-
6. Vuzenica	8	11. Pečarovci	3	6. Teharje		-
Skupaj	21	12. Pertočca	1	7. Sv. Lovrenc nad Štorami		3
II. NADDEKANAT		13. Sv. Jurij v Prekmurju	3	8. Uprava MD Celje		399
10. Dekanija Lenart v Sl. goricah		14. Tišina	8	Skupaj		434
1. Marija Snežna	18	Skupaj	51	19. Dekanija Gornji Grad		
2. Lenart v Sl. goricah	-	14. Dekanija Ptuj		1. Bočna		-
3. Negova	1	1. Dornava	5	2. Gornji Grad		3
4. Sv. Ana v Sl. Goricah	7	2. Hajdina	12	3. Ljubno ob Savinji		15
5. Sv. Anton v Sl. Goricah	-	* Pucko	-	4. Luče ob Savinji		10
6. Sv. Benedikt v Sl. Goricah	-	3. Kidričevo	-	5. Mozirje		20
7. Sv. Bolfenk v Sl. Goricah	1	4. Polenshak	3	6. Nazarje		5
8. Sv. Jurij v Sl. Goricah	15	5. Ptuj-Sv. Jurij	6	7. Nova Štifta		6
9. Sv. Rupert v Sl. Goricah	2	6. Ptuj-Sv. Ožbalt	2	8. Radmirje		12
10. Sv. Trojica v Sl. Goricah	12	7. Ptuj-Sv. Peter in Pavel	6	9. Rečica ob Savinji		15
Skupaj	56	8. Sv. Andraž v Sl. Goricah	1	10. Solčava		-
11. Dekanija Lendava		9. Sv. Lovrenc-Juršinci	10	11. Šmartno ob Dreti		6
1. Beltinci	31	10. Sv. Marjeta niže Ptuja	7	12. Šmihel nad Mozirjem		-
2. Bogojina	15	11. Sv. Marko niže Ptuja	4	Skupaj		92
3. Črenšovci	14	12. Sv. Urban-Destrnik	4	20. Dekanija Nova Cerkev		
* Horvat	-	Skupaj	60	1. Črešnjice		-
* Žerdin	-	15. Dekanija Velika Nedelja		2. Dobrna		3
* Čurič	9	1. Kog	2	3. Frankolovo		8
4. Dobrovnik	3	2. Miklavž pri Ormožu	4	4. Ljubučna		8
5. Dokležovje	4	3. Ormož	12	5. Nova Cerkev		16
6. Hotiza	3	4. Podgorci sv. Lenart	3	6. Sv. Jošt na Kozjaku		3
7. Kobilje	3	5. Središče ob Dravi	4	7. Šmartno v Rožni dolini		3
8. Lendava	-	6. Sv. Tomaž pri Ormožu	5	8. Vitanje		15
9. Odranci	5	7. Svetinje	-	9. Vojnik		11
10. Turnišče	10	8. Velika Nedelja	-	Skupaj		59
11. Velika Polana	8	Skupaj	30	21. Dekanija Slovenske Konjice		
Skupaj	102	16. Dekanija Zavrč		1. Čadram-Oplotnica		-
12. Dekanija Ljutomer		1. Cirkulane	-	2. Kebej		-
1. Apače	2	2. Sv. Trojica-Podlehnik	8	3. Loče pri Poljčanah		-
2. Cezanjevci	2	3. Sv. Vid pri Ptuj	5	4. Parihova		2
3. Gornja Radgona	5	4. Zavrč	5	5. Skomarje		-
4. Kapela pri Radencih	3	5. Sv. Andraž v Halozah	2	6. Slovenske Konjice		-
5. Križevci pri Ljutomeru	17	Skupaj	20	7. Stranice		2
6. Ljutomer	-	III. NADDEKANAT		8. Sv. Jernej pri Ločah		-
7. Mala Nedelja	9	17. Dekanija Braslovče		9. Sv. Kunigunda na Pohorju		7
8. Radenci	6	1. Braslovče	17	10. Špitalič		-
9. Razkrižje	10	2. Gomilsko	20	11. Zreče		4
10. Sv. Jurij ob Ščavnici	-	3. Marija Reka	-	12. Žiče		5
11. Veržej	-	4. Prebold	-	Skupaj		20
Skupaj	54	5. Sv. Andraž nad Polzevo	2	22. Dekanija Šaleška dolina		
13. Dekanija Murska Sobota		6. Sv. Jurij ob Taboru	4	1. Bele Vode		2
1. Bakovci	-	7. Šmartno ob Paki	27	2. Gornja Ponikva		-
2. Cankova	-	8. Vransko Golob Juljana	30	3. Velenje-Sv. Marija		-
3. Dolenci	5	Skupaj	70	4. Velenje-Sv. Martin		6
4. Gornji Petrovci	-			5. Sentjanž na Vinski gori		5

6. Šoštanj	44	8. Sv. Rok ob Sotli	-	19. Minorit. sam. Piran	-
7. Št. Ilj pri Velenju	6	9. Žetale	-	Skupaj	30
8. Velenje-A.M.Slomšek	3	Skupaj	44		
9. Zavodnje	2			2. Dekanija Kraska	
Skupaj	68	27. Dekanija Šmarje pri Jeišah		1. Avber	-
		1. Dramlje	11	2. Branica	-
23. Dekanija Žalec		2. Kalobje	1	3. Brestovica	-
1. Galicija	6	3. Ponikva	17	4. Brezovica	-
2. Gotovlje	10	4. Sladka gora	-	5. Divača	-
3. Griže pri Celju	8	5. Slivnica pri Celju	-	6. Dutovlje	8
4. Petrovče	4	6. Sv. Štefan pri Zusmu	2	7. Gabrje	-
5. Polzela	25	7. Šentjur pri Celju	18	8. Gorjansko	-
6. Šempeter v Savinjski dolini	4	8. Šentvid pri Grobelnem	2	9. Gabrovica	-
7. Žalec	6	9. Šmarje pri Jeišah	-	10. Hrpelje-Kozina	3
Skupaj	63	10. Žibika	-	11. Kazlje	-
		11. Žusem	-	12. Kobjeglava	7
		Skupaj	51	13. Komen	3
IV. NADDEKANAT				14. Kostanjevica na Krasu	-
24. Dekanija Kozje		28. Dekanija Videm ob Savi		15. Lokev	1
1. Buče	-	1. Artiče	-	16. Pliskovica	-
2. Dobje pri Planini	-	2. Bizeljsko	4	17. Povir	4
3. Kozje	-	3. Brestanica	5	18. Rodik	-
4. Olinjje	2	4. Brežice	18	19. Senožeče	-
5. Pilstanj	2	5. Dobova	10	20. Sežana	2
6. Planina pri Sevnici	3	6. Kapele pri Brežicah	2	21. Slivje	3
7. Podčetrtek	7	7. Koprivnica	4	22. Škrbina	3
8. Podsreda	-	8. Pišce	-	23. Štjak	-
9. Polje ob Sotli	4	9. Razbor pod Lisco	2	24. Štorje	-
10. Prevorje	-	10. Senovo	-	25. Temnica	-
11. Sv. Peter pod Sv. gorami	5	11. Sevnica	5	26. Tomaj	3
12. Sv. Vid na Planini	-	12. Sromlje	5	27. Vatovlje	-
13. Zagorje	-	13. Videm-Kriško	-	28. Veliki Dol	-
Skupaj	23	14. Zabukovje	4	29. Vojsčica	9
		15. Zdole	-	30. Vrabče	-
25. Dekanija Laško		Skupaj	59	31. Vreme	1
1. Dol pri Hrastniku	9	MARIBORSKA ŠKOFIJA		Skupaj	44
2. Hrastnik	3	SKUPAJ	2115		
3. Jurkloster	-			3. Dekanija Ilirska Bistrica	
4. Laško	28	KOPRSKA ŠKOFIJA		1. Golac	-
* Laško-Lah F.	1	1. Dekanija Koper		2. Harije	-
5. Loka pri Zidanem Mostu	6	1. Bertoki	5	3. Hrušica	-
6. Marija Širje	-	2. Sv. Anton Bertoki	8	4. Ilirska Bistrica	5
7. Sv. Jedert nad Laškim	-	3. Izola	10	5. Jelšane	3
8. Sv. Lenart nad Laškim	-	4. Koper-Stolna župnija	10	6. Knežak	5
9. Sv. Marjeta v Rim. Toplicah	8	5. Sv. Ana	-	7. Podgrad	-
10. Sv. Miklavž nad Laškim	4	6. Koper-Sv. Marko	-	8. Podgraje	4
11. Sv. Rupert nad Laškim	9	7. Korte	-	9. Pregarje	-
12. Trbovlje - Sv. Martin	11	8. Krkavče	-	10. Prem	5
13. Trbovlje - Sv. Marija	10	9. Koštabona	-	Skupaj	22
Skupaj	89	10. Lucija	2		
		11. Piran	-	4. Dekanija Kobarid	
26. Dekanija Rogatec		12. Portorož	-	1. Bovec	6
1. Kostrivnica	3	13. Sečovlje	1	2. Breginj	3
2. Rogaška Slatina	14	14. Strunjan	1	3. Dreznica	11
3. Rogatec	20	15. Šmarje pri Kopru	3	4. Kamno	-
4. Stopperce	7	16. Pomjan	-	5. Kobarid	10
5. Sv. Ema	-	17. Truške	-	6. Kred	-
6. Sv. Florijan ob Boču	-	18. Marezige	-	7. Libušnje	8
7. Sv. Peter na Kristan Vrhu	-				

CELJSKA MOHORJEVA DRUŽBA

REDNA ZBIRKA CELJSKE MOHORJEVE DRUŽBE ZA LETO 2007

MOHORJEV KOLEDAR 2008

Pregled dogajanj v iztekajočem se letu s pogledom
v prihodnje – mikavni prispevki z raznih področij.

Jože Šifrer

POLJE, KDO BO TEBE LJUBIL?

Slovenske večernice 157

Razgibana povest novelista, literarnega zgodovinarja
in bibliotekarja o življenju na slovenskem podeželju
v prvih letih po II. svetovni vojni.

Akad. Jože Maček

NA ZEMLJI DOMAČI

Prikaz družbenega položaja slovenskega kmeta
od naselitve do II. svetovne vojne.

Anne Bacus

MOJ PRVI DOJENČEK

Preprost in izčrpen priročnik, ki pospremlja otrokov
razvoj v prvem letu življenja.

Več piscev

NAJDIHOJCA IN CICIBAN

Bogato ilustrirani cvetnik najlepših pesmi za otroke
spod peres slovenskih pesnikov.

NAMIZNI KOLEDAR 2008

KAZALO

Prazniki v letu 2007	32
Sončevi in lunini mrki v letu 2007	34
Vloga zborovskega petja (<i>Andrej Bratuž</i>)	40
Nove slovenske škofije (<i>France M. Dolinar</i>)	43
Tri nove slovenske škofije in trije rezidencialni škofje	49
Vračanje odvzetega (<i>akad. Jože Maček</i>)	52
Pot k edinosti (<i>Stanko Janežič</i>)	64
V srcu Ljubljane (<i>Mirko Kambič</i>)	67
Hrepenenje po naravnosti (<i>Edith Stein - prevod P. L.</i>)	71
Po sledi obogatitev (<i>Peter Leskovar</i>)	80
Ljudje in fosili (<i>akad. Rajko Pavlovec</i>)	82
Bogastvo ali nadloga? (<i>Klemen Jerina</i>)	89
Pri ljubljenu knjižnega daru (<i>Andrej Vovko</i>)	95
Post pravoslavnega kristjana (<i>Anton Rojc</i>)	102
Ohranjanje tuje dediščine (<i>Ignacij Voje</i>)	106
Midva z avtomobilom (<i>Klemen Grabljevec</i>)	111
Veselje in žalost (<i>Uroš Ahčan</i>)	114
Vzgoja za zdravo življenje (<i>Mojca Kambič Budkovič</i>)	121
Z novimi prijemi (<i>akad. Kajetan Gantar</i>)	128
Izročilo nam ohranja obraz (<i>Zmaga Kumer</i>)	131
Kljubovalec preskušnjam (<i>Zorko Simčič, Janez Juhant</i>)	134
Očetov naših imenitna dela (<i>Janez Dolenc</i>)	141
Poklic Hvačarjevega očeta (<i>Janez Močnik</i>)	144
Entuziastično pridni slavist (<i>Bogo Jakopič</i>)	146
Mož širokih pogledov (<i>Andrej Meglič</i>)	149
Poletje pred 70 leti (<i>Marijan Smolik</i>)	156
Gabrijel Gruber - pomemben naravoslovec (<i>Lojze Kovačič</i>)	159
Apostol novega načina življenja (<i>Tone Vrabl</i>)	166
Umetnik na tujem (<i>Gojko Zupan</i>)	177
Gorska očesa (<i>Martin Šolar</i>)	183
Presunljiva lepota (<i>Nada Praprotnik</i>)	190
Domov po slemenih (<i>Marjan Bradeško</i>)	193
Kje so tiste stezice ...? (<i>Ferdinand Skuk</i>)	200
Zvesti koreninam (<i>akad. Kajetan Gantar</i>)	205

Prehodi in mejaši (<i>Janez Suhadolc</i>)	223
Upajoča, ustvarjalna misel (<i>Vinko Šmajš</i>)	232
Glej, zvezdice božje ... (<i>Ivan Žigart</i>)	234
Po sledeh izgubljenega življenja (<i>Stanislav Koštric</i>)	237
Ellen (<i>Irma Ožbalt</i>)	239
Učitelj na farovškem travniku (<i>Martin Pustatičnik</i>)	247
Ugankarski kot(1)iček (<i>Jože Petelin, Jože Stabej</i>)	250
Iz življenja Celjske Mohorjeve družbe (<i>Alenka Veber</i>)	260
Delovanje Goriške Mohorjeve družbe (<i>Marko Tavčar</i>)	269
Poročilo Celovške Mohorjeve družbe (<i>Anton Koren</i>)	273
Seznam naročnikov Mohorjeve redne letne knjižne zbirke	276
Redna zbirka Celjske Mohorjeve družbe za leto 2007	282

MOHORJEV KOLEDAR 2007 - Uredil Matija Remše z uredniškim odborom - Lektorirala Mojca Seliškar - Opremila Mihaela Svetek - Prelom Janez Fajfek - Izdala in založila Društvo Mohorjeva družba, zanj predsednik Jože Planinšek, in Celjska Mohorjeva družba, d. o. o., zanj direktor Jože Faganel - Glavni urednik Andrej Arko - Natisnili v Delo Tiskarna, Ljubljana v 7.600 izvodih - Celje 2006 - ISSN 1318-5462